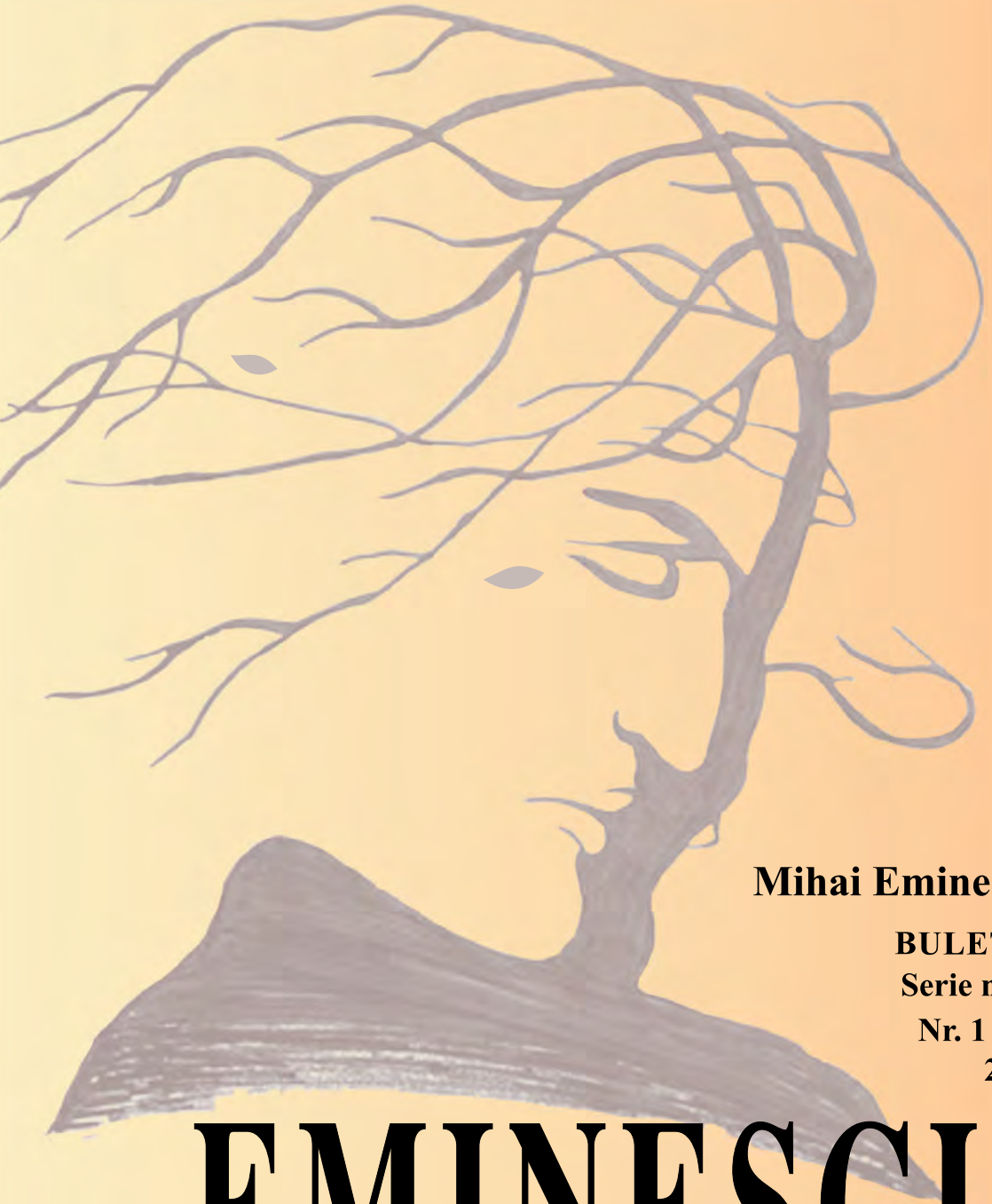

145
Ani

Centrul Academic Internațional Eminescu

Biblioteca Municipală B.P. HASDEU

Mihai Eminescu

BULETIN

Serie nouă

Nr. 1 (22)

2022

EMINESCU

MIHAI EMINESCU

Buletin de cercetări eminescologice,
valorificare și promovare a operei
și personalității lui Mihai Eminescu

SERIE NOUĂ
Nr. 1 (22) 2022

CHIȘINĂU 2022

Editat de:

Biblioteca Municipală „B.P. Hasdeu”

Centrul Academic Internațional „Mihai Eminescu”

Director onorific: Acad. Mihai Cimpoi

Director executiv: Elena Dabija

Consiliul științific: acad. Eugen Simion, acad. Theodor Codreanu, prof. Tudor Nedelcea, acad. Kopi Kyçyku (Albania), prof. Gisèle Vanhese (Italia), prof. Giuseppe Manitta (Italia), prof. Jean-Louis Courriol (Franța), Xu Wende (China), prof. Nicolae Georgescu, prof. Adrian Dinu Rachieru, prof. Florian Copcea, acad. Adam Puslojić (Serbia), prof. Theodor Damian (SUA), prof. Daniel Corbu, prof. Serghei Luckanin (Ucraina), Dmitrii Karalis (Rusia), prof. Dumitru Copilu Copillin, prof. Mihai Stan, prof. Săluc Horvat, prof. Constantin Cubleşan, prof. Mircea Popa, Daniel Verejanu, dr. Miroslava Luchiancova-Metleaeva, Cassian Maria Spiridon, prof. Bogdan Crețu, Mircea Radu Iacoban, prof. Diana Câmpan, Ion Filipciuc, Alex Ștefănescu, Lucian Vasiliu, Valentin Coșereanu, prof. Monica Spiridon, Cristiana Crăciun, Ioan Pavăl, Mihai Chiriac, dr. Catinca Agache (Germania), prof. Aurelia Rusu (Franța).

Colegiul redacțional: dr. Mariana Harjevschi, dr. Lidia Kulikovski, Elena Dabija, Ștefan Sofronovici, Ivan Pilchin, Claudia Tricolici.

Redactor-coordonator: Ștefan Sofronovici (Centrul Academic Internațional „Mihai Eminescu”)

Responsabil de ediție: Vera Sîrbu (Centrul Academic Internațional „Mihai Eminescu”)

Lectură, redactare și pregătire pentru tipar: Ivan Pilchin (Secția Activitate editorială, Biblioteca Municipală „B.P. Hasdeu”)

Redactor-bibliograf: Claudia Tricolici (Secția Studii și cercetări, Biblioteca Municipală „B.P. Hasdeu”)

Tehnoredactare: Ion Vârlan (Secția Activitate editorială, Biblioteca Municipală „B.P. Hasdeu”)

*** Referințele bibliografice din materialele numărului sunt prezentate în redacția autorilor.**

Revista este editată cu suportul financiar al Primăriei Municipiului Chișinău, sub egida Direcției generale cultură și patrimoniu cultural a Consiliului municipal Chișinău.

Aprobat de Consiliul științific-editorial al Bibliotecii Municipale „B.P. Hasdeu”, proces-verbal nr. 2 din 23 martie 2023.

În acest număr al *Buletinului Mihai Eminescu* au fost incluse unele comunicări de la Congresul Mondial al Eminescologilor, ediția a XI-a, cu genericul *Eminescu și provocările timpului nostru* (Chișinău, 31 august – 1 septembrie 2022).

Prima serie a *Buletinului* a apărut la Cernăuți în anii 1930-1944 sub redacția lui Leca Morariu. Actuala serie apare la Chișinău din 15 iunie 1990 sub redacția acad. Mihai Cimpoi.

CUPRINS

IN MEMORIAM: ACAD. EUGEN SIMION

Savantul frământat de conștiința tragică: despre acad. Eugen Simion (25.05.1933 – 18.10. 2022)	7
<i>Mihai CIMPOI</i> Plecarea unui mare cărturar	9
<i>Mihai CIMPOI</i> Eugen Simion: secolul al XIX-lea românesc.	11
<i>Tudor NEDELCEA</i> Eugen Simion par lui-même.	18
<i>Valeriu MATEI</i> Un Mercuțio în arena literaturii. In memoriam Eugen Simion. . .	26

IN MEMORIAM: ACAD. VASILE TĂRÂȚEANU

<i>Mihai CIMPOI</i> Vasile Tărâțeanu, deznădăcinatul	29
<i>Tudor NEDELCEA</i> Ne mor românii: ne-a părăsit și Vasile Tărâțeanu	32

STUDII ȘI CERCETĂRI

<i>Răzvan THEODORESCU</i> Două specificități istorice românești: latinitatea și statalitatea . . .	36
<i>Theodor CODREANU</i> Eminescu și provocările culturii moderne (discurs de recepție la Academia de Științe a Moldovei)	43
<i>Pompiliu CRĂCIUNESCU</i> Între „natura de adaos” și „adaosul de destin”	52
<i>Adrian Dinu RACHIERU</i> „Problema Eminescu” și canonul literar românesc.	64

Nicolae GEORGESCU

Iarăși despre ateismul din *Mortua est!* 69

Valeriu MATEI

Mihai Eminescu și B.P. Hasdeu 76

Dumitru COPILU COPILLIN

Eminescu – valoare națională de dimensiune universală. 90

Elis RÂPEANU

Eminescu și credința sa ortodoxă 104

Liviu CHISCOPI

Eul eminescian în centrul canonului estetic național 111

Dumitru APETRI

Luceafărul eminescian: prima versiune în rusă 120

Miroslava METLEAEVA

Redarea eronată a particularităților etnice din poemul eminescian *Luceafărul* în traducerea din 1950 în limba rusă . . . 125

Tatiana BUTNARU

Sentimentul premioritic în poezia lui Mihai Eminescu 136

Catinca AGACHE

Mihai Eminescu în paginile revistei *Luceafărul* (perioada budapestană: 1902-1906) 142

Mihai STAN

Târgoviște – India. 164

Emil STĂNESCU

Eminescu, sau Cartea Umbrelor Luminoase 169

Florian COPCEA

Reactualizarea ontologică a „mitului Eminescu” 193

Ionel NOVAC

Mihai Eminescu în paginile revistei *Viața Basarabiei* 215

Mihai COSTIN

Mihai Eminescu – un Simbol al Națiunii Române 224

Emilia STAJILA

„Eminescologia interculturală” din perspectivă orientală în dialogurile lui Mihai Cimpoi. 227

<i>Victoria FONARI</i>	
Eminescu în oglinda categoriilor de timp și atemporalitate	232
<i>Constantin Gh. CIOBANU</i>	
Eminesciana filatelică basarabeană	239

DIALOGURI CU EMINESCOLOGI

Pretextul Eminescu: Lili Bobu în dialog cu acad. Mihai Cimpoi . . .	251
---	-----

EVENIMENTE CULTURALE LA CAIE

<i>Elena DABIJA, Ștefan SOFRONOVICI</i>	
Forumul Mondial al Eminescologilor (ediția a XI-a)	276

EMINESCIANA: VITRALIU EDITORIAL, RECENZII

<i>Mihai CIMPOI</i>	
Eminescu, reazemul exilului.	281
<i>Mihai CIMPOI</i>	
Ziaristul Eminescu și iubirea de adevăr	286
<i>Tudor NEDELCEA</i>	
<i>Din exil... acasă... „cu Eminescu de mână”:</i>	
o carte mult așteptată.	289

CONCURSUL EPIGRAMIȘTILOR, DEDICAT CREAȚIEI EMINESCIENE

Rezultatele Concursului de epigramă, dedicat creației eminesciene în cadrul Ediției a XI-a a Congresului Mondial al Eminescologilor (2022).	294
---	-----

IN MEMORIAM: ACAD. EUGEN SIMION

EUGEN SIMION, SAVANTUL FRĂMÂNTAT DE CONȘTIINȚA TRAGICĂ: despre acad. Eugen Simion (25.V.1933 – 18.X.2022)

Conducerea și Consiliul Academicienilor de la Academia de Științe a Moldovei deplânge decesul acad. Eugen Simion, eminent savant, ex-președinte al Academiei Române, profesor universitar, remarcabil critic literar, personalitate intelectuală complexă, care a impus ceea ce s-a numit „Modelul de existență Eugen Simion”!

Este autorul unor lucrări monumentale cu caracter eseistic și monografic, cu o anvergură enciclopedică în spiritul marilor oameni de cultură români, dintre care menționăm: *Scriitori români de azi* (în 4 volume), *Fragmente critice* (în 6 volume), *Genurile biograficului* (în 2 volume), *Ficțiunea jurnalului intim* (în 3 volume), studii ample despre opera primilor creatori români (*Dimineața poezilor*), despre Eugen Lovinescu (*Eugen Lovinescu, scepticul mântuit*, inițial teză de doctorat, și *Posteritatea critică a lui E. Lovinescu*), Mihai Eminescu (*Proza lui Eminescu*), Ion Creangă (*Cruzimile unui moralist jovial*), Mircea Eliade (*Mircea Eliade, un spirit al amplitudinii*), Eugen Ionescu (*Tânărul Eugen Ionescu*), despre alți scriitori români, care s-au constituit drept prefețe la volumele din colecția „Opere fundamentale”, pe care a coordonat-o timp de mai mulți ani. Volumul *Întoarcerea autorului*, cu care s-a angajat în dezbaterile despre noile teorii literare, a fost tradus în mai multe limbi.

În calitatea sa de vicepreședinte și președinte al Academiei Române a sporit prestigiul înaltului for științific, înscriindu-l în comunitatea academică europeană și internațională. A fost ales director al Institutului de Istorie și Teorie Literară „G. Călinescu” și președinte al Secției de Filologie a Academiei Române, organizând conferințe, simpozioane, dezbateri, care au abordat probleme stringente ale actualității, printre care mai multe ediții ale Seminarului Internațional „Penser l’Europe”. A fost președinte al Comitetului Național Român UNESCO pentru Domeniul Mondial al Dezvoltării Culturale, membru al Asociației Internaționale a Criticilor Literari (Paris), membru de onoare al mai multor academii și Doctor Honoris Causa al unor universități din întreaga lume.

În oricare din posturile înalte pe care le-a ocupat a demonstrat o preocupare permanentă pentru stabilirea unor relații strânse cu Academia noastră, cu Centrul Academic Internațional „Mihai Eminescu”, cu intelectualitatea de creație, cu universități și instituții de cultură de la noi. Aceste relații s-au concretizat reciproc în susținerea și sprijinirea acordată proiectelor de cercetare și altor activități pe care le-am organizat, în elaborarea comună a *Dicționarului general al literaturii române*, a unor ediții științifice a operelor scriitorilor români, a doctoranzilor, în schimbul permanent de experiență și în găsirea de soluții pentru dezvoltarea științei și culturii pe ambele maluri ale Prutului.

În semn de recunoștință pentru această colaborare fructuoasă, a fost ales Membru de Onoare al Academiei de Științe a Moldovei, distins cu medalia „Dimitrie Cantemir” și cu Ordinul Republicii, cea mai înaltă distincție de stat, i s-a acordat titlul de Doctor Honoris Causa al Universității de Stat din Moldova și Premiul Congresului Mondial al Eminescologilor.

A fost și rămâne pentru noi un model de dăruire cauzei naționale, de slujire limbii române, de profesionalism și verticalitate morală „într-o lume agitată”, de spirit de colegialitate și comunicare frățească.

Dumnezeu să-l odihnească în pace împreună cu dreptii.

*Conducerea Academiei de Științe a Moldovei,
Consiliul Consultativ al Academicienilor,
Științe sociale, economice, umanistice și arte*

PLECAREA UNUI MARE CĂRTURAR

Acad. Mihai CIMPOI

Pleacă dintre noi, încununat de realizări de seamă în cultura și știința românească, Eugen Simion, pe care nu-l putem vedea decât ca un spirit activ, dinamic, creativ, apărător, până la sacrificiu, al valorilor noastre.

Or, valorile supreme au fost pentru distinsul academician și profesor, care a dat noblețe și demnitate acestor titluri, România, limba și literatura română. Pentru el, Țara a reprezentat *o scară de valori*, care, din cauza acțiunilor de relativizare, de demitizare și de zeflemire momotică (de la zeulețul bârfelii Momos, alungat de pe Olimp) a trebuit să fie apărate și puse cu argumente de rigoare în patrimoniul cultural european și universal.

Această vocație a universalității a avut-o el însuși prin personalitatea intelectuală de excepție, prin marile proiecte științifice și culturale pe care le-a inițiat și coordonat (*Dicționarul general al literaturii române*, Seminarul Internațional în câteva ediții „Penser l'Europe”, colecția „*Opere fundamentale*”, facsimilarea *Caietelor eminesciene*, revista *Caiete critice*, Fundația Națională de știință și artă, lucrările monumentale pe care le-a semnat privind scriitorii români, de la Văcărești la cei de azi, printre care se află Mihai Eminescu, Ion Creangă, Eugen Ionescu, Mircea Eliade, sau cele despre *Genurile biograficului și Ficțiunea jurnalului intim*), prin scrisul său eseistic scăpărând de inteligență, erudiție și dar de povestitor, apropiind critica de beletristică, prin colaborarea interactivă cu instituțiile academice și universitățile din mai multe țări.

A fost el însuși o instituție, al cărui blazon de noblețe a fost discursul analitic pătrunzător până în „pivnițele textului”, mereu îi plăcea să spună, o conștiință, pentru care adevărul există, o figură emblematică, reprezentativă pentru o cultură națională, angajată în dialogul valoric continental și internațional, în fine, un model de existență Eugen Simion, precum l-am denumit în cartea pe care i-am consacrat-o.

El ne-a demonstrat cum poți fi demn, vertical într-o lume agitată, ca cea de azi, cum poți rămânea criteriul valoric în condițiile presiunii autoritare a politicului și ideologicului și a răsturnării valorilor – vorba lui Max Scheler – cu susul în jos, cum trebuie să fie actualmente o prietenie intelectuală.

A fost un mare prieten al Basarabiei printr-o deschidere cu adevărat spre noi, înstrăinații, prin susținerea generoasă a instituțiilor academice și universităților, a intelectualilor, doctoranzilor și prin studiile consacrate lui Stere, Vieru, Dabija, Matei, anexate la ciclul *Scriitorilor români de azi*.

Am avut în persoana sa un mare coleg și prieten, care m-a sfătuit și m-a încurajat în întreprinderile mele eminescologice (vorbind despre *Dicționarul enciclopedic „Mihai Eminescu”* ca despre un proiect încheiat cu succes), m-a angajat plenar în activitatea Academiei Române, îngăduindu-mi chiar s-o prezint la manifestările științifice și culturale la care lipsea și în calitate de autor și coordonator la *Dicționarul general* sus menționat.

Faptele deosebite caracterului său incoruptibil, modul de a sluji cultura și de a susține oamenii dedicați cercetării și promovării valorilor, ne vor servi drept sprijin și de acum înainte în spațiul nostru basarabean, cutreierat de rachete rusești și pus din nou sub amenințatoarea sabie a lui Damocles.

EUGEN SIMION: SECOLUL AL XIX-LEA ROMÂNESC

Acad. Mihai CIMPOI

Eugen Simion, care ne-a obișnuit cu lucrări monumentale despre fenomene, curente și autori aparte, își reconfirmă această vocație a panoramării istoriografice literare vaste, erudite, sistemice-vitruviene prin noul său volum *Secolul al XIX-lea în doi mesianici chibzuiți și un vizionar mistic: Nicolae Bălcescu, Mihail Kogălniceanu, Ion Ghica* (editura Cartea Românească Educațional, Iași, 2020).

Ceea ce se remarcă în primul rând este o *artă a portretisticii*: în funcție de necesitățile demonstrației critice, edificată piramidal pe dovezi documentare și pe analize aplicate, autorul schițează, conturează caractere, face pictură de gen și surprinde scene din epocă, înfățișează fiziologii realiste sau fizionomii morale, surprinde portrete în grup (*en vivant*), comparându-le și proiectându-le pe fundalul epocii sau al mediului, al *Umweltului* specific în care trăiesc. Se recurge, iarăși, ca urmare a unor obiective prevăzute de discursul critic, la fixarea *à la minute* a unei trăsături caracteristice sau la o portretizare, făcută în evantai, printr-un șir întreg de fișe caracterologice, mărturii memorialistice ale contemporanilor, date culese din corespondență, automărturisiri documentare, definiții generalizate ale personalităților în cauză, privind comportamentul moral și social, acțiunile publice, importanța acestora și, bineînțeles, a operei.

Prefațatoarea Oana Camelia Șerban distinge, în actul critic al lui Eugen Simion, o latură metodologică genealogică nietzscheană și una arheologică foucaultiană, în acest volum în care academicianul „ne propune o filozofie a istoriei și o istorie a mentalităților care justifică o tradiție a contractului social unionist românesc prin ideologii culturale”. Am putea adăuga și o altă grilă metodologică evidentă: cea fenomenologic-ontologică heideggeriană.

Firește, în cazul unei asemenea lucrări, ca și în acel al monografiei *operei și vieții* unui scriitor, apare necesitatea unei reactualizări a

importanței pe care o are *biografia* sau, în termenii noii critici, *biografemele*, fără de care e greu de explicat ceea ce Sainte-Beuve denumea *geniul* (natura, felul de a fi) al autorului.

Dacă considerăm că cel mai evident factor determinant al unei opere literare este creatorul ei, autorul (cf. lui Wellek și Warren), explicarea ei prin personalitatea și viața autorului „este una dintre cele mai vechi și mai împământenite metode de cercetare literară” (*Teoria literaturii*, București, 1967, p. 108).

O problemă epistemologică extrem de dificilă este cea a „modului de existență” sau a „ditus-ului ontologic” al operei literare.

Sainte-Beuve declară, în deschiderea *Portretelor contemporane*, că nu există o lectură mai recreativă, mai desfătătoare și mai rodnică totodată în învățăminte de toate soiurile, „decât biografiile bine întocmite ale oamenilor de seamă”. Criticul francez nu are în vedere, desigur, biografiile plâpânde, uscate, cu notițe sentimentale mărunte, în care autorul vrea să arate scilpitor și ascuțit ca un epigramist, ci „acele largi, copioase și câteodată chiar difuze istorii ale omului și operelor sale”. Sarcina imperativă e, în ele, „să-ți pătrunzi autorul, să sălășluiești într-însul, să-l pătrunzi în felurile sale aspecte; să-l faci să trăiască, să se miște și să vorbească, așa cum s-ar fi purtat el; să-l urmezi în interiorul său și în obiceiurile cosmice; să-i legi toate aspectele de pământul, de existența reală, de obiceiurile zilnice de care marii oameni nu depind mai puțin decât noi, ceilalți. Să afli adevărata platformă pe care șed, de pe care pleacă spre a se înălța câtăva vreme și unde recad fără încetare” (Sainte-Beuve, *Portrete literare*, București, 1967, p. 3).

Sainte-beuvian în demersul său analitic, Eugen Simion, autor al volumului de referință *Întoarcerea autorului*, își propune un obiectiv mai ambițios, anume acela al descoperirii eseului abisal ascuns în pivnițele textului, a modelului de existență al scriitorului și – bineînțeles – a *literarității* operelor lui. Lucru important, dat fiind că în secolul al XIX-lea abundă scrierile istorice, memorialistice, fiziologice, cugetările morale, corespondența, discursurile parlamentare. Kogălniceanu și Ion Ghica au o vocație epistolară indiscutabilă (mai pregnantă și mai colorată fiind cea de Ghica). „Corespondența, în genere, constată academicianul, este în cultura română un gen descoperit și cultivat în secolul progresului” (pag. 22).

Un prim obiectiv al volumului îl constituie înfățișarea hegeliană a spiritului veacului, întrevăzut în „numărul de aur al istoriei moderne” și în miturile lui. Cea dintâi frază privește felul în care e definit de către

istoriografi, specialiștii în materie, dar și de către scriitorii care au creat în cadrul lui și care-l reprezintă emblematic: „Secolul al XIX-lea, numit și *secolul cel lung*, pentru că se întinde de la 1789 până la 1914, este socotit de mulți ca *secolul națiunilor*, *secolul burghez*, *secolul modernizării* – Victor Hugo îl proclama cel mai mare dintre secole pentru că este și cel mai agreabil” (p. 31).

Lui Ion Ghica al nostru îi pare, într-o atitudine rezervată, dar tot pozitivă, un secol în care s-a realizat „progresul social condus de progresul raționalismului, un secol bazat pe *muncă*, pentru el lucrând „toți oamenii de valoare, filosofi și eroi”. Michel Foucault crede, din perspectiva postmodernității, că secolul al XIX-lea este secolul istoriei, în timp ce secolul ce l-a urmat (secolul XX) a devenit *secolul spațiului*.

Părerile despre acest secol sunt însă împărțite, unii, precum Philippe Muray, detestându-l integral într-o carte de șapte sute de pagini. Eseistul francez este convins că „lungul secol” e o creație a *ocultismului* și *soci-alismului subversiv* și că „la dixneavièmite”, substantiv devenit comun, nu-și merită reputația.

Făcând portretul lui Baudelaire, agonizant, părăsit de prieteni, Muray vrea să demonstreze că secolul este negat chiar de creatorul modernității. Eugen Simion precizează însă că, dacă Hugo vede partea grandioasă, mesianică a secolului, Baudelaire vede și partea lui *diabolică*, *duplicitară*, *misterioasă*, această viziune fiind condiția unui artist care nu-și poate ignora dubla sa natură, așa cum afirmă însuși autorul *Florilor răului*.

Ideile, credințele, opiniile morale și religioase, aptitudinile dictate de „gusturile și dezgusturile” din sfera artelor definesc câteva mituri: mitul *geniului* (al *artistului*, al *creatorului* în ipostaza de *geniu*), *mitul religiei* (care nu este cultivată de toți în epoca romantismului), *mitul națiunii* (secolul este, totodată, *secolul națiunilor* și al *progresului*) și secolul progresului. *Mitul naturii* (esențial sau chiar prioritar în acest secol, căci devine un *subiect estetic* în pictură și în literatură, iar *călătoria* se impune ca formă de cunoaștere și universalizare a spiritului), *mitul istoriei*, manifestat în *reconstituirea cu fidelitate a trecutului*, în transformarea discursului istoric într-o *filosofie a filosofiilor*, în preocuparea pentru *istoria mare* (= pentru fenomenele capitale) și pentru *mica istorie* (= pentru viața curentă, cotidiană, pentru relațiile în familie, pentru raporturile dintre clasele sociale).

Secolul este constituit din contrarii, fiind pragmatic, constructiv, dar și melancolic, depresiv, încolțit de multe ori de *l'Ennui* (= tristețe permanentă și nedefinită; un fel de moliciune a spiritului și rău de existență,

„le mal de siècle” după Chateaubriand); fiind, apoi, un secol *burghez, obscurantist, socializant*, este, pe de altă parte, un secol *al confesiunii, al memorialisticii, al corespondenței și al diarismului*.

Se manifestă în felul de a privi omul, acesta fiind, în viziunea lui Ion Ghica, un *homo sociabilis*, care seamănă din ce în ce mai puțin cu *omul naturii*.

Generația de la mijlocul secolului al XIX-lea românesc este școlită în Occident, care modelează fundamental *aspirațiile, profesiile, reveriile, miturile* ei și o teorie asupra istoriei bazată pe ideea de evoluție organică.

Se conturează în mod ferm cu statut doctrinar, după cum opinează pe bună dreptate Eugen Simion, marca ontologică românească: *organicismul*.

Miturile tinerilor intelectuali moldo-valahi sunt sincronizate cu cele care constituie spiritul secolului: *mitul național, mitul istoriei, mitul naturii, mitul Artistului (=Geniului)*. „Literatura este politica noastră cea mai bună”, după cum cred ei împreună cu Heliade Rădulescu.

Observația-cheie pe care se axează discursul analitic simionist este aceea că omul român și secolul al XIX-lea românesc se pune sub semnul unei confruntări între tradiționaliștii radicali și occidentofili – confruntare care durează până azi, în epoca postmodernității, – în care dominantă este *moderația* (recomandată de Kogălniceanu și promovată de Eminescu și Alecu Russo). Mesianismul generației revoluționare este omul cumpătat, iar momentul 1859-1866, datorat și lui Alexandru Ioan Cuza, este unul *tairotic*. Pornind de la împărțirile tipologice ale lui Noica, Simion consideră că avem de-a face cu un secol al *verbului*. Omul care forțează timpul și-și schimbă curgerea este Demiurgul, Creatorul, *omul kairotic* (în accepția filosofului grec Evaghelos Moutsopoulos).

O altă observație demnă de reținut a criticului este aceea privind apariția *moralistilor*: Neagoe Basarab, Ureche, Miron Costin, Cantemir, Stolnicul Cantacuzino, Budai-Deleanu, Anton Pann. „Este tot ce am dat mai de preț în literatură”, menționează el, precizând: „Morala merge împreună cu istoria, politica, ideologia, religia, memorialistica și, de bună seamă, cu opera de ficțiune” (p. 108). *Artistul* devine o figură intelectuală și morală importantă, mesianică, o ființă metafizică duală, în care se agită pozitivitatea angelică și negativitatea demonică. Deschis occidentalismului, artistul român din secolul al XIX-lea este „un spirit organicist, reformist cu măsură”. În portretul pe care i-l face criticul, are o privire suspicioasă și un zâmbet înfășurat în voaluri de tristețe; în momentele kairotice arată o voință mistică de acțiune.

Volumul continuă cu prezentarea celor trei figuri emblematice ale secolului, portretizate într-un larg cadru al reconstituirii pas cu pas al biografiei, al dimensiunilor personalității și al analizei operelor corespondenței, mărturiilor memorialistice. Darului analitic i se asociază darul epic, manifestat în povestirea și repovestirea evenimentelor biografice, sociale, concret-istorice proiectate, desigur, pe fundalul spiritului veacului. Totul se focalizează pe catagrafierea sensibilităților, mentalităților, modurilor de existență, moravurilor, caracterelor. Privirea exegeticului e îndreptată deopotrivă spre exterior, spre tabloul istoriografic general al epocii și spre interior, spre dimensiunile abisale ale ființei, mai puțin expuse înafară; adică, așa cum îi place criticului să spună, spre *dehors* și spre *dedans*. În felul acesta, istoria factografică a secolului se intersectează cu povestea vieții fiecărui actor al istoriei, povestea vieții interioare, bineînțeles.

Nicolae Bălcescu este, așa cum e definit și în titlul compartimentului ce-i este dedicat, „un istoric vizionar dublat de un practician al revoluției cu suflet de martir”, un vizionar profetic, mistic, neizolat de lumea realului; cu o sensibilitate aparte pentru sexul frumos (aici apare o notă polemică), declarând România ca iubită a sa, dominat de o pasiune ideologică, dar și de una sentimentală, deschis total spre mișcarea înnoitoare.

România sub Mihai-Voievod, Viteazul este văzută, spre deosebire de criticii literari reticenți, ca o operă valoroasă, în care discursul istoric esențial se întretese cu un *discurs al naratorului* subiectiv, politic, ideologic cu accente mesianice despre deja destinul nației și propășirea ei. Cu un solid eșafodaj de argumente (lirismul profetic, înaltul stil metaforic, inteligențele fiziologii, narațiunea erudită) este demonstrat *văditul talent de prozator al marilor aglomerări în mișcare haotică*, lucrarea istoriografică impunându-se ca un vast roman istoric și moral.

Eugen Simion ne îndeamnă să evaluăm această operă conform *voinței* formatoare a autorului, despre care vorbește Luigi Pareyson.

Mihail Kogălniceanu este o personalitate grandioasă, de la care *organiciștii* iau ideea reformelor necesare, iar tradiționaliștii (conservatorii în genere) – credința că nicio modificare bruscă nu-i bună în societate și că niciun progres nu-i pozitiv dacă în procesul înnoirii nu este păstrată tradiția. Este cel mai mare orator al veacului său, un promotor al *modelului german*, opus celui francez, pentru care opinează unii colegi ai săi, „al duhului național”, un spirit constructiv, rațional, responsabil, creator, un student ambițios pasionat de cărți pentru care cere babacului său mereu

parale. Este, în definitiv, o mare individualitate intelectuală, dând în epoca de formare primele semne ale viitorului om al reformelor capitale, un reprezentator de seamă al generației de spirite întemeietoare, care a fundamentat cultura națională pe spiritul critic și pe literatura originală, fiindcă așa cum formula programatic în *Dacia literară*, „traducțiile nu fac o literatură”. A fost un Român care nu a contribuit la ceea ce el denumește „romanomanie”. S-a limitat, din raționamente conjuncturale, la ipostaza de *critic cultural*, la care se asociază *pedagogul național*.

În spiritul disocierilor fine pe care le face Eugen Simion între un moralist și un spirit moralizator, a făcut o literatură a comportamentului moral și nu a unui cod moral impus. Cu cuvintele lui Noica, apare ca un *antrenor moral și spiritual*.

Ca scriitor, ne dă un *Jurnal de călătorie* (în vogă în epocă) și câteva fiziologii în ideea de a însuma un tablou al vremii sale.

Talentul său de „moralist” (fizionomist) se vede mai bine, notează autorul, în *Fiziologia provincialului în Iași* (1844). *Tainele inimii* conține mai multe *degresis-uri* ce privește descrierea Iașilor, a unor locuitori ai orașului, discursul gurmand și cearta dintre *tradiționaliști* și *occidentofili* (reprezentați tipologic prin boierul Stihescu și vărul său Colonel Leșescu), dezbateri asupra progresului, bătăliile din trecut care denotă talentul său de portretist și simțul său de dramaturg. Un farmec aparte are și proza sa oratorică în care are ca obiecte de descriere „onorabilul deputat” N. Ionescu sau suplindiul Ureche, un soi de Trahanache caragialian, beție de cuvinte („logogechie”), „incizitorul, ereticul” Ressu și adversarul său, Pascu (în problema ridicării unui palat episcopal la Galați), „revoluția de la Ploiești”, văzută prin comparația cu elegiaca Moldovă.

Ion Ghica amestecă știința economică cu memorialistica, având o biografie, în felul ei, fabuloasă, ca un erou de roman picaresc în spațiul sud-est-european, cât se poate de realist și de colorat (zice autorul). Este un spirit programatic și urmează o linie cumpătată, evitând utopiile și retorica zgomotoasă și ineficientă. Face parte din societatea de tip masonic „Frăție” (descrisă într-un roman al lui Bolintineanu), și se transformă într-un diplomat al revoluției cu o viziune europeană. Prințul (beiul) de pe insula Samas apără interesele patriei sale, nefind după cum s-a bănuțit, un trădător al cauzei revoluției. În corespondența conjugală este monden, un bun soț, un foarte tenace gospodar și un om de relații abil și de succes.

Și-a dovedit competențe administrative și diplomatice deosebite în ipostaza de ministru sau de președinte al Academiei Române (de 4 ori).

Opera sa fundamentală, după cum crede pe bună dreptate academicianul Simion, este cea *memorialistică*, care-l impune și ca pe un prozator al Bucureștilor. Confidentul său de nădejde este Vasile Alecsandri. Adoptă o strategie narativă balzaciană, prin care excelează ca un creator al unor pânze vaste și bogat colorate, al mentalităților celor din straturile sociale, al portretelor acestora. Literatura e concepută de el ca „pedagogie a națiunii”. Romanul Bucureștilor se completează printr-o corespondență fictivă din 1876 (*Trei ani în Roma sau corespondența onorabilului Bob Dowley*), dominată de un realism crud și pitoresc.

Este, conchide academicianul, *primul nostru prozator intelectual, în ramură moralistică și memorialistică*.

Meritul indiscutabil al noului volum al lui Eugen Simion este acela de a fi reușit pe deplin să ne deseneze prin evantaiul de *portret vivant en rôle* o frescă critică a secolului al XIX-lea (prin cele trei figuri întemeietoare care-i determină spiritul) și să ne demonstreze că ne-am sincronizat perfect, în acest *secol lung*, cu gândirea europeană modernă.

12 ianuarie 2021

EUGEN SIMION PAR LUI-MÊME

*Dr. Tudor NEDELCEA,
critic literar*

Vă scriu spre a vă cere alianța în chestiunea Eminescu; mai mult, spre a vă cere să luați în locul meu inițiativa. [...] În fond, îl cunoașteți pe Eminescu mai bine decât mine.

Al D-voastră, Constantin Noica.

Este o sinceră recunoaștere a filosofului de la Păltiniș, unul dintre cei mai profunzi eminescologi din cultura română. Și Eugen Simion a luat cu asupra de măsură inițiativa facsimilării manuscriselor eminesciene, visul neîmplinit al lui C. Noica, un „proiect cultural național, prioritar și rapid”, cum îl numește însuși Eugen Simion, nereali-

zat datorită inerției administrației politice și culturale românești, drept pentru care Noica, „exasperat, demoralizat, el încheie cruciada sa cu o vorbă grea și expresivă: «Mama ei de nemernicie românească»”.

„Idea lui Noica nu s-a pierdut, totuși, în neantul inerției noastre”, scrie Eugen Simion în *Cuvânt înainte* la vol. *Avatarii ale manuscriselor Eminescu* (București, Fundația Națională pentru Știință și Artă, 2009) și, astfel, începând cu anul 2000 (150 de ani de la nașterea Poetului), în doar cinci ani (2004-2009) s-au tipărit cele peste 14 000 de pagini „care alcătuiesc laboratorul de creație («haosul germinativ», cum îl numea Noica) al unui mare poet și filosof politic”, în 38 de volume facsimilate, care au fost donate marilor biblioteci publice din țară și străinătate. O realizare remarcabilă, spun adevărații oameni de cultură, dar care au produs „uriaeșe pagube economiei românești”, drept pentru care Eugen Simion este reclamat la DNA. „Nu mă așteptam să primesc recunoștință jertfei mele patriotice, – scrie el cu amărăciune, – dar nici să fiu dat pe mâna poliției, nu gândeam să ajung. Dovadă că istoria este inepuizabilă”. Vorba proverbului: „Nicio faptă bună nu rămâne nepedepsită!” Sau cum a scris Adrian Păunescu: „Punerea lui Eugen Simion la zid, cu Caietele Eminescu – capete de acuzare de jur împrejur –, e singura soluție de ieșire din această rușine. Trageți în el! Foc!”

Dar, Eugen Simion, „istoricul literar al tuturor superlativelor spirituale” (Adrian Păunescu), n-a abandonat acest proiect Eminescu. Chiar debutul său editorial s-a produs cu *Proza lui Eminescu* (1964), care nu e „jocul suplimentar» al unui geniu pe marginea creației lirice. Ea are o structură originală, esențial romantică, valori și mituri proprii, ce o detașează și o diferențiază. Acoperă o epocă și epuizează, în orice caz, un stil”.

Contextul apariției acestei cărți de debut are un istoric al ei. Eugen Simion îi ia apărarea prof. Dumitru D. Panaitescu (fiul lui Perpessicius), acuzat de Tribunalul Militar București, în noiembrie 1956, de „uneltire împotriva siguranței statului”, fiind exclus de UTM („Scos de peste tot, fugărit, refuzat, plin de mari ambiții, mi-am început cariera intelectuală prin a fi cinci ani șomer”). Are acest statut de șomer până în 1962, când, la propunerea lui Perpessicius, face parte din Colectivul „Eminescu” („Un colectiv cu un statut supraréalist, pentru că membrii lui erau plătiți cu ora și niciodată la timp. Așa că trecerea mea prin acest grup de cercetare (foarte utilă din punct de vedere intelectual) a fost, materialicește, catastrofală”).

Spre a înlătura erorile maladei Poetului cu argumentele științifice ale specialiștilor din varii domenii de activitate, prin Fundația Națională pentru Știință și Artă, în colaborare cu Academia de Științe Medicale, Eugen Simion a inițiat, împreună cu Mihai Cimpoi și Irinel Popescu, la 27 iunie 2014, o dezbateră pe tema „Patografia lui Eminescu: adevăr și legendă”, publicată sub titlul sugestiv: *Maladia lui Eminescu și maladiile imaginare ale eminescologilor* (în 2015). A fost necesară această dezbateră pentru că – scrie Eugen Simion în *Argument* – opera lui Eminescu „este supusă în ultimele decenii fie unei negații insalubre, fie unei laude lipsite de orice noimă”. Medicii specialiști, revăzând și rejudecând toate documentele aferente bolii lui, au ajuns la concluzia că „nu luesul i-a scurtat zilele lui Eminescu, ci o suprasolicitare de ordin psihic (psihoza maniaco-depresivă), o boală ce poate fi tratată în zilele noastre”, decepțiunea din ultimii săi ani fiind „semne ale unui spirit care a înțeles că suferința face parte din destinul său”, concluzionează și Eugen Simion.

La Fundația Națională pentru Știință și Artă, pe care a ctitorit-o, a inaugurat colecția *Opere fundamentale* (de tip „Pléiade”), în care au apărut în ediții critice, științifice toți scriitorii români (peste 250 de volume), în care creația eminesciană în totalitate este, firește, prezentă în mai multe ediții. Cu studiile sale introductive pertinente, Eugen Simion este, în opinia lui N. Manolescu, „cel mai important critic al literaturii

noastre postbelice. Autor al unor impresionante studii de sinteză, el n-a lăsat niciun colț al tabloului neacoperit. [...] Mulți, foarte mulți dintre intelectualii români contemporani au învățat literatura ultimelor decenii din cărțile lui E. Simion”.

La Chișinău, dimpreună cu Mihai Cimpoi, Cristiana și Victor Crăciun, Tudor Nedelcea etc., a inițiat *Corpus Eminescu* în 10 volume (*Dedicații lirice, Memorialistică, Efigii și secvențe literare, Prefețe defini-torii, Contribuții istorico-literare, Imaginea lui Eminescu în arte, meda-listică, filatelie, Dialoguri cu eminescologi din lume, Cele mai frumoase traduceri, Capodopere și texte eminesciene fundamentale*).

Încheind proiectul Eminescu, menționăm că tot lui Eugen Simion i se datorează decretarea zilei de 15 ianuarie ca Zi a Culturii Naționale (Legea nr. 238/15 din ianuarie 2010), inițiativă preluată și de Parlamentul Republicii Moldova; a fost coinșiator (împreună cu M. Cimpoi) al Congresului Mondial al Eminescologilor de la Chișinău, care se desfășoară anual, începând cu 3-4 septembrie 2012.

Un alt proiect reușit și necesar a fost inițierea și coordonarea generală a *Dicționarului General al Literaturii Române* în două ediții (prima ediție, 2004-2009, în șapte volume; ediția a II-a, în 10 volume, 2016-2021), lucrare fundamentală, de pionierat în cultura română. Criteriile de elaborare științifică sunt clar exprimate:

„Dicționarul General al Literaturii Române încearcă să cuprindă tot ceea ce poate defini specificul și amplitudinea unei literaturi: autori, publicații, concepte, curente, scrieri anonime, grupări și instituții literare, traducători în și din limba română etc. Nu există, în această privință, limite geografice. Oricine scrie în limba română – și scrie bine – slujește literatura română, adică spiritualitatea românească. O propoziție care nu face decât să parafrazeze o cunoscută remarcă a lui Albert Camus... Am inclus, în consecință, în dicționarul de față scriitorii din țară, din provinciile românești aflate în afara granițelor actuale ale României, din diaspora... cu sentimentul că, prin talentul lor, exprimă identitatea noastră culturală... Un mare scriitor de origine română a scris, cu câteva decenii în urmă, o frază înțeleaptă: multe lucruri ne despart, cultura ne poate uni. Este și miza acestui dicționar, dincolo de scopul lui imediat: acela de a informa corect și succint asupra literaturii române de ieri și de azi...”

Să mai reamintim că, sub conducerea sa, Academia Română a re-purtat binemeritele succese: de la recuperarea averii, a donațiilor confiscate în 1948, la elaborarea unor tratate, enciclopedii, atlase etc.,

până la „rezolvarea” unor probleme științifice de interes național: o sesiune științifică comună cu Academia Franței prin care s-a recunoscut că insulina a fost inventată de dr. Paulescu, că în Republica Moldova se vorbește limba română și nu „moldovenească”, că aromânii sunt parte din poporul român, care vorbesc în dialectul aromân sau macedo-român etc.

Evident, personalitatea sa marcantă a fost onorată cu diplome, medalii, ordine, de membru în multe academii europene (Academia Regală de Științe și Litere din Danemarca, Academia de Științe Morale și Politice din Franța, Academia din Atena, Academia Regală a Doctorilor din Barcelona, Academia de Științe a Moldovei, Academia Europaea din Londra). Primăria Dumbrăveni (Suceava, primar Ioan Pavăl, secretar Mihai Chiriac), unde a prezidat simpozioane internaționale dedicate lui Eminescu sau altor valori naționale, tot acolo fiind construit un palat al culturii (în plină pandemie), Primăria atribuind numele acad. Eugen Simion.

Cu Bănia a avut relații și o colaborare benefică, în special prin prietenii săi: mitropolitul Nestor Vornicescu, Marin Sorescu, Adrian Păunescu, Tudor Gheorghe, a prezidat Festivalul Internațional „Marin Sorescu” și primele ediții ale Festivalului „Adrian Păunescu”, l-a impus în cultura română pe I.D. Sîrbu, incluzându-l în colecția „Opere fundamentale”, a venit special la Craiova spre a-l apăra pe autorul *Liliiecilor*, atacat odios de confrății săi etc. Personal, am fost onorat de aprecierea sa, editându-i primele trei volume din *Fragmente critice* și reeditându-i *Moartea lui Mercurio* („Încep prin a mulțumi lui Tudor Nedelcea, care are această nebunie în dânsul, frumoasă, de a porni la drum fără să aibă un ban și de a-mi propune cărți pe care nu știe dacă o să le scoată! Iară eu, și mai... nebun decât dânsul, accept. Până la urmă, nu știu cum se întâmplă, dar cartea iese! Iată, în doi ani la rând, am reușit împreună această serie la sugestia lui, o serie lovinesciană «Fragmente critice»”).

În 1997, la aniversarea Editurii „Scrisul Românesc”, Eugen Simion a moderat o dezbatere incitantă: „Cartea, a câta putere în stat?” (cu participarea lui Gr. Vieru, N. Dabija, M. Cimpoi, D.R. Popescu, M. Ungheanu, Radu Voinea, Al. Balaci, Th. Codreanu etc.).

Să jalonăm câteva repere biobibliografice, sprijinindu-ne pe lucrarea lui Marin Diaconu *Eugen Simion. Profil spiritual* (2015).

S-a născut la 25 mai 1933, în satul prahovean Chiojdeanca, într-o familie de țărani moșneni, avându-l ca model în familie pe acad.

Andrei Rădulescu. Urmează școala primară în sat (1940-1944), Liceul „Sf. Petru și Pavel” din Ploiești („Adolescența mea. Perioadă grea, imposibilă. [...] N-o iubesc, nu am amintiri frumoase”), fiind coleg de liceu cu Nichita Stănescu. În vara lui 1952 se înscrie la examenul de admitere la Filologia bucureșteană; inițial, i se respinge dosarul, dar la intervenția lui Ghiță Florea este admis la examen. Profesorii săi sunt celebri: Tudor Vianu, Iorgu Iordan, Al. Rosetti, Edgar Papu, D. Micu, Al. Graur etc., fiind coleg de facultate cu Adriana Manea, care-i va deveni soție, având împreună o fiică, Mihaela Constantinescu (n. 29 septembrie 1960), cadru didactic universitar, autoarea unei cărți de mare succes despre postpostmodernism, și două nepoate gemene, ginerile fiind profesor universitar și membru al Academiei Tehnice (președinte: Mihai Mihăiță). În 1957, susține licența cu o temă despre Ion Brătescu-Voinești, sub coordonarea lui Al. Piru (revenit în învățământul universitar, cu sprijinul lui Pavel Țugui). Debutează publicistic cu articolul *Caiete eminesciene* în revista *Tribuna* din Cluj, la 11 ianuarie 1958, apoi prefătează antologia *Poezia română contemporană* (1964), în care sunt cuprinși poeți de la Arghezi (cu *Întoarcerea la brazdă*) până la Ana Blandiana. După șomajul de cinci ani, este încadrat asistent la Catedra de istoria literaturii române, ajutat de G. Ivașcu („Omul de bine? A existat chiar în aceste condiții”), urmând toate treptele universitare: lector (în 1967), conferențiar (1971), profesor (1990). Între 1970-1973, este lector de limba și literatura română la Universitatea Paris IV Sorbona, iar în 1974 obține o bursă de studii în R.F. Germania. La Paris, are relații apropiate cu Eugen Ionescu, Mircea Eliade, Emil Cioran („Franța a sosit la timp. O experiență capitală. [...] Aici am descoperit noua critică și tot aici am înțeles condiția mea de intelectual român. Parisul m-a spălat de prejudecăți și mi-a dat un veritabil gust european”). În 1969, obține doctoratul cu teza *Eugen Lovinescu, contemporanul nostru*, sub îndrumarea științifică a lui Șerban Cioculescu, publicat în 1971 sub titlul *Eugen Lovinescu. Scepticul mântuit* („Am scris acea carte cu aproape 30 de ani în urmă, într-un moment de «dezgheț» politic și cultural. Începuse epoca recuperărilor sau, cum se zicea atunci, a valorificării moștenirii noastre literare. [...] Este cartea care mi-a format într-un anumit sens stilul critic, mi-a dat un model etic în critica literară și, dacă termenul nu este prea pretențios, mi-a hotărât destinul literar”).

Mica revoluție culturală din 1971 nu-l prea afectează („O revoluție, după părerea mea eșuată [...] A existat o cultură paralelă. La suprafață:

literatura oficială, literatura parastaselor de peste an, în profunzime: literatura adevărată, romanele și poemele care au supraviețuit”).

Revenit în țară în vara anului 1973, și-a reluat cursurile universitare la Facultatea de Filologie din București și intensifică activitatea de critică și istorie literară, urmărind în special critica tinerilor scriitori ai generației '60, începând cu N. Labiș („buzduganul unei generații”), continuând cu Ana Blandiana, Marin Sorescu, Mircea Ivănescu, Constanța Buzea, Ioan Alexandru, Adrian Păunescu, Ileana Mălăncioiu, Mircea Dinescu, Fănuș Neagu etc. („Eugen Simion e un prieten repede. Cu toate gardurile de măracini deschise. [...] Eugen Simion are darul, foarte rar întâlnit, de a fi, oriunde s-ar afla, un om fără depărtări, care se simte bine numai aproape și în preajmă”).

Moartea lui Marin Preda, la 16 mai 1984, îl marchează („Omul care ne-a părăsit zilele acestea, într-un mod atât de neașteptat și de tragic, a fost (este) un mare scriitor. Poate cel mai mare romancier pe care l-a dat literatura română de la origini până azi”). Peste un an scoate antologia *Timpul n-a mai avut răbdare* (evocări, mărturisiri, documente despre autorul *Delirului*). La fel, moartea lui Nichita Stănescu, la 13 decembrie 1983, coleg de liceu și facultate, prieten („Eugen Simion reprezintă și este intelectualul român autentic. Creator de ramură cu umbră, adică nepot de stejar și văr primar cu mărul domestic”). La rândul său, Eugen Simion notează: „Nichita Stănescu aduce cu sine, în poezie și în viața literară postbelică, un mod derutant de a fi. [...] Sentimentul pe care îl lasă este că își provoacă mereu destinul și se teme, în același timp, de destin. Se instalează de la început în fruntea generației sale, dar nu-i prea solidar cu generația”).

După revoluția din decembrie 1989, constituie Gruparea „Societatea de mâine” (cu Marin Sorescu, A. Buzura, Mircea Zăciu, Valeriu Cristea etc.), cu alte obiective decât Grupul de Dialog Social („După euforia din decembrie 1989, ne-am trezit în altă realitate, în altă istorie. [...] Ce m-a surprins, îmi amintesc, a fost repede, prea repede regrupare a forțelor (și a intereselor)”. Îl interesează doar viața culturală și moralitatea moralizatorilor. Dă o nouă înfățișare și structură revistei academice *Caiete critice*, formând noii critici: Daniel Cristea-Enache, Răzvan Voncu, L. Chișu, Andrei Grigor, A. Milea, Oana Soare, M. Iovănel etc.; Monica Lovinescu îi comunică, în 1990, că întrerupe orice relație cu el.

La 6 septembrie 1991, reapare *Literatorul*, revistă săptămânală, cu Marin Sorescu (redactor-șef, după îndepărtarea lui de la *Ramuri*), Valeriu Cristea, Fănuș Neagu, L. Chișu, N. Iliescu, în care Eugen Simion

este o prezență activă. La moartea lui Marin Sorescu, scrie emoționant, ca despre un scriitor care a făcut parte din existența sa, alături de Nichita și Marin Preda („Emoția colectivă este justificată pentru că Sorescu devenise prin opera lui un scriitor național”).

Academia Română îl alege membru corespondent (la 9 martie 1991, odată cu Marin Sorescu), titular (la 12 martie 1992), fiind ales vicepreședinte (1994-1998), președinte interimar (1997-1998), președinte (1998-2006), președinte al Secției de Filologie și Literatură (2006-2022). „Academia are, cred, azi, și un rol moral în societatea românească. Un rol stabilizator. Nu trebuie, repet să se amestece în treburile politicii, dar nici nu poate sta prea departe de neliniștile și nevoile națiunii”.

Ca președinte al Academiei Române, în noiembrie 2000, este primit de Papa Ioan Paul al II-lea la Vatican, căruia îi înmânează un exemplar din reeditarea *Bibliei* lui Samuil Micu din 1795. Papa acceptă să devină membru de onoare al Academiei Române. Alte realizări sub mandatul său: extinderea și consolidarea Bibliotecii Academiei, amenajarea Parcului Academiei, a Casei Academiei, înființarea Clubului membrilor Academiei Române, revenirea Spitalului „Elias” în administrarea Academiei, creșteri salariale, indemnizații de merit etc.

La 18 martie 1999, se deschide oficial Fundația Națională pentru Știință și Artă, sub auspiciile Academiei Române, cu George Emil Palade (președinte de onoare), Eugen Simion (președinte) și Maya Simionescu (președinte executiv), cu scopul (îndeplinit) de „a încuraja și promova valorile umane producătoare de cultură din țara noastră; de a descoperi și incita talentele tinere și de a proteja talentele existente”.

Și se apropie sfârșitul... Controversatul Covid-19 îl obligă să stea numai în casă. I se atrofiază mușchii picioarelor. Participă, la 18 iunie 2022, la simpozionul științific internațional „Mihai Eminescu” de la Dumbrăveni-Suceava, alături de M. Cimpoi, Maya Simionescu, Lina și Theodor Codreanu, Adrian Dinu Rachieru, Viorel Dinescu, Florentina Paraschiv, Doina Dabija, Elena Dabija, Mihai Sultana-Vicol etc., unde susține o splendidă și actuală conferință despre neajunsurile culturii naționale. Se simte foarte bine psihic, pare revigorat după pandemie, dar se duce la un tratament în Covasna, unde contactează Covidul. Se internează la Spitalul „Elias”; aici viața sa pământească se sfârșește, dar omul Simion și creația sa intră în nemurire. Timpul n-a mai avut răbdare și s-a oprit la 18 octombrie 2022, orele 15.35.

„S-a schimbat ceva, între timp, în lumea românească?” se întreba el. „Prea puțin. [...] Încerc să-mi găsesc locul în această lume în care

criza morală este mai puternică și mai devastatoare, cred, decât criza economică”. Tinerilor creatori în care credea cu sinceritate și credință le sugerează „doar să creadă în adevăr și le cer să nu trișeze cu ideile. Nu-i deloc rentabil. Îi mai sfătuiesc să nu le fie frică, frica este un sentiment omenesc”, dar „frica duce în cele din urmă la compromisuri dezastruoase”.

De luat aminte!

UN MERCUȚIO ÎN ARENA LITERATURII. IN MEMORIAM EUGEN SIMION

Acad. Valeriu MATEI

A trecut la cele veșnice Eugen Simion, cel mai important critic și istoric literar român din ultima jumătate de secol, care a știut să impună în literatura română postbelică o direcție, un mod de a gândi și a înțelege literatura, contribuind în mod decisiv la afirmarea și conturarea imaginii uneia dintre cele mai creative generații din istoria literaturii române – cea șaizecistă, din care și eminentul critic a făcut parte.

Opera literară a academicianului Eugen Simion – concretizată în peste șaptezeci de volume de critică și istorie literară, eseuri și studii, și peste trei mii cinci sute de articole în presa românească și în cea internațională, – e vastă și definitorie pentru critica și istoria literară contemporană românească, iar biografia scriitorului impresionează atât prin feroarea actului creativ, prin atașamentul exemplar față de valorile perene ale literaturii române, cât și prin dimensiunea și impactul faptelor culturale realizate. Ar fi suficient să amintim, la acest capitol, doar de editarea manuscriselor eminesciene – *Caietelor Eminescu*, de cele peste 350 de volume apărute în colecția „Opere Fundamentale”, de *Dicționarul General al Literaturii Române* (prima ediție – în șapte volume masive, cea de-a doua – în opt volume) și de simpoziioanele internaționale „Penser l'Europe”, ajunse la ediția a XVII-a.

Eugen Simion a fost un creator în critica literară, constructor consecvent care a crezut în adevărul valorilor estetice, îmbrățișând modelul de existență al unui critic autentic – Eugen Lovinescu, acest *modus vivendi* fiind chiar rațiunea sa de a fi și a se auto-construi. A avut la începuturile biografiei modelul patern de a percepe lumea și existența (infirmând freudianul complex al paricidului), moștenind, tot pe linie paternă, rezistența în fața intemperiiilor și vocația construcției și reconstrucției. Criticul menționa, în volumul de dialoguri cu Andrei Gligor *În ariergarda avangardei*, că tatăl său „a trecut prin cele două războaie mondiale, a înfruntat toate mizeriile epocii postbelice, absolut toate, nu

a rămas nimic (nici chiar pușcăria), în 1977 i s-a dărâmat casa, a refăcut-o, cu sentimentul că nu trebuie să se predea nenorocirii și injustiției... Nu l-am văzut niciodată disperat, nu l-am auzit jeluindu-se. Când se întâmpla să fie descumpănit, prefera să tacă”.

Eugen Simion a căutat cu febrilitate stilul ideal și, de cele mai multe ori, l-a găsit, demersul său critic fiind unul eminent literar. A fost o conștiință morală și un spirit al obiectivității și echilibrului, încercând să mențină dreapta cumpănă în arena marilor dezbateri de idei și a bățăliilor etice și estetice, în vremurile când „nu se înțeleg în privința întâietății Montagu și Capuleții literaturii...”

De la debutul în presă cu un articol despre *Caietele Eminescu* (1958) – pe care, peste ani, le va edita pentru prima dată, împlinind astfel visul de cândva al lui Constantin Noica – și de la debutul în volum cu *Proza lui Eminescu* (1964) – exercițiu critic fundamental de maturizare și afirmare – până la studiile de rapidă și sigură „ochire” prilejuite de relecturarea operelor unui număr important de autori clasici și contemporani, reeditați de critic în colecția „Opere fundamentale” – Eugen Simion a cuprins în exegezele sale întreg arealul literaturii și culturii române. A consacrat mai multe studii și literaturii române din Basarabia, creionând, în *Scriitori români de azi*, portretele unora dintre scriitorii reprezentativi ai acestui ținut românesc. A fost o prezență în viața academică de la Chișinău, participând la numeroase evenimente științifice, culturale și literare. Românii basarabeni l-au admirat și l-au prețuit: a fost ales membru de onoare al Academiei de Științe a Moldovei, a fost decorat cu cea mai înaltă distincție a Republicii Moldova – Ordinul Republicii, i-a fost consacrat volumul omagial *Vertical într-o lume agitată. Eugen Simion și Basarabia* (2005), iar academicianul Mihai Cimpoi i-a dedicat cea mai amplă monografie de până astăzi – *Modelul de existență Eugen Simion*, care a cunoscut deja trei ediții (2013, 2014 și 2018). Viața și opera autorului *Scriitorilor români de azi* au fost investigate multiaspectual, printr-o grilă pluriperspectivică, Mihai Cimpoi privind din interior întreg ansamblul operei, observând evoluția gândirii eminentului critic – „un spirit al totalității” antrenat pe parcursul întregii vieți într-un „spectacol intelectual excepțional pe care îl dă an de an și zi de zi cu o consecvență și verticalitate statornică”, o personalitate cu o formidabilă „rezistență lăuntrică față de tot ce contravine statutului ontologic și deontologic al literaturii și criticii literare”.

Pentru destinul criticului și istoricului literar Eugen Simion și pentru aprecierea operei acestuia două dintre titlurile studiilor sale mi se par a fi semnificative – *Moartea lui Mercuțiu și Întoarcerea autorului*. Cel dintâi e

titlul unui articol scris în tinerețe (1968), devenit, în 1993, și generic pentru un volum de eseuri și însemnări despre literatura și critica literară a anilor '80, titlu ce stabilește rolul și locul criticului literar în arena marilor dezbateri de idei și a bătăliilor etice și estetice. Pornind de la un protest „împotriva celor care vedeau în criticul literar un Caliban ce trebuie trimis, în lanțuri, la școală”, autorul *Scrittorilor români de azi* considera, pe bună dreptate, că „nu Caliban este simbolul shakespearian al criticii literare, ci Mercuțio, confidentul spiritual, cel care moare pentru că nu se înțelege în privința întâietății Montaguui și Capuleții literaturii...” (prefață la vol. *Moartea lui Mercuțio*, 1993). Cel de-al doilea – *Întoarcerea autorului* – e titlul unui volum din 1981, reeditat recent, situat la interferența dintre teoria literaturii și critica literară pură, prin care Eugen Simion s-a implicat în dezbaterile unei teme majore a literaturii (veridicitatea punctului său de vedere fiind recunoscută un deceniu mai târziu și prin traducerile acestui volum în engleză și franceză, ediții apărute în colecții de prestigiu), dezbateri la care au participat reprezentanți de marcă ai curentelor „Noua critică” și „Noua nouă critică franceză” sau ai „New criticism-ului anglo-saxon”. Titlul acestui volum a avut valoarea unei premoniții pentru reputatul critic și istoric literar, acesta contribuind la readucerea autorului în ecuația dezbaterilor literare asupra operei, fiind tot mai mult obligat să se întoarcă (re-întoarcă), în ultimele decenii (când „demonul teoriei a obosit”, iar daimonul sintezei s-a și instalat autoritar în edificiul literaturii, admirând frescele fragmentate și inscripțiile săpate adânc în ziduri cu bisturiul teoriei, în perioada când el a fost exilat împreună cu autorul nedreptățit), la imensele latifundii ale literaturii pe care le-a arat și semănat, și, contemplându-și cicatricile dobândite în bătăliile la care-a participat, stăpânind toate instrumentele de lucru și panoplia de idei, să dea numeroase studii de sinteză privind opera celor mai importanți scriitori români, „care se prezintă, – precum menționa criticul literar Mihai Cimpoi, – ca niște capitole ale unei *Istории a literaturii române*, nesistemmatizate de el încă, dar conceptual conturată într-o întreprindere critică ce demonstrează vocația *monumentalității*”. Fiindcă, orice s-ar spune, nu există autor care să nu fie însoțit în timp de propria sa istorie.

Eugen Simion, intelectual reprezentativ al culturii române, care a marcat profund contemporaneitatea noastră, a devenit istorie, exemplul său fiind un model demn de urmat pentru toți cei care caută răspunsuri și soluții la tot mai complexe probleme ce confruntă cultura și spiritualitatea într-o epocă plină de traume și de false valori, de incertitudini și confuzii.

IN MEMORIAM: ACAD. VASILE TĂRĂȚEANU

VASILE TĂRĂȚEANU, DEZRĂDĂCINATUL

Acad. Mihai CIMPOI

Vasile Tărățeanu, total înstrăinat și simțindu-și înstrăinarea ca pe o condiție și stare existențială, își menține versurile într-un registru psalmic și psalmodic, trimițând cuvintele în tăcere, în surdina, în bocet înăbușit, cu care-și identifică rostirea. În volumul cu titlu de presimțire destinală *Și de-o fi să mor* (Editura Rafet, Râmnicu Sărat, 2014), tonalitatea elegiacă sesizabilă în întreaga sa poezie, se intensifică și se însoțește cu o seninătate mioritică și o decantare lirică generalizată, căci se distinge o glisare permanentă spre rouă, lacrimă, apa de izvor și spre aerul curat și sfânt al țăriilor cerești.

Astfel apare revelatoarea întrebare hamletiană, actualizată și resensibilizată de *a fi* sau *a nu fi*, încheiată cu virtuala identificare cu Duhul Prea Curat: „Voi fi sau nu voi fi fiind/ precum am fost/ 'nainte de-a mă naște// După ce am ars de tot/ voi mai putea să mă aprind/ ca flacăra divină/ în noapte de Paște?// Voi fi sau nu voi fi fiind/ precum nu sunt și cin'mă recunoaște?// Că sunt așa cum sunt/ într-un vechi colind:/ Un Duh Prea Curat/ peste sfintele moaște” (*Flăcări divine*). Este o poezie care poate fi luată ca un program etic-estetic-po(i)etic al Dezrădăcinatului și Deșțaratului poet cernăuțean.

Pătrunde în miezul tuturor acestor *cântece ale tristeții* (cam acesta e genericul tematic și motivic al întregului volum), un sentiment colorat intens-dramatic, destinal *că toate-s încheiate*, că peste orizontul vieții se lasă o ceață a incertitudinii, al golului („ce din gol se înfiripă”), al „decoloratelor imagini” (din fosta „frumusețe de miri și mirese”), al unui *târziu* ce se instaurează, bacovian, suveran al unei „stări incerte”, al pus-tiului și tăcerii „de dincolo”, al unui timp atemporal, pe care încearcă să-l

fixeze într-un poem sugestiv bătrânul ceasornicar în ceasul din turnul primăriei Cernăuțului, al unui labirint din care a dispărut firul Ariadnei, al fantomei omului negru, al privirii de vipere simțite dinapoia sa.

Vocabularul religios aduce conotații lirice potențatoare acestui sentiment-cheie, poetul fiind obsedat de *răstignire*, *mântuire*, *drumul Golgotei*, *înviere* și *reînviere* *Cristică*, *Duhul Sfânt* și *harul divin*, *ridicarea lui Lazăr*, „oia rătăcită, „județul de-apoii”.

Discursul po(i)etic apare într-o contrapunctare a spovedaniei (rugă, mărturisire de păcate, bocet, adresare epistolieră) și a rostirii sentențioase (pilde, scurte învățături morale). În ambele paliere dăm de epifanii, de iluminări aduse de viață, moarte și destin (triada existențială nelipsită), de o senzație permanentizată că e vorba de o urcare pe bandă rulantă în cer: „Iar banda urcă tot mai sus/ urcă-n neunde./ Nu mai e mult/ până voi reuși să ies/ din sfera gravității mele/ de om păcătos/ și împovărat de nevoi./ Nu întâmplător/ parcele vestesc că/ începutul e-n ceruri/ și sfârșitul – în noi” (*Din sfera gravității*).

Unul din motivele volumului este, întru ilustrarea voinței programate de care am vorbit, drumul, „ultimul drum” (care duce spre capătul vieții). Moartea se răzbună pe noi, insinuează în chip ironic poetul pentru faptul că ne gândim mai rar la ea decât la viață: „Moarte fiind/ ea nu cunoaște moarte// Cu ea devenim și noi/ muritori de vii// Dar cum timpul nu are margini/ carul ei mortuar/ nici nu se grăbește/ nici nu zăbovește// El știe să potolească fără zăbavă/ pofta țărânei/ înaintând spre capătul drumului/ unde mereu aceeași gură de pământ/ prăpăstios se cascade” (*Capăt de drum*).

Atari nostimade ludice dovedesc că Vasile Tărățeanu nu se cantonează într-un mod liric ritualic, grav, revelator de „lucruri triste din lume”, precum specifică în poemul *Despărțire*, el intonând și imnuri bucuriilor vieții „făcute din cântec”, lieduri cu motive erotice („Și se duc în goană toate/ ba ușoare, ba frustrate/ ba târâș-grăpiș, în brânci/ când înalte, când adânci” – *Zilele mele*; „Din dragostea ei/ înflorește un tei/ cu mii de cercei// O boare de vânt/ îi dă de pământ/ acum cât sânt// Podoabe cerești/ să nu le iubești/ atât cât trăiești” – *Floare de tei*) sau conturând instantanee ludice („În lumina ta/ mă dezvolt/ ca un fir de iarbă/ încet, dezinvolt// Călcăt în picioare/ din nou mă ridic –/ tare de firav/ mare de mic// La înălțimea ta/ vreau să ajung/ mă-ntind de o șchioapă/ și-mi pare că-s lung” – *Înalt ca iarba*).

Privirea poetului, orientată în urma sa, retrospectivă adunătoare de clipe pătrunse de durere, de înstrăinare, de fiorul neantizator al

singurătății sau înlăuntrul ființei sale, autoscopice, supuse măsurării valorice, unui sever examen de conștiință, înregistrează și siluetele strămoșilor daci, ale figurilor istorice (Ștefan cel Mare, Mihai Viteazul), ale poezilor adunați la masa tăcerii – de la Homer și Luceafărul Poeziei noastre, la rostitorii verbului matern de azi (Levițchi, Bostan, Motrescu, Grinciuc, Vatamanu, Vieru, Ursachi, Flora, Damian, Codru, Stănescu). Căci Vasile Tărățeanu a îmbrăcat îndemânatic toga academică de cântăreț al limbii materne și al valorilor noastre, „cămașa de forță a realității”, cu care a veștezeit vicii și păcate, devieri de la rațiune și bunul simț, pelerina de călător romantic prin tărâmurile trecutului, dar și zalele de luptător pentru valorile noastre.

NE MOR ROMÂNII: NE-A PĂRĂSIT ȘI VASILE TĂRĂȚEANU

*Dr. Tudor NEDELCEA,
critic literar*

Doamne, nu pot să împart
Trupu-acesta în trei părți,
Că e unul și-i prea slab
Pentru-asemenea-ncercări.

Spovedanie

Tristă, groaznică constatare! Nu știi ce socoteală are Dumnezeu de-i ia în Împărăția Sa pe cei mai curați români; poate că acolo, în Cer, este nevoie de o țară a românilor adevărați care să-i îndrume pe cei de pe Pământ! S-au dus, numai în ultimele două decenii, patriarhul Teoctist, mitropolitii Nestor Vornicescu, Bartolomeu Anania, Antonie Plămădeală, scriitori de geniu: Marin Sorescu, Fănuș Neagu, Mihai Ungheanu, Adrian Păunescu, Grigore Vieru, Leonida Lari, Nicolae Dabija, artiștii Doina și Ion Aldea-Teodorovici, Ion Ungureanu etc., și nu vin mulți din urmă să-i înlocuiască. În Cimitirul Bellu, după omagiile aduse lui Adrian Păunescu, Adam Puslojić s-a „răstît” la mine: „Bă, mai trăiți naibii, că Țara are nevoie”.

Acum a plecat și Vasile Tărățeanu. Sâmbătă, 6 august 2022 (Schimbarea la față a Domnului), pe la prânz, am vorbit cu Elena, soția lui Vasile Tărățeanu. Era la un spital din Cernăuți, la secția de reanimare, și printre lacrimi mi-a zis: „Vasile e la reanimare!” – „E grav?” – „E foarte rău”. Și iată că, în dimineața zilei de 8 august 2022, Viorel Dinescu și Mihai Sultana Vicol îmi dau trista veste.

„Bolnav de România”, cum l-a caracterizat excelent Geo Tomozei, românul Vasile Tărățeanu a fost marcat pe viață de sârma ghimpată care trecea pe ulița mare a satului său natal, Sinăuții de Jos, pusă de austrieci în 1775 drept graniță, apoi ca urmare a pactului Molotov-Ribbentrop tot graniță a rămas. Sârma ghimpată separa cele două țări „frățești”: R.P. România și URSS (recte RSS Ucraineană). Partea sa de sat aparținea raionului Hliboca din regiunea Cernăuți (unde cele două statui ale lui Schiller și Eminescu au fost dărâmate, rămânând doar monumentul ostașului sovietic eliberator). „Iată cum se face uneori istoria, – mărturisește

Vasile. – De aici și repulsia mea față de frontiere în general. Cea din Sinăuți a trecut prin inimile sătenilor de acolo, deci și prin inima mea. Câte drame omenеști a generat această frontieră!” Satul cu multe drame a dat literaturii române pe G. Voevidca, Al. Burlă, Ilie Damaschin, D. Hrinciuc, Ilie T. Zegrea (răposat între timp și el), V. Levițchi, episcopul Visarion Puiu (ruda sa). Pe frontispiciul ziarului său din Cernăuți *Plai românesc*, Vasile a inscripționat sârma ghimpată; autoritățile ucrainene i-au intentat proces și l-au obligat să scoată sârma ghimpată, dar el a refuzat și a plătit scump: în 1994, fiul său, Marcel, de 24 de ani, student la Universitatea „Ștefan cel Mare” din Suceava, a murit în condiții suspecte, neelucidate nici până azi. Pregătirile de nuntă s-au transformat în cele de înmormântare.

În 2018, la Centenarul Unirii, Vasile a adus din Țară, ca un Badea Cârțan, reviste, pliante, cărți etc., referitoare la acest măreț eveniment. Autoritățile iarăși l-au tratat într-un stil barbar, acuzându-l că vrea să destrame Ucraina. De atunci, Vasile Tărățeanu nu și-a mai revenit. A fost internat în spital la Iași, s-a procopsit și cu misteriosul Covid și în cele din urmă a cedat.

Văd pe ecranele televizoarelor comentatori care mai de care, mai gălăgioși și aroganți, vorbind despre războiul ruso-ucrainian sau ortodoxo-ortodox. Prea puțini vorbesc despre românii din Ucraina, despre încălcarea drepturilor lor elementare pe care le are orice minoritate națională (dreptul la limbă, identitate etc.), inclusiv minoritatea ucraineană din România. Am scris în acest sens articolul *Pierit-au românii din Ucraina?* Vasile Tărățeanu a suferit și pentru că ei nu-s întrebați ce mai fac, sunt dați uitării, că bucovinenii de nord sunt considerați „popor băștinaș deportat”, că Eminescu este un „ucrainean renegat, născut din părinți ucraineni care au fost românizați”.

Vasile Tărățeanu este „bolnav de România” și pentru faptul că românii bucovineni au parte numai de „umbra spinului la ușa creștinului”, cum doinește Eminescu, că propaganda șovină îi împarte pe aceștia în moldoveni și români (după modelul stalinist aplicat și în Basarabia), că nu mai există teatru, conservator, universitate în limba română (de la Poroșenko până azi, în școli se predă, săptămânal, o oră de „limba moldovenească”), că mormintele românilor din Cimitirul central sunt vandalizate sau numele decedaților români sunt schimbate cu nume ucrainene, că n-au ICR (Centrul Cultural „E. Hurmuzachi” este înființat de avocatul Patraș), că s-a interzis ridicarea unui monument lui Ștefan cel Mare (în Codrii Cosminului) sau lui Eminescu, iar casa lui Aron

Pumnul stă să se prăvale, că s-a dat foc tricolorului românesc de formația paramilitară „Tridentul”, că într-un ziar ucrainian *Ceas* s-a scris: „Timpul așteptărilor că liderii români se vor conduce după rațiunea sănătoasă și nu vor cere statului ucrainian prea multe concesii trece, de aceea este necesar un baraj juridic” etc., etc.

Acest „Grigore Vieru al Bucovinei”, Vasile Tărățeanu nu a tăcut, nu a stat în expectativă, ci a acționat în spiritul credinței creștine (la Judecata de apoi vor participa și neamurile), a luat condeiul drept armă și gazetăria drept artilerie grea și a pășit la luptă. Până azi, 8 august 2022.

S-a născut la 27 septembrie 1945 în satul Sinăuții de Jos, raionul Hliboca, unde absolvă școala generală, continuă la Școala Medie Generală nr. 10 din Cernăuți, unde absolvă și Facultatea de Litere din cadrul Universității (în 1972). Între 1969-1981, este reporter la ziarul regional *Zorile Bucovinei* din Cernăuți, între 1981-1991 – redactor superior la redacția emisiunilor în limba română de la Radio Kiev. Între 1990-1994, conduce ziarul *Plai românesc* al Societății de Cultură Românească „M. Eminescu”, în grafia latină, post la care renunță în semn de protest și înființează alte publicații: *Arcușul* și *Curierul de Cernăuți*, *Junimea* (al Ligii Tineretului Român din Bucovina). Este membru fondator al Societății pentru Cultura Românească „M. Eminescu” din Cernăuți (1989), secretar al Societății (1991-1992), membru fondator al revistei *Glasul Bucovinei* (1994) și al Editurii Alexandru cel Bun din Cernăuți (1996), președinte al Fundației Culturale „Casa Limbii Române” din Cernăuți (2000). A fost deputat în Congresul regional Cernăuți (1992-1996; 2001-2006). A fost membru de onoare al Academiei Române.

A participat la Marea Adunare Națională din Chișinău (27 august 1989), unde susține un înflăcărat discurs. A fost ales vicepreședinte al Ligii Culturale pentru Unitatea Românilor de Pretutindeni (președinte fondator: acad. Victor Crăciun), în comitetul director al Congresului Spiritualității Românești. A participat la aproape toate manifestările culturale și științifice privitoare la identitatea națională. A fost cetățean de onoare al unor localități, între care și Craiova (alături de Ilie Ilașcu, Grigore Vieru, Nicolae Dabija, Victor Crăciun, Mihai Cimpoi, Eugen Doga), a primit numeroase premii literare, diplome, medalii sau titluri onorifice etc.

Este autorul unei opere referențiale: *Harpele ploii* (versuri, 1981), *Dreptul la neliniște* (versuri, 1984), *Teama de înstrăinare* (versuri, 1990), *Litanii din Țara de Sus* (versuri, 1995), *Litanii* (versuri, 1996), *Pământ în retragere* (versuri, 1999), *Și ne izbăvește pre noi* (versuri, 1999), *Iluzii și lanțuri* (publicistică, 2001), *Dinafară* (versuri, 2003), *Infern personal*

(versuri, 2005), *Orizonturi decapitate* (2005), *Aruncarea zarurilor* (2005), *Ocean cu cioburi sângerânde* (2005), *Degețelul salvator* (2006), *Stâlpul de foc al jertfirii de cuvânt* (2007), *Cimitirul ambulant* (2008), *101 poeme* (2010), *Până dincolo de umbră* (2011) etc. O parte din versuri au fost traduse în ucraineană, sârbă, suedeză, engleză, albaneză, franceză, macedoneană; altele au intrat în manualele pentru școlile românești din Ucraina.

A fost apreciat cu asupra de măsură de marii cărturari români: P.F. Teoctist („Îl prețuiesc pe Vasile Tărățeanu pentru credința și poezia lui care exprimă dragoste de strămoșii noștri”); Grigore Vieru („Este bradul de munte, iar rășina tulpinii sale nu este altceva decât viața rănită, dar nenicând ingenunchată, pe care o trăiește în mijlocul unor neconținute furtuni istorice”); Nicolae Dabija („Acest Oștean al Limbii Române se luptă pentru fiecare piatră, știe că pe lume există doar două lucruri pentru care merită să trăiești și să mori: iubirea și libertatea, restul fiind niște simple iluzii”); Theodor Codreanu („Strigătul simplu, de un dramatism singular al liricii lui Vasile Tărățeanu se adresează nu atât Bucovinei, cât românilor uituci care se cred nemuritori în insula încă aparent păzită de granițe”); Victor Crăciun („În ordinea definirii ei, personalitatea lui Vasile Tărățeanu s-a manifestat și dezvoltat în trei direcții esențiale: poetul, publicistul și animatorul național pe plan cultural, social și politic”); Mihai Cimpoi („Clădit într-o statură în care e mai mult suflet decât trup, Vasile Tărățeanu e un bucovinean rătăcitor care-și prinde o cravată lată și înflorată ce-i servește drept plapumă în dese drumuri de cărașie gazetărească și poetică și care apare în ochii noștri ca un spiriduș carpatin întrupat din duh de munte și din somn de flori de câmpie”); Viorel Dinescu („Spre deosebire de vizionarii pseudoelitiști care se zbat în aventuri formale și formaliste, pentru Vasile Tărățeanu viața e resimțită ca un «pat de Procust», împotriva căruia ești dator să lupți, iar nu să te lași lungit sau scurtat după pofta călăului”); Mircea Popa („Vasile Tărățeanu este un exponent al neamului său robit din Bucovina, o voce care trebuie să aducă adevărul la masa judecății unei Europe amnezice, a unor politicieni care și-au uitat menirea”) etc., etc.

Sunt doar câteva caracterizări lapidare, dar pertinente despre un mare Român (trebuie scris mereu cu literă mare), care și-a făcut datoria de „om al lui Dumnezeu”, creator cu vocație, luptător pentru idei umane și pentru neamul său.

Drum bun, Vasile Tărățeanu, și-n acel loc cu verdeață nu uita și de noi, pustiiții care, poate, nu ne-am ridicat la nivelul dorințelor tale și ale idolului nostru, Eminescu.

STUDII ȘI CERCETĂRI

DOUĂ SPECIFICITĂȚI ISTORICE ROMÂNEȘTI: LATINITATEA ȘI STATALITATEA¹

*Acad. Răzvan THEODORESCU,
vicepreședinte al Academiei Române*

Fiind prezent, pentru întâia oară, în fața colegilor din Republica Moldova, le aduc expresia gratitudinii mele profunde pentru alegerea mea ca membru de onoare al distinsului for academic din Chișinău, afirmându-mi dorința de a colabora mai departe în cadrul acestuia pentru mai buna cunoaștere a civilizației românești de pe ambele maluri ale Prutului.

Cum știți, poate, unii dintre dumneavoastră, de mai bine de trei decenii am fost un martor al preschimbărilor pe care le-au determinat intelectuali patrioți basarabeni care moșteneau o tradiție ilustră ce va fi res-

pectată de noi de-a pururi.

Nu vom uita niciodată că în primăvara 1918, când regatul României era sfâșiat și ocupat prin jalnica și efemera pace de la București, aici, la Chișinău, Sfatul Țării vota unirea Basarabiei cu această țară sfâșiată, prin strădania unor Ion Inculeț, Pan Halippa, Daniel Ciugureanu, unii deveniți membri ai Academiei Române. După cum nu vom uita că în vara târzie 1989, pe când o tăcere asurzitoare și o teamă pe măsură planau deasupra României totalitare, aveau loc, la Chișinău, curajoase evenimente deschizătoare de drum, Marea Adunare Națională din 27 august și hotărârea din 31 august privitoare la adoptarea limbii române ca limbă de stat și revenirea la alfabetul latin.

Destinul m-a făcut martor direct, ca președinte al Radioteleviziunii Române – devenită liberă prin Revoluția din decembrie 1989 – la primele „poduri de flori”, când am venit prima dată în mai 1990 – cu o mare delegație de ziariști și artiști –, la declarația de Suveranitate din 23

¹ Conferință la Chișinău (31 august 2022), la primirea ca membru de onoare al Academiei de Științe a Moldovei.

iu­nie 1990, la proclamarea Independenței de stat a Republicii Moldova din 27 august 1991, recunoscută în aceeași zi de România. M-am stră­du­it atunci, cu ajutorul intelectualilor – oameni politici din Chișinău –, să aducem aici vocea televiziunii și a radioului de acasă și să ducem vocea Basarabiei în emisiuni la București. Am călătorit de mai multe ori de la Orhei la Căușeni, de la Bălți la Comrat, am avut satisfacția de a avea studenți și doctoranzi basarabeni (unii de foarte bună calitate), de a contribui la crearea, aici, a unei catedre UNESCO, iar când am devenit ministru al Culturii și Cultelor sfătuitorul meu de excepție a fost neuitatul Grigore Vieru.

Am ales pentru conferința de astăzi să vorbesc despre ceva ce îmi pare absolut specific și particular civilizației noastre în contextul mai larg al Europei răsăritene și a subzonei sale sud-est europene: este vorba de o latinătate populară – înconjurată în epoca etnogenezelor de o lume est-slavă, sud-slavă, turanică și fino-ugrică – care s-a reflectat în mentalul **romanicilor Orientului**, și mai este vorba, în premodernitatea veacurilor XVI, XVII și XVIII (cea dominată de Turcocrăție) de păstrarea statalității, a tronurilor și dinastiilor de la București, Iași și Alba Iulia, a structurilor ecleziastice, a simbolurilor suveranității – într-un timp când toți vecinii noștri, fără excepție, deveneau supuși ai unor pașalâcuri.

Cu ani în urmă, am cercetat felul în care genezele statale din spațiul bulgar-balcanic și maghiar, rusesc și sârbesc au fost legate de convertirea, „de sus în jos”, prin misionarismul Bizanțului sau Apusului carolingian a unor triburi abia sedentarizate, la creștinism și de nașterea unor state sub pavăza unor biserici recent înjghebate/fondate; legate și de apariția unor monumente de excepție prin dimensiuni și materiale puse în operă, prin funcția politică și prin ecoul cultural în civilizația primului stat bulgar, a Ungariei arpadiene, a noului cnezat de Kiev și a regatului din Raška Nemanizilor, din secolul IX până în cel de-al XIII-lea.

Marea bazilică de la Pliska, biserica rotundă și aurită de la Preslav, bazilica de la Alba Regia din Panonia, biserica Sfânta Sofia din Kiev sau cea cu hramul Spas Preobrajenski din Cernigov, biserica Maicii Domnului din Studenica – fiecare dintre ele socotite de mine a fi un **monumentum princeps** – au fost necropole de suverani întemeietori, prototipuri stilistice pentru arhitecturi, mozaicuri și fresce, receptacole de bogăție și fast, descrise în cronicile contemporane grecești, slavone și latinești.

După cum se vede, în această privire asupra Europei orientale am ocolit un singur spațiu geografic: cel al românilor. Pământurile de la Carpați și Dunăre au fost cele care au cunoscut genezele etnice

și culturale ale singurului popor est-european de descendență latină și unde creștinismul s-a răspândit treptat și la nivel popular încă din antichitatea târzie, la unul dintre hotarele de miazănoapte ale lumii „clasice”, înglobând ținuturile carpato-danubiene în salba celor unde Roma și misionarismul bisericii orientale răspândiseră cuvântul noii credințe din Mediterana până în Caucaz. Nu mai puțin marcate de împrejurarea istorică de excepție în veacurile marilor mișcări de neamuri, aceste ținuturi nu au cunoscut stabilirea definitivă și masivă a unor triburi de războinici, călăreți și păstori, de migratori păgâni, mai târziu sedentarizați și creștinați; aceste pământuri sunt singurele care nu au văzut la începuturile evului mediu înălțarea cu ostentație, aptă să impresioneze masele, a unor monumente ale unei convertiri niciodată petrecută la acești vechi creștini care erau românii, dintotdeauna sedentari. De aceea monumentele **întemeietorilor de țară** de la Câmpulung, Curtea de Argeș și Rădăuți, amintite de cronicari doar ca „mari și frumoase”, oglindesc o estetică a calmului, a măsurii, a simplității pe care o socotesc de esență latină.

Era, în fapt, o fericită modestie, legată de mentalul locului, fără legătură cu aspecte materiale, știind că acești ctitori, Basarab I al Țării Românești sau Petru I Mușat al Moldovei, dispuneau de uriașe sume de bani.

Și tot un suflu de calm și simplitate pe care îl atribui unei structuri latine îmi pare că ne întâmpină în același veac al XIV-lea sub domnia lui Vladislav I prin episodul din jurul anului 1370 al călugărilor valahi ajunși la Muntele Athos, în mănăstirea Cutlumuz care refuză – dacă documentul mai demult publicat e autentic – tipul de viață chinovial, cenobitic, adică acela colectiv, mult prețuit de monahii slavi, greci și caucazieni, dar neștiut de românii cu tipul lor de viață idioritmă, individual, pe măsura celui în care viețuiseră la ei, în câmpiile și pădurile din Muntenia și Oltenia.

Cel de-al doilea element specific istoriei noastre este, cum spuneam, statalitatea.

După cele două veacuri, al XIV-lea și al XV-lea, de independență statală și de cruciadă antiotomană ilustrate de Mircea cel Bătrân, Vlad Țepeș, Ștefan cel Mare și Iancu de Hunedoara știm că a urmat o lungă epocă de autonomie statală a secolelor XVI, XVII și XVIII. Era o autonomie care trebuie deslușită în sistemul est-european, balcanic și microasiatic al unei Turcocrății unde știm că dreptul islamic de rit hanefit desemna – alături de teritorii direct stăpânite de sultan și de cele

potrivnice Islamului – o așa-numită **Casă a Păcii** (dar al ' ahd) în care intrau țări tributare precum Moldova, Valahia și Transilvania, iar în Balcani – Raguza (Dubrovnik). De aici s-a născut în istoriografie disputa legată de posibilele **capitulații**, tratate cu Poarta ale unor domni precum Mircea I, Laiotă Basarab, Bogdan al III-lea, evocate de boierii români la tratativele de pace ruso-turce, din 1772, de la Focșani, niciodată contestate de Înalta Poartă; și tot aici se rânduiește informația – scoasă la lumină de regretatul Șerban Papacostea – conținută într-o scrisoare a umanistului Filippo Buonaccorsi Callimachus către Papa Inocențiu al VIII-lea, potrivit căreia valahii au încheiat cu turcii asemenea înțelegeri.

Să mi se îngăduie aici recursul la discursul meu de recepție în Academia Română, de acum două decenii, unde spuneam următoarele: „Particularitatea esențială a primei modernități românești a fost aceea că în ansamblul Europei orientale și centrale – cu excepția imperială a Rusiei – numai aici, la Dunărea de Jos, s-a păstrat neîntrerupt un stat organizat, cu conducători proprii, cu principii autonomi, începând cu secolul al XVI-lea, la București, la Iași și la Alba Iulia. Aceasta în vreme ce, rând pe rând, Bulgaria (în 1393 și în 1396), ținuturile grecești (între 1430 și 1460), Serbia (în 1459), Bosnia (în 1463), Albania (în 1478-1479), Muntenegru (în 1496), Ungaria (în 1526), Cehia (în 1620), Polonia (în 1772, 1793 și 1795) dispăreau de pe hartă ca entități politice de sine stătătoare, căzând în felurite stăpâniri – turcească sau austriacă, rusească sau prusacă”.

Relațiile speciale cu Sublima Poartă, care a preferat un profit material constant și de lungă durată în schimbul autonomiei celor trei țări carpato-dunărene, vor fi ascuțit și simțul politico-diplomatic al românilor pentru numiri, iertări și peșcheșuri. Acest fapt a condus la o nouă ivită particularizare românească a primei modernități, corolar al statalității pe care am denumit-o cândva **mentalitatea tranzacțională**. Adaptăm astfel unei secvențe istorice – precise și formatoare de ființă națională – caracterizarea pe care, acum aproape o sută de ani, subtilul sociolog și eseist Mihai Ralea o folosea într-o cunoscută cercetare asupra fenomenului românesc, atunci când vorbea despre **spiritul tranzacțional** în materie de politică și morală. Și tot cu ani în urmă, scriam (în *Pe marginea statalității românești. Vechi lăcașuri și vechi dinastii*, Râmnicu Vâlcea, 2018) că această statalitate, această păstrare a unor instituții statale fundamentale – domnia și biserica, în primul rând – s-a făcut și în vremea unei relative independențe, cea a secolelor XIV și XV, pe

care nu o alterau vasalitățile medievale curențe în cea mai mare parte a Europei, și în epoca autonomiei cu suzeranitatea Porții pe care o introdusese Turcocrăția în secolele XVI și XVII, și în epoca unei dependențe totale din secolul al XVIII-lea. Sau, pentru a exprima această progresivă evoluție (ce a putut fi pe alocuri și o involuție), să recurg, ca de atâtea ori, la cuvintele istoricului național Nicolae Iorga, scriind tocmai despre aceste perioade: „Cea dintâiu e a neatârării de fapt, cea de a doua a unei supuneri cinstite și cruțătoare față de Turci, cea de-a treia se deslușește prin ascultarea desăvârșită față de acești stăpâni. Anii 1550 și 1720 ar fi punctele de despărțire. Iar după 1859 începe, firește, epoca a patra de neatârare nouă, în care trăim” (*Istoria românilor în chipuri și icoane*, Craiova, 1921, p. 33).

Un element definitoriu al acestei statalități este existența medievală și premodernă a dinastiilor românești, iar una dintre formele predilectate de proclamare – eclatantă chiar – a acestora sunt ctitoriile princiare concepute ca necropole, ca mausolee de familie, lăcașuri metropolitane ortodoxe, dar mai ales lăcașuri monastice – acestea au o istorie plină de interes atât în Țara Românească, cât și în Moldova, din vremea **întemeierilor de țară** până în cea a fanarioților, atitudinea față de înaintașii plecați la Domnul, a căror memorie era păstrată liturgic de obștile monahale, fiind și la noi ca cea din întreaga Europă. Voi folosi aici observațiile eminentului medievist Georges Duby în legătură cu ceea ce se petrecea în Occidentul catolic odată cu secolul al XI-lea: „Acum cavalerii le cereau preoților să intervină spre a sfinți trupul celui mort. În ceremoniile funerare s-au introdus gesturile de proslăvire și formulele de mântuire prin care preotul își afirma puterea de a ierta el însuși greșelile. Pentru mort, până în momentul învierii sale, niciun alt loc nu părea a fi mai propice iertării păcatelor decât apropierea raclelor sfinților, vecinătatea cu călugării a căror rugăciune se înălța la cer, cât era ziua de lungă, spre Domnul Judecător. Marii principii obțineau permisiunea de a fi înhumați chiar în incinta bisericilor monastice” (*Arta și societatea: 980-1420*, I, București, 1987, p. 123).

Cazul cel mai limpede în acest sens este cel al necropolei regale franceze de la mănăstirea Saint Denis, devenit loc de înmormântare a suveranilor din vremea merovingiană a unor Dagobert, Carol Martel și Pepin cel Scurt, din acea carolingiană – a unui Carol cel Pleșuv, din acea capețiană inaugurată de Hugues Capet, târziu, în secolul al XIII-lea, Ludovic cel Sfânt punând să fie sculptate imaginile regilor defuncți ai Franței (cam așa cum va proceda, două sute de ani mai târziu, în

Moldova, Ștefan cel Mare care așeza la Rădăuți lespezi funerare ale înaintașilor săi).

Cercetările recente asupra biografiilor domnești (între care cea mai solidă rămâne, fără doar și poate, cea a lui Constantin Rezachevici, urmărind succesiunea electivă la tron, în cadrul celor două dinastii fondatoare – cea a lui Basarab I și cea a lui Bogdan I, respectiv a Basarabilor și a Bogdăneștilor – în răstimpul cuprins între mijlocul secolului al XIV-lea și prima parte a secolului al XVII-lea cu respectarea criteriului esențial al **osului domnesc** sau, uneori, doar a **sângelui domnesc**), ne arată că principii care erau fii legitimi sau ilegitiimi, deopotrivă, aveau sentimentul limpede al apartenenței lor la dinastie sau – precum în cazul muntenesc – la o ramură dinastică (de felul Dăneștilor scoborâtori din Dan I și ai Drăculeștilor, urmași ai lui Mircea I prin Vlad Dracul, prelungiți prin Mihneștii de dincolo de 1600).

Fie că au fost aleși de boieri și investiți de Poartă, precum cei din veacul al XV-lea, fie că au fost numiți direct de Stambul, începând cu a doua jumătate a secolului al XVI-lea, fie că au aparținut familiilor boierești ajunse la tron și pregătite a crea noi dinastii după 1600, fie, în sfârșit, că au fost asimilați în secolul al XVIII-lea pașalelor cu două tuiuri, sentimentul dinastic a fost o realitate istorică în mentalul aulic românesc, ținând de conștiința statalității, de la **întemeietorii de țară** la Mavrocordații și Ghiculeștii secolului fanariot. Aproape concomitent, geneza statelor românești extracarpatiche a implicat principiul medieval european al succesiunii ereditare – foarte curând și electivă – în cazul dinastiei fondatoare, cea a Basarabilor (de la Basarab I până la, pe linie masculină, fiul neîncoronat al lui Nicolae Pătrașcu, nepotul lui Mihai Viteazul), cea atât de efemeră a Drăgoșeștilor, urmată de cea a Bogdăneștilor (de la Bogdan I la urmașii lui Alexandru Iliăș) – așadar, de-a lungul a mai bine de trei sute de ani. Prin preluarea modelului dinastic de către neamuri boierești (precum Craioveștii, Cantacuzinii sau Movileștii) de către unii **homines novi** cu ascensiuni fulgerătoare (ca Vasile Lupu și Gheorghe Duca), de către fanarioți cu înrudiri locale ilustre (ca amintiții Mavrocordați și Ghiculești), acest fenomen propriu – în Sud-Estul creștin al Europei – numai statalității românești din epoca Turcocratiei s-a prelungit până la așa-numitele **domnii pământene** de după 1821.

Este aceasta, pe scurt, o istorie grăitoare și neîntreruptă a statului în spațiul carpato-dunăreano-pontic.

Latini individualiști, legați de Occident, dar aparținând și unui Orient multiform și greșar, toleranți, negociatori, răbdători și iubitori

de largi orizonturi pe care ajung uneori să le illustreze la superlativ, românii de la Tisa la Nistru și-au dobândit în momente felurite apartenența la o statalitate (care rămâne valoarea noastră supremă), pentru care, la stânga și la dreapta Prutului, au ostenit și s-au jertfit generații întregi pe care le continuăm și le omagiem acum.

EMINESCU ȘI PROVOCĂRILE CULTURII MODERNE (discurs de recepție la Academia de Științe a Moldovei)

Acad. Theodor CODREANU

În 1962, Thomas S. Kuhn producea un adevărat vortex în știința occidentală, cu o carte care răsturna concepția despre evoluția paradigmelor științifice (*Structura revoluțiilor științifice*), concepție dominată atunci de teoria cumulativă a lui Karl Popper, izvorâtă din dialectica hegeliană și marxistă a antitezelor care provoacă evoluția prin *sinteză*. Această evoluție liniară prin acumulări de fapte este violentată de Kuhn cu observația că perioadele cumulative sunt bruscate de *salturi* imprevizibile care se manifestă ca revoluții științifice. Mai mult de atât,

aceste schimbări bruște de paradigmă particularizează comunitățile științifice proprii unei culturi. Dacă ne gândim bine, matricea unei astfel de teorii evocă o morfogeneză similară cu schimbările din istoria *canonului literar* desprins, la rândul lui, din canonul biblic, recunoscut, ca atare, de Dante care-și considera *Divina comedie* un nou *Testament*. Marea revoluție în canonul literar occidental o aduce Shakespeare, consideră criticul american Harold Bloom¹, „divinul brit” (cum l-a numit Eminescu) devenind centrul iradiant al Canonului Occidental, producător, prin iradiere ontologică, de *canoane naționale*, și nu prin imitație. O cultură națională se împlinește prin apariții sintetizatoare, ca singularități canonice irepetabile, ca anvergură. Eminescu, recunoscut drept centrul iradiant al literaturii și cugetării românești de Titu Maiorescu² (*Eminescu și poeziile lui*, 1889), a fost socotit, nu întâmplător, de un G. Ibrăileanu, drept o apariție inexplicabilă în sânul culturii românești din

¹ Harold Bloom, *Canonul Occidental*, trad. din engleză de Delia Ungureanu, Grupul Editorial Art, București, 2007.

² „Acesta a fost Eminescu, aceasta este opera lui. Pe cât se poate omenește prevedea, literatura poetică română va începe secolul al 20-lea sub auspiciile geniului lui, și forma limbei naționale, care și-a găsit în poetul Eminescu cea mai frumoasă înfăptuire până astăzi, va fi punctul de plecare pentru toată dezvoltarea viitoare a vestmântului cugetării românești”.

secolul al XIX-lea. Generalizând imaginea inexplicabilei apariții, Emil Cioran credea că Limba Română și Eminescu spală rușinea *neantului valah* din istoria Europei³.

Surpriza cea mare e că Eminescu nu a așteptat apariția teoreticianului american (care, spre rușinea lui, nu l-a cunoscut pe scriitorul român) și a înțeles, cu asupra de măsură, importanța canonică a „genialei acvile a nordului”, atribuindu-i condiția de *poet național* al Angliei, ceea ce critica românească i-a recunoscut și lui Eminescu, pentru cultura autohtonă (de la Iacob Negruzzi la G. Călinescu și Constantin Noica), pe când contemporanii noștri (unii chiar critici înzestrați) se străduiesc să-i fure această condiție privilegiată, aruncându-l, de la mărunții Al. Grama la Cristian Preda, la periferia culturii românești. Impresionează multele referințe ale poetului nostru la Shakespeare, recunoscându-i fibra divină, ca și lui Dante: „Ca Dumnezeu te-arăți în mii de fețe/ Și-nveți ce-un ev nu poate să te-nvețe” (*Cărțile*, 1876)⁴.

Acest loc privilegiat al lui Eminescu are consecințe doar pentru spațiul românesc sau transcende cultura română prin schimbarea de constantă estetică, ridicând-o la nivel de interes universal? Harold Bloom dădea exemplul lui Walt Whitman în cultura americană: „Cred că a fi centrul unui canon național înseamnă a rămâne definitiv în circulație într-o anumită limbă, dar această permanență rareori depășește granițele lingvistice. În străinătate, Whitman și-ar putea pierde importanța, dar nu și în Statele Unite”⁵. Există reticențe similare și-n legătură cu Eminescu, chiar dincolo de numeroșii detractori ai poetului apăruiți mai cu seamă după 1989, când România și cultura românească sunt

³ Emil Cioran: „Oare ce am face noi dacă n-am fi avut pe Eminescu? Și este o groaznică ironie, de o semnificație dureroasă, că în țara în care toate lucrurile sunt pe deplin explicabile, în care totul este accesibil până la platitudine, Eminescu a fost declarat unanim o apariție inexplicabilă” (*Singurătate și destin*, București, Editura Humanitas, p. 230).

⁴ Sau: „Flori mirositoare, însă sălbatece ca florile din cununa nebunului rege Lear. Oare amestecul ce pare fără înțeles a florilor sălbatece ce se strecur prin pletele bătrânului rege nu sunt *metafora vie* (s.n., vezi Paul Ricoeur, *Métafore vive*, Paris, Seuil, 1975) a creierilor săi, în care imaginile, florile gândirii s-amestecau sălbatece și fără înțeles? Și câtă profunditate în acele gândiri, și cât miros în acele flori! Astfel sunt și florile sălbatece – cântecele populare. Pe câmpiile lor a cules Shakespeare și orice *poet național* (s.n.) – pe alte câmpii însă a cules poezii acia care vorbesc de rai și iad de îngeri și demoni, de stelele cerului și de mărgăritarele din fundul mării. Shakespeare a vorbit de om – de om cum e. Bețivul său e bețiv, eroul său e erou, nebunul său e nebun, scepticul său e sceptic și fiecare om e muruit din gros cu culoarea caracterului său, căci poporul concepe cum vede, și Shakespeare a fost al poporului său prin escelință” (M. Eminescu, *Opere*, XV, *Fragmentarium. Addenda ediției*, Editura Academiei Române, București, 1993, p. 138).

⁵ Harold Bloom, *op. cit.*, p. 296.

împinse, mai ales din interior, către ceea ce s-a numit *legenda neagră* pentru Spania veacurilor XV-XVI.

Eminescologia încă a rămas datoare față de poet prin îndelunga-tele încartiruiți într-un canon istoricizat de mult, sub eticheta *romantic întârziat*, exclus de la festinul înnoitor al canonului simbolist și al liricii moderne, în genere. Modernitatea poetului, despre care vorbea Maiorescu, a fost ignorată chiar de către maioreșceni. Totuși, primul simbolist autentic, cum este recunoscut Ștefan Petică, a scris răspicat că nu Macedonski este deschizătorul de drum, ci Eminescu, invocând nu doar constanta estetică a *muzicii* revendicată de simboțiști: *de la musique avant toute chose* (Verlaine), boltă stilistică și vizionară atinsă cu adevărat mai ales de Eminescu, dar nu din îmbrățișarea paradigmei de pe Sena, ci prin geniala viziune asupra limbii române, asupra limbii, în genere, concentrată în enunțul: „Nu noi suntem stăpânii limbii, ci limba e stăpâna noastră”, poetul replămădind, cu supușenie exemplară, *limba veche și înțeleaptă*, descoperindu-i arheitatea ontologică, încât armonia muzicală a versului hyperionic particularizează canonul literar, devenind paradigma revoluției estetice românești. Asta a înțeles-o Titu Maiorescu în finalul studiului *Eminescu și poeziile lui* (1889), dar validarea asocierii, în modernitate, a limbajului poetic cu cugetarea/filosofia românească a secolului următor a fost înțeleasă târziu, căci paradigma eminesciană propunea transcenderea modelor literare care vor invada poetica modernă de factură barthesiană, limbajul poetic fiind conceput ca *abatere de la gradul zero al scriiturii*. De aici întârzierea recunoașterii *modernității* canonului eminescian. Abia paradigma revoluționară a *lingvisticii integrale* a lui Eugeniu Coșeriu a permis adevărata receptare a fenomenului Eminescu. Mai mult de atât, opera eminesciană devine moment revelatoriu pentru marea *Kehre* coșeriană: „E imposibil, de exemplu, să caracterizezi limba lui Eminescu drept uz lingvistic special în interiorul limbii române”⁶. Mai mult de atât, literatura este „spațiul desfășurării integrale a limbii”, iar „Limba marilor poeți coincide pur și simplu cu limba istorică, ca realizare a posibilităților date deja în aceasta”⁷. Exact ce spune Eminescu, integrându-i, simultan, și pe înaintașii care „au scris o limbă ca un fagure de miere”. Miracolul s-a produs prin capacitatea singulară a ontologiei arheului de a fi, simultan și organic, poezie și filosofie, atuul suprem în fața lui

⁶ Eugeniu Coșeriu, *Omul și limbajul său*, antologie, argument, note de Dorel Fănar, Iași, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, 2009, p. 162.

⁷ *Ibidem*, p. 164, 166.

Schopenhauer, de pildă, care considera, în spirit disciplinar, că nu poți deopotrivă să fii filosof și poet. Eminescu a socotit că se poate, descoperind carența sistemelor filosofice în a fi incapabile să împlinească o ontologie generală, științifică, pornind de la apriorismul kantian care s-a văzut nevoit să pună în paranteză fenomenologică *noumen*-ul în favoarea cunoașterii *fenomen*-ului. Traducerea și notele pe marginea textului *Critica rațiunii pure* atestă că poetul a înțeles acest despărțământ între *transcendent* și *transcendental*, părăsind seria lungă a sistemelor filosofice în favoarea unei ontologii generale a lui *Archaeus*, care stă ascuns în *poveste*, unificând, așadar, minte și inimă, poezie și filozofie, făcând un singur limbaj indestructibil. Demonstrația o găsim, incipient, la Mircea Djuvara⁸, la Noica și la Constantin Amărieuței (care vede legătura dintre *preontologic* și *ontologic* la Eminescu), limpede înțeleasă și de Mihai Ciurdariu și amplu radiografiată de Tudor Ghideanu (n. 30 martie 1938 – m. 2 august 2022) în „eseul triadic” *Archaeus. Sublimul creației eminesciene*, I (Iași, Princeps Multimedia, 2021). Această ecuație a limbajului eminescian („A pus în tine Domnul nemargini de gândire”, *În vremi demult trecute...*) stă în preajma celui shakespearian, la ambii puterea gândului și inimii înzecindu-se sau ridicându-se, cum zice poetul într-o însemnare, la un creștinism *de puterea a 10-a*, întrecând, ca și egalul său, toate speculațiile marilor filosofi, cum observă Harold Bloom: „Shakespeare, care nu s-a bazat prea mult pe filozofie, e mai important în cultura occidentală decât sunt Platon și Aristotel, Kant și Hegel, Heidegger și Wittgenstein”⁹. Oare nu s-ar putea spune același lucru și despre Eminescu, de vreme ce marii filosofi români o recunosc, cum o face un C. Rădulescu-Motru¹⁰, urmând pilda unui estetician de talia lui Tudor Vianu?

I s-a reproșat poetului că nu a avut curajul să părăsească secolul al XIX-lea, obligându-i pe admiratorii lui să rămână prizonieri tot acolo (Mihai Zamfir¹¹). Asta cu trimitere tot la întârzierea în romantism, ba

⁸ Mircea Djuvara, *Filosofia poeziei lui Eminescu*, în „Convorbiri literare”, nr. 6/1914.

⁹ Harold Bloom, *op. cit.*, p. 38.

¹⁰ „În Mihai Eminescu noi am ajuns a recunoaște pe cel mai reprezentativ maestru al nostru. El este pentru noi ceea ce este Goethe pentru germani, Shakespeare pentru englezi, Dante pentru italieni. El este geniul în care s-au întâlnit, deopotrivă de ridicate, puterea de invențiune cu aceea de reflexiune critică. În poezia și proza lui, simțirile cele mai caracteristice ale vieții noastre naționale și-au găsit o expresie artistică nepieritoare. El a fost maestrul care a știut alege metalul pur și nobil din minereul brut al sufletului național” (C. Rădulescu-Motru, *Cuvântare la comemorarea lui Mihai Eminescu (1939)*, în „Convorbiri literare”, an. LXX, nr. 6-9, iunie-septembrie 1939).

¹¹ Mihai Zamfir, *Eminescu și secolul al XIX-lea*, în „Caiete botoșănene”, ianuarie 1988.

existând și mărturia: „Eu rămân ce-am fost: romantic”. Dar Eminescu știa că orice mare poezie este romantică, secolul al XX-lea vorbind de un *romantism fundamental* (Al. Philippide), de pe a cărui fundație se încearcă, arheic, orice modernitate autentică. A.C. Cuza, după elaborarea primei ediții eminesciene complexe, în 1914, a înțeles că Eminescu a schimbat din temelii conceptul de *romantism*, demonstrând faptul într-o carte masivă, apărută abia în 2010, în două volume, sub îngrijirea lui I. Opreșan¹². La aceeași concluzie a ajuns și George Munteanu, după elaborarea primului volum din seria *Hyperion 1. Viața lui Mihai Eminescu* (1973), idee dezvoltată atât în *Istoria literaturii române. Epoca marilor clasici*, cât și în studiul *Triada precursorare: Poe, Baudelaire, Eminescu*, inclus în *Eminescu și eminescianismul* (1987). Basarabeanul din Bravicea ajungea la concluzia că autorul *Luceafărului* este un adevărat *Bacon al poeziei moderne*, ceea ce a scandalizat pe cârcotași și pe sursieriști. La probatoriul lui George Munteanu, voi adăuga un argument forte furnizat de Baudelaire însuși în eseul despre Flaubert din 1857. Autorul *Florilor răului* clasifica literații în două categorii: „progresiști” și „întârziați”. Nu-i așa că sună cam ca în zilele noastre cu disjungerea între *progresiștii* „corectitudinii politice” și *conservatorii* „iliberali”? Baudelaire se considera un „întârziat”, un romantic, precum Eminescu. Despre „progresiști” el spunea că sunt gălăgioșii zilei, novatorii răsfățați, preamăriți. În schimb, întârziații sunt cu adevărat purtătorii *modernității* perene, căci sunt negrăbiți, au spirit sintetizator, vizionar, deși par „antimoderni”. Iată cum *romantismul întârziat* al lui Eminescu devine brusc o calitate excepțională pe care o vor descoperi și contemporanii noștri, între care Antoine Compagnon, Jean Sévillia, Virgil Nemoianu, Harold Bloom ș.a. Între cei amintiți, Antoine Compagnon este autorul celebrei cărți *Les Antimodernes. De Joseph de Maistre à Roland Barthes* (Gallimard, Paris, 2005)¹³. Antimodernii sunt și în viziunea lui Compagnon „întârziații” lui Baudelaire și Eminescu, „reacționarii” care se dovedesc adevărații moderni. Eminescu pune problema chiar în fața acuzației ce i s-a adus în timpul vieții de către adversarii de la *Românul* și de la alte publicații: „Maniera noastră de-a vedea e pe deplin modernă (s.n.): pentru noi statul e un obiect al naturii care trebuie studiat în mod individual, cu istoria, cu obiceiurile, cu rasa,

¹² A.C. Cuza, *Mihail Eminescu ca reprezentant al romantismului*, 2 vol. ediție critică de I. Opreșan, Editura SAECULUM I.O., București, 2010.

¹³ Vezi versiunea românească a Irinei Mavrodin și a Adinei Dițoiu, la Editura Art, București, 2008, cu o prefață de Mircea Martin.

cu natura teritoriului său, toate acestea deosebite și neatârând câtuși de puțin de la liberul arbitru al indivizilor din cari, într-un moment dat, se compune societatea. De aceea, dacă tendențele și ideile noastre se pot numi *reacționare* (s.n.), epitet cu care ne gratifică adversarii noștri, această reacțiune noi n-o admitem decât în înțelesul pe care i-l dă fiziologia, reacțiunea unui corp capabil de a redeveni sănătos contra influențelor stricacioase a elementelor străine introduse înlăuntrul său”¹⁴. Problema e că nimic nu i-a înduplecat pe adversarii poetului să renunțe la acuza ideologică de „reacționar”, în sensul cel mai rău al cuvântului, de la contemporani până la proletcultiști și îndoctrinații „corect politic”¹⁵ de azi.

Mult timp, nu i s-a recunoscut lui Eminescu nici schimbarea de paradigmă în plan estetic, ca probă a modernității sale. Pe Alexandru Grama îl scandaliza cromatica „aberantă”, „maladivă” psihic (idee preluată și de alți detractori), furnizând, biruitor, numeroase exemple: „sară sură”, „umbră albă”, „gând argintos”, „umbră argintoasă”, „haină palidă”, „izvoare albe”, „cântare întunecată”, „zăpadă viorie”, „mite albastre”, „suferință întunecată” etc.¹⁶ Canonicul de la Blaj nici nu bănuia că scoate în evidență merite ale modernității eminesciene, de regăsit în noile constante estetice din cartea de căpătâi *Structura liricii moderne* (1956) a lui Hugo Friedrich. Abia universitarul ieșean I. Constantinescu, la începutul anilor '70, a întreprins, în spațiul eminescian, o incursiune în *cromatica ireală*, ca semn de paradigmă a „derealizării realului”, specifică poeziei moderne. Dar și atunci a stârnit ironii, acuzat fiind de... protocronism!

Eminescu satisface, pe deplin, și exigența recunoașterii modernității prin influența exercitată asupra unor creatori atât în context național, cât și mondial. Că Eminescu și-a pus pecetea stilistică și vizionară asupra întregii literaturi și culturi românești este bine știut. Dar puterea lui spirituală a influențat și scriitori ca bulgarul Hristo Botev, sârbul de rădăcină românească Vasko Popa sau germanofonul Paul Celan. Pe de altă parte, un întreg exil românesc a rezistat, prin cultură, datorită lui Eminescu¹⁷.

¹⁴ M. Eminescu, „Timpul”, 17 august 1879.

¹⁵ Cf. Theodor Codreanu, *Șansa de a fi reacționar*, din vol. *Eminescu „incorect politic”*, București, Editura Scara Print, 2014.

¹⁶ Alexandru Grama, *Mihail Eminescu. Studiu critic*, Blaj, 1891. Citatele – după ediția: Alexandru Dobrescu, *Detractorii lui Eminescu*, p. 125.

¹⁷ A se vedea antologia realizată de Mihaela Albu, *Din exil... acasă... „cu Eminescu de mână”*, București, Editura Muzeului Literaturii Române, 2021, cu o postfață de Theodor Codreanu.

Emil Cioran a mărturisit că întreaga lui filosofie, care a pătruns adânc, stilistic și ontologic, în cultura franceză, dar nu numai, izvorăște din *Rugăciunea unui Dac*. Însă măsura schimbării de paradigmă, cu puternice ecouri și-n alte arte, recte inovarea în sfera definirii *esteticului*, originalitate pe care el însuși și-o revendică și ține să fie cunoscută ca atare, o găsim în unul din fragmentele fulgurante, ignorate vreme îndelungată de eminescologi pentru insolitul său, lesne de trecut în rândul „abaterilor” de la logica aristotelică, precum cele considerate de T. Maiorescu în momentul când i-a citit Mitei Kremnitz strania *Melancolie*, poema părându-i că atestă semne de „nebunie”: „Nebunie? Poate că concepția noastră, a tuturor, este nebunie, și Eminescu a prins adevăratul sens al lumii și al vieții”¹⁸, replică Mite, în chip genial. Remarcă valabilă și pentru redefinirea, de către poet, a conceptului de *frumos*: „S-a zis de mult că frumusețea consistă în proporția de forme. *Nimăru* (s.n.) nu i-a venit în minte că consistă în proporția de mișcări și, cu toate acestea, asta e adevărata frumusețe. Frumuseți *moarte* sunt cele cu proporție de forme, frumuseți *vii* cele cu proporție de mișcări. E evident că această proporție de mișcare unde nimic nu e prea întins, nici prea flasc, e o stare de echilibru – fericirea”¹⁹. Ecuația *proporție de mișcări / fericire* este prima consecință, și cea mai importantă în plan stilistic, ascunzând secretul armoniei eminesciene de care se minuna un hiperlucid precum Camil Petrescu, în 1930, la a 80-a aniversare a nașterii poetului. G. Călinescu o descifra în structura simfonică a *Lucaefărului*: „Unitatea se înfăptuiește muzical. Unele strofe tac, altele cântă, în acord cu flautele unei orgi. La sfârșit răsună toate într-un țipăt coral”²⁰. A doua consecință este materializarea imaterialului prin creștere fulgerătoare, în raport cu viteza luminii. Suprema proporție de mișcări este lumina Lucaefărului:

Porni luceafărul. Creșteau
În cer a lui aripe,
Și căi de mii de ani treceau
În tot atâtea clipe.

¹⁸ Mite Kremnitz, *Amintiri fugare despre M. Eminescu*, în: *Eminescu – Înfășurat în manta-mi...*, ediție, antologie, aparat critic de Cristina și Victor Crăciun, Editura Litera-David, Chișinău – București, 1999, p. 325.

¹⁹ M. Eminescu, *Opere*, XV, *Fragmentarium. Addenda ediției*, Editura Academiei Române, București, 1993, p. 332.

²⁰ G. Călinescu, *Istoria literaturii române de la origini până în prezent*, București, Fundația Regală pentru Literatură și Artă, 1941, p. 418.

Un cer de stele dedesupt,
Deasupra-i cer de stele –
Părea un fulger ne'nterupt,
Rătăcitor prin ele.

Intuiția adâncă a poetului e că în proporția de mișcări descifrează și încifrează simultan *relativitatea* spațio-timpului. Treimea cea de o Ființă, în plan macrocosmic, este *spațiu-timp-mișcare* care abundă în fragmentele eminesciene, scandalizând opinia cartezienilor din eminescologie cu „absurdul” raportului dintre spațiu și timp, antitetic și armonizat, totodată: „Și căi de mii de ani treceau/ În tot atâtea clipe”. Culmea, ca în imaginea „scandaloasă” a paradoxului gemenilor (Paul Langevin, Louis de Broglie), ca în relativismul einsteinian! Surpriza e că Eminescu a fost crezut și urmat în arta sa „revoluționară” de Constantin Brâncuși, care s-a încumetat să nu mai sculpeze *pasărea*, ci doar *zborul*, hyperionicul zbor din capodopera eminesciană. Ba chiar *Coloana Infinitului* este acest zbor către Absolutul *relativității cuantice*, căci Eminescu s-a izbit, în manuscrise, și de acest cuvânt care îl va cuceri și fascina, la 1900, pe Max Planck. Arhaicul și arheicul Brâncuși vorbește și el de miraculoasa *proporție de mișcări*, pe care le numește, în aforismele sale, *mișcări interioare*: „Proporția interioară este ultimul adevăr inerent de absolut în toate lucrurile”²¹.

Cu alte cuvinte, ajungem la Absolutul identității relativiste încapsulate în Archaeus. Omul e acea ființă ciudată care *se încearcă* a fi *altceva* întreaga viață, dar să rămână *același*, cu identitatea lui inconfundabilă: „În orice om o lume își face încercarea”, căci omul e *facere eternă*, zice poetul, dat fiind că Domnul a pus în el „nemargini de gândire”. Când uită asta, când uită că e Archaeus, omul împietrește în sclav sau în împărat, acoperind cu *noime sărmana lui viață*, devenind pradă a morții eterne (*Împărat și proletar*). Eminescu, aidoma lui Blaga (celălalt mare *liros* român), vorbește de destinul creator al omului, în consonanță cu *estetica formativității* a celui mai important filosof și estetician italian din secolul al XX-lea, Luigi Pareyson (1918-1991), a cărui operă de căpătâi este *Estetica. Teoria della formatività* (1954). Altfel spus, de la *estetica încercării* eminesciene la *estetica formativității* pareysoniene. Poate că, nu întâmplător, Pareyson descoperă în Friedrich Schelling un principal precursor al filosofiei moderne a lui Heidegger și Karl Jaspers, Eminescu găvind, la rându-i, în filosoful german, concludente afinități

²¹ Pentru amănunte, a se vedea: Theodor Codreanu, *Eminescu și Brâncuși*, în *Eminesciene*, Iași, Editura Tipo Moldova, 2011, p. 52-57.

cu propria sa filosofie a arheului, cu mult mai elocvente decât au crezut eminescologii, care au pariat pe Kant și Schopenhauer (demonstrația aparține lui Tudor Ghideanu).

Sunt, cred, suficiente probe pentru perenitatea trăinicieii schimbărilor de paradigmă provocate de geniul eminescian, valabile nu numai pentru centralitatea canonului literar și cultural românesc, ci și în context universal.

Chișinău, 31 august 2022

ÎN TRE „NATURA DE ADAOS” ȘI „ADAOSUL DE DESTIN”

Prof. Pompiliu CRĂCIUNESCU

„Teroarea istoriei” și „natura de adaos”

Destinul culturii românești, studiu scris în urmă cu aproape opt decenii de către Mircea Eliade¹, începe astfel: „Puține neamuri se pot mândri că au avut atâta nenoroc în istorie, ca neamul românesc. Ca să putem înțelege destinul culturii românești, trebuie să ținem mereu seama de vitregia Istoriei Românilor”. Corolarul incursiunii argumentative la care procedează în continuare savantul – retragerea aureliană, invazia tătarilor și nu numai, dominația otomană – este că, cel puțin până în veacul al XIX-lea, românii „n-au putut face cultură în sensul occidental al cuvântului” (catedrale, burguri, artă, știință, filosofie etc.) „pentru că n-au avut timp să facă toate acestea, pentru că *n-au fost lăsați* (s.a.) să le facă”. În schimb, terorizați, așadar, de evenimentele istorice, ei s-au interiorizat, s-au adâncit în propriile tradiții pre-latino și latino-bizantine, solidarizându-se cu „acele realități vii pe care istoria nu le putea atinge: Cosmosul și ritmurile cosmice”. Este ceea ce Blaga a numit „boicotul istoriei”.

Din această perspectivă, Eliade abordează cristalizările culturale reprezentative pentru geniul popular – *Meșterul Manole* și *Miorița* –, nelăsând la o parte „nivelul culturii savante”, pe care l-au trasat Spătarul Milescu, Dimitrie Cantemir, iar mai târziu Eminescu și Hasdeu. Creațiile acestora „au avut un caracter specific și o structură majoră. Ele nu imitau valori străine, ci revelau un univers spiritual necunoscut, sau imperfect cunoscut, Occidentului”. După Eliade, este vorba despre un univers ce face sinteza între Thracia dionisiacă, Grecia orfică și Roma creștină.

Desigur, cel puțin în cazul lui Eminescu și Hasdeu, lucrurile sunt mai complexe, după cum și asocierea celor enumerați cu „rarele și scurtele perioade de liniște” e destul de relativă, dar ceea ce contează este

¹ Mircea Eliade, *Destinul culturii românești*, în „Destin”, Caietul nr. 6-7, Madrid, august 1953, p. 19-32. Este sursa din care voi cita în continuare.

că, privit în survol, tabloul culturii române, așa cum îi apare lui Mircea Eliade în urma incursiunii făcute, este dominat de *opreliști istorice* și de *potențialități*. Fondul istoric pe care se desena tabloul cu pricina este încă mai întunecat: „Adevărata primejdie începe, însă – scrie Eliade –, pentru întreg neamul românesc, abia după ocuparea teritoriului de către Soviete”. În 1953, așadar, savantul califică noua primejdie drept mortală, prin *sterilizarea spirituală*, i.e. „prin distrugerea sistematică a elitelor și ruperea legăturilor organice cu tradițiile culturale autentice naționale”, neamul românesc riscând să devină, „culturalicește, un popor de hibridi”. Afirmând acestea, Eliade admitea, fără convingere, și ipoteza unei contra-ofensive spirituale care să determine „adevărata intrare a României în *istoria* (s.a.) culturală a Europei”. Spun „fără convingere”, pentru că răspunsul la întrebarea – retorică, îmi pare – pe care o formulează în finalul textului joacă rolul unei condiții hotărâtoare pentru posibilitatea invocată în treacăt: „Dar Europa își mai poate îngădui această *a doua părăsire* [după cea aureliană] *a Daciei în zilele noastre* (s.a.)?” Ce s-a întâmplat – și cu părăsirea, și cu regăsirea – se știe prea bine acum, inutil să insist.

Rezumând: că vitregiile istoriei au jucat un rol capital în specificul devenirii noastre culturale este un adevăr axiomatic. Mircea Eliade are dreptate, mai ales că la cele provocate de tătari, turci sau fanarioți s-au adăugat celelalte, *imperial* de malefice. O atestă alți doi savanți, de comparabilă portanță intelectuală, pe care îmi îngădui să-i iau aliați în cele ce urmează. *Ergo*.

Pericolul sterilizării spirituale, semnalat de Mircea Eliade, este confirmat de către George Uscătescu, în 1966, într-un studiu publicat tot în revista *Destin* sub titlul *Caracterele culturii românești*². Mă refer la următorul pasaj: „Pretinsul simț critic al realismului socialist este în realitate un dogmatism vulgar, care reduce cultura la scheme hibride, disociază în om sensul unei libertăți de creație, fără de care orice fel de cultură este imposibilă”. Această constatare vine la capătul unei investigații menite să configureze o *judecată de ansamblu* asupra culturii noastre – „o cultură cu rădăcini profunde, dar cu obiectivări târzii”, după cum o califică în altă parte³. Ipoteza lui Uscătescu este că *zodia problematicului*

² În „Destin”, Caietul nr. 15, Madrid, 1966, p. 3-13. George Uscătescu a fost, de altfel, creatorul și directorul acestei reviste de cultură românească, precum și al colecției editoriale și al cercului de studii cu același nume.

³ George Uscătescu, *Ontologia culturii*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1997, p. 11.

ce urmărește cultura română este generată, înainte de orice, de căutarea febrilă a unei [auto]definiții „în plină frăgezime a unui vast proces creator”, iar apoi de faptul că „această definiție a devenit o serie întregă de definiții, fixate adeseori din poziții contradictorii și antagonice”. Nu voi intra în detaliile analizei, de-a lungul căreia se regăsesc „complexul folcloric”, teoria lui Blaga, care „operează o reducere a sufletului românesc la perspectiva de lirism și extaz a spațiului mioritic”, opera eminesciană ca *plenitudine axiologică* a culturii noastre, dar și avatarurile servituzii și dogmatismului ideologic, amintite deja, în care cultura românească se afundase. Voi sublinia, în schimb, că, situându-se pe aliniamentul Cantemir-Maiorescu-Lovinescu, Uscătescu proclama necesitatea regăsirii „caracteristicii precumpănitoare a spiritului românesc”, i.e. *spiritul critic* într-un „sens de profund echilibru, de măsură și ponderație”, o condiție *sine qua non* pentru ființarea în axiosferă.

Despre „teroarea istoriei” scrie încă mai percutant Mihai Cimpoi. Trei decenii mai încoace (în 1996), scrutând cu dreaptă măsură *caracterele esențiale* ale literaturii românești din Basarabia⁴, tărâmul cel mai primejduit de *sterilizarea spirituală*, cărturarul scrie: „În Basarabia, bate puternic, ca un curent stihinic al istoriei ce terorizează continuu, însuși *vântul pierzaniei*. Gurile negre ale Neantului se cască la orice pas, în oricare dintre momentele timpului neîndurător”. Dacă primii doi autori vorbesc *din afara* istoriei sovietizate, din „exilul vestic”, Mihai Cimpoi vede lucrurile *dinlăuntrul* acelei istorii, ca trăitor în „exilul interior”, acolo unde alternanța deal-vale e mai mult decât „o pură acțiune metafizică”: e „o încercare sifică, tipic basarabeană, de a evada din spațiul îngust”, întrucât, aici, *a fi* „înseamnă – în virtutea destinului mai vitreg de *român mărghiaș* – o mișcare închisă absolutizată”. De la „Hasdeu până la autorii sfârșitului secolului al XX-lea”, literatura din această parte de lume românească poartă drept pecete ontologică „înscrisura pe traiectele umbroase ale închiderii”. Mai mult: dincolo de „crusta ideologică”, literatura în cauză, privită sinoptic de către cel mai bun cunoscător al ei, a cunoscut zodia tragică a Bibliotecii din Alexandria, astfel că, imaginând literatura română ca pe „o grădină, pe lotul ce revine basarabenilor am găsi *flori de pârlăoagă* (după un titlu al lui Pan Hallipa) cu chip vegetal mai puțin suav, dar rezistente la intemperii și cu arome tari, unice”.

Iscodită cu spirit critic (în sensul lui Uscătescu), se vede că prevalența culturalului, etnicului și socialului asupra esteticului – blamată astăzi

⁴ *O istorie deschisă a literaturii române din Basarabia*, București, Fundația Națională pentru Știință și Artă, 2009 (ed. I, 1996).

cu găunoasă infatuare de cei care socotesc că istoria începe cu ei – a constituit, în fapt, singurul antidot la *vântul pierzaniei*. Nu degeaba, referindu-se tocmai la injusta valorizare a poezilor din Basarabia, „conștiința națiunii”, Eugeniu Coșeriu spunea răspicat: „Cum s-ar putea pretinde ca acești poeți să nu-și cânte poporul și să nu arate că se găsesc într-un moment agonie, în sens etimologic, adică într-un moment de luptă pe viață și pe moarte? Și [...] dacă au universalizat acest sentiment, trebuie să-i prețuim, să înțelegem că așa trebuie să facă și că au făcut bine cât și cum au făcut”. Cred că nu e prisoselnic să adaug că, dacă n-ar fi făcut-o, aceia care au făcut-o, în pofida „heralzilor negurii” (V. Matei), nici măcar *florile de pârlăoagă* n-ar mai fi fost, darămite grădina!

Sintetizând: desigur, aidoma lui Eliade în privința istoriei vitrege – realitate al cărei nefast impact cultural este pusă în exergă de către Mihai Cimpoi mai bine decât oricine –, și George Uscătescu are dreptate în privința necesității simțului critic în cultură, cu esențiala condiție a autenticității acestuia. Personal, găsesc însă că atât Eliade, cât și Uscătescu, în pofida adevărilor incontestabile pe care le expun, sunt întrucâtva captivii unui extrem de fin/perfid filon idealizant, indus, cel mai probabil, de cerul exilului. Două întrebări se pot pune: formularea lui Eliade, *a se mândri cu nenorocul*, nu disimulează, subiacent, și un soi de scu-ză? Apoi: cum devine chestiunea cu simțul critic, atunci când, de pildă, popa Grama și urmașii săi se oploșesc sub umbrela lui?

Asumând riscurile atragerii unui „simț critic” *de această teapă*, Grama&Co, ipoteza mea este că printre adevărurile *axiomatice* ținând de zăpoarele istoriei se strecoară ceva care ține de „umbrele sufletului” românesc, umbre puse, de altfel, în justă lumină de către Eminescu, iar mai apoi de către Dumitru Drăghicescu sau Petru Creția. Este vorba despre *energiile obscur-autofage* ce bântuie la răstimpuri lumea românească și care contribuie la caracterul ei problematic prin ceea ce voi numi *anamorfoza culturală*. Focalizând acest fenomen nefast și iscodindu-i mobilurile, se poate distinge *o tipologie* pe care acestea o induc îndeosebi în planul realității literare. În esență, fenomenul cu pricina cristalizează trei fațete: *endogenă*, *exogenă* și *hibridă*. Fără a intra în cotloanele eșafodajului meu teoretic, precizez că anamorfoza culturală *endogenă* marchează *coliziunea* dintre ideologii culturale diferite, anamorfoza

culturală *exogenă* provine din *coluziunea* sferei culturale cu ideologia⁵ (politică), iar cea de-a treia categorie, cea mai complexă, este nutrită de *mixajul* cultural-politic/ideologic și subiectivitate, i.e. de un întreg conglomerat de pizmă, „ignoranță grea ca plumbul”, indolență, voluptate a gâlcevii, reduționism obtuz, mancurtizare, ipocrizie, oportunism și trădare, „nevoiașii de absolut” (Zarifopol) nelipsind din nicio epocă.

Așadar, deși Terentianus Maurus ne spune că *habent sua fata libelli*, această soartă nu depinde totdeauna și exclusiv de *captus lectoris*: realitatea culturală/literară propriu-zisă (mai veche sau mai nouă) se regăsește adesea și sub alte dioptrii decât cea axiologică. Fiecare dintre cele trei instanțe anamorfoțice delimitate mai sus, în funcție de comandamentele ce o animă, poate fi abundent ilustrată.

Pentru *anamorfoza culturală endogenă* – soldată, în primă instanță, cu vehemența polemică, iar în timp cu triumful/compromiterea/anihilarea uneia dintre ideologiile culturale implicate – am studiat îndeaproape, de pildă, cazul Aron Densușianu⁶, care, în pofida faptului că a fost unul dintre întemeietorii criticii și istoriei literare românești, este astăzi un cărturar uitat. Or, aceasta este urmarea directă a consecvenței sale în raport cu ideologia utilitaristă ardeleană (de sorginte iluministă) și a respingerii ideologiei culturale junimiste. Așa se face că opera sa, în multe privințe onorabilă, a fost iremediabil compromisă de pierderea luptei cu Maiorescu.

Pentru *anamorfoza culturală exogenă* (intruziunea politicului în sfera artei), întreaga epocă proletcultistă stă mărturie, iar victimele ei au fost deopotrivă adepții și opozanții realismului socialist. Dacă nesupunerea imediată proscris opera și-l oropsește pe autor (Voiculescu, Blaga, I.D. Sârbu etc.), adopția modelului distorsionează/parazitează creația (Mihail Sadoveanu, Camil Petrescu, G. Călinescu etc.). În timp, odată cu reciclarea ideologiei politice, raporturile se inversează; în fond, nu numai epoca proletcultistă e atinsă de morbul politic. Se pot invoca aici

⁵ Bibliografia consacrată ideologiei este foarte abundentă, începând cu creatorul conceptului, Destutt de Tracy, și continuând cu Julien Benda, Paul Ricoeur, David McLellan, Terry Engleton etc. Sintetizând-o la maximum, precizez că sensul în care utilizez aici conceptul de ideologie este: gândire limitată dogmatic la un construct doctrinar de natură culturală, politică sau de ambele, care descrie realitatea în termeni convenabili sieși, ceea ce echivalează cu deformarea/negarea acesteia.

⁶ Pompiliu Crăciunescu, *O victimă a corectitudinii politice* (ante litteram): Aron Densușianu, în „Philologica Jassyensia”, anul XVII (2021), nr. 1 (33), p. 69-79 (https://www.philologica-jassyensia.ro/upload/XVII_1_Craciunescu.pdf).

multe cazuri, mai vechi sau mai noi, începând cu Dimitrie Cantemir și mergând până la, să zicem, Vintilă Horia.

Aglutinând factori din ambele zone de influență (cultural/politic) cu insurgențe de ordin subiectiv din conglomeratul amintit, *anamorfoza culturală hibridă* este nu doar cea mai complexă, ci și cea mai frecventă, căci insurgențele cu pricina (vendeta personală prin „pâre și năpăști”, vorba lui Eminescu) nu lipsesc nici din anamorfoza endogenă, nici din cea exogenă. Și aici exemplele pot merge de la, să zicem iarăși, Caragiale și Arghezi la Marin Sorescu și Grigore Vieru (care, într-o pagină din *Taina care mă apără*, scrie: „Doi vrăjmași are românul: mila pentru străini și ura pentru ai lui”⁷).

Refocalizând în ansamblu fenomenul anamorfotic schițat aici, trebuie constatat răspicat că el este nu atât (sau: nu doar) *un avatar al nenorocului în istorie*, cât mai degrabă, cu vorba lui Arghezi, o „natură de adaos” la acesta, astfel încât impactul său la definirea caracterelor culturii române (tradiție densă / complex folcloric, obiectivare târzie / căutare identitară) nu poate fi tăgăduit. Mărturie incandescentă stă Eminescu, protagonist/victimă al/a tuturor ipostazelor de anamorfoză, din toate epocile.

De la „natura de adaos” la „adaosul de destin” sau Eminescu, „măr de ceartă”

Complexitatea contradictorie a operei eminesciene (viziunea identitar-armonică / viziunea transgresiv-integratoare și vizionarismul cognitiv-multidirecțional specific unui veritabil *polimat*) i-au derutat și îi derutează pe unii, dându-le dureri de cap mai mult sau mai puțin închipuite. E vorba despre *detractorii* poetului, de ieri sau de azi, a căror existență este firească, de vreme ce tot Eminescu spunea:

E împărțită omenirea
În cei ce vor și cei ce știu.
În cei dintâi trăiește firea,
Ceilalți o cumpănesc și-o scriu.

Firea umană are, desigur, fețe multiple; natural bună, după Rousseau, ea poate fi, la fel de bine, ignorantă, agresivă, obtuză (natural sau, dimpotrivă, interesat), rea, opacă, nepăsătoare, ipocrită, frivolă, gratuit înfumurată, egoistă, pizmașă etc., etc.

Primii detractori ai poetului sunt, în realitate, adversari ai lui Maiorescu și ai ideologiei junimiste. Victimă colaterală inițial, Eminescu

⁷ Grigore Vieru, *Taina care mă apără*, Iași, Princeps Edit, 2008, p. 388.

devine țintă după consacrarea lui de către critic (în textele din 1872 și 1889). Nu întâmplător, transilvănenii, pe care Maiorescu nu-i menajase în trecut, sunt cei care deschid atacul, marcând cea mai densă ipostază de *anamorfoză endogenă*, îndeosebi prin canonicul Alexandru Grama (*Mihai Eminescu. Studiu critic*, 1891)⁸ și clasicistul Aron Densușianu (*Literatura bolnavă*, 1894, cu un adaos în 1896). Nu este cazul să insist asupra acestor „studii” critice, ele fiind cunoscute; mă rezum la câteva extrase, amuzante prin absurditatea lor.

Al. Grama: „Zicem numai atâta, că a zice că «regina nopții trece moartă» atâta înseamnă, cât a zice că cineva s-a culcat viu și s-a sculat mort”! Sau: „Jugurile purtate de bietul român au fost multe: jugul feudalismului, jugul calvinismului, jugul fanarioților, jugul limbii slavice. Așa rușinos însă ca jugul Eminescu n-a fost niciunul”.

Aron Densușianu, altfel un clasicist serios și nu lipsit de stofă de critic: „În scurt, amantul și amanta sunt totdeauna niște cadavre ambulante, aceasta însă nu împiedică ca amanta să fie perfidă și amantul destul de tont ca să se închine perfidei, ba încă să se roage el să-l ierte”. Sau: „Desfrâul libidinos la noi l-a cultivat Eminescu, cel dintâi poet la noi bolnav și dezechilibrat. Poeziile lui, sărace în idei, lipsite de ordine și legătură internă, au sedus ușor imaginațiunile crude și needucate”.

Ce s-ar putea comenta aici? Grama și Densușianu n-au fost singurii chemați săucidă balaurul. Petru Grădișteanu sau Anghel Demetriescu li se alătură, contribuind astfel la ceea ce Blaga va numi „tipul Grama”⁹, iar Dumitru Radu Popescu – „Galaxia Grama”.

Metamorfozarea exogenă a operei eminesciene se manifestă mai ales în perioada comunistă. Eșecul tacticilor din anii '50 de a-i distruge mitul (dușman-aliat) o probează din plin. Este doar unul dintre motivele pentru care, în jurnalul său din 1966, Vintilă Horia vedea în Eminescu „expresia cea mai completă a țăranelui de la Dunăre”, „imobil ca o bază chimică, el neutralizează acizii cei mai puternici”¹⁰. Cu alt prilej, situându-l pe aceeași linie gnoseologică pe care se află Nietzsche și Dostoievski,

⁸ *** *Detractorii lui Eminescu*, I, Ediție îngrijită și prefață de Al. Dobrescu, Iași, Editura Junimea, 2002. Și textul lui Aron Densușianu, prezentat în continuare, se poate citi în această antologie.

⁹ Publicat în 1943 în „Saeculum”, textul lui Blaga, *De la cazul Grama la tipul Grama*, este reprodus ca addenda la Dumitru Stăniloae, *Poziția domnului Lucian Blaga față de creștinism și ortodoxie* (1942), București, Editura Paideea, 1992. Volumul lui D.R. Popescu: *Galaxia Grama*, București, Editura Cartea Românească, 1984.

¹⁰ Vintilă Horia, *Jurnalul unui țăran de la Dunăre*, traducere de Doina Jela, București, Editura Vremea, 2016, p. 168.

laureatul Goncourt evidențiază vizionarismul onto-cognitiv al poetului și conchide: „Eminescu nu este un poet, Eminescu este o țară!”¹¹. Cred că Vintilă Horia sintetizează cel mai bine destinul operei eminesciene în comunism atunci când notează: „Este o poveste asemănătoare cumva cu scufundarea și cu resurecția din *Divina Comedie*. Numai Dante a putut să treacă din Infern în Purgatoriu, fiindcă era destinat să aducă mărturie și să lase urme”¹².

Urme, evident, de neșters, de vreme ce nici astăzi galaxia Grama nu e lipsită de vajnici contributory. Ei ilustrează cel mai nimerit *anamorfozarea hibridă* a omului și a operei. Dacă denigratorii de ieri aveau motivații de ideologie literară, de gust estetic, sau comandamente de ordin politic, cei de azi au tot motivații ideologice, mai abstruse însă, puse sub pavăza „corectitudinii politice”. Deși, privit în sine, fenomenul anamorfozei culturale este mai vechi decât noțiunea în cauză – să ne gândim la Zoil! –, această adevărată „patologie” a vremii noastre îl potențează¹³. Dar mai e ceva: unii, pur și simplu, fără să bage neapărat de seamă – „genii neprihănite” fiind! –, nu fac decât să confirme gândul din *Scrisoarea I*: caută să se lustruiască pe ei înșiși sub umbra celebrului nume!

În 1990, Virgil Nemoianu, altfel comparatist reductabil, cerea ferm despărțirea de eminescianism, iar Dan C. Mihăilescu cerea „să se tacă mult” despre poetul-ziarist (de parcă nu s-ar fi tăcut destul înainte!); elanurile euro-atlantice îl proclamă „politic incorect” (fără a-l citi în *context*), astfel încât, pentru cultura română, care nu poate fi „decât o cultură de sincronizare”, „Eminescu joacă rolul cadavrului din debara”¹⁴. Acest „diagnostic” vine după faimosul „dosar Dilema” și premerge insurgențele din 2015 ale lui Lucian Boia¹⁵ – „un Roller al eminescologiei” (Theodor Codreanu), preocupat de dislocarea *mitului* eminescian. Acest mit cultural cu valoare fondatoare – deci, identitară (și, de

¹¹ *Idem*, *Eminescu est un pays și Eminescu, un conservator revoluționar*, în *Centenarul Eminescu, Paris, 1989*, Madrid, Fundación Cultural Rumana, p. 9-12, 155-159.

¹² *Idem*, *Jurnalul...*, p. 169.

¹³ Deși mult mai recentă decât atitudinile de receptare/acceptare/distorsionare care i-au determinat apariția (în anii '30 ai veacului trecut), „noua «religie» seculară” (v. Nicu Gavriluță, *Noile religii seculare: corectitudinea politică, tehnologiile viitorului și transumanismul*, Iași, Editura Polirom, 2018, p. 75-134.), această noțiune maoist-troțkistă, i.e. *corectitudinea politică*, a devenit astăzi cea mai reductabilă grilă de „evaluare” a realității și a istoriei, în globalitatea lor.

¹⁴ H.-R. Patapievici, *Inactualitatea lui Eminescu în anul Caragiale*, în „Flacăra”, 1-2/2002. Adeziunea autorului la „diagnostic” plutește în ambiguitate subtextuală pentru a putea fi negată.

¹⁵ *Mihai Eminescu, românul absolut*, București, Editura Humanitas, 2015.

aceea, „țeapăn”, precum spune Eugen Simion), creat pe linia Maiorescu-Negruzzi-Călinescu („poet național”) – fusese deja studiat istoric și „anatomic” de către Ioana Bot și colaboratorii săi într-un demers¹⁶ cu orizont deja deschis: înainte, „problema Eminescu” a fost pusă acut într-un număr (265/1998) al revistei *Dilema*¹⁷.

Odinioară stindard al primei „bătălii canonice” duse și câștigate de Junimea, Eminescu devine acum ținta revizionismului canonic. Cel mai moderat dintre contributorii respectivului număr a fost Nicolae Manolescu (deși manuscrisele îi par drept „maculatoare”). Alții sunt oblic sau direct incisivi. În spirit postmodernist, Mircea Cărtărescu, de pildă, procedează la un colaj de fragmentare, caracterizări fizice nefavorabile în epocă (unele atribuite, altele – nu), culminând cu datele autopsiei, invocate deja de A. Densușianu, dar de această dată după dr. Ion Nica; „biografia subțire”! Pentru Cristian Preda, „Eminescu trebuie conțestat și demitizat” pentru că atâta vreme cât „va fi obiect de cult, sensibilitatea românească va fi una provincială, plictisitoare și vetustă”. T.O. Bobe e foarte atras de statuia din fața Ateneului: „Eminescu îndură pacient despuiala sa de croiala nemțească a poeziei și înfășurarea într-un prea sumar prosop pe sub care se nutresc cu sârg bigoții literaturii”. Pentru R. Rădulescu, alt contributor, „părțile epice ale poemelor lui arată la fel de sec ca o carte de telefon versificată”, iar omul a fost „nefericit prin autoimpunere și nu prin vocație [...], lipsit cu consecvență de detașare și de umor în totalitatea scrierilor sale”. Se vede că „monstruosul cult” (C. Paul-Bădescu) este înlocuit cu „viceversa”, în termeni din spatele cărora Densușianu și Grama zâmbesc ca niște vechi prieteni! Vorba lui Barbu: „neună ispravă”! Tocmai de aceea consider că, practică constant în cultura românească, metamorfoza culturală – „natură de adaos” la vitregiile istoriei – se arată ca un „adaos de destin” (cu expresia lui Blaga) la toată istoria noastră culturală, fastă sau nu.

Între euforia celebrărilor bombastice, a clișeelelor de superlative școlărești ori savante și evaluări precum cele de mai sus, rămâne, uitată, creația lui Eminescu. De aceea, imperativul lui Tudor Vianu – confruntarea directă cu opera – este nu doar actuală, ci și esențială. Faptul că există „o problemă Eminescu” este foarte bine, după cum spun *cunoscătorii* operei, Dimitrie Vatamaniuc sau Adrian Dinu Rachieru, de pildă.

¹⁶ Ioana Bot (coord.), *Eminescu, poet național român: istoria și anatomia unui mit cultural*, Cluj-Napoca, Editura Dacia, 2001.

¹⁷ Întregul „dosar”, în ****Cazul Eminescu. Polemici, atitudini, reacții*, Pitești, Editura Paralela 45, 1999.

Bine, pentru că, în fond, în loc să-i disloce centralitatea, confirmă că Eminescu este o permanență. Lucian Boia, altfel vehement susținător al ofensivei anti-Eminescu, are dreptate: „tot ceea ce se petrece astăzi e problema noastră, nu a lui”. Această „problemă” poate fi (re)definită prin cunoscutul îndemn: înapoi la Maiorescu! La estetic, adică. Publicată (între 1939-1993) și reprodusă în totalitate (*Caietele Eminescu*, 24 de volume editate între 2004 și 2009 sub coordonarea lui Eugen Simion¹⁸), opera se oferă liberei judecăți a fiecăruia, dincolo de clișee, de grile, de patimi. Se va vedea, poate, că „poezia lui Eminescu răspunde unei neliniști mereu actuale, pentru că este de natură metafizică”¹⁹. Dar... poate că „problema noastră” (ca să-l cităm pe antimitologul Boia) are legătură tocmai cu metafizica, i.e. cu valorile spiritului.

Adevărul este că Eminescu stă în calea tuturor, cum ar spune Eugen Simion, de la contemporanii săi la contemporanii noștri, tocmai pentru că el răspunde unei neliniști de actualitate perenă. De aceea, inclusiv pentru cei care-l condamnă în numele înnoirii absolute (sau: al in/co-rectitudinii politice), poetul-ziarist ar trebui să fie un *agent al neliniștirii*. Nu de alta, dar, în cazul său, „adaosul de destin” îl proiectează chiar și pe linia de orizont a postmodernismului glorios. Că astfel stau lucrurile o demonstrează magistral Mihai Cimpoi în monumentalul său *Eminescu. Esența Ființei*, în a cărui secvență finală – *Ființa și Rațiunea (Eminescu și Postmodernismul)*²⁰ – marele eminescolog discerne riguros tocmai această linie vizionară. Într-adevăr, pornind de la dihotomia Ființă-Rațiune, concretizată în raporturile Narcis-Hyperion și Poet/Cugetător – așa cum se reflectă ele în scrierile eminesciene majore (*Glossă, Memento Mori, Melancolie, Luceafărul* etc.) –, Mihai Cimpoi sesizează „slăbirea ființei” de către rațiune, printr-un „act de valorizare care o autodistruge”. Este primul însemn al paradigmei gnoseologice actuale, ale cărei alte caracteristici sunt identificate hermeneutic în *precuvântarea* proiectatei nuvele *Contrapagină*: discurs autoreferențial, ludic, parodie, biografism, metaficțiune, intertextualitate, deconstrucție. Fascinantul dialog fractalic dintre „cocheta damă: Lumea” și Domnul Destin, parazitat/deformat adesea de Gura Lumii – numită, „gogoneț și

¹⁸ Prilej de alt scandal, cu acuze și procese penale intentate de „anonimi”... (*V. Odi-seea manuscriselor Eminescu*, III, antologie alcătuită de Valentin Coșereanu și Pompiliu Crăciunescu, Iași, Editura Junimea, 2016.)

¹⁹ Rosa del Conte, *Eminescu sau despre Absolut*, traducere de Marian Papahagi, Cluj-Napoca, Editura Dacia, 1990, p. 269.

²⁰ Mihai Cimpoi, *Eminescu. Esența ființei*, ediția a II-a revăzută, Iași, Princeps Multimedia, 2021, p. 201-205.

simpatice totodată”, și Opiniune publică – evidențiază tocmai coalața creator-cognitivă dintre „reducerea socratică la absurd, absurdul narativ urmuzian” și autoironie (autorul declară că scrie o „carte de calicie”) – mărci, de asemenea, ale lumii noastre postmoderne. „Dezbaterea cante-miriano-barocă dintre Lume și Destin, căruia cea dintâi îi dictează pre-cepte (de)ontologice – conchide percutant Mihai Cimpoi – reprezintă în fond un postmodern *Divan* eminescian al Ființei cu Rațiunea sau al Ontologiei cu Epistemologia”.

Îmi îngădui să cred că, subiacent, Mihai Cimpoi recomandă un di-alog izomorf tuturor acelora care, necitind (sau răstălmăcind otova cele fragmentar citite – căci, scrie Eminescu, „pentru cine nu citește decât prologul unei cărți, partea cea mai interesantă e tocmai prologul, pen-tru că numai pe el l-a citit”), scriu tot felul de gogomării despre autorul *Contrapașinii*. Dacă, însă, mă înșel, seamă ținând de delicatețea și gene-rozitatea marelui eminescolog, iau asupra-mi acest îndemn, indiferent de ce i-ar plezni prin cap Domnului Destin, care nu-i fitecine, să culegă în marea tipografie a Signorei Lumi!

BIBLIOGRAFIE

1. BLAGA, Lucian, *De la cazul Grama la tipul Grama* (1943), addenda la Dumitru Stăniloae, *Poziția domnului Lucian Blaga față de creștinism și ortodoxie* (1942), București, Editura Paideea, 1992.
2. BOIA, Lucian, *Mihai Eminescu, românul absolut. Facerea și desface-rea unui mit*, București, Editura Humanitas, 2015.
3. CIMPOI, Mihai, *O istorie deschisă a literaturii române din Basarabia*, București, Fundația Națională pentru Știință și Artă, 2009 (ed. I, 1996).
4. CIMPOI, Mihai, *Eminescu. Esența ființei*, ediția a II-a revăzută, Iași, Princeps Multimedia, 2021.
5. COȘEREANU, Valentin, CRĂCIUNESCU, Pompiliu, *Odiseea ma-nuscriselor Eminescu*, III, Iași, Editura Junimea, 2016.
6. DEL CONTE, Rosa, *Eminescu sau despre Absolut*, traducere de Marian Papahagi, Cluj-Napoca, Editura Dacia, 1990.
7. *** *Detractorii lui Eminescu*, I, Ediție îngrijită și prefațată de Al. Dobrescu, Iași, Editura Junimea, 2002.
8. ELIADE, Mircea, *Destinul culturii românești*, în „Destin”, Caietul nr. 6-7, Madrid, august 1953, p. 19-32.
9. GAVRILUȚĂ, Nicu, *Noile religii seculare: corectitudinea politică, teh-nologiile viitorului și transumanismul*, Iași, Editura Polirom, 2018.

10. HORIA, Vintilă, *Jurnalul unui țăran de la Dunăre* (1966), traducere de Doina Jela, București, Editura Vremea, 2016.
11. HORIA, Vintilă, *Eminescu est un pays*, în *Centenarul Eminescu, Paris, 1989*, Madrid, Fundación Cultural Rumana, p. 9-12.
12. HORIA, Vintilă, *Eminescu, un conservator revoluționar*, în *Centenarul Eminescu, Paris, 1989*, Madrid, Fundación Cultural Rumana, p. 155-159.
13. PATAPIEVICI, Horia-Roman, *Inactualitatea lui Eminescu în anul Caragiale*, în „Flacăra”, 1-2/2002.
14. PAUL-BĂDESCU, Cezar, *Cazul Eminescu. Polemici, atitudini, reacții din presa anului 1998*, antologie, Pitești, Editura Paralela 45, 1999.
15. POPESCU, Dumitru Radu, *Galaxia Grama*, București, Editura Cartea Românească, 1984.
16. USCĂTESCU, George, *Caracterele culturii românești*, în „Destin”, Caietul nr. 15, Madrid, 1966, p. 3-13.
17. USCĂTESCU, George, *Ontologia culturii*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1997.
18. VIERU, Grigore, *Taina care mă apără*, Iași, Princeps Edit, 2008.

„PROBLEMA EMINESCU” ȘI CANONUL LITERAR ROMÂNESC

Dr. Adrian Dinu RACHIERU,
profesor universitar

Rezumat: Cu poziție dominantă în imaginara-
rul colectiv românesc, Eminescu a fost fixat, prin
prestigiul călinescian, sub glorioasa sintagmă de
poet național. Această consacrare simbolică, lon-
gevivă, suspectată de imobilism, îi îngrijorează
pe unii comentatori alergici, doritori a reconfi-
gura canonul, pulverizând îndărătnicele „tabuuri
naționale”.

Cei preocupați de „istoria și anatomia unui
mit cultural” deplâng, se pare, rezistența *eti-
chetei fondatoare* (cf. Liviu Papadima), firească,
dealtminteri, pentru o cultură începătoare, în
căutare de sine, bântuită de spaime identitare și
acuzând febril nevoia de repere. Tineretea culturii
noastre avea nevoie de această *identificare*, con-
sacrând simbolic un construct cultural pe tipar
mitic.

Dar este Eminescu o valoare „inventată”? Mitificarea (cu știute motivații și
mecanisme) înseamnă și o *mistificare*? Este el „frânarul” („Marele frânar”) în evo-
luția poeziei și a societății românești? S-a sinchisit, oare, societatea noastră de di-
rectiva eminesciană, a urmat cursul organicității sau, dimpotrivă, este prizoniera
formelor fără fond, implantate cu voioșie și azi? Răspunsul e la îndemâna tuturor.

Cuvinte-cheie: Poet național, Canon, revizuire, mitizare, demitizare.

Fixat în epicentrul fondului sentimental al românității, ca „divinitate
intangibilă” (cum glăsuiesc unii, îngrijorați și alergizați de îndărătnicia
mitului), Eminescu, prin operă și viață, stârnește polemici înverșunate
într-o lume turmentată, centrifugă, bântuită, în plin vacarm, de febra
contestatară. Firește, nu vom pleda pentru o posteritate somnoroasă,
inercială și, dealtminteri, nici un nume nu trebuie scutit de tratamen-
tul critic. Să fie Eminescu *un expirat*, uitând, cu vinovăție, de datoria
de a *urca înspre Eminescu*, spre acel ins netranzațional, blamând – în
epocă – „negustoria de principii”, într-o lume, azi, în picaj moral, prag-
matizată, achizitivă, confecționând efemere vedete în eprubetele me-
dia, iubind etichetologia și prețuind, în democrația noastră ușuratică și
zgomotoasă, defăimarea unor simboluri? „Consumat” istoricește (după
unele voci), mumificat, supus tirului de acuze (paseism, reacționarism,

xenofobie, antisemitism ș.c.l.), idolatrizat și clișeizat, Eminescu se încăpățânează să rămână o permanență. *Problema Eminescu* animă și agită spiritele. Încât, posteritatea eminesciană e expansivă și controversele iscate îi asigură o longevitate străină de supraviețuirea muzeală, cu iz funerar. Sunt, așadar, semne că „odihna” eminescologiei, întreținută o vreme de dulcea hibernare post-călinesciană a fost curmată. Ca reper absolut, Eminescu are dreptul la o *posteritate vie*. Împovărat de înghețata clișeistică didactică, întreținând un halou admirativ, împins frecvent într-un festivism găunos ori, dimpotrivă, supus voinței agresive de contestare, *Poetul național*, rămas „măsura noastră” (zicea Noica, bolnav de *eminescianită*), se oferă generos exegezei. Fiindcă Eminescu, scria T. Vianu, este „marele subiect al literaturii române”.

Înainte de a constata dacă Eminescu, investit cu rolul simbolic de poet național, s-a degradat esteticeste, dacă inerția canonică și recepția clișeizată abia îl țin în „viață” sau dacă asistăm la eroziunea mitului, ar fi util a lămuri *ce este canonul*. Strămutat din teologie, nebeneficiind de un cadru conceptual adecvat, termenul a provocat largi dezbateri la noi, după valorile stărnite de „bătălia canonică” americană. Viermuiala literaților, observăm, e întreținută de o obsesie: „*ajustarea*” *canonului*. Și, în numele *ajustării*, Eminescu e repus, periodic, în discuție. Ceea ce, desigur, e chiar benefic. Doar că propunându-și „detronarea”, atacând centralitatea eminesciană ca maladivă, mortifiantă etc., discuțiile cad în încrâncenare, provocând polarizări: fie exagerări pioase, fie furii demolatoare, ignorând tocmai aprofundarea analitică. Oricum, n-am putea discuta onest despre „povara ontologică a canonului”, despre tentativele de „transbordare a centrului canonic”, ignorând necesara recontextualizare. Dorind *a nu menaja trecutul*, Eugen Negrici ne invita, explorând *iluziile literaturii române*, să examinăm *realitatea ei psihologică*, conservatoare, defetistă (Negrici 2008 : 9). În fond, Negrici discută despre criza receptării, blamând amortizarea spiritului critic. Adică mitologizarea imaginarului literar, inventariind iluziile criticii noastre, iscate de frustrări, complexe, impulsuri compensatorii, inerție canonică ș.c.l. Încercând, așadar, a descrie circumstanțele care au provocat/întreținut astfel de discursuri de legitimare (idealizări, tabuizări) în procesul receptării și cerând ca textul/textele să „funcționeze” în *starea de semioză deschisă*.

Față de fabuloasa Istorie călinesciană (un „roman deghizat”, cum s-a spus), cheltuind fără economie erudiție și imaginație, E. Negrici vrea să zdruncine canonul („toxic”?). Trece de la *eroizare* la *dezvrăjire*, denunțând falsa opulență și mecanismele compensatorii, servituțile politice

și miturile istoriografice. Să reamintim că autorul, aliniat tendinței demitizante, făcuse un util antrenament în echipa lui L. Boia (1998), reactivând, sub lupă critică, *mitul patriei primejduite* în imaginarul politic comunizant, simbolistica națională atingând „faza monumentalității”. Încât, în *Iluziile literaturii române*, fie că discută despre marasmul proletcultist (bolșevizare, presiune totalitară, bruiaj ideologic, voluntarism politic), fie că are în vedere „al doilea comunism românesc” (dinozaurii internaționaliști făcând loc megalomaniei ceaușiste, deriva naționalistă eșuând în cult delirant), E. Negrici înțelege experimentul comunist (o ideologie „materializată”) ca un *viol național*. Conducând, în plan literar, la multiplicarea formulelor defensive: „migrarea funcțiilor”, cultivarea „literaturii de nișe”, esopism etc. Cu observația, de neocolit, că *prezența obstacolului* a trezit un sentiment energizant și că, îndeosebi, „răstimpul radios” (1965-1971), în pofida patologiei estetice, a vestit o sperată renaștere.

Cartea lui Negrici re-pune în discuție, cu luciditate rea, atât forța noastră de auto-iluzionare (confuzia cultural/estetic) cât și „îmbătrânirea” valorilor (declasare). Implicit, prin impunerea altor standarde de lectură, prilejuind perimarea, dar și înnoirea valorilor, cu o dublă deschidere: *artistică și expresivă* (potențând puterea de semnificare). Altfel spus, provocând satisfacție estetică.

Până la urmă, fără a fi o „revizuire capitală”, demersul lui E. Negrici era un necesar exercițiu de salubritate. O literatură „abia întremată” nu are voie să cadă în *mistica definitivului*. Printre atâtea dileme și frustrări, „curățând” imaginea trecutului, d-sa se bate cu opiniile de uz obștesc (automistificare, supraevaluare, fixism, insinuarea în canon a unor autori), dorind a ne reaminti că operăm cu atributele tranzitoriului și că revizuirile sunt inevitabile pentru un metabolism cultural normal.

Denunțând tăios cumulul de iluzii, ne putem întreba, alături de Mircea Martin: *Cu ce rămânem?* Asistăm, astfel, la „o execuție capitală fără rost, pregătită și dusă la bun sfârșit cu o plăcere sadică” (Dobrescu 2009 : 9). Chiar Eugen Negrici face un pas înapoi; după ce a denunțat „germinarea energetică de mituri”, modelând, neîndoielnic, mentalul românesc, va recunoaște, spăsit, că *mitul eminescian* „n-ar merita a fi rănit” (Negrici 2008 : 77), enumerând, ca posibil suport motivațional, statornicia în credință și sentimente, tenacitatea zidirii, trăirea în ideal etc. Iar chipul nimbat al tânărului Eminescu satisface pe deplin „tiparul” mitului romantic al geniului tânăr, ieșind din „timpul profan”, impunând „un standing estetic și etic” (Negrici 2008 : 73).

Să observăm că eforturile de deconstruire a mitului eminescian sunt însoțite, paradoxal, de fortificarea câtorva prejudecăți. Invitația de a-l lăsa „să doarmă în pace” (instaurând o tăcere igienică) menajează, de fapt, dezinteresul armatei de internauți; „somnul” eminescian ar fi, chipurile, preferabil indecentului *patriotism* al criticului (oricare ar fi acela), doritor a apăra valorile. Dar dacă reevaluarea operei, prin noi lecturi, stârnește, totuși, încurajări (deși câștigurile exegetice, zgâlțâind tiparele perceptive, sunt minore), tentativele de rectificare a biografiei, plonjând în context, scotocind meandrele epocii, sunt prompt socotite „elucubrații”. Ceea ce pare a deranja azi este tocmai *centralitatea lui Eminescu*. Detronarea Poetului presupune aflarea unui înlocuitor și, implicit, „transbordarea centrului canonic” (Codreanu 2009 : 98). Până și eminescologia, o știință „fantomatică”, lipsită de instituțiile aferente, observa N. Georgescu, ar fi tot „o formă fără fond”; devoții ei se bat pe cont propriu și contestațiile se înmulțesc, chiar dacă, în alte părți, nume ilustre au întemeiat științe eponime. Eminescu n-ar avea dreptul? Iar un Dicționar academic n-ar putea reține *eminescologia* (deși „o știință a individualului”) ca disciplină respectabilă? Și Doru Scărlătescu recunoștea că eminescologia, deseori „pe butuci”, are „o existență destul de zbu-ciumată” (Scărlătescu 2018 : 7), deși catastiful eminescologilor (mulți de ocazie, vădind un amatorism emfatic) e bogat, iar *eminescologiada*, ca să preluăm termenul lui Șerban Cioculescu, mereu în ofensivă, confirmă acel „morb” denunțat de G. Călinescu: roiul mușțelilor aterizând „pe suprafața problemelor eminesciene”. De fapt, *divinul critic* a fost „fără voie, ctitorul noii discipline” (Scărlătescu 2018 : 26), fiecare critic având obligația de a trece acest *doctorat scriitoricesc*.

De o permanentă actualitate, actualizat abuziv (deseori), castrat, decontextualizat, folosit ca stindard sau pretext propagandistic, Eminescu, prin propensiunea enciclopedică, rămâne, spunea Pompiliu Constantinescu, „un teren de întâlnire”, fiind parte constitutivă a identității noastre. Dacă, prin 1990, Dan C. Mihăilescu cerea „să se tacă mult” despre poetul-gazetar, recomandând „o cură de decență”, observăm că nu tăcerea ar fi soluția. De fapt, nici nu s-a tăcut; iar decența incriminează, în egală măsură, atât jenantele exhibiții eminescofobe, cât și abundența encomiastică. Până la urmă, și „ghidușile iconoclaste” (cf. Dan C. Mihăilescu) din buclucașul număr al *Dilemei* (nr. 265 / 27 februarie – 5 martie 1998) au revitalizat interesul, iscând dezbateri aprinse și dovedind că Eminescu rămâne *un scriitor viu*, invitându-ne în „cercul fermecat al eminescologiei” (cf. Pompiliu Constantinescu). Chiar dacă,

fatalmente, strădaniile unor generații succesive, bănuia criticul, produc „o alternanță de dominante”. Ca dovadă, am mai adăuga, pe urmele Svetlanei Paleologu-Matta, etapa ființială. Ca poet al ființei, Eminescu este „un existențialist naiv, nesofisticat” (Cimpoi 2019 : 97); dar omul eminescian este, prin excelență, *un om tragic* (Cimpoi 2019 : 92), trăind la limită problematicul, irezolvabilul, exegetul răsturnând astfel tradiția exegetică încetățenită.

Departate de a fi *un autor expirat*, însoțit în posteritate de o complexitate dulceagă, Eminescu nu ar trebui să trezească *dileme canonice*. Chiar dacă eminescologia, adunând o uriașă bibliotecă critică, acuză, spun voci îngrijorate, impasul exegetic. Ce mai poate fi spus? Ce nouități șocante ar mai putea fi dezvăluite? Mai grav, „veleitățile filosofice” ale unor interpreți speculativi, captivi ai limbajelor hiper-specializate, în proliferare, *ne îndepărtează* de specificul eminescianismului, constata Alex Ștefănescu. Totuși, Eminescu „va trăi cât versurile lui vor răsună în inimile generațiilor”, ne asigură Sadoveanu. Adevăratul test rămâne lectura. *Patrimoniul Eminescu*, ca reper ferm, exponențial, ne apără într-o epocă fluidă și confuză, iscând, sub tăvălugul globalizării, zarva alertei identitare, contrapunând – prin figura marelui poet și gazetar, ieșit „din adâncul firei românești” și rezonând la „freamătul vieții naționale” – o *identitate proteică*, veghetoare. George Munteanu avea dreptate: *cazul Eminescu* trebuie să rămână deschis, „nerezolvat”...

BIBLIOGRAFIE

1. CIMPOI (2019) : Mihai Cimpoi, *Hyperion și Demiurg. „Luceafărul”, mit și dramă existențială*, Editura Princeps Multimedia, Iași.
2. CODREANU (2009) : Theodor Codreanu, *Istoria „canonică” a literaturii române*, Princeps Edit, Iași.
3. DOBRESU (2004) : Alexandru Dobrescu, *Maioreșu și maioreșienii*, Editura Albatros, București.
4. NEGRICI (2008) : Eugen Negrici, *Iluziile literaturii române*, Editura Cartea Românească, București.
5. RACHIERU (2013) : Adrian Dinu Rachieru, *Con-viețuirea cu Eminescu*, Editura Junimea, Iași.
6. SCĂRLĂTESCU (2018) : Doru Scărlătescu, *Eminescu și ispitele eminescologiei*, Editura Junimea, Iași.

IARĂȘI DESPRE ATEISMUL DIN *MORTUA EST!*

Prof. Nicolae GEORGESCU

Printre locurile foarte greu de rezolvat, dacă nu imposibil, din poezia eminesciană, aș dori să supun atenției publicului finalul de la *Mortua est!* Este publicată de Eminescu¹ în *Convorbiri literare*, 1 martie 1871; comentată (cu citate ample) de Titu Maiorescu² în studiul său *Direcția nouă...* din aceeași revistă, același an, 15 mai; de același³ – în volumul de *Critice* (1874), după care se regăsește în ediția princeps⁴ din 1883. Iată, așadar, patru surse (tipărituri) – și nu seamănă una cu alta. Primele îndreptări (de punctuație și de termeni) le operează Titu Maiorescu în studiul citat din revistă; lucrul ni se pare interesant, pentru că repune în discuție raportul lui Eminescu-poetul cu Iacob Negruzzi.

Într-adevăr, poetul trimite *Mortua est!* de la Viena, însoțind-o de o scrisoare⁵ mult citată în care-i cere redactorului *Convorbirilor*: „Ștergeți ce vi se va părea bun de șters”. Îndreptările lui Maiorescu (din studiul său) vin peste numai două luni, și privesc chestiuni de fond. Deducem că Iacob Negruzzi nu s-a atins de aceste chestiuni, deci textul are girul lui Eminescu. Îndreptându-l o dată, Titu Maiorescu îl va îndrepta și a doua oară, în 1874; și a treia oară, în ediția princeps din 1883; și chiar a patra oară, în ediția a doua⁶, unde desparte prin spațiu alb ultimele două versuri, ca pentru a indica importanța lor; textul îngheață astfel în celelalte ediții Maiorescu. Drept este că formele din *Convorbiri literare*, considerate de noi ca având girul lui Eminescu, nu se regăsesc în nici unul dintre manuscrisele păstrate ale poemului. Nu este, însă, motiv de îngrijorare: ultimul manuscris, acela după care s-a cules textul, lipsește la mai toate antumele. Știm că Eminescu făcea, uneori, corecturi și în șpalt (corecturi, adică reveniri asupra textului, schimbări de termeni, punctuație, apostrofuri). În fine, urma alege, ca să zicem și noi astfel, adică: dacă este un alt sens în textul tipărit cu girul lui Eminescu, și dacă acest sens spune ceva în plus – locul merită discutat; dacă nu, rămâne să păstrăm ori să nuanțăm „contemporan” ateismul tânărului poet, „resimțit” de mulți critici, pornind de la acest final al poeziei *Mortua est!* Redau ultimele patru versuri din prima publicare: „Au e sensu

in lume? Tu chipu zimbitoru/ Trăit-ai anume ca astfeliu să mori?/ De e sensu intr'asta e'torsu și a tēju;/ Pe palida-ți frunte nu-i scrisu Dumnedeu". Termenul care ne interesează este *a tēju*, scris în două cuvinte și cu căciulă pe *-e*. Citând textul peste două luni, Titu Maiorescu îndreptă: *ateu* – cu vântul cum îl avem astăzi. Peste un an, la 1 decembrie 1872, Eminescu va publica⁷, tot în *Convorbiri literare*, nuvela *Sărmanul Dionis* cu poemul cunoscut, unde versul – cunoscut, de asemenea – este: „Ah! atei, nu tem ei iadul ș'a lui Duhuri – liliecii?”. Mai menționăm că în manuscrisele poemului *Mortua est!* se regăsește termenul firesc: *ateu*. Poate că nu ne-ar fi atras atenția acest *a tēju*, și l-am fi considerat o scăpare de tipograf ori o îndreptare a lui Iacob Negruzzi, dar punctuația de care se însoțește Titu Maiorescu, la retipărire, contextul ne face să revenim. Mai întâi, pune două puncte și virgulă la final de vers: „De e sensu intr'asta: e'torsu și ateu,/ Pe palida-ți frunte nu-i scrisu Dumnezeu". Reluând în *Critice* (1874) pasajul, pune virgulă în loc de două puncte și elimină peste tot *-u* final (*sens*, *'ntors*, *scris*). În ediția princeps rămâne eliminat *-u* final, dar în locul virgulei de la sfârșitul versului găsim linie de pauză (așadar, de un sens concluziv, pe care i-l dăduseră la început cele două puncte, are nevoie). Tot în ediția princeps, cele trei puncte de suspensie din primul vers citat: „Au e sens în lume? Tu chip zimbitor” (inexistente în *Critice* (1874), unde, în schimb, este virgulă astfel: „Tu, chip zimbitor/ Trăit-ai anume...”) Maiorescu pare a interpreta continuu pasajul, ca și când ar fi nemulțumit de posibilitățile pe care i le oferă punctuația și scrierea. Prin reacție firească, ne incită să interpretăm, la rândul nostru. Important, în pasaj, este, desigur, semnul întors. Îl vom regăsi în *Egipetul* (1 octombrie 1872): „Magul, paza resbunerei, a cetit semnul întors”; în *Scrisoarea III*: „...să faci întoarsă de pe-acuma a ta cale” etc. În *Mortua est!* se explică mai clar: sens întors, adică invers. Trebuie, în acest caz, regândit pasajul, iar cele două adverbe (*anume* și *astfeliu*) înțelese în contextul sensului invers: „Trăit-ai anume ca astfeliu să mori” nu înseamnă să mori *astfel*, în acest mod (tânără, frumoasă etc.), ci strict: ai trăit pentru ca, trăind, să mori, scopul vieții este moartea, lumea merge invers, întors, din viață spre moarte, trăiește anume, în mod special, ca să moară. Abia acest sens luminează, dinspre final, textul de mai sus: „Văd vis'ntrupate gonind după vise/ Pân' dau în morminte ce-așteaptă deschise". *Viața e vis*: tema cunoscută – adusă, însă, de Eminescu la ultimele ei consecințe. Și abia astfel, revenind la termenul *a tēju* din prima tipăritură (și numai de acolo!), găsim sensul etimologic: alfa privativ înseamnă *lipsit de*. Sensul acesta, spune poetul, este lipsit de zeu, nu se poate ca zeul să pună semnul întors în lume, să fie pentru moarte – când el este viață. Nu este aici nicio revoltă,

ci doar o constatare – cu această marjă de siguranță: „De e sensu într’asta”, adică dacă (și numai dacă) este sens, atunci el nu este zeesc (pentru că zeul vrea viața, nu moartea).

Poemul se încheie în dilema hamletiană pe care o dezbate, de altfel. Departe, însă, de asta este sensul ateu, care înseamnă împotriva zeului (și a dus la ateism, curent de idei, atitudine chiar etc.). Eminescu se apropie, mai degrabă, de sensul istoric: după câte știm, primii creștini erau numiți „atei”, cu sensul că nu au nici un zeu (numele zeului lor fiind ascuns, vezi simbolistica știută); vezi, în limba română, „om fără niciun Dumnezeu”, unde dumnezeu a luat locul lui zeu (și, deci, nu trebuie scris cu majusculă – Dumnezeu). Abia ajunși în acest punct al explicațiilor noastre, însă, lucrurile se complică. Într-adevăr, de ce pune poetul căciula pe *e* din *a tēu*? Dacă *e* semn pentru vocală scurtă, înseamnă că nu vrea accent pe *e*. Dacă *e* semn pentru *ă*, înseamnă că vrea să se citească *a tău* – rimă la *Dumnezeu* următor. Ar fi o „rimă rea” – și cu asta revenim la studiul lui Titu Maiorescu din mai 1871. Criticul spune că, dintre poeziile publicate de Eminescu până acum, *Mortua est!* este „cea mai bună”, dar face, totuși, observația că și aici „sunt defecte, ce trebuiesc neapărat îndreptate”. Aceste „defecte” sunt: „abuz de cuvântul pală”, „uneori gândiri și expresii prea obișnuite”, „rime rele”. Rime rele în *Mortua est!*? Poate, *sting/plăng* – singura din tot ce citează criticul. *Tău/Dumnezeu* ar fi, însă, o rimă rea; criticul o îndreaptă: *ateu/Dumnezeu*. Repetăm: considerăm că acestea sunt argumente că Eminescu a vrut textul inițial așa cum îl avem în prima tipărire. Problema este, însă, că rostirea/recitarea, în cazul cuvintelor despărțite (formate cu alfa privativ), cere accent pe acest *a* inițial. Grafia *a tēu* se citește *à tēu*. Și alfa privativ, și căciula pe *e* o indică. Ca să iasă, însă, această lectură, ritmul cere o silabă în plus în piciorul anterior. Așadar: *e’ntōrsu și à tēu*, cu accent pe *o* și citirea lui *u* final. O asemenea secvență ritmică va cere, însă, la rândul ei, în versul următor: *nu-i scrisu Dumnézeu* – accent firesc pe *scrisu*, dar citirea lui *u* final, accent nefiresc, mișcat, pe *Dumnezeu*. N-am fi insistat, dar am văzut că în a doua tipărire a poemului, în *Critice* (1874), Titu Maiorescu elimină peste tot *u* final – și nu mai există nici măcar posibilitatea pur teoretică a unei astfel de lecturi. Lectură care este, însă, în concordanță cu amintita tradiție istorică privind ascunderea numelui zeului suprem: se poate ascunde prin tăcere ori prin evitarea numelui corect⁸. Lectură care, apoi, este în concordanță cu ideile din *Sărmanul Dionis*, nuvela publicată de Eminescu în 1872. La un moment dat, Dan are superbia să cugete asupra celor divine, și atunci: „Vum! sunetul unui clopot urieșesc – moartea mării căderea cerului – bolțile se rupeau, jumalțul lor albastru se despica, și Dan se simți trăsnit și

afumat în nemărginire”. Până aici, suntem în atmosfera din *Mortua est!*: „Se poate ca bolta de sus să se spargă/ Să cadă nimicul cu noaptea lui largă...” Continuarea, însă, readuce în atenție acea magie a numelui care ne preocupă: Dan-Dionis rostește pe jumătate numele zeului suprem, „și un glas rezună în urmă-i: nefericite, ce-ai îndrăznit a cugeta? Norocul tău că n-ai pronunțat vorba întregă...”⁹ Așadar, în *Sărmanul Dionis* personajul este salvat pentru că s-a oprit la jumătatea cuvântului; în *Mortua est!* putem înțelege, deduce din logica faptelor (sau din ceea ce numim realitatea textului) că schimbarea accentului evită același contact cu numele adevărat al divinității. Următoarea ocurență a termenului¹⁰ în *Convorbiri literare* va fi în poemul *Înger și Demon*, din 1 aprilie 1873, unde este scris așa: „Ah! acele gânduri toate îndreptate contra lumii,/ Contra legilor ce-s scrise, contra ordinii'mbrăcate/ Cu-a lui D-zeu numire...” Desigur, se citește accentul firesc în ritm – dar nu este scris numele întreg. Toate aceste explicații editoriale (nici nu îndrăznim a zice că este o „demonstrație”) își găsesc, de fapt, resortul în critica lui Anghel Demetriescu din 1874, la care ne oprim¹¹. Printre destulele ineptii ale pedantului filolog găsim, acolo, și câteva observații despre ritm și accente în vers care ne pot da măsura înțelegerii poeziei lui Eminescu de către contemporanii săi – singurul lucru care ne interesează, în fond. El citează *schimbat* (parcă toată lumea vrea să schimbe versurile lui Eminescu, încă de la debutul poetului): „Un vis ce își mōie aripa'n amar/ Ast-fel a trecut d'al lumii otar” și comentează: „Pe care silabă pune cineva tonul din vorba *trecut*, pe *tre* or pe *cut*? Dacă pune pe *tre*, versul e negreșit corect, dar pronunțarea va fi schimonosită și licența poetului nu poate merge până acolo”. Versul este, reamintim: „Astfeliu ai trecut de al lumii otar” (nu *Ast'fel, d'al*). Înțelegem că în epocă *iu* final regiza accentul: *ast-fel*, dar *astfeliu*, ceea ce Anghel Demetriescu nu vrea să accepte (ceartă pe ortografie). Tot el, însă, citează mai departe o revistă umoristică a vremii, și abia aceasta ne atrage atenția: „... Versurile ne aduc aminte ceea ce un glumeț a scris în *Perdaful*¹², foaie umoristică ce se publică în Iași”. Urmează două strofe din parodia *Perdafului* (la *Mortus est!* și la *Împărat și Proletar*) – din care cităm, cu accentele puse de foaia umoristică: „A fi sau a nu fi? E calambur, poveste/ Scornită de anticii istorici muritori?/ Căci à fi însemnează aceea ce nu este;/ A nu fi e o horă de candido neveste/ Ce'n stele și în lumină apare une-ori”. Anghel Demetriescu urmează: „Deși glumețul de la *Perdaful* se silește a arăta, prin versurile ce reproduserăm, divagările poetului de la *Convorbiri*, noi din parte-ne însă mărturisim că suntem departe de a-l blama într-atât”. Nu ne interesează așa-zisul adevăr științific al acestor critici de epocă (deși chestiunea merită interes și ar

trebui cunoscută), ci doar faptul în sine: contemporanii lui Eminescu citeau *Mortua est!* încercând să pună accente pe cuvinte, schimbând accentele poetului. A fost, oarecum, o discuție, oamenii și-au pus întrebări. Trist este că n-a răspuns Eminescu însuși acestor critici (nu mă refer la *Criticilor mei*, ci la texte ziaristice).

Ciudat este că cei care discută evită tocmai versul final cu acea grafie specială care cere accent pe *a*. Oricum ar fi, această grafie trebuie păstrată într-o ediție Eminescu: toată bibliografia consultată și citată mai sus sugerează concordant că ține de voința autorului.

Este, în fond, vorba de ceea ce edițiile din autori clasici greci sau latini numesc un *happax legomenon* – cuvânt care apare o singură dată în opera unui autor sau chiar în limbă.

Să luăm, însă, punctuația poemului pentru a vedea dacă sensurile sunt în concordanță cu această grafie. Mai întâi, versul 22: „De ce-ai murit înger cu fața cea pală”. Titu Maiorescu este cel care instituie virgula după înger, păstrată la toți editorii în lanț: în *Convorbiri literare* nu există această virgulă, sensul fiind *ai murit ca*, în chip de înger. Situația se repetă la v. 66: „Au moartea ta înger de ce fu să fie?”, din *Convorbiri*, devine cu virgula vocativului instituită de același prim editor: „Au moartea ta, înger, de ce...” Dar sunt alte sensuri, iar logica ne obligă să-l separăm pe poet de editorii săi. De două ori poetul spune ceva – de două ori editorii interpretează la fel – altfel. Pe scurt, în logica grafiei *a tēu* de mai sus, și în contextul debutului eminescian la *Convorbiri literare* cu poeme angelice, dilema sufletului poetic în *Mortua est!* este dacă are, sau nu, de-a face cu un înger disimulat, dacă a murit „îngerul” sau „demonul”. Apostasia din *Venere și Madonă* („apostat-inima mea”) ori din *Înger și Demon* („el – un suflet apostat”), sau din *Înger de pază* („Ești demon, copilă...”), ca oscilare continuă între angelic și demonic în viața omului în general – această apostasie este „a tee”, adică n-a fost încă înșigilată de către zeu, definită de o parte sau de alta, numită; acestei apostasii i se aduce un argument așa-zicând ontologic: îngerii ei înșiși se disimulează, iar acesta, de aici, nu știi, zice poetul, dacă este înger sau demon – dar, pentru că semnele divine se rostesc astfel, este mai degrabă demon.

Am dreptul, în acest punct al demonstrației, să mă refer la versul 15 din *Convorbiri*: „Când tocsul s-aude l-al vrăjilor caier”, îndreptat în ediția întâi în „Când torsul s-aude l-al vrăjilor caer”, și devenit curent astfel (comentatorii eminescieni discutând, mai ales, un vers manuscris: „Când torsul s-aude l-al vremilor caer” – superb, desigur, dar mult anterior datei publicării: se folosesc, în general, forme de prin 1866, pentru a suplini

tipăritura din 1871 – patru ani diferență!). Redau sec fișa mea la ediție (mă autocitez pentru autenticitate, altfel știind că această ediție, într-un tiraj atât de mic, academic adică, nu putea să ajungă până la dl. Dorel Vișan, de pildă, înainte de a i-o fi oferit eu însumi – și nu fără strângere de inimă că rămân mai sărac cu mine): „Caierul vrăjilor nu puteu fi un caier moale, de lână. De vreme ce avem tocs, pentru tocsin (cu sensul: clopot de alarmă, sirenă), trebuie să acceptăm zgomotul strident al vrăjilor/vrăjitoarelor. Caier, scris caieru, după ce avea în versul anterior pept, vine de la încaier, încăierare (sens material: păruială, luare de păr/caier). Este vorba de încăierarea, încaierul, caierul vrăjilor la miezul nopții. Momentul e bine fixat în *Melancolie, Se bate miezul nopții* etc. (clopotnița, străveziul demon). Vezi și aici v. 2: «Un sunet de clopot în orele sfinte», cu observația că orele sfinte și al vrăjilor caier sunt în aceeași opoziție ca sunet de clopot și *tocs*, după modelul *Înger și Demon* etc. Manuscrisele nu oferă soluții (există acolo inclusiv forma «S-aude torcându-se-al vrăjilor caër», care întărește *tocsul*, dar atrage atenția asupra grafiei *caër*) – dar nici revista nu poate fi suspectată că a introdus un neologism atât de prețios: *tocsul*. Este voința autorului. Sensul gramatical: când se aude tocsul caierului vrăjilor, acest (în)caier fiind, de fapt, el însuși *tocsul, clopotul de alarmă*. În formele manuscrise anterioare pasajul are conotații magice mai accentuate: «Atuncia când magic pământu-și deschide», iar în *Memento mori* întâlnim: «Împărații sori se-ncaier». Adaug: prin acest zgomot vrăjitoresc trec demonii în și dinspre *rai* – aici, „poate că fură o oră sfântă...” Față de atâtea imponderabile ale textului – multe, reîngreunate forțat prin ediții – nu prea văd unde mai e loc pentru ateism la Eminescu în *Mortua est!*

Este poetul ateu, dacă descoperă și afirmă că demonul întoarce semnul, disimulează, mimează sfințenia? Este această disimulare atee? Surprinde el momentul exact al trecerii din înger în demon a „entității” pe care o plângea și acum este gata să râdă de el însuși? Orice interpretare totală trebuie să țină cont, însă, de sensurile parțiale, ca în Lucrețius (IV, 500): când nu poți pătrunde adevărul ultim, pune-ți în minte să descâlcești, cel puțin, cât mai pe înțeles, adevărurile ivite pe parcurs.

Note și referințe bibliografice

1. M. EMINESCU: *Mortua est!*, în: „Convorbiri literare”, 1 mart. 1871, p. 15-16.
2. Titu MAIORESCU: Direcția nouă, I. „Convorbiri literare”, 15 mai 1871, p. 85-90; 15 sept. 1871, p. 217-227.

3. Titu MAIORESCU: *Critice*, București, Socec, 1874. Facem observația că autorul schimbă și textul, nu numai citatele, în volum față de *Convorbiri literare*. În ediția a II-a a *Criticelor* (Editura Socec, 1892) încă intervine în *Mortua est!*, eliminând cele trei puncte în versul citat, până acum, astfel: „La ce...Oare totul nu e nebulie?” Desigur, edițiile actuale din *Critice* refac citatele după ediția Perpessicius. Lipsa unei ediții critice a *Criticelor* lui Titu Maiorescu obligă la aceste verificări, făcând foarte importantă prima tipăritură, cea din revistă.
4. M. EMINESCU: *Poesii*, Socec & Co, București, 1994, p. 69.
5. Scrisoarea, din 11 feb. 1871, în: I. E. Torouțiu și Gh. Cardaș: *Studii și documente literare*, 1, 1931, p. 319; comentariile, la Perpessicius, în: M. Eminescu: *Opere*, Vol. I, p. 99.
6. M. EMINESCU: *Poesii*, Ediția a doua, Editura Socec & Co, 1885, p. 69.
7. M. EMINESCU: Sărmanul Dionis. *Novela*. „Convorbiri literare”, 1 dec. 1872, p. 329-340; 15 dec. 1872, p. 278-385. *Poemul*, la p. 333-334.
8. Fenomen general lingvistic: D. Caracostea atrage atenția că în limba română, de pildă, numele lui Lucifer s-a păstrat în denumirea stelei numite Luceafăr tocmai pentru că s-a schimbat accentul și nu s-a mai făcut legătura nomen/omen) (în vest, numele fiind sinonim cu acela al demonului suprem, s-a pierdut prin interdicția rostirii). (Apud Lucian Chișu: *Prejudecata Caracostea*, Editura M. L. R., 2002, p. 103.)
9. O., VII, p. 254
10. M. EMINESCU: Înger și Demon, „Convorbiri literare”, 1 apr. 1883, p. 16-18 (termenul este reluat în toate edițiile fără prescurtare)
11. G. GELLIANU, Anghel Demetriescu: *Schițe literare*. *Poesiile D-lui Eminescu*. „Revista contemporană”, 1 martie 1875, p. 268-288. Textul, mult remaniat (și fără a mai permite discuția care urmează) și în Anghel Demetriescu: *Opere*, Ediție îngrijită de Ovidiu Papadina, București, Fundația pentru literatură și artă „Carol II”, 1937. Nu se găsește în *Corpusul receptării critice a operei lui M. Eminescu*, Ediție critică de I. Oprișan și Teodor Vârgolici, Editura Saeculum, I. O. București, 2002 (3 volume). Vezi și mai sus, nota 3: în lipsa unei ediții critice devine indispensabil recursul la primele tipărituri (caz specific eminescian).
12. „Perdaful” apare la Iași, între 1873-1887. În Biblioteca Academiei colecția are numeroase lipsuri (lipsesc, desigur, și numerele citate de A. D.).

MIHAI EMINESCU ȘI B.P. HASDEU

Acad. Valeriu MATEI

Relațiile dintre cei doi mari scriitori – Mihai Eminescu și B.P. Hasdeu – sunt văzute, de cele mai multe ori, prin prisma necrologului publicat de savant la trecerea în eternitate a Poetului Național¹, fiind citate, mai ales, frazele: „Eminescu a lăsat multe versuri admirabile, însă, meritul lui cel covârșitor, un merit de principiu, este acela de a fi voit să introducă și de a fi introdus în poezia românească adevărata cugetare ca fond și adevărata artă ca formă...”; sau: „Eminescu va trăi, fiindcă a izbutit a găsi frumosul fără a imita pe nimeni”.

Și în continuare: „În toate epocile s-au văzut, însă, și de acele fire semețe, înalte, vrednice de solia ce le-a dat-o Dumnezeu, cari niciodată n-au întins o mână cerșetoare către vre-o mărire pământească, către acei ce uită că nu săracii spălau picioarele lui Iisus, ci Iisus a spălat picioarele săracilor. Așa poet a fost Eminescu”.

La sfârșitul necrologului, Hasdeu folosește pentru a treia oară sintagma: „El va trăi, deși a murit nebun”, care, privită în contextul motto-ului de la începutul necrologului (versurile Iuliei Hasdeu: „...et souvent je regrette/ D'être née en des temps un peu trop raffinées/ Ou l'on trouve l'honneur et l'amour surannées/ Et dans lesquels un fou peut seul être poète!”), sunt menite să umbrească personalitatea poetului și să diminueze importanța poeziei sale. Repetarea ostentativă la final a frazei „El va trăi, deși a murit nebun”, e menită a-i incrimina pe cei de la *Junimea*, în special pe înțeleptul, olimpiantul Maiorescu: „vor muri, însă, pentru vecie nenumărații înțelepți, care au lăsat, lasă și vor lăsa totdeauna să înnebunească un Eminescu”. Și în alineatele de mai sus ale necrologului, precedate de aceeași sintagmă, în care Hasdeu se pronunță asupra vieții materiale a poetului, făcând și aprecieri sociologice de tip gherist, săgețile sunt îndreptate tot împotriva fruntașilor junimiști.

În general, toate înțepăturile lui Hasdeu la adresa lui Eminescu, au avut la bază adversitatea sa față de *Junimea* și, în special, relațiile sale tensionate cu Titu Maiorescu. Se știe că, în chiar primul an al aflării sale la Iași, Titu Maiorescu intră în conflict cu mai vârstnicul (cu doi ani) său

coleg la Colegiul Național din Iași. Sosit la Iași, la 4 decembrie 1862, T. Maiorescu inițiază, la 10 februarie 1863, un ciclu de conferințe publice cu caracter pedagogic. B.P. Hasdeu publică, în revista sa *Lumina (Din Moldova)*², cu titlul *Prelecțiuni filosofice populare*, prospectul acestor conferințe, la care adaugă un comentariu și ironic, și satiric: „Amicul și colegul nostru d. Maiorescu este unul dintre acei doi-trei juni români, cari ne-au adus din străinătate numai cât un lustru de studiu, o știință jumătățită. Noi am avut plăcere a asista la câteva din prelegerile d-sale de istorie universală la Facultatea de Litere, și, dacă nu ne-am putut învoi cu toate ideile tânărului profesor, încai am rămas încântați de elocința și limpiditatea de expunere, cu ajutorul căror d-lui știe a se furișa, așa-zicând, în inimile ascultătorilor. Înzestrat fiind cu unele atari daruri, d. Maiorescu e chiar merit a fi profesorul damelor”³. Și Hasdeu continua: „Eșencele noastre trebuie să se bucure cu atât mai mult, că pân-acum ele n-au auzit *en propre* decât de *doftori*, cari le făceau nu cursuri publice, ci doar curse private, pe când noul lor profesor nu le va aduce decât lumini, învățându-le a se feri de orice *negură*. În adevăr, însăși forța de atracție a d-lui Maiorescu, elocința sau *gura* (puteți adăuga „de aur” ca în porecla Sfântului Ioan) este în contradicție diametrală cu *ne-gura!*”⁴

A urmat, se știe, în același an – 1863 – plângerea în judecată a Comitetului de inspecțiune a școlilor și acuzarea lui B.P. Hasdeu de imoralitate (acuzatori/semnatari: T. Maiorescu, O. Teodor și G. Mârzescu⁵) o dată cu publicarea unui fragment din romanul/novela *Duduca-Mamuca*⁶, apoi câștigarea procesului de către Hasdeu⁷, care, însă, fiind declarat nevinovat, nu-și recapătă și locul în învățământ și este nevoit să plece la București, întrerupând apariția revistei sale *Lumina (Din Moldova)*.

Cu toate acestea, în studiul său din același an, *Mișcarea literelor în Eși*, B.P. Hasdeu are o notă de relativă prețuire a lui T. Maiorescu: „...D. Maiorescu, ale cărui baze teoretice, iubesc a fi drept, dau o frumoasă speranță pentru viitor, și care, prin urmare, formează o excepție în mijlocul celorlalți, te ucide și d-lui, prin imitație, în cursul d-sale”⁸.

Imediat după apariția articolului lui T. Maiorescu *Direcția nouă în poezia și proza română*⁹, încep și înțepăturile lui B.P. Hasdeu la adresa lui M. Eminescu, în textele inserate la rubrica „Varietăți” în revista *Columna lui Traian*, cel dintâi apărând la 9 iunie 1871¹⁰, unde B.P. Hasdeu, referindu-se la poezia *Aș vrea* de Matilda Kugler, apărută în *Convorbiri literare*, promite să însereze în fiecă număr al revistei sale „câte o mostră din muza d-lor alde Bodnărescu, Eminescu, Pogor, Iacob

Negruzzi, Matilda Kugler etc.” În anul următor, 1872, Hasdeu, la rubrica „Variatăți”, folosește poezia lui Eminescu *Noaptea*¹¹, în campania sa de presă împotriva *Junimii* ieșene, trecând-o în rândul „mostrelor de inapținutitate”¹².

Trebuie să remarcăm dintru-nceput că n-a existat vreodată o polemică între B.P. Hasdeu și M. Eminescu, fiindcă Eminescu n-a avut nicio reacție la aceste înțepături hasdeene, el obișnuind să le răspundă doar celor care atacau interesele naționale, instituții sau valori culturale românești, nu și celor care-l atacau și denigrau fără vre-un temei. Referințele frecvente la Hasdeu din publicistica eminesciană sunt o dovadă a faptului că poetul urmărea activitatea mai vârstnicului coleg, aprecia piesele sale de teatru, operele sale istorice și lingvistice, formându-și astfel o opinie a sa „deosebită, dacă nu opusă celor datorate criticilor *Junimii*... Ca în atâtea alte cazuri, marele poet a presimțit natura neobișnuită a personalității lui Hasdeu, schițând unele aprecieri demne de tot interesul asupra diverselor sectoare în care acesta s-a manifestat”¹³.

Oricum, referințele malițioase ale lui B.P. Hasdeu la Eminescu, din timpul vieții poetului național, sunt explicabile, aproape exclusiv, prin ura sa împotriva *Junimii* și a lui T. Maiorescu.

În 1870, în articolul *Repertoriul nostru teatral*¹⁴, cea dintâi evaluare critică a repertoriului teatral românesc din perspectiva luptei pentru cucerirea libertății naționale¹⁵, M. Eminescu, apreciind comediile lui V. Alecsandri, pe cele ale lui M. Millo, apreciază, „afară de astea”, drama *Răzvan-Vodă* a d-lui Hasdeu, „dramă în cele mai multe privințe bună...”¹⁶. Nu știu dacă o astfel de apreciere din partea tânărului poet l-ar fi încântat pe B.P. Hasdeu. La aceasta mai adăugăm și aprecierea conținută în manuscrisul 2258, 222, în care Eminescu denumea *Răzvan și Vidra* „epopea unui caracter”¹⁷.

Eminescu regreta, în 1877, în articolul *Clubul studenților*, că revista lui Hasdeu *Columna lui Traian* nu se afla în înzestrarea Clubului studenților, punând aceasta pe seama faptului că redactorul ei „are deprinderea de a nu-și trimite revista gratis, dar care revistă este cu toate acestea cea mai importantă pentru studiul istoriei românilor după documente”¹⁸.

Poetul cunoștea și prețuia *Istoria critică a românilor* și alte studii de istorie ale lui B.P. Hasdeu. În ultimul capitol, al VI-lea, din studiul său *Basarabia. Numele și întinderea ei*¹⁹, M. Eminescu menționează că „pentru veacul al XIV-lea și al XV-lea am cercetat cu mult folos *Istoria critică a românilor* de d. B.P. Hasdeu și *Arhiva istorică a României*, editată de același...”²⁰. Într-adevăr, documentele cancelariilor domnitorilor

români – precum notează D. Vatamaniuc – sunt citate de Eminescu după lucrarea lui B.P. Hasdeu *Arhiva istorică a României*²¹.

Poziția lui Eminescu față de Hasdeu e, de cele mai multe ori, respectuoasă, acest fapt datorându-se, probabil, fondului „comun de simțire, idealul național al poetului fiind mai apropiat, prin substratul său etnic, de concepția lui Hasdeu, decât de mentalitatea junimistă”²². Spre exemplu, într-o scrisoare către Ioan Al. Samurcaș din 19 septembrie 1874, Eminescu, întru a-și aprofunda cunoștințele de slava veche, mărturisește că intenționează să se pună „în corespondență cu d-nul Hîjdău, pentru a afla de la el numele dicționarilor auxiliare (a limbei latine corupte din acel timp și a prescurtărilor uzitate pe atunci) și toate prezervativele critice pe cari cineva trebuie să le aplice la documente pentru a afla dacă sunt autentice sau apocrife; căci în critica documentelor nu e permis a visa”²³.

În 1878, în articolul *Românul află că...*²⁴, Eminescu, ironizând meritele atribuite de ziarul *Românul* ministrului demisionar al instrucțiunii publice, liberalul George Chițu, remarcă drept un fapt demn de menționat numirea la facultățile de litere a „celor trei distinși învățați – Odobescu, Hasdeu și Frollo”²⁵.

Un an mai târziu, în articolul *Mofturi științifice*²⁶, Eminescu, referindu-se la scrisoarea lui T.G. Giuvara, apărută în *Românul* la 7 ianuarie 1879, cu o prezentare elogioasă a meritelor științifice ale autorului, făcută de redacție, administrează o lecție severă ziarului *Românul* pentru necunoașterea vechiului scris românesc, iar lui T.G. Giuvara, care descoperise două manuscrise demult descoperite – pentru lipsa de modestie, făcând, în acest sens, trimitere la Kogălniceanu, Hurmuzachi și Hasdeu²⁷.

Într-un alt articol al său din 1881, *Între legendele noastre*²⁸, Eminescu, referindu-se la basmul *Viață fără de moarte și tinerețe fără bătrânețe*, publicat de Ispirescu, și la învățăturile lui Neagoe Basarab, preia datele istorice din ediția lui B.P. Hasdeu, *Învățăturile lui Neagoe Basarab către fiul său Teodosie*, apărută în 1865²⁹.

Atacând, în același an, în articolul *Ce pofteste L'Independence roumaine*³⁰, sistemul de exploatare din țara noastră, practicat de pătura superpusă, Eminescu constată că: „avem... de bine de rău o literatură, citând numele tuturor care au scris un șir de literatură sau știință adevărată, fie Șincai ori Hasdeu, Alecsandri ori Gr. Alexandrescu, Odobescu..., Const. Negruzzi și oricâți alții”³¹.

Polemizând, în articolul *Ce adevărată e teoria...*³², cu redactorul *Telegrafului*, I.C. Fundescu, Eminescu ironizează pe seama laudelor

acestui cum că e din „neam de voievod de la Bosnia, – deși, trecând de la bucătărie la gazetărie, a ieșit și se ține vorba că e... cam oacheș, – și că prietenul său Hasdeu are să-i traducă documentele din limba paleoslavă”³³.

În același an, 1881, polemizând cu ziarul *Românul*, Eminescu, în articolul *Românul a-nceput...*³⁴, definește stadiul de dezvoltare a societății, dominate de pătura superpusă, ca fiind semi-barbarie. Întrebându-se „ce și cât se citește în România”, Eminescu precizează că „am rămâne încremeniți de mizeria intelectuală”. Și continuă: „Dar întrebe-se Alecsandri ce-a câștigat cu operele lui, din care multe sunt nemuritoare, și câți le-au citit? Întrebe-se Odobescu ori Hasdeu câți cititori află în România?”³⁵

În *Timpul* din 14 noiembrie 1881³⁶, M. Eminescu consemna că la Teatrul Național „aseară s-a jucat, în fața unei săli mai mult goală, trei comedii”, poetul analizând interpretarea comediei lui B.P. Hasdeu *Trei crai de la răsărit*, comedie în care „rolurile... n-au fost jucate de aceeași actori ca până acum, unii dintre ei fiind cu totul străini publicului în această piesă”³⁷.

Aprecierea meritelor lui Hasdeu a fost o constantă la Eminescu. Spre exemplu, în *Timpul* din 1 aprilie 1882³⁸, M. Eminescu recenzează primele două numere, pe ianuarie și februarie 1882, serie nouă, ale revistei lui B.P. Hasdeu *Columna lui Traian*, pentru „istorie, lingvistică și psihologie poporană”. Recenzia începe cu o caracterizare a articolelor lui B.P. Hasdeu – „printre cele mai pătrunzătoare întâlnite în presa” din secolul al XIX-lea³⁹: „Fără îndoială unul din meritele d-lui B.P. Hasdeu este de-a fi introdus un nou metod, pozitivist oarecum, în cercetarea istoriei naționale. Înzestrat c-o memorie imensă și c-o putere de combinație aproape egală cu această memorie, întrunind deci cele două calități ce caracterizează inteligențele geniale: memoria și judecata, cunoscând o sumă de limbi vie și moarte, între cari pe cele slave, d-sa ne-a descoperit cel dintâi izvoarele slavonești atingătoare de istoria noastră, cu atât mai prețioase cu cât, fiind înconjurați de slavi, aceștia ne cunoșteau poate mai bine decât popoarele apusene. Cronice polone, colecțiuni de documente slavone, poezia poporană a neamurilor balcanice și a celor de la nord, multe din acestea au fost atrase în cercul cercetărilor sale și încet-încet istoria noastră se reconstruiește piatră cu piatră ca manifestare uniformă a unui singur geniu național, al geniului poporului românesc”.

Eminescu apreciază noua orientare a revistei *Columna lui Traian*, care, „cu sfera mărginită la istorie, lingvistică și psihologie poporană, ... promite a deveni o prețioasă revistă și a da o nouă impulsie științei

române⁴⁰. El crede că „abia acum Hasdeu și-a descoperit vocația, încercările de până atunci (în nuvelă, dramă, economie politică, umor) nefiind decât tatonări în calea adevăratei meniri”. Așadar, Eminescu „includea în sfera preocupărilor puțin reprezentative ale autorului și ziaristica, deși aceasta a constituit unul din semnele distinctive ale talentului scriitorului. De fapt, lui Eminescu, spirit prin excelență grav, nici nu puteau să-i placă glumele pipărate inserate în revistele lui Hasdeu⁴¹. Cu toate acestea, la 13 februarie 1883, când se constituia Societatea Presei Române, M. Eminescu vota pentru B.P. Hasdeu președinte, vot decisiv, în detrimentul lui C.A. Rosetti⁴².

Adeseori, ideile din poezia și publicistica eminesciană consună cu cele ale lui B.P. Hasdeu. Astfel, protestul împotriva construirii căilor ferate, care favorizau, în opinia poetului, imigrarea elementelor neproductive din imperiile vecine (protest exprimat și în celebra sa *Doină*: „De la Turnu-n Dorohoi/ Curg dușmanii în puhoi/ Și se-așază pe la noi;/ Și cum vin cu drum de fier,/ Toate cântecele pier”), este în consens cu ideile exprimate de B.P. Hasdeu în poezia sa *Drumul de fier*, publicată în 1864: „Nu-i destul c-avem ciocoi,/ Ne mai trebui lanțuri noi:/ Să tot curgă în șiroi/ Cărduri de la noi⁴³, dar și cu luările de atitudine ale lui D. Bolintineanu, Al. Odobescu, N. Rucăreanu, care au denunțat afacerea Strousberg. Mai mult decât atât, în publicistica sa Eminescu pleda pentru răscumpărarea căilor ferate, având în vedere considerații economice și sociale⁴⁴.

Eminescu îmbină aprecierile față de Hasdeu cu spiritul critic, astfel că, atunci când publică, în *Timpul* din 17 septembrie 1878⁴⁵, o recenzie la volumul întâi al lucrării lui B.P. Hasdeu *Cuvente din bătrâni – limba română vorbită între 1550-1600*, apreciind că „a aduna rămășițele graiului viu din documente private este deci o lucrare care dă cel mai sigur material pentru o gramatică istorică a limbii”, și considerând că lucrarea lui Hasdeu „împlinește un gol simțit între materialele cercetărilor istorice asupra limbei și ca atare merită recunoașterea cuvenită⁴⁶, poetul, considerându-l pe Hasdeu „o mare personalitate a culturii române”, „...nu-i putea ierta lipsa de modestie și metoda de lucru potrivit căreia făcea generalizări științifice pe un număr insuficient de documente⁴⁷. „Lucrul prin care d. Hâsdeu își înstrăinează însă simpatiile cititorilor celor cunoscători – zice Eminescu – e (o) nemărginită închipuire despre sine însuși. Deși scrierea e-n orice caz merituoasă, ea totuși nu întrece lucrarea unui simplu învățat care copiază în bună-credință texte vechi și pune în evidență însemnătatea lor istorică și filologică; o lucrare în fine

pe care un bun elev al unei facultăți de litere din străinătate ar putea-o face tot așa de bine ca și d. Hasdeu”. Ceea ce urmează e de-a dreptul sfidător pentru orgoliul autorului dramei *Răzvan și Vidra*: „Se înțelege cumcă în special pentru noi românii, la care asemenea culegători și comentatori conștiincioși lipsesc, meritul e mai mare, dar în orice caz nu e atât de mare încât să-i dea autorului dreptul de a se lăuda prin superlative în prefață”⁴⁸.

Într-o scrisoare trimisă lui Iacob Negruzzi din Viena la 6 februarie 1871, Eminescu critica revista *Columna lui Traian* pentru orientarea pe care i-o dă B.P. Hasdeu în timpul războiului franco-german⁴⁹, afirmând: „Ziarele Germaniei sunt mai Chauviniste și mai poltrone decât toate – decât ale noastre chiar, implicând *Columna!*”⁵⁰

Citind în ziarul *Românul*, din 4 iulie 1880, discursul lui B.P. Hasdeu despre „cultura școlară” a românilor ținut cu ocazia distribuirii premiilor ministerului instrucțiunii publice, Eminescu critică dur starea învățământului românesc „în patru ani de guvernare roșie” (liberală – n.n.), astfel că „s-a constatat de către chiar organele guvernului că învățământul merge foarte rău. Numărul celor, care în anul acesta, au fost în stare a depune bacalaureatul e minim; ministerul a trebuit să revoce o măsură asupra corigenților de teamă de-a nu depopula clasele superioare; în patru ani de guvernare roșie s-au închis peste nouă sute de școale rurale, iar deasupra tuturor este a se deplânge ignoranța deplină a personalului didactic, de vreme ce există institutori ba profesori de universitate chiar care nu știu scrie corect, și, cu toate acestea... d. Hasdeu, ...având a ține discursurile funebre ale unui învățământ în asemenea condiții, a găsit că minunate progrese am făcut, că grozav ne-am luminat”.

Eminescu nu împărtășește tezele lui Hasdeu cum că la noi „cultura școlară a românilor se împarte în trei faze: teocratică, aristocratică și... democratică, din care aceasta din urmă se datorește în Moldova lui Asachi și Săulescu, în Țara Românească lui Lazăr și Heliade. O împărțire frumoasă – zice Eminescu –, dar care spune prea puțin. Cum că în mănăstiri se învață mai mult ori mai puțină carte e prea adevărat, însă această cultură numită teocratică era totodată și... democratică. De vreme ce orice creștin, fără deosebire de rang, putea să învețe carte în mănăstiri de se făcea sau nu călugăr, școala nu era monopolul clerului. Cât despre cultura aristocratică, ea asemenea nu merită un nume atât de pompos. În toți timpii clasele mai avute au făcut abstracție de la școlile publice, preferând instrucția privată ca una ce garantează creșterea mai bună a copiilor”⁵¹.

Se știe că Eminescu a elaborat *Scrisorile* în perioada 1875-1880, când se ducea o campanie de presă violentă împotriva *Junimii*, a lui Titu Maiorescu și a *Convorbirilor literare*, nefiind cruțate nici versurile sale. Campania de presă era susținută de B.P. Hasdeu, Al. Macedonski, Anghel Demetrescu, V.A. Urechea, Petre Grădișteanu, Bonifaciu Florescu, Pantazi Ghica și alte persoane, peste care s-a așternut uita-rea. Participă la această campanie de presă publicațiile bucureștene (*Columna lui Traian, Românul, Tribuna, Revista contemporană, Pruncul, Ghimpele, Telegraful*) și cele ieșene (*Apărătorul legii, Curierul. Foaia intereselor generale, Perdaful*). Această campanie de presă s-a reflectat și în manuscrisele lui Eminescu prin reacția poetului, nu mai puțin violentă, la adresa participanților la acest atac și a publicațiilor care îl susțineau. Eminescu întocmește în manuscrisul 2262, în care se păstrează și *Scrisorile*, o lungă *Epistolă deschisă către homunculul Bonifacius*, în care îl are în vedere pe Bonifaciu Florescu și ziarul *Românul*. Iată începutul acestei poezii: „Azi venind din întâmplare și sub ochii noștri Pruncul,/ Am citit critic-adâncă (-a) renumitului homuncul./ El – cu mintea sa căltoasă și cu stil greoi, bombastic –/ Cearcă să ni-arăte nouă ce-i frumos și ce e plastic,/ Întinzând pe-a noastre versuri groasa minții sale labă,/ El ne spune cum se cade să rimeze-un om de treabă”⁵².

În manuscrisul eminescian 2257 se păstrează textul unui articol publicat în 1905 de I. Scurtu sub titlul *Românii și rutenii în Bucovina*⁵³, în care poetul național, polemizând cu autorii revistei *Bukovinskaia zariia* (care puneau la îndoială vechimea românilor în Bucovina), pune sub semnul întrebării proveniența dacică a slavilor, enunțată de Hasdeu: „Domnul Hasdeu pretinde a fi demonstrat cumcă dacii au fost slavi și cumcă descendenții lor sunt litvanii de azi, care însă tradițional au în inimile lor o ură ne-mpăcată contra polonilor și muscalilor. Nu garantăm de adevărul acestor zise, numai n-am vrea să știm confundați pe daci și puținele urme ce ne-au rămas de la ei cu rusneții, care-n Bucovina, câți sunt puri, nu sunt decât veniture de prin Galiția”⁵⁴.

Comentând un articol din ziarul *Le Nord* privind alegerile județene din România, Eminescu, în articolul *Asupra alegerilor județene*, publicat în *Timpul* din 19 iunie 1880⁵⁵, critică politica guvernării liberale cuprinsă de „frigurile gheșeftului”, încheindu-și ironic comentariul cu o parafrază a ultimului vers din acrostihul liberalului B.P. Hasdeu, *La noi...* („E putred, putred mărul din sâmbure la noi”), una din farsele făcute *Convorbirilor literare*⁵⁶. „E putred mărul – zice Eminescu – și nici sâmburele din el... nu mai e sănătos”⁵⁷.

Deși uneori B.P. Hasdeu a fost și concesiv față de junimiști și chiar față de T. Maiorescu (figurând în *Albumul Junimii*, înființat în aprilie 1878⁵⁸, participând la mai multe ședințe ale acestei societăți, inclusiv la cea din 25 aprilie 1881, în care M. Eminescu a citit capodopera sa – poemul *Luceafărul*), nici după trecerea la cele veșnice a Poetului Național și publicarea cunoscutului necrolog, „împunsăturile” lui B.P. Hasdeu la adresa lui Eminescu n-au încetat.

În 1892, când în Germania apărea cartea lui Rudow *Istoria literaturii române*, cu mențiunea: „redactată și îndreptată de Iacob Negruzzi și G. Bogdan”, B.P. Hasdeu se dezlănțuie din nou contra junimiștilor, îndreptând săgeți și împotriva lui Eminescu, fapt interpretat de Ioan Slavici ca fiind niște încercări „de a pune la cale o nouă campanie literară contra junimiștilor, cu care iar s-a certat (...). M. Eminescu e însă un om care a murit și e o chestiune de pietate să nu mai fie luat drept ciomag pentru un car de oale – și altfel sparte – cel puțin așa zice dl. Hasdeu”.

În 1927, cercetătorul Liviu Marian încerca, în studiul *B.P. Hasdeu și Mihai Eminescu*⁵⁹, pe baza documentelor și operelor disponibile atunci, o cale imperioasă de a estompa adversitățile, scoțând în evidență ceea ce i-ar fi apropiat: prețuirea comună pentru Aron Pumnul, admirația față de trecutul nostru istoric, unele teme comune din articolele politice, considerarea unei tradiții literare, condamnată de Maiorescu. „Dacă sfiosul Eminescu n-a îndrăznit să aprecieze și să laude pe față pe Hasdeu, după cum poate ar fi dorit, – zice L. Marian – în schimb acesta (Hasdeu), mai independent și mai îndrăzneț a spus despre Eminescu tot binele pe care credea că trebuie să-l spună și într-un timp când Eminescu nu era încă apreciat după cuviință, ba chiar contestat de unii pe nedrept”⁶⁰.

Afirmația că Eminescu „n-a îndrăznit să aprecieze și să laude pe față pe Hasdeu” nu corespunde realității. Eminescu, în recenzia din *Timpul*, din 1 aprilie 1882, asupra noii serii a revistei *Columna lui Traian* (text citat de noi mai sus), i-a dat una dintre „cele mai pătrunzătoare caracterizări” lui B.P. Hasdeu, iar aprecierile lui B.P. Hasdeu din cunoscutul necrolog din 15 iunie 1889 (apreciate la începutul acestui studiu) sunt totuși relative la șase ani de la apariția volumului de poezii eminesciene cu prefața lui T. Maiorescu, când Eminescu era deja perceput ca cel mai important poet român.

Liviu Marian cita cunoscutul necrolog, dar și un articol al lui Hasdeu, din 1888, *Scrisoare către Gheorghe din Moldova*, în care Hasdeu afirma că „poezia românească din ziua de astăzi se pitulează în două nume: Alecsandri și Eminescu”, interpretând eronat – ca pe o apreciere a lui

Eminescu – aluzia lui Hasdeu cum că „vântul numit Eminescu” e trecător („să tot bată vânturi peste vânturi”), „ceea ce rămâne la Alecsandri” e rezistent, peren, poezia eminesciană fiind considerată de Hasdeu, eronat și tendențios, „o scormolire microscopică de greutatea ritmice și de aburii mistice; un soi de ronsardism românesc, trebuincios pentru o clipă ca un leac energic, dar, când teafără este literatura, atunci de prisos și chiar vătămător”⁶¹. Cercetătorul interbelic citează sumar și un alt articol al lui Hasdeu, din 1895, *Răspunsul meu la revista „Vieța”*⁶² (inclus de Hasdeu, în 1897, în volumul *Sarcasm și ideal*), în care Hasdeu polemiza cu Ion Gorun (Al. Vlahuță), cel care reacționase la aluzia critică a lui Hasdeu vizând rima versurilor eminesciene. Reamintesc versurile hasdeiene din poezia *Dumnezeu*: „Nu-i poezie rima. Homer si-Anacreonte,/ Virgiliu și Horațiu n-au stat a fauri/ Pe «Tisa – plânsu-mi-s-a...», sonoare chițibușuri/ Pe-o cârțiță menite s-o schimbe-n elefant”.

Ion Gorun comenta: „Firește însă oricum ai întoarce-o – ești departe, foarte departe de urgisitul de tine *Tisa – plânsu-mi-s-a...* O ce departe!.. Dac-ai părăsit rime, de ce n-ai părăsit încălce și ritmul!..” Și încheia: „*Tisa – plânsu-mi-s-a...* ce cântec răsunător zmulș din mii și mii de inimi, ce scânteie de viață care mii și mii de ani are să trăiască măcar ca amintire – pe când poema ta, filosoafe... o, Dumnezeule!”

În articolul de răspuns, Hasdeu insistă că rândurile de început ale *Doinei* lui Eminescu nu sunt decât „niște versuri, ce par a nu fi fost făcute decât numai și numai spre a căpătui o rimă excentrică și că în limba românească este tot ce poate fi mai ușor de a croi asemenea rime cu duiumul. De exemplu:

Românii s-au ales cu
Puțin din Eminescu

sau

O, criticule! zi că
Răspunsu-mi te urzică”;

pentru ca după aceste însăilări nefericite, Hasdeu să lanseze o altă dovadă a lipsei de gust artistic: „vestita *Glossă* a lui Eminescu, mai cu deosebire, poate să fie un fel de gimnastică, dar poezie nu este”⁶³.

Amintim aici și referirile lui Hasdeu la Eminescu din proza-reportaj a lui I. L. Caragiale *O vizită la castelul Iulia Hasdeu*, apărută în ziarul *Epoca* (nr. 491-495), în perioada 27 iunie – 1 iulie 1897, și reluată în același an în volumul *Note și fragmente literare*. Întrebat despre literatura

română de astăzi, Hasdeu răspunde: „Încercări mai mult sau mai puțin fericite, având mai mult sau mai puțin noroc de izbândă a momentului și datorându-și mai adeseori modei atât succesul trecător, cât și împiedicarea unui succes mai durabil. Iată un exemplu: Eminescu. Eminescu este incontestabil un talent, cu toate defectele lui; dar Eminescu, deși a avut după moarte norocul de a trece pentru câțva timp la modă, din aceeași cauză, tot din cauza modei, a avut nenorocul să lucreze sub o direcțiune absolut străină de spiritul românesc, o direcțiune specifică, regională, eterogenă față cu ideatiunea poporului nostru – sub direcțiunea, la modă atunci, a unei școli literare – sub direcțiunea școlii pesimiste – schopenhaueriste germane. Afară de forma externă a producerilor lui, adesea prea silită, aproape nimic nu este original sau măcar specific românesc. Mai toată opera lui este un răsad al ideilor pesimiste – schopenhaueriste, cari au făcut modă câțva timp în Universitățile germane; e marfa ieftină a studențimii germane de pe la mijlocul secolului, în urma confuziunilor politice, redată sub etichetă locală și, firește, cu multă dibăcie, tinerimii române – budhismul antic, fiert încă o dată în cratița nemțească, și de acolo făcut ciorbă a treia oară într-o oală românească, drept hrană proaspătă pentru întărirea nouelor generațiuni... Eminescu a avut talent, dar e departe de a se putea numi un mare poet național”⁶⁴. Chiar dacă nota lui Caragiale e malițioasă, iar reportajul de la Câmpina din 1897 se racordează la seria anterioară de ironii din *Moftul român* (1893), aserțiunile lui Hasdeu denotă dramatica distanțare a acestuia de realitățile proceselor literare din țară. E evidentă lipsa de receptivitate a lui B.P. Hasdeu la noile curente literare, incapacitatea de a aprecia la justa valoare poezia eminesciană, care, la opt ani de la dispariția autorului, devenise deja nu doar un bun public, ci și un reper fundamental al vieții literare și artistice românești.

În intervalul 1873-1897, în care B.P. Hasdeu a abandonat practic beletristica în favoarea istoriei și lingvisticii, s-a produs marea poezie eminesciană, s-a schimbat radical peisajul literar românesc, afirmându-se plenar noua direcție anunțată de T. Maiorescu, avându-i ca vârf de lance, alături de Eminescu pe Creangă, Slavici și Caragiale. Principiile estetice ale lui B.P. Hasdeu, la revenirea în literatură cu volumul eclectic *Sarcasm și ideal*, țineau de o epocă demult apusă, calea nouă, pe care savantul vroia mereu s-o „rupă”, era demult veche... Eminescu ridicase expresia poetică românească pe culmi inaccesibile pentru cei rămași în prizoneratul unei lumi terestre a granitului dur, el a creat un univers poetic în care viitorul și trecutul erau ale filei două fețe, deschizând – prin *Oda în*

metru antic și alte poeme – drumuri spre poezia modernă a începutului de secol XX.

Referințe bibliografice

1. *Revista nouă*, an. II, 1889, nr. 6 (15 iunie), pp. 211-212, și în B.P. Hasdeu, *Scrieri*, vol. 4, ed. Știința, 2009, pp. 266-267.
2. *Lumina (Din Moldova)*, nr. 10, 1863, pp. 21-22, și în vol.: B.P. Hasdeu. *Din Moldova (Lumina)*. 1862-1863. Ediție critică de I. Opreșan, ed. Vestalia, 2009, pp.183-184.
3. În prelegerile sale T. Maiorescu, imprudent, se adresa în special către doamne, de unde ironia justificată a lui B.P. Hasdeu.
4. Idem, pp. 22-23.
5. *Lumina (Din Moldova)*, nr. 15, pp. 46 -48.
6. *Din Moldova*, nr. 9, 1863, pp. 6-12, și *Lumina (Din Moldova)*, nr. 10, 1863, p. 17; nr. 11, 1863, pp. 4-9, tomul III; nr. 13-14, pp. 28-32; nr. 15, pp. 42-46.
7. V.: *Lumina (Din Moldova)*, nr. 17, pp. 65-74, *Apărarea redactorului și Nota privind decizia tribunalului*.
8. *Lumina (Din Moldova)*, nr. 17, și în B.P. Hasdeu, *Scrieri*, vol. 4, pp. 313-314.
9. În *Convorbiri literare*, anul V, 15 mai 1871, 1 septembrie 1871, 15 septembrie 1871; anul VI, 1 septembrie 1872; 1 octombrie 1872.
10. *Columna lui Traian*, II, nr. 22/84, 9 iunie 1871, pp. 85-86.
11. *Convorbiri literare*, anul V, nr. 8, 15 iunie 1871, p.136.
12. Vasile Sandu. *Publicistica lui Hasdeu*, ed. Minerva, București, 1974, p. 8; V. și: M. Eminescu. *Opere*, v. I., ed. Univers enciclopedic, București, 1999, p. 828.
13. Vasile Sandu. *Publicistica...*, p. 7.
14. Publicat în *Familia*, anul VI, nr. 3, 18/30 ianuarie 1870, pp. 25-28.
15. V.: D. Vatamaniuc, *Note și Comentarii în M. Eminescu. Opere*. v. III, p. 1060.
16. M. Eminescu. *Opere*, v. III, p. 62.
17. Idem, p. 1058.
18. *Curierul de Iași*, an. X, nr. 4 din 14 ianuarie 1877, p. 3, și în M. Eminescu. *Opere*, v. IV, p. 195.
19. *Timpu*, an. III, nr. 49-58, 3-14 martie 1878.
20. M. Eminescu. *Opere*, v. III, p. 299.
21. Idem, p. 1096.
22. Vasile Sandu. *Publicistica...*, p. 8.

23. M. Eminescu. *Opere*, v. III, p. 866.
24. *Timpul*, III, nr. 235 din 25 octombrie 1878, pp. 1-2.
25. M. Eminescu. *Opere*, v. IV, ed. Univers enciclopedic, București, 2000, p. 499.
26. *Timpul*, an. IV, nr. 5 din 9 ianuarie 1879, pp. 2-3.
27. M. Eminescu. *Opere*, v. IV, p. 556.
28. *Timpul*, an. VI, nr. 62 din 19 martie 1881, p.1.
29. M. Eminescu. *Opere*, v. III, p. 472-473 și p. 1124.
30. *Timpul*, an. VI, nr. 169 din 5 august 1881, pp. 1-2.
31. M. Eminescu. *Opere*, v. V, p. 743.
32. *Timpul*, an. VI, nr. 206 din 23 septembrie 1881, p. 1.
33. M. Eminescu. *Opere*, v. V, p. 833.
34. *Timpul*, an. VI, nr. 230 din 22 octombrie 1881, p.1.
35. M. Eminescu. *Opere*, v. V, p. 912.
36. *Timpul*, an. VI, nr. 249, din 14 noiembrie 1881, p. 3.
37. M. Eminescu. *Opere*, v. V, pp. 958-959.
38. *Timpul*, anul VII, nr. 70 din 1 aprilie 1882, p. 1.
39. D. Vatamaniuc. *Note...*, în M. Eminescu. *Opere*, v. III, p. 1140.
40. M. Eminescu. *Opere*, v. III, p. 581.
41. Vasile Sandu. *Publicistica...*, p. 8.
42. M. Eminescu, *Opere*, vol. I, p. 24.
43. Revista *Aghiută*, nr. 17, 1864.
44. M. Eminescu. *Opere*, v. I, p. 868.
45. *Timpul*, an. III, nr. 204, 17 septembrie 1878, p. 3.
46. M. Eminescu. *Opere*, v. III, p. 330.
47. D. Vatamaniuc, *Note...*, M. Eminescu. *Opere*, v. III, p. 1000.
48. M. Eminescu. *Opere*, v. III, p. 331.
49. D. Vatamaniuc. *Note...*, M. Eminescu. *Opere*, v. III, p. 1189.
50. M. Eminescu. *Opere*, v. III, p. 832.
51. M. Eminescu. *Opere*, v. IV, p. 1488.
52. M. Eminescu. *Opere*, v. I, p. 858.
53. M. Eminescu. *Scrieri politice și literare*, vol. I, ed. Minerva, 1905, pp. 398-409, și în vol. M. Eminescu. *Opere*, vol. III, pp. 673-684, note la pp. 1149-1150.
54. M. Eminescu. *Opere*, v. III, p. 679.
55. *Timpul*, an. V, nr. 135, 19 iunie 1880, p. 1.
56. D. Vatamaniuc. *Note...*, în *Opere*, v. IV, p. 1813.
57. M. Eminescu. *Opere*, v. IV, p. 1442.
58. Mihai Drăgan. *B.P. Hasdeu*, ed. Junimea, Iași, 1972, p. 263.

59. Liviu Marian. *B.P. Hasdeu și M. Eminescu*, Chișinău, Tipografia eparhială Cartea românească, 1927, reluat în vol.: L. Marian. *B.P. Hasdeu. Contribuții biografice și exegeze asupra operei*, ed. Vestalia, București, 2016. pp. 97-118.
60. Idem, în vol.: Liviu Marian. *Bogdan Petriceicu Hasdeu. Contribuții...*, pp. 104-105.
61. B.P. Hasdeu. *Scrieri*, vol. 4, ed. Știința, Chișinău, p. 262.
62. *Revista Nouă*, anul VII (1895), nr. 4 (ianuarie).
63. B.P. Hasdeu. *Scrieri*, vol. 4, p. 267.
64. I.L. Caragiale. *Opere*, ed. Fundației Naționale pentru Știință și Artă, 2011, pp. 193-194.

EMINESCU, VALOARE NAȚIONALĂ DE DIMENSIUNE UNIVERSALĂ¹

Prof. Dumitru COPILU COPILLIN

Ideea valorii este foarte relativă, căci fiecare o măsoară după interesul său.

Mihai EMINESCU

I

Comunicarea noastră enunță încă de la început un **adevăr colectiv previzibil**, potrivit căruia Timpul, Supremul Judecător, de peste un secol lucrează în favoarea procesului de cunoaștere, recunoaștere și consacrare a moștenirii culturale eminesciene ca valoare națională, pentru ca aceasta să fie comparabilă și compatibilă cu valorile consacrate ale literaturii universale. Organisme internaționale de profil, precum UNESCO, în consecință (cu prilejul **Centenarului** trecerii la cele veșnice, în 1989, a poetului român, declarat „**Anul Internațional Eminescu**”), au recomandat statelor membre studierea și asimilarea operei lui în literaturile naționale, prin aceasta recunoscând valoarea acesteia ca moment românesc în patrimoniul cultural al omenirii.

În acest proces de universalizare s-a cristalizat **adevărul individual**, potrivit căruia Eminescu reprezintă întruchiparea autentică a spiritualității neamului românesc, prin aceasta dobândindu-și statutul de Poet Național al României, astfel oferindu-i-se șansa de a fi integrat în marea familie a poezilor naționali. Afinitățile spirituale față de unii dintre aceștia, de pildă, spiritualitatea lui Eminescu, asemenea lui Goethe, se întinde dincolo de sfera poeziei. El este, pe toate planurile, expresia celor mai înalte valori creatoare prin care spiritul românesc intră în universalitate. Și alte afinități spirituale și morale, în raport cu valorile culturii universale, precum contribuția la **dezvoltarea limbii naționale, păstrarea și apărarea credinței și identității neamului său, a tradițiilor, unității, suveranității și independenței țării sale**, Mihai Eminescu s-a învrednicit să le cunoască și însuși promova social și reflecta în

¹ Comunicare prezentată online la Congresul Mondial al Eminescologilor (Chișinău, 1 septembrie 2022).

scrierile sale, în acest sens mărturisind: „Întreaga cultură universală eu am trecut-o prin propriul pământ proaspăt al sufletului meu” (pentru citate cf. mss și *Fragmentarium*). În alt context, și în plină perioadă de creație, se destăinuia: „**Eu pun destinul acestei lumi într-o inimă de om...** Omul reflectă în mintea lui toate calitățile lui Dumnezeu. Eu e Dumnezeu. **Națiunea mea e lumea.** Cum fără Eu nu există Dumnezeu, **tot așa... națiunea mea...** «Ca și flori în poarta vieții/ Bat la porțile gândirii,/ **Toate cer intrare-n lume, /Cer veșmintele vorbirii**». În ce privește formarea instrumentarului său de lucru, vorbirea scrisă, limba, în toiul muncii de creație concluziona: „Precum într-un sanctuar reconstituim, pas cu pas, ce-a fost înainte, nu după fantasmă sau imaginația noastră momentană, ci după ideea în genere, și după amănunte – care a predominat la zidirea sanctuarului – **astfel trebuie să ne purtăm cu limba noastră românească**”, deoarece, legic judecând, „măsurariul civilizațiunii unui popor în ziua de azi e: o limbă sonoră și aptă de a exprima prin **sunete noțiuni**, prin șir și **accent logic cugete**, prin **accent etic sentimente**”; în concluzie: „Limba este însă-și **floarea sufletului etnic al românimii**”.

Citindu-i opera lăsată nouă **moștenire ca valoare națională** de dimensiune universală, scrisă **într-o limbă literară română modernă, etalon de limbă națională standard**, devenită limbă națională, iar credința sa fiind una asumată a neamului românesc, de altfel ca și **datinile strămoșești**, mergând pe firul întemeietor al originilor, constatăm că avem **rădăcini profunde** în istoria multimilenară, atestate în urmă cu 4-5 milenii înaintea erei noastre. Toate acestea poetul le-a și reflectat cu fidelitate în numeroase capodopere poetice și dramatice, precum cele de grandioasă proiectare *Epopoea dacică* sau *Drama daco-română* din care „sfărâmă în fragmente” nestemate poetice precum *Sarmis*, *Gemenii*, *Egipetul*, justificându-și cugetarea: „Vrei viitorul a-l cunoaște, te-ntoarce spre trecut”. Aceste creații de maturitate – din care a publicat în timpul vieții doar poemul *Egipetul* – au fost prefațate/precedate de poeme cu adevărat grandioase, precum **postumele viziuni** din anii adolescenței, *Memento mori* (*Panorama deșertăciunilor*, peste 1300 de versuri – o meditație privind nașterea și moartea civilizațiilor umane din preistorie până la Napoleon), *Povestea magului călător în stele* (960 de versuri) și numeroase bijuterii lirice.

Valorile spirituale și morale naționale promovate de Eminescu în opera sa, precum limba, credința, datinile, dar și frumosul în raport cu urâtul sau fericire-nefericire, iubire-ură, bine-rău, adevăr-fals,

sacru-profan, care potrivit axiologiei sunt absolute, nu se schimbă, dar – cum se exprima mai sugestiv eminescologul sub patronajul căruia se desfășoară actualul congres, acad. Mihai Cimpoi – „asemenea valori se manifestă ca «bătăi istorice» ale «inimii individuale» [care] se aud în orice punct pe glob”. De remarcat că acest adevăr astfel spus e esențializat și mai sugestiv exprimat, adică expus în 100 de litere, față de cum l-a prezentat, în 300 de pagini, autorul cărții *Eminescu Universalul. Eminescu în circuitul universal* (ediția din 2016).

Rămâne o **evidență** încercarea poetului de a sistematiza într-o viziune enciclopedică ceea ce cultura anterioară îi oferea ca **sistem de valori**. Preocuparea pentru istorie (și, după model romantic, nu doar pentru cea națională), pentru limba și credința neamului, pentru creația artistică populară și înclinarea spre originale sinteze enciclopedice sunt aspecte importante privind **valoarea tradiționalismului artistic eminescian**. Faptul în evoluția lui istorică a fost observat aproape de zilele noastre (15 iunie 2014) și prezentat sintetic de la tribuna Academiei Române de către însuși Preafericitul Părinte Daniel, actualul patriarh al Bisericii Ortodoxe Române și Locțiitor al Tronului Cezareei Capadociei: „Sinteza creatoare dintre spiritualitatea sa românească și cultura sa filosofică universală l-a ajutat pe **Mihai Eminescu să devină făuritor al limbii române literare moderne**, înțelegând că, între multele daruri moștenite din generațiile anterioare, în patrimoniul spiritual al neamului românesc **cel mai mare DAR este limba națională**, în care se **exprimă identitatea etnică și comuniunea între generații**”, un rol istoric având credința – „Maica spirituală a neamului românesc, care a născut **unitatea limbei și unitatea etnică a poporului**”.

Adevărul despre valoarea unității etnice a poporului român a fost întărit în momentul istoric al Marii Uniri din 1918, când, pentru cinstirea făuritorilor ei ca vis împlinit, a fost ales și sărbătorit cel care era considerat reprezentantul acestora – Mihai Eminescu (un ecou al acestui gest istoric s-a petrecut exact după un secol, aici, la Congresul Mondial al Eminescologilor din 2018, axat pe tema „Eminescu și Marea Unire”). Așadar, în urmă cu un secol, tot Academia Română, prin reprezentantul ei de atunci, Octavian Goga, confirmând convingerea lui Eminescu despre formarea limbii române, observa: „Limba lui literară, într-o vreme când grămăticii de tot soiul o drămuiau cu erezii savante, se adapă din moștenirea «veche și înțeleaptă» a tuturoara. Un proverb din munții Moldovei, o glumă de pe Târnave, o frază euritmă din Gorj, toate își dau întâlnire în atelierul lui Eminescu, ca

să închege patrimoniul unității. El a **fixat** mai întâi, și de un caracter definitiv, **tablele legii în graiul nostru**. Nu e însă numai **codicatorul limbii literare**. Eminescu e mai mult, e **părintele ideologiei naționale moderne** în evoluția noastră”.

Alte asemenea contribuții mai remarcă contemporanii poetului, între care B.P. Hasdeu (președintele primei „Societăți a Presei Române”, al cărui vicepreședinte era inițiatorul ei, M. Eminescu): „Meritul lui cel mai covârșitor... este acela de a fi voit să introducă și de a fi **introdus în poesia românească adevărata cugetare ca fond și adevărata artă ca formă**, în locul acelei ușoare ciripiri din vremea lui” (*Revista nouă*). Mai explicită pare mărturia vizionară, apărută în cea mai prestigioasă tribună literară a vremii (*Convorbiri literare*), în care intervine energic notorietatea literară a epocii, Titu Maiorescu: după o îndelungată și responsabilă „**luptă dreaptă**”, a **turnat „limba veche în formă nouă”**, o replică subtilă venind după cinci decenii de la Tudor Vianu: „**Eminescu nu a trebuit să lupte** cu limba..., i-a fost de ajuns să se așeze în curentul limbii și să-și înalțe pânzele în direcția în care sufla duhul ei”. Cu trecerea timpului, s-a conturat **ideea de limbă română literară modernă – etalon standard de limbă națională**, în care Eminescu și-a scris mai ales opera de maturitate. Maiorescu continua să insiste asupra valorii efectului operei eminesciene „**ce a produs** asupra tuturor [adică asupra milioanele de cititori români și străini – n.a.] **o adâncă impresie**”. Adevărat, serialul nostru *Eminescu Universalul* prezintă interesul crescând al cititorilor, inclusiv al celor străini, ca efect al faptului că aceștia „se regăsesc în versurile poetului în ce au ei mai bun și mai frumos” sau că „noi ne recunoaștem în Eminescu”. Dar și acest adevăr mai explicit îl exprimă tot Maiorescu: cititorii operei „**au simțit în felul lor ceea ce a simțit Eminescu**, în emoțiunea lui își regăsesc emoțiunea lor; numai că el îi rezumă pe toți și are mai ales darul de a deschide mișcării sufletești cea mai clară expresie, așa **încât glasul lui, deșteptând răsunetul în inima lor, le dă totdeodată cuvântul ce singuri nu l-ar fi găsit**. Aceasta... este binefacerea ce o revarsă poetul de geniu asupra oamenilor ce-l ascultă, poezia lui devine o parte integrantă a sufletului lor, și el trăiește de acum înainte în viața poporului său”; de asemenea – adăugăm noi – și în viața altor popoare din cele peste 250 de țări și teritorii geografice ale lumii, care acum îl pot cunoaște ca om, deopotrivă îi pot cunoaște opera și ecoul ei în cel puțin 150 de limbi.

II

În cazul geniului, Călinescu aprecia că „este o greșeală să despartî biografia de operă. În cazul lui Eminescu, opera se confundă cu biografia sa. Opera este valabilă pentru mulțimi, întrucât exemplifică viața, și viața este ea însăși operă”. Asemenea constatări ne-au condus la ideea perceperii descrierilor lui Eminescu despre sine ca „alter ego” în cele două poeme postume amintite, ca adevăruri credibile, de altfel singurele dovezi documentare despre „pata albă” din biografia poetului (octombrie 1866 – iulie 1867), perioadă în care a părăsit Transilvania vasală Austro-Ungariei pentru a ajunge în România „liberă”, perioadă voit-nevoit ocolită de toți biografii, despre care găsim totuși o singură remarcă, la Călinescu: „Eclipsa de un an ascunde privirilor noastre o parte din traiectoria vieții... în ciuda «datelor enigmatice» care se pot spulbera sau întări la orice nouă descoperire”.

Asemenea „date enigmatice” noi, neștiind că ar exista în mentalul colectiv, preocuparea noastră pentru cunoașterea acelei „pete albe” din biografia poetului s-a datorat unor precedente: 1) decriptarea/descifrarea lumii fizice din lumea poetică a celor două poeme postume vizionare (*Memento mori* și *Povestea magului călător în stele*), despre care am luat cunoștință în comunicarea unui fizician, audiată la un Congres internațional de dacologie din 2008; 2) constatarea lui Perpessicius: „Orice creațiune lirică... e legată de un moment de viață”; 3) o amplă recenzie *Eminescu universalul*. „Pata albă” – *revelația divină*, semnată de scriitorul Toma George Veseliu, preluată de publicații din mai multe țări; 4) existența a peste 100 de articole și cărți despre „profețiile² și sacralitatea lui Eminescu”, dar fără ca cineva, cândva, undeva, cumva să arate cauza acestora.

După ani de investigații complexe, cu metode tradiționale (geografice, istorice, sociologice, etnologice, arheologice) și moderne (radiestezia – identificarea cu tehnici moderne a urmelor energetice), călăuză fiind singurul suport documentar existent, credibil (descrierile poetului, îndeosebi din cele două poeme menționate, arhivele neputând oferi urme doveditoare scrise, în lipsa unor documente de identitate pe numele

² Profetismul apare în lume ca un fenomen unic de predicare a cuvântului divin printr-oameni și de vestire a evenimentelor viitoare. Profetii sunt mesageri prin excelență. Chemarea la profetie e independentă de voința omului –din momentul consacrării lor, ei nu-și mai aparțin lor înșiși. Misiunea profetică nu e o stare permanentă pentru cel chemat, ca în cazul preoției. Nu se poate stabili cu exactitate numărul profetilor (Pr. Andrei Zlăvog, Sfântul Munte Atos).

Eminescu). Raza de acțiune a fost între Sibiu, prin Rășinari (ultima prezență fizică a poetului, consemnată, 1866) și Giurgiu (prima prezență fizică a poetului consemnată, 1867), obiectul cercetării fiind zona intermediară, credibilă, sugerată de poet în descrierile menționate, adică Carpații Meridionali – având epicentrul ipotetic Mănăstirea Bistrița de Vâlcea, cu una din cele două peșteri având ieșire spre Cheile Bistriței) și Mănăstirea cu peștera Polovraci (de Jiu, având ieșire spre Cheile Oltețului). Sprijin pentru efectuarea expediției am primit din partea organelor administrative locale/județene și mănăstirești (în baza adreselor semnate de organizatorii Congreselor Mondiale ale Eminescologilor și de un înalt prelat al Bisericii Ortodoxe Române). În luna iulie a anilor 2020 și 2021, două echipe, ambele având în componența lor doi universitari eminescologi, doi reprezentanți ai bisericii cu preocupări în domeniu, un ziarist de investigație, un editor și Președinte al Fundației Academia DacoRomână (aceasta avându-i ca patroni spirituali pe Zamolxe, Densușeanu, Eminescu) și regizorul (autor de filme documentare pe teme similare – de pildă, Brâncuși), care a înregistrat a doua expediție în baza unui scenariu și cu mijloace tehnice performante de înaltă rezoluție, în perspectiva finalizării acțiunii într-un film documentar.

De remarcat faptul că identificarea locațiilor s-a realizat și pe principiul semnificantului palpabil – „la vedere”: 7 persoane avizate cu 14 ochi, având în față o listă cu descrierile-martor ale lui Eminescu din poemele *Memento mori* și *Povestea magului călător în stele*, pe care poetul le-a ferit (de ce?) de ochii lumi, păstrându-le ca taină sacră și descoperite/publicate după moartea poetului.

Concluzia este una cumulativă, care privește cele două expediții parțial prezentate de noi în două comunicări la ultimele două Congrese Mondiale ale Eminescologilor. În prima comunicare, din septembrie 2020, am motivat proiectul expediției din iulie 2020, când prima echipă a verificat la fața locului supozițiile proiectului, obiectivul fiind recunoașterea zonei și a locațiilor, adăugarea și testarea unor noi ipoteze, obținerea de informații locale și imagini video, dovadă probatorie sub forma unui posibil „Audio-video Book”. A doua comunicare, din septembrie 2021, prezenta rezultatele expediției din iulie 2021, obiectivul acesteia fiind obținerea de noi date probatoare și încercarea de a identifica cu metode științifice și mijloace tehnice moderne aceeași zonă, cu locațiile corespunzătoare.

A. Rășinari • 3 zile, discuții posibile în taină ale poetului cu preotul Ion Bratu, recomandat de Densușeanu să-l ajute pe poet ca să treacă

fără pașaport granița în România. • Vizitarea împrejurimilor, însoțit de fetița de 10 ani, Aurelia – viitoarea soție a poetului Octavian Goga. • Serile în care după cina cu familia a dormit pe cuptorul din „căsoaia” / bucătăria de vară. • Duminica la biserica în care s-a închinat la icoana Maicii Domnului, apoi în timpul slujbei de cununie așezat pe unul din scaunele din față, rezervat aleșilor (noi, echipa, făcând același gest – cu ce sentiment?). • Împreună cu familia preotului, după masă și seara participă la nuntă. • Noaptea (echipat și cu merinde), fără să observe cineva, dispare împreună cu însoțitorul, om de încredere al preotului. • La ieșirea din Rășinari, urcă pe cărarea dealului împădurit, azi numit „Coasta Boacii” / „Coasta Bocii” – „Coasta Bocilor” (proveniența denumirii neștiută azi măcar de bătrânii satului, nu figurează nici în lista de nume, toponime, porecle, hărți vechi, doar unii străini presupun ceea ce independent se explică parțial în ampla *Monografia satului Rășinari* (ed. 1915): ipoteză posibilă – acea zonă în care se află satul, cu cărarea de pe dealul împădurit, mai demult, în antichitate, a fost locuită de „Costoboci” / „Dacii liberi costoboci”, care au „colonizat anumite puncte” / părți ale zonei în care se situează localitatea (sec. II, Ptolemeu), „una din cele mai vechi așezări din părțile locului” (atestată sub denumirea de Rășinari, abia în 1204). Așadar înainte de „venirea hunilor lui Atila”, „a sașilor în Ardeal și întemeierea Sibiului” „și după retragerea legiunilor romane (acești) «Daci» răsăriteni își vor fi continuat traiul lor de păstori prin munții ocrotitori, puțin tulburați de năvălirea barbarilor” (Wikipedia). Primarul comunei Rășinari, Bogdan Bucur, gazda noastră care ne însoțea, ne-a arătat cărarea dealului – „Coasta Boacii” / „Coasta Bocilor”, pe unde a ieșit Eminescu din Rășinari spre Râmnicu Vâlcea, dovada fiind mai multe fotografii în grup la fața locului.

B. Traseul parcurs – între „Coasta Bocilor” spre „Vama cucului” („a nimănu”, nepăzită de grăniceri) – a continuat în direcția Râmnicu Vâlcea pe cărări ascunse și bine cunoscute de popa Bratu, fostul revoluționar pașoptist, după înfrângerea revoluției condamnat și refugiat pentru câțiva ani la Râmnicu Vâlcea, unde ajunge protopop. Pe aceleași cărări se știe că a trecut, în 1848, alt condamnat pașoptist, Aron Pumnul, învățătorul lui Eminescu din Cernăuți. În traseu, mai este consemnat un scurt popas la Mănăstirea Cozia, cu ecou târziu în *Scrisoarea III*, urmând descrieri generale: (Oltul) „ieșit din codrii.../ care poartă a lui insule pe el”, „Dar din ce în ce coboară râul lat el s-adâncește/ În păduri întunecate, unde apa-abia clipește” între „bolțile crăpate unei getice

ruine”. În parcursul cu piciorul, prin munți și localități, nu remarcăm alte opriri.

C. **Zona cu obiectivul căutat** ca spațiu spiritual sacru este marcată în descrierile poetului: „În van la picioare-i fug râuri spumate/ Și stâncile rupte în cale-i s-așin,/ Nimic nu-i în stare s-oprească vreodată.../ Sendreaptă spre țelul cel mic și senin”, dar sub povara „deșertăciunilor” vieții trăite: „Cu greață și scârbire/ Îi păru atunci că lumea e toată joc de cărți./ Atunci el se retrase în **muri de mănăstire**”. De o asemenea mănăstire posibil să fi avut cunoștință – precum sugerează descrierile din poemul *Memento mori*, sub denumirea – ca în mentalul colectiv – „**Monastărea Albă**”. • În alt loc, o vede cu simțurile proprii – „**frumoasa mănăstire**”, „argintoasă ce... strălucește-n noapte ca din marmoră zidită, ...cu-ale ei cupole de ceară/ Închegate din umbră verde și argint topit”. **Aici ar fi fost posibilă primirea lui** (cum generic singular își spune) „**zăhastru**”/sihastru (om care trăiește retras de lume în post și rugăciuni) sau „**alter ego**” / **alt eu** – „**Zăhastru mag**”, dar potrivit ierarhiei, la început, neavând nici măcar nume, putea fi primit doar ca nevoitor călugăr.

Precum se știe, călugăr chiar ar fi voit să fie, așa cum își amintea peste 20 de ani, prin 1886, aflându-se la Bolnița Mănăstirii Neamț, unde a câta oară, pe motive politice a fost arestat, însăilându-i-se dosare și condamnări politice, în consecință interzis și astfel eliminat din viața publică. Acum, la Bolnița Mănăstirii Neamț, ca și la ospiciul privat al lui Soutzo din București, a fost numit „delincvent periculos” – deși, pe unde a fost, îi merse vorba de „cât era de bun în nebunia sa”. Aici, ca să-și mai potolească „stânjenitoarea suferință”, retrăia amintirea destăinuirii din 1882 către un amic: „Știi ce, dragul meu, hai să demisionăm, tu de la [ziarul] «Românul», eu de la «Timpul», și hai să ne călugărim, căci nu suntem făcuți să trăim între lupi. La mănăstire, în chiliile solitare, să scriem letopisețe în cari să înșirăm tot ce îndură nenorocitul neam românesc, pentru ca să se știe cât amar a suferit românul cât a trăit pe acest pământ”. **De altfel, gândul la viața monahală l-ar fi urmărit din copilărie:** „Aducerile aminte îl vor troieni cu drag”. Mama lui, Raluca Jurașcu, provenea dintr-o familie profund religioasă, cu nouă copii, dintre care cinci s-au călugărit: doi băieți și trei fete, acestea la Mănăstirea Agafton. Dintre ele Fevronia, vreme de cinci ani, a fost stareță la această mănăstire, ea atașându-se cel mai mult de nepot. Scriitorul Gala Galaction evocă astfel acei ani: „Eminescu, copil de patru, de zece, de paisprezece ani, a venit de nenumărate ori, întâi cu părinții și, apoi, singur sau întovărașit

de frați și de prieteni, ca să vadă pe Maica Fevronia și să cerceteze mănăstirea din codri. Eminescu a coborât din Botoșani pe aceste cărări care descurcă poienile înflorite, vâlcelele mascate cu trandafiri sălbatici și umbra stejarilor bătrâni, și s-a urcat la schitul cenușiu și plin de pace. La Mănăstirea Agafton a cunoscut Eminescu întâia oară cenobitismul creștin [viața de pustnic în comunitatea monahală – n.a.] și pravilele lui și toată trista lui frumusețe”. Sunt însemnări multe despre clipele petrecute de Eminescu la Agafton. Meditație, rugăciuni, participare la pravila călugărească – toate și-au pus amprenta asupra formării spirituale a viitorului poet.

Descrierile parcursului cu piciorul, vreo **10 km**, între Ipotești și Mănăstirea Agafton, ne amintesc, prin similitudine (geografică și efecte), de parcurgerea mai ales cu piciorul pe cărări și drumuri de munte, mai puțin cu alte mijloace și șosele, posibil pe apa Oltului, **câteva sute de km**, între Rășinari și Mănăstirea Bistrița de Vâlcea.

Ajuns la această „Monastire”, cunoscută ca **vechi centru monahal**, vestit și ca **centru de cultură** (începând din secolul XV, în tiparnița mănăstirii apar primele cărți religioase, istoriografice și hrisoave din Țara Românească, în limbile slavonă și română), unde își putea împlini poate un vis, deoarece, în descrierile sale ca „Zăhastru” mărturisea: „Și gândul și-l cufundă-ntr-a lumii **sfinte cărți**” (despre care sigur auzise) – existente în biblioteca complexului monahal de la Bistrița de Vâlcea, acum muzeu al tipografiei și bibliotecă (ale cărui fond de carte veche am avut privilegiul să-l răsfoim și noi). Rezidită în forma actuală (în 1816), în 1850, **mănăstirea a fost pictată** de Gheorghe Tătărăscu, unde, ca și în Bolnița mănăstirii, putea admira „Măiestrita zugrăvire ale miturilor dace, a credinței din bătrâni”. În lucrările sale, publicate anterior anului 1860, Alexandru Odobescu atestă existența acestui complex monahal (mănăstirea cu peștera sa purtând numele Sfântului Grigorie Decapolitul) și cu fondul de carte (tipărit aici), deci existente și pe vremea lui Eminescu (1866-1867).

„Monastirea Albă”, la care și-ar fi găsit locul de împăcare „zăhas-trul” fără nume, adică Mănăstirea Bistrița de Vâlcea, ctitorie a boierilor Craiovești, a fost zidită între anii 1492-1494, pe râul Bistrița, aproape de Cheile Bistrița, cunoscută și ca sălaș pentru moaștele Sfântului Cuvios Grigorie Decapolitul (adus aici de la Constantinopol), mai ales pentru deschiderile aduse culturii scrisului românesc. Odată cu apariția și răspândirea tiparului în Țara Românească (la tiparnița Mănăstirii Bistrița, începând din secolul XVI, au fost transcrise/copiate numeroase cărți

religioase, istorice, hrisoave – deci, **la numai cinci decenii după întemeierea tiparului** de Gutenberg, viața culturală din Țara Românească avea să cunoască un avânt deosebit. Treptat, manuscrisele au fost înlocuite de cărți mai ușor de manevrat. Totodată, ele au devenit accesibile unui număr mai mare de persoane, reprezentând un mijloc facil de comunicare interumană, într-o limbă de cultură scrisă, comună și unitară pe întreg spațiul românesc, contribuind la păstrarea identității naționale. În acest înțeles, această perioadă din viața poetului aici ar fi putut reprezenta o „școală de învățătură”.

D. „Radiestezia” ne indică urme ale poetului „călugăr” la **Schitul Păpușa**, zidit în 1537, într-o stâncă numită în trecut Muntele Eleon, „mic și gingaș monument agățat pe o stâncă la gura defileului apei Bistrița” (arhimandrit V. Micle). De la mănăstire se putea ajunge aici în 15 minute, pe o poteca dificilă ce urcă peste râul Bistrița înspre nord-est (pe care cu piciorul putea ajunge și Eminescu) sau 4 km ocolind (ca și noi, cu automobilul). Cu ochiul liber, acum, pot fi văzute turlele bisericii schitului foarte bine din poteca ce duce la „Peștera liliecilor”, acum numită „Peștera Sfântului Grigorie Decapolitul”. Documentar, biserica schitului este menționată în zăpădul de la 10 noiembrie 1710, când o familie vindea egumenului Ștefan al Bistriței un **teren cu viță de vie, care în zonă era unic**; probabil, acest teren îl evocă și Eminescu, astfel: „Spânzură din ramuri nalte **vițele cele de vie**”, care dau „struguri vineți și cu brumă.../ Și albine roitoare luminoasă miere sug”. Ancorat în istoria „monastirii” Bistrița, stăreții mănăstirii au fost sprijiniți atât din punct de vedere **material** (Mănăstirea Bistrița, ca și biserica din Rășinari, – în ambele sunt atâtea indicii că a poposit și Eminescu – au fost refăcute de către unul din membrii familiei domnitoare a Basarabilor), cât și din cel al preocupărilor spirituale și al **călăuzirii duhovnicești**, condiție favorabilă credibilă că în acest schit al mănăstirii poetul „zăhăstru” să și fost **inițiat** de un călugăr.

E. Astfel pregătit, iarna putea să se izoleze în „peștera neagră”: „Acolo prin ruini, prin stânci grămădite/ e PEȘTERA NEAGR-A ZĂHASTRULUI MAG” (s.n.), unde „În scorburi de păreți trăiește/ [ca] Un biet călugăr,/ Tânăr frumos..., dar ca umbra el e slab/ ...Din stânce mărunte, din pietre și din bulgări/ Făcu cărare spre fundul” peșterii.

Se știe că, în urmă cu secole, una din intrările accesibile în peșteră a fost pe o parte a crestelor muntelui spre care trebuia să te cațeri. Cealaltă intrare, mult mai veche, dar accesibilă numai unor privilegiați (ascunzătoare pentru familiile domnitoare în vremuri de restriște sau

adăpost pentru pustnici), la care se putea ajunge numai urcând din valea Cheilor Bistriței vreo 85 de metri, tras de o frânghie (abia după primul Război Mondial s-a construit actuala cărare spre această intrare în peșteră). Întotdeauna, deci și acum, ca să ajungi de la intrare spre peșteră (1,60 m înălțime, 0,80 m lățime), mai întâi te târăști vreo 10-15 metri și numai trecând pe lângă peștera liliecilor ajungi la „chilia pustnicilor”, aici temperatura fiind constantă (probabil, de aceea, vara și iarna, putea fi folosită ca adăpost sau ascunzătoare, lângă care s-a construit un mic schit de rugăciune, sub acoperișul căruia în stâncă puteau fi / au fost păstrate la nevoie obiectele prețioase ale mănăstirii, chiar moaștele Sfântului Grigore Decapolitul. Din cărțile lui Odobescu, scrise înainte de 1860, reiese că acel loc era accesibil oricărui om de bună credință. E posibil ca mai mult timp acolo să se fi putut **izola** Eminescu, ducând o **viață total ascetică**, unde „Doarme pe un pat de trențe,/ Ce-i pus pe două scânduri” și „Trăiește în asceze gândind la dumnezeu” și în „rugăciuni ascetice”, iarna, potrivit datinii sacre, cel puțin 40 de zile (precum marii profeți ai omenirii), cu precizarea: „ne bând apă d'izvoare”. Echipa noastră înaintând în tăcerea oboselii spre fundul peșterii, un plescăit de apă ne-a îndreptat auzul și pașii spre locul în care pleznea surd un picur de apă, venit din hăul de sus lovind un colț de stâncă, în care posibil de milenii a săpat o scobitură netedă în care se adunau – noi am găsit – cel puțin 4 litri de apă bună de băut, din care se putea bea / din care ar fi putut bea locatarul chiliei, din care am băut și noi, apa astâmpărându-ne setea și oboseala.

Un moment important al expediției noastre îl reprezintă întâlnirea cu octogenarul arhimandrit Veniamin Micle (timp de 40 de ani, locatar și slujitor al mănăstirii Bistrița), care, după ani de cercetări, într-una din cărțile sale prezintă descoperirea locului real, anterior neștiut, al vestitei bătălii istorice din 1330 de la **Posada**, adică chiar din Cheile Bistriței, unde acum noi eram pe urmele lui Eminescu. În această luptă de la Posada (cu obișnuitele în epocă blocaje din arbori cu coroane și bolovani aruncați de pe creste, urmând suprimarea supraviețuitorilor), s-au confruntat oastea biruitoare a lui **Basarab I** și oștirea ungară condusă de Principele Transilvaniei, **Carol Robert De Anjou**, alături de care se afla atunci întreaga sa elită militară și civilă, care venea din Banat prin vestul Olteniei spre Transilvania prin trecătoarea Cheile Bistriței. Urmărind șirul evenimentelor descrise, am constatat **similitudini** între acea zonă geografică (trecătoarea Cheile Bistriței) în care s-au folosit aproape aceleași tradiționale modalități de luptă – avem în vedere **luptele dintre**

Basarab I cu Carol De Anjou și luptele dintre romani și daci (în războiul din 101-102, reluat în 105-106), acestea din urmă descrise de Eminescu în poemul *Memento mori*, trecătoarea/defileul „Cheile Bistriței” servind poetului ca posibilă sursă de inspirație pentru posibilă confruntare armată, aici, dintre oștenii „zei ai Romei” cu oștenii „zei ai lui Zamolxe” din războiul romano-dac. Această trecătoare era și cea mai îngustă din cele vreo trei (dintre care istoricii menționează doar una principală, Topae, cunoscută dintr-un vestit război anterior dintre romani și daci), după care urma să se desfășoare armatele romane mai numeroase pe cinci direcții spre Sarmizegetusa, pentru a lua prin învăluire armata lui Decebal, inferioară ca număr. Dar bătăliile din trecători și de oriunde, acum dintre romani și daci, în condițiile primei ierni, – în care pierderile și câștigurile erau reciproce – **trebuiau întrerupte** (se știe) prin încheierea unui pact (dar, atenție!, de ce majoritatea istoricilor nu știu cauza?): **Hotărâre întotdeauna respectată a Senatului Romei**, care prevedea ca iarna, între lunile noiembrie/decembrie și aprilie, **luptele armatelor romane să fie interzise/întrerupte**. De aceea, de data aceasta, **ambele armate au întrerupt ostilitățile pentru refacere și întărire**, acestea fiind reluate abia în 105-106 (imaginile **Columnei lui Traian** de la Roma, o istorie reală, săpată în piatră de cei mai vestiți meșteri geți și romani, sintetizează adevărul documentar despre **existența unui singur război** dintre romani și daci, cu un singur obiectiv – Sarmizegetusa și comorile ei).

Deplasându-ne împreună cu arhimandritul Micle la fața locului, de la Domnia sa am aflat atunci și lucruri care ne interesau pe noi, anume că **până în 1936** bătrânii satului Bistrița își mai aminteau de locul din Cheile Bistriței, în care **stâncile, legate între ele în partea de sus, formau un fel de „pod-poartă”**, care se situa în apropierea intrării ascunse a peșterii la înălțimea de 85 de metri deasupra văii înspumate a râului Bistrița, pe care o găsim sugestiv descrisă în poemul *Memento mori*: „Munte jumătate-n lume – jumătate-n infinit./ Iar în pieptu-aces-tui munte se arat-o poartă mare/ Ea înalt este boltită ș-intr-adânc în **piatra tare**./ Iar de pragu-i sunt unite alte scări de negre stânci/ Cari duc adânc în valea cea de-acol-abia văzută./ **Îndărătu-acei munte infinita întinsoare/ e frumoasa mănăstire**”.

În zonă, am mai identificat numeroase asemenea **urme-indicii**: • **re-construirea** în forma actuală a Mănăstirii Bistrița ca și a bisericii din Rășinari, de către membrii aceleiași familii domnitoare a **Basarabilor**, care și prin luptele de la Posada din **Cheile Bistriței** ne-a prilejuit reflecții

privind posibila **sursă de inspirație** a lui Eminescu; • **la Mănăstirea și peștera Polovraci** am văzut și înregistrat imagini ale multor **elemente de interior**, identificate în descrierile celor două poeme eminesciene, cu o remarcă – **în Peștera Polovraci nu s-ar fi putut locui**, deoarece iarna temperatura este/era constant sub 15 grade; în descrierile lui Eminescu observăm **similitudini și între cele două defileuri** (Cheile Bistriței și Cheile Oltețului), precum și între cele două **mănăstiri cu peșterile și împrejurimile** lor, zonă pe care am judecat logic ca fiind reală, deoarece și cu organele de simț (ochii proprii) le-am văzut (ca să le immortalizăm în imagini video), cu mâinile le-am pipăit, iar cu sufletul le-am trăit aieva alături de umbra luminii lui Eminescu; • **memoria fotografică a poetului** (paginile citite în cărți ca și imaginile din natură) ne induce **ideea unei singure imagini** de ansamblu a celor două zone naturale, **fragmente risipindu-le** nu numai în cele două poeme, ci și **în alte texte scrise în versuri sau proză**. De aceea **locațiile căutate de noi** am încercat să le **recunoaștem diferențiat, după particularitățile care le diferențiază**, convingător sugerate în descrierile poetului și atent raportate de noi atât la sursele documentare istorice credibile, cât și la simțurile proprii; în final, astfel examinate, să le **înregistrăm** cu ajutorul unor tehnici moderne. Procedând în felul acesta, obiectul investigat s-a pretat la o **evaluare științifică** în raport cu obiectivul urmărit de noi, adică identificarea factorilor de cauză care au determinat interesul autorilor și cititorilor atâtor lucrări despre profetiile și sacralitatea lui Eminescu.

Încercarea noastră de a identifica locațiile ne-a condus la adevărul cunoscut din viața geniilor – **momentul „Revelației divine”** (DEX: *revelație* = comuniunea cu Divinitatea), care la Eminescu, potrivit consemnelor, posibil s-ar fi produs primăvara, după ieșirea din peșteră. **Efectul a fost cea posibilă dobândire a harului profetic**, manifestat ca **potențial** supradimensional, **uman** (dăruirea întregii vieți cauzei naționale, până la sfârșitul de martiriu) și **creator** (scrierea unei opere, într-o **limbă** adusă la forma ei literară modernă, **etalon de limbă națională**, având o putere de expresie care să trezească **interesul general** pentru ca opera lui Eminescu să fie tradusă, comentată și apreciată ca valoare națională comparabilă și compatibilă cu operele clasicii consacrați ai literaturii universale. În acest înțeles, bilanțul nostru actual privind circuitul universal al operei și ecurile ei îndreptățește posibilitatea reală ca în prezent **Eminescu** să fie **cunoscut** din publicații editate sau online în cel puțin 93 de limbi, precum și în alte peste 60 de noi limbi, datorită unor programe special create de traducerea automată, totalul fiind **93 +**

60 = peste 150 de limbi din cel puțin 250 de țări și teritorii geografice autonome.

Contribuția noastră a constat în încercarea de a identifica cauza și a justifica efectul, investigând „pata albă” din biografia poetului adolescent și înregistrând rezultatele în vederea finalizării unui film documentar despre o secvență crucială a fundamentului biografic al moștenirii culturale eminesciene, asupra căreia Timpul, Supremul Judecător, urmează să se pronunțe.

EMINESCU ȘI CREDINȚA SA ORTODOXĂ¹

Dr. Elis RÂPEANU

Bine v-am găsit, frații mei români sau de condei, iubitori ai geniului tutelar al culturii române, al neamului și al Credinței strămoșești – Mihai Eminescu. La mulți ani, domnule academician **Mihai Cimpoi**, fratele meu mai mic, dar de zece ori mai mare, la împlinirea a 80 de ani (eu am 83 de ani și 4 zile). Bine v-am găsit, domnule primar de la Dumbrăveni, **Ioan Pavăl**! Binecuvântați, Părinte **Theodor Damian**, venit de departe să aduceți laude marelui poet și să vă rugați pentru noi.

Ne-am adunat în număr destul de mare – dovada prețuirii față de simbolul neamului românesc, cel care ne veghează din cer și se roagă lui Dumnezeu pentru noi, pentru Țară, pentru neam, pentru Credința noastră Ortodoxă strămoșească. Reamintesc eforturile cercetătorilor – oameni de știință, umaniști, medici – în frunte cu academicianul **Eugen Simion**, pentru a șterge de pe fruntea genialului poet stigmatul de *lues* (sifilis). Pe lângă atâtea nume mari (**George Potra** (1934), **V. Vineș**, **Ion Nica**, **Irinel Popescu**, **Vladimir Beliš**, **Valeriu Lupu**, **Codruț Sarafoleanu**, **Bogdan O. Popescu** ș.a.), adevărul științific impune sublinierea meritului marelui iubitor de neam și de Eminescu – bihoreanul **Gh. Sărac** (n. 1 iunie 1938), cel cu studii filologice și cu voce armonioasă, care nu s-a oprit la interpretarea și publicarea antologiei de romane pe versuri de Mihai Eminescu și **Veronica Micle**, ci și-a asumat sarcina de a acționa împotriva detractorilor lui Eminescu, unii dintre ei preluând afirmația „divinului” **G. Călinescu** care, fără documentare de specialitate, în opera *Viața lui Eminescu* (1932), tradusă în limbile europene și reeditată de 6 ori până în 1995, susține că Eminescu a suferit de *lues*. De fapt, la ce merit special al lui **Gh. Sărac** ne referim? După întoarcerea din SUA unde, în 1994, a fost cu Ansamblul „Ciocârlia” al Casei de Cultură a MAI, a publicat o lucrare de mare importanță a neurologului de renume mondial **Ovidiu Vuia** (care murise în 1992), al cărei manuscris i-l

¹ Expunere la Congresul Mondial al Eminescologilor (Chișinău, 31 august – 2 septembrie 2022).

încredințase Înalt Preasfințitul **Nataniel Pop**, cu titlul *Misterul morții lui Eminescu*. Înfruntând greutatea de tot felul, reușește s-o publice, ajutat de un sponsor care și-a păstrat anonimatul, la Editura PACO, în 1996. Ulterior, a recuperat de la un particular (documentele de la Academie lipseau, fuseseră tăiate cu lama) și, în anul 2000, a publicat, la Editura MALASI, volumul *Documente privind adevărul despre boala și moartea lui Eminescu*. În 2014, apare la Editura „Biharia Internațional” volumul, semnat de **Gh. Sărac**, *În apărarea lui Eminescu* (200 de pagini, cu o prefață de **Elis Râpeanu** – *Eminescu are dreptul la adevăr*). În anul următor (2015), Academia Română publică volumul de importanță capitală – *Maladia lui Eminescu și maladiile imaginare ale eminescologilor* (156 de pagini, în format A4), cu un *Argument* de acad. **Eugen Simion** și un *Cuvânt înainte* de dr. **Irinel Popescu**. Lucrarea aduce argumentele peremptorii pe care se bazează hotărârea Judecătoriei Sectorului 1, la procesul în constatare intentat de **Gh. Sărac**, hotărâre din care citez:

„În concluzie, în baza ultimelor cercetări și prin prisma ultimelor descoperiri din domeniul neurologiei și psihiatriei, specialiștii au dat un verdict final în cazul lui Mihai Eminescu: poetul nu a suferit de sifilis, el a murit în urma unui stop cardio-vascular provocat de intoxicația cu mercur”.

Concluzia e, deci clară, dar să nu uităm: „gura lumii (cârtitoare) o acoperă doar pământul”.

De fapt, încă din timpul vieții, Eminescu (poetul care a surprins prin talent și univers vast de cunoaștere) a stârnit discuții și invidii. Iată două atitudini total diferite. Poetul **Macedonski**, care a simțit că e dat jos de pe pedestal, a scris o sextină, în 1883, când Eminescu a fost internat în sanatoriu pentru prima dată:

Un X – pretins poet de-acum
S-a dus pe cel mai jalnic drum.
L-aș plânge dacă-n balamuc
Destinul lui n-ar fi mai bun,
Căci până ieri a fost năuc
Și azi nu e decât nebun.

Tudor Vianu consideră că, prin valoarea sa, **Macedonski** a ridicat poeziei moderne un soclu de aramă, dar, prin aceste versuri, a ridicat un zid de gheață între el și cititori.

Iată însă atitudinea marelui **Aleksandri**:

E unul care cântă mai bine decât mine?
Cu-atât mai bine Țării și lui cu-atât mai bine!

Să meargă mai departe, s-apuce cât mai sus,
La răsăritu-i falnic se-nclină-al meu apus,
Iar voi, care asupra-mi săgeți tocite trageți,
Cântați dacă se poate, fiți buni și nu mai rageți!

Fără comentariu! Mai ales că Eminescu e întinat și în momentele pe care le trăim noi, azi. Afirmatiile și negațiile celor cu limba otrăvită și cu interese bine manevrate contestă chiar originea românească a marelui poet: chiar în aceste zile, când țara noastră face mari cheltuieli pentru sprijinirea pe toate planurile a Ucrainei și a ucrainenilor refugiați, neglijându-se traiul tot mai sărăcit al românilor, în teritoriul răpit din Bucovina de Nord, românii n-au nici un drept, sunt considerați „popor băștinaș deportat” (oare alăturarea *băștinaș* și *deportat* nu constituie un oximoron?), iar *Eminescu* este un *ucrainean renegat, născut din părinți ucraineni care au fost românizați* [?!] (cf. **Dan Diaconu**, revista *Certitudinea*, nr. 118, august 2022, p. 12).

Ideea originii familiei **Eminovici** generează altă idee: religia în care a fost crescut; cu alte cuvinte, a fost el un credincios ortodox sau nu? Să nu uităm valoaroasa lucrare semnată de **Ion Roșu** – *Legendă și adevăr în biografia lui M. Eminescu*, vol. I – *Originile* (Ed. Cartea Românească, 1989), în care argumentează originea românească a familiei *Eminovici*, precum și actualele două volume – *Eminescu pe marele drum al destinului* (vol. I – 334 p., vol. II – 352 p.) și *Izvoare ale măreției și tragediei lui Mihai Eminescu. Eminescu să ne-adjudece* (Ed. Pim, 532 p.), toate trei semnate de **Aurel V. David**, Șeful Centrului de Studii și Cercetări pentru Siguranța Națională. Autorul demonstrează originea și rădăcinile de neam românesc ale familiei poetului, parcă hărăzite de Dumnezeu să pecetluiască destinul genialului Mihai Eminescu. Cu evlavie, redăm citatul menționat de pe certificatul de botez al celui de-al șaptelea copil al familiei: „15 ghenari, locul nașterii la Botoșani, și s-a botezat pe 21 ghenari 1850, în religia ortodoxă, primind numele de MIHAIL. Copilul a fost botezat de preotul *Ion Stamate*, asistat de fiul său – diacon *Dumitru* în Biserica *Uspeniei* (Domnească) din Botoșani [cea de-a doua ctitorie a Doamnei **Elena Rareș**, ridicată în 1552, după modelul Bisericii *Sfântul Nicolae*]. Naș de botez i-a fost bunicul matern – stolnicul **Vasile Iurașcu**”.

La creștinarea pruncului *Mihail*, a fost prezentă și sora *Ralucăi* – Maica **Fevronia** de la Mânăstirea Agafton, o călugăriță care și-a adoptat nepotul. Deci, să ne întrebăm și noi (ca oameni de cultură, mai ales ca români care poartă pe tălpi, în gândire și-n suflet, căldura gliei

strămoșești), cine se îndoiește de adevărul, conform căruia un frate din neamul său, botezat, adâncit de trei ori, de preot, în apa sfântă din Cristelniță, în numele Sfintei Treimi („Se botează robul/roaba lui Dumnezeu Cutare, în numele Tatălui și-al Fiului și-al Sfântului Duh. Amin!”), este creștin sau nu? Persoanei, care a primit Taina Botezului, i s-a dăruit, de Sus, un înger păzitor, când nașul a recitat/citit Crezul („Cred într-Unul Dumnezeu, Tatăl a Totțiitorul, Făcătorul Cerului și al Pământului, al tuturor celor văzute și nevăzute și întru Unul Domn Iisus Hristos, Fiul lui Dumnezeu...”).

Dar, cum Marele Eminescu îi deranja pe mulți pigmei și neiubitori de neam, s-au găsit destui cârcotași cărora nu le stă în fire să meargă cu mintea mai departe de vârful nasului (pe care degeaba îl lungesc) și nici să se plece pe paginile scrise, deci nu s-au adâncit în scrierile lui Eminescu, și se agață de versurile din *Împărat și proletar* (al căror conținut sau formă nu revine în opera sa), declamând cu voce pătimașă:

Religia – o frază de dâșii inventată
 Ca cu a ei putere să vă aplece-n jug,
 Căci de-ar lipsi din inimi speranța de răsplată,
 După ce-amar muncirăți mizeri viața toată,
 Ați mai purta osânda ca vita de la plug?

Or, să nu uităm că e perioada studiilor sale la Berlin când, cu spiritul-i pătrunzător, a-nțeles că, în acea parte a Europei, religia era aliată cu Puterea și aici erau cunoscute vechile persecuții, arderea pe rug practică de Inchiziție, când mii de oameni, mai ales femei considerate vrăjitoare, au fost arși de vii. Era cunoscută și lăcomia preoților catolici necăsătoriți, dar cu fii și fiice pe care trebuiau să-i căpătuiască, nu se stinsese nici ecoul războaielor sfinte, averea templierilor, cruciadele. Pe lângă toate aceste informații, e bine să știm că tânărul Eminescu, devenit deja enciclopedic în acumulările sale, receptează noua realitate de acolo unde avuseseră loc diverse schisme, de data aceasta accentuându-se schisma dintre creștinism și cercetarea rațională privind *l'être absolu*. În plus, această poezie a avut un rol pozitiv: în mintea politicianilor din „prima parte” a regimului comunist, poezia era asociată cu marxismul și acest lucru a determinat includerea poetului în manualele școlare. Și, cum profesoarele din școala și liceul meu, terminat în '57, erau destul de în vârstă, cu studii terminate înainte de '44, extindeau lecțiile despre Eminescu la întreaga lui opera poetică.

Cei care i-au studiat poezia, i-au urmărit viața, cei care au citit opera vastă lăsată în urmă, nu se îndoiesc nici o clipă de trăirea sa în Credința

strămoșească Ortodoxă. În străfundurile ființei sale a păstrat ceea ce i s-a inoculat în suflet încă din copilărie. Orice cunoscător al acestei inegalabile personalități a culturii noastre înțelege, de exemplu, semnificația actului de Credință, chiar de proorocie, manifestat la vârsta de 21 de ani, ca inițiator (alături de Slavici) și suflet al sărbătoririi la Putna – Mănăstire care își serba 400 de ani de la Sfințire – a lui Ștefan cel Mare, eroul național și european, confirmat de Papa Sixtus al IV-lea drept *atlet al lui Hristos*.

Ideea e subliniată și de Părintele Theodor Damian, în revista *Certitudinea* (nr. 116/2022, p. 8), care amintește și de rolul esențial al poetului în istorie, despre care „vorbește și Zoe Dumitrescu-Bușulenga când a scris că «Eminescu a dorit și a izbutit o fuziune unică în felul ei cu timpul și spațiul românesc, luând asupra-și crucea unei misiuni de o covârșitoare însemnătate, aceea de a ști și a reprezenta adevărul integral al unei istorii și al unui popor»”.

Autorul articolului amintește cuvintele acad. Ioan Aurel Pop – președintele Academiei Române – despre convingerea lui Eminescu privind zidirea și eternitatea templului românismului, care constă în faptul că „viața noastră, ca oameni, este credința noastră, iar viața noastră ca români este națiunea noastră”.

După cum subliniază acad. Mihai Cimpoi, în noua lume a dezintegrării specificului național, a „caragializării” societății, „Eminescu este un punct de reper”. Și Theodor Damian are dreptate: „religie, Credință, Biserică, istorie, națiune, părinți, iată care sunt noțiunile fundamentale de care trebuie să se țină seama în contextul intenției de a lua în propriile mâini frâiele destinului unui neam”. Cât privește Credința, „Eminescu declară simplu și clar: *Cine neagă pe Dumnezeu, neagă ordinea morală a universului*”.

Mulți cercetători, profesori, oameni de știință, academicieni, înalte fețe bisericești – din neamul nostru strămoșesc sau de alt neam – au demonstrat, cu argumente peremptorii, credința ortodoxă a lui Eminescu, fără să evite perioadele în care acest geniu s-a adâncit în filozofii, mituri, legende, chiar alte religii, dar, chiar și atunci, condeiul său nu se îndepărta de Dumnezeu, mai ales în poezia plină de *rugăciuni, colinde, toacă, clopot, liturghie* etc. Să ne amintim de Alex. Elian, Virgil Cândea, Bogdan Lupescu, Theodor Codreanu, chiar Șt. Cazimir, dar și de Părintele Constantin Galeriu, Arhimandritul Melchisedec Velnic, Ovidiu Moceanu, Mihail-Nicolae Stanca („Eminescu și adevărul Sfintei Scripturi”) ș.a.

Cele mai multe minți ale culturii române, precum și cei cu studii teologice și înalți reprezentanți ai Bisericii Ortodoxe Române subliniază valorile religioase ale poeziei lui Eminescu și atitudinea sa de creștin ortodox. Lista ar fi prea lungă dacă am numi majoritatea dintre acești savanți, preoți, ÎnaltPreaSfințiți conducători ai Bisericii noastre. În plus, să nu uităm concluzia la care a ajuns Părintele-scriitor Nicolae Steinhardt: Eminescu nu poate fi numit „poet religios” și atât, i-am reduce „dimensiunile”. Mari poeți religioși sunt Radu Gyr, Vasile Voiculescu, Ioan Alexandru (care se odihnește în mormântul de la Mănăstirea Nicula) sau Nichifor Crainic. Nicolae Steinhardt consideră că „de la autorii profani nu așteaptă nimeni studii în domeniu. Autorii de specialitate pot fi interesați, chiar adânc, [dar] autorii profani sunt aceia care mai ales (*subl. sa*) exprimă sentimentul religios al unei națiuni, adeziunea ei la Misterul fascinant și cutremurător. (...) La ei palpită duhul credinței, acolo se află esența vie”.

Să ne amintim că Zoe Dumitrescu-Bușulenga (Maica Benedicta), cu odihna veșnică la Mănăstirea Putna, în apropiere de Ștefan cel Mare și Sfânt, și-a dedicat întreaga viață slujirii lui Eminescu; acad. Eugen Simion a îmbogățit tema privind credința poetului cu pătrunzătoare considerații; cercetătorul Tudor Nedelcea a realizat o valoroasă, amplă lucrare privind Cugetarea Sacră a lui Eminescu; acad. Mihai Cimpoi a scris mai multe lucrări esențiale pe această temă, la care adaugă caracterul dialogic al schimbului de idei cu savanta Rosa del Conte (1907-2011), care a închinat Poetului lucrarea *Mihai Eminescu o dell'Assolutto* (în care-l privește ca pe o „imagine cosmică”); Theodor Codreanu ș.a. – la care se adaugă fețe bisericești (precum Părintele Galeriu) și alți Sfinți Părinți (precum neuitatul, Înaltul Părinte Pimen sau PS Bartolomeu Anania, care au scris articole în ziarul *Lumina* al Patriarhiei Române), însuși Preafericitul Patriarh al Bisericii Ortodoxe Române – Părintele Daniel, care subliniază rolul rugăciunii prin care cerem milă și ajutor de la Dumnezeu (dar rugăciunea izvorăște din *Credință* care e „cunoaștere dincolo de simțuri”). Însuși Papa Ioan Paul al II-lea a citit în Biserica de la Vatican rugăciunea lui Eminescu către Maica Fecioară, care se încheie astfel:

Crăiasă alegându-Te,
Îngenunchem rugându-Te.
Înalță-ne, ne mântuie,
Din valul ce ne băntuie;
Fii scut de întărire

Și zid de mântuire,
Privirea-Ți adorată
Asupra-ne coboară,
O, Maică Preacurată,
Și pururea Fecioară,
Marie!

Și, când a simțit rățăcirea („care om n-a avut momente de rățăcire?” se întreba **Zoe Dumitrescu-Bușulenga**), în pragul intrării în nemurire, se adresează tot Sfintei Fecioare:

Răσαι, asupra mea, lumină lină,
Ca-n visul meu ceresc de-odinioară;
O, Maică Sfântă, pururea Fecioară,
În noaptea gândurilor mele, vină!

Subliniem încă un fapt pe care puțină lume îl cunoaște: Eminescu și-a manifestat credința ortodoxă strămoșească prin propunerea construirii *Catedralei Neamului*, după venirea la București a Curcanilor care au cucerit Grivița (cf. **Ion Slavici**, revista *Arhitectura*, 1924).

E greu să demonstrezi în câteva pagini *Credința Ortodoxă* păstrată în suflet de marele nostru Poet, credință care i-a luminat poezia, proza, articolele din *Timpul*, care licărește și astăzi în manuscrise. Am încercat să demonstrez acest adevăr, dorind să anulez tot ce s-a spus și s-a scris despre lipsa de credință a acestui geniu, care a cuprins cu mintea filozofiei mituri, religii ale lumii, dar constantă în structura sa a rămas Credința noastră Ortodoxă. El rămâne „aureola spiritualității și culturii române” (**Constantin Noica**), iar pigmeilor, piticilor care se agață de pulpana uriașului ca, odată cu el, să iasă și ei în față, le spunem:

Zadarnic dărâmați cariatide
Cu gest neputincios și efemer:
Pe Eminescu nu-l puteți ucide
Cât timp va fi Luceafărul pe cer.

EUL EMINESCIAN ÎN CENTRUL CANONULUI ESTETIC NAȚIONAL...

*Liviu CHISCOB,
critic literar*

Am celebrat în acest an, la 15 ianuarie, nu doar împlinirea a 172 de ani de la nașterea lui Mihai Eminescu, ci și 120 de ani de când Titu Maiorescu a depus la Academia Română prețioasa ladă în care se aflau cele 14000-16000 de pagini manuscrise rămase, după îmbolnăvirea poetului, în păstrarea ilustrului critic...

Personalitate eponimă a culturii naționale – căci 15 ianuarie a fost adoptată, inspirat, drept Zi a Culturii Române –, Eminescu nu mai e perceput, de multă vreme, doar ca un foarte mare poet. El a ajuns să fie considerat astăzi cu mult mai mult decât atât, înfățișându-ni-se la cote mult mai înalte, de „cel mai reprezentativ maestru al nostru” (C. Rădulescu-Motru), de „coloană infinită a spiritualității naționale” (D. Vatamaniuc), de „exponent suprem al românismului” (Lucian Boia), situat la altitudinea de „centru canonic al literaturii române” (Th. Codreanu), altfel spus – în centrul canonului estetic național...

Polivalenta creație eminesciană a reprezentat, pentru cercetătorii din epoca modernă, o dificilă piatră de încercare, în fața căreia nu oricine și-a păstrat luciditatea și discernământul. „Experiența spirituală românească, de peste un secol – constata, în această privință, eminescologul Ștefan Munteanu – demonstrează că, de fiecare dată când întâlnirea cu opera lui Mihai Eminescu nu a produs emoții, s-a marcat încă o ocazie ratată în aventura apropierei de adevărata cultură. Explicațiile acestui fapt sunt simple și ele trebuie căutate în chiar creația poetului-filosof, pe de o parte, și în orizontul inconștientului românilor, pe de altă parte. Aceasta deoarece, să nu uităm, Eminescu ne-a dăruit paradigma valorii fără să ne ceară ceva în schimb, iar noi dorim valoarea cu orice preț. Altfel spus, geniul s-a consumat respectându-ne, iar noi vom putea crește, iubindu-l”¹.

Proiecție a biografiei sale interioare, opera lui Eminescu (atât cea în versuri, cât și cea în proză) – exuberantă prin lirismul ei înaripat, concentrat în fraze care se clatină semeț sub povara metaforelor ori a simbolurilor grele de sensuri – oferă un material literar cu evidentă încărcătură autobiografică, în care se reflectă imaginea autentică a *eului eminescian*.

Forme ale eului în creația lirică

Într-un celebru studiu din 1939, Tudor Vianu, pornind de la aspectul lingvistico-stilistic al persoanei și numărului formelor verbale, distingea și în poezia lui Eminescu – pe urmele esteticianului Wilhelm Scherer – o *Ichlyric*, o *Maskenlyric* și o *Rollenlyric*, adică o „lirică personală”, o „lirică a măștilor” și o „lirică a rolurilor”. „Restrângându-ne la materialul pe care îl vom folosi în cuprinsul acestei expuneri – spune Vianu, explicând sensul celor trei forme ale eului eminescian –, cine nu observă printre poeziile lui Eminescu deosebirea dintre bucăți ca *Singurătate*, *Rugăciunea unui dac* și *Înger și demon*? În cea dintâi, primim oarecum mărturisirea directă a poetului; în cea de-a doua, ea ne parvine prin amplificatorul unei măști tragice și eroice. Cât despre *Înger și demon*, cu toate că în figura și sentimentele „demonului” poetul tânăr înregistrează ceva din reflexele conflictelor personale, cine nu observă preocuparea sa de a pune în scenă și de a spori intensitatea patetică a sentimentelor, peste limitele la care l-ar fi obligat vorbirea în numele propriu?”² Deși am citat acest fragment tocmai pentru a clarifica lucrurile, mai sunt necesare însă și alte precizări înainte de a aplica – *mutatis mutandis* – cele trei forme ale eului din lirica lui Eminescu și la proza acestuia. În primul rând, trebuie să spunem că și în cazul liricii personale și în cazul liricii mascate sunt exprimate exclusiv sentimente ale autorului. Dar acesta nu alege cu indiferență unul sau altul dintre procedee, fără să spere nimic de la efectul procedeeului întrebuintat. Cele două modalități ale debitului liric corespund mai degrabă unor atitudini felurite ale eului poetic și influențează adânc felul sentimentelor manifestate. „Eul liricii mascate – observa iarăși Tudor Vianu – este mai îndrăzneț, mai viu colorat, mai radical în judecățile și simțirile sale. Sub masca străină pe care poetul și-o asumă izbucnesc porniri ale naturii sale comprimate îndeobște de individualitatea lui burgheză. Nu se pot exprima aceleași lucruri fie că poetul se înfățișează pe sine la masa de lucru, în decorul familiar, fie că el vorbește ca un dac, în clipa rugăciunii adresate zeului său. În primul caz, eul poetului este acordat pentru intimitate, o surdină invizibilă coboară peste simțirea lui și șoaptele cu care se exprimă nu pot traduce decât nuanțe discrete ale experienței subiective. De sub masca dacului păgân, vocea poetului capătă însă sonorități de trâmbiță și sentimente excesive, înăbușite de obicei, urcă la suprafață și se declară cu trăire”³. Așadar, dacă în ambele cazuri poetul dă glas experiențelor eului său, nu e mai puțin adevărat

că de fiecare dată eul se găsește într-o altă atitudine, este altfel acordat și are un cuprins pe măsura acestor cadre generale.

În ceea ce privește lirica rolurilor, aceasta pune în mișcare un eu care se joacă și care experimentează posibilități dintre cele mai îndepărtate ale sale. Scriitorul care își asumă o mască străină o face pentru a manifesta mai răspicat sentimentele lui cele mai profunde, cele care aderă la partea cea mai intimă a propriei naturi. „Poetul rolurilor – spune Vianu – intră într-o individualitate străină, făcând descoperiri neașteptate în sine însuși, reactivând laturile nedezvoltate și excentrice ale naturii sale. Poetul pune masca pentru a fi mai el însuși, el intră însă într-un rol pentru a se resimți cu ceea ce ar fi putut deveni, dar nu s-a realizat, în făgăduința cea mai îndepărtată și cea mai puțin ținută a naturii sale. Eminescu ne vorbește și în rolul lui Cătălin și de sub masca Luceafărului. În primul caz simțim însă că poetul se joacă (joacă un rol – *n.n.*), pe când în cel de-al doilea este limpede că el se regăsește într-una din dominantele profunde ale caracterului său”⁴. Într-adevăr, o psihologie atentă nu poate trece cu vederea deosebirea care separă atitudinea eului în lirica mascată și în lirica rolurilor.

Am recurs la aceste prea lungi, poate, citate din studiul lui Tudor Vianu deoarece credem că interesul acestor distincții între cele trei forme ale eului apare în deplină lumină dacă cercetăm cu ajutorul lor nu numai poezia, ci și proza lui Mihai Eminescu. Statistic vorbind, lirica rolurilor este puțin reprezentată în poezia lui Eminescu, preponderentă fiind aici, firește, lirica personală.

Coordonate ale eului în proza literară

În proza literară a lui Eminescu situația este, însă, cu totul alta, în sensul că autorul se expune direct numai în *Geniu pustiu*, dar și aici numai sub forma unui intermediar, el fiind doar cel care „transcrie” romanul. În schimb, îi simțim cu prisosință prezența, în proza sa, *sub masca* sau *în rolul* altor personaje. Căci, în definitiv, un rol este tot o mască străină, iar proza lui Eminescu nu este o proză „obiectivă”, balzaciană, ci o proză poetică, îmbibată de subiectivism. Fabulația ei extravagantă sau fantastică este indiciul cel mai clar că Eminescu a căutat aici un domeniu mai liber, ca să-și adâncească personalitatea. Definiția lui, citată din *Geniu pustiu*, dată romanului care „este metafora vieții”, în acest înțeles trebuie luată. Și într-adevăr, ce sunt scrisorile lui Euthanasius, ale lui Ieronim și ale Cezarei altceva decât trei ipostaze lirice a trei tendințe divergente, care luptau în spiritul poetului?

Deși eminentemente „poetică”, proza lui Eminescu suportă cu dificultate aplicarea celor trei forme ale eului pe care Tudor Vianu le raporta la creația lirică. Dacă se poate vorbi despre o *lirică personală*, o *lirică mascată* și o *lirică a rolurilor*, este dificil însă de aplicat această terminologie la domeniul prozei. De aceea George Munteanu, care a întreprins una dintre cele mai subtile și mai adecvate investigații ale spiritului eminescian, „structurează” opera lui Eminescu pe trei mari spații: *real trăit*, *real gândit* și *real imaginat*. Cu toate acestea, în critica și istoria noastră literară rămâne statornică părerea că, oricare ar fi cuprinsul sentimental al uneia sau alteia dintre creațiile sale și modalitatea de expresie pe care o întrebuințează, Eminescu vorbește totdeauna în numele unui eu tipic. Cu alte cuvinte, ar exista o singură formă a eului eminescian și aceasta ar fi comună întregii sale opere.

Revenind la cercetarea coordonatelor eului din proza lui Eminescu, vom spune că s-a observat deja, de multă vreme, că există un fundament liric nu doar în romanul său, ci chiar și în piesele sale de teatru. În creația sa epică, apreciată fiind ca cea mai obiectivă, observatorul pătrunzător recunoaște confesiunea personală. „A fi romancier – scria odată Thibaudet – înseamnă a poseda lampa minerului, care îngăduie individului să purceadă dincolo de conștiința-i clară, pentru a căuta tezaurele obscure ale memoriei și ale posibilităților lui”⁵. Cu același prilej, criticul francez vorbea și despre acea facultate a adevăratului romancier de a crea personaje cu propria lui substanță. Nu altfel procedează Eminescu și lucrul a fost observat – așa cum vom arăta în cele ce urmează – de toți comentatorii prozei sale literare.

***Geniu pustiu* – embrionul ideilor din poezie și politică**

Încă în 1904, când I. Scurtu edita *Geniu pustiu*, „roman inedit de Mihai Eminescu”, criticul G. Bogdan-Duică observa, cel dintâi, că aici se ivesc toate elementele din care se va dezvolta opera ulterioară a poetului⁶. Adevărul acesta, pe care orice familiar al operei lui Eminescu îl surprinde astăzi cu spontaneitate, n-a scăpat nici lui George Panu, unul dintre contemporanii poetului. În *Amintiri de la „Junimea” din Iași*, a căror redactare o începe în 1906, el scria în legătură cu *Geniu pustiu*: „E curios cum la Eminescu ideile fundamentale s-au plămădit în frageda lui tinerețe, cum s-au cristalizat, luând forme de credințe adânci și cum mai pe urmă n-a făcut decât să le dezvolte, să le amplifice și să le propage”. Și mai departe: „Ei bine, în partea întâia găsim în sâmbure aproape toate ideile fundamentale pe care Eminescu le va preface fie

în poezie, fie în politică”⁷. Și adevărul este că sensul, așa-zicând predestinat embrionar al scrierilor de tinerețe, poate fi verificat aproape la fiecare pagină din *Geniu pustiu*, ca și din alte scrieri în proză ale lui Eminescu. „Romantica poveste, cuprinzând numeroase episoade, scrisă într-un stil de mare tensiune patetică amestecat cu note realiste și cu multe descrieri încărcate de culoare – spunea, în acest sens, Tudor Vianu, referitor la romanul *Geniu pustiu* –, prezintă interesul de a ne face să înțelegem conexiunea motivelor în sufletul tânărului scriitor Eminescu”⁸. Într-adevăr, deși scris la o vârstă timpurie, romanul *Geniu pustiu* are o însemnătate deosebită pentru cunoașterea eului eminescian, prin aceea că, în germen, lucrarea cuprinde o serie de elemente ce vor căpăta, ulterior, o dezvoltare largă în creația poetului. Studiarea vieții lui Toma Nour, așa cum se proiectează ea pe fundalul evenimentelor anului 1848, precum și a ideilor sale despre istorie, revoluție, misiunea poetului, ne înlesnește cunoașterea unui moment însemnat din evoluția concepțiilor lui Eminescu însuși. „Mulți critici – observa Vianu – s-au întrebat ce putea uni în ființa acestuia pe poet cu doctrinarul politic și național? *Geniu pustiu* se însărcinează să ne dea dezlegarea acestei probleme. Omul romantic, așa cum ieșise din epoca luciferiană, sfârșitoare de legături, a revoluției franceze, din marile sinteze speculative ale idealismului post-kantian (...) cuprindea în sine acel suflet complex în care un individualism excesiv putea coexista cu o înflăcărată sensibilitate națională. Toma Nour este un exemplar din această categorie. El este *arhetipul eminescian (s.n.)*”⁹.

Pe de altă parte, existența unui flux liric debordant, arareori întreprins de izbucniri epice impunătoare, ca și în nuvele de altfel, precum și absența logicii narative, au determinat pe unii comentatori să exprime aprecieri dure, menite să-l anihileze pe prozatorul Eminescu: el nu putea fi nuvelist sau romancier deoarece i-ar fi lipsit „putința de a se depersonaliza”¹⁰. N. Zaharia, autorul monografiei citate, pradă unui dogmatism critic la modă pe atunci, ajungea să se mire sincer de marea deosebire ce există între prozatorul Eminescu și contemporanul său Balzac. La fel de incomprehensiv a judecat faptele și Mihail Dragomirescu¹¹ și, mai ales, surprinzător, Eugen Lovinescu, atunci când, ocupându-se de proza poetului, aplica, evident, teoria purității genurilor literare, vorbind de „insuficiența ei sub raportul creației obiective”, de faptul că „scriitorul nu știe crea pe dinăuntru un om cu o psihologie determinată și nu-l poate, mai ales, planta în mijlocul unei ambianțe sociale cu raporturi multiple de coexistență”¹². Nu e mai puțin adevărat însă că, în același

studiu, Lovinescu recunoaște, totuși, importanța pe care o are proza lui Eminescu „*pentru cunoașterea personalității poetului*, căci nu există un alt mare scriitor al nostru, la al cărui laborios proces de formație să asistăm mai evident ca la Eminescu (s.n.)”¹³. Firește, Mihai Eminescu n-a scris niciodată o pagină în versuri sau în proză, în care el să nu fi fost prezent cu toată făptura sa. „Ceea ce interesează în toate producțiile lui Eminescu, fie ele chiar neizbutite – spunea mai departe Lovinescu – este, mai întâi, după cum am spus, *prezența lui Eminescu însuși*, adică urmele etapelor formației sale sufletești... (s.n.)”¹⁴. În acest sens, vom observa că în *Geniu pustiu*, dar și în nuvelele *Sărmanul Dionis*, *Cezara*, *Aur*, *mărire și amor*, *Umbra mea*, apare același tânăr asemănător fizic și dezvoltând ideile lui Eminescu. Om al singurătății și al meditației, de o sensibilitate deosebită, era firesc să manifeste o înclinație puternică tipic romantică, pentru *studiul eului*. Dionis, Ieronim, precum și alte personaje care apar în proza sa, nu sunt altceva decât chipurile succesive ale aceluiași Eminescu. Toma Nour, Ioan, ca și Dionis, vădesc atitudini existențiale comune cu ale poetului pelerin care meditează înfrigorat la soarta lumii, la problemele capitale ale existenței, adoptând adesea o atitudine protestatară vizavi de nedreptățile sociale, de minciunile și de mediocritatea semenilor. *Fiind un alter-ego al poetului*, Toma Nour are un orizont de gândire superior, apropiat de cel al eroului din *Suferințele tânărului Werther* de Goethe. „În *Geniu pustiu* – observa G. Călinescu – găsim întâiul jurnal interior românesc de tipul *Werther*”¹⁵. În aceeași măsură ar fi justificată și apropierea de Novalis, celălalt mare romantic german, în opera căruia se găsesc condensate direcțiile principale ale romantismului ca formă de spirit. Novalis și Eminescu sunt romanticii în stare pură. „Operele acestor corifei – spunea, despre ei, Mihai Zamfir – sunt scrise în secolul când jurnalul intim nu era o contrafacere a Eului pentru privirile altora, ci *confesiune veritabilă*”. În *Geniu pustiu* mai cu seamă – scriere reprezentativă a romantismului românesc – personajele se comportă prin excelență liric, fiind caractere pasionate, exaltate, cu înfățișări bizare, uneori „d-o frumusețe demonică”, având „buzele subțiri și palide” și trăind cu o mare intensitate simțăminte lăuntrice mistuitoare. Plutind „într-o nemărginire de vise”, ei sunt animați de idealuri înnoitoare, protestatate față de orânduirea social-politică din vremea lor, *idealuri care corespund înseși idealurilor lui Eminescu*. Regretatul critic Mihai Drăgan observa, cu justețe, că eroii romanului lui Eminescu sunt reprezentativi pentru latura progresistă a romantismului românesc: „Personajele din *Geniu*

pustiu, proiecții demonice ale eului eminescian însetat de dreptate socială și libertate spirituală, ating ipostaza superiorității, a unui foc absolut, cu alte cuvinte, în focul revoluției când se pun, cu trup și suflet, în slujba poporului răzvrătit”¹⁷.

Conceput și scris înainte de epoca vieneză (1870-1872), *Geniu pustiu* coincide acelei epoci spirituale identificate de Tudor Vianu, cum am văzut, în acele „poezii de tinerețe”. Pe aceeași lungime de undă, Pompiliu Constantinescu spunea că romanul „corespunde unei caracterizate stări de *Sturm und Drang*”, observând, totodată, că „Toma Nour și Ioan nu sunt decât două fețe ale unui *alter-ego* eminescian” și că, în general, personajele prozei lui Eminescu „sunt *ipostaze, în ficțiune, ale eului eminescian*, care caută să trăiască viața într-o absorbție demonică”¹⁸.

Eroii nuvelor – proiecții idealizate ale eului eminescian

Ca arhetip eminescian – cum am văzut că-l numea Tudor Vianu – personajul Toma Nour este întâlnit în mai toate scrierile în proză ale poetului. Ca și în *Geniu pustiu*, nuvelele lui Eminescu nu sunt altceva decât *disociații ample ale eului său*, procese dialectice rezolvate liric ale personalității lui, alcătuită din elemente divergente. Dionis, de exemplu, ca și Toma Nour, e un „fantast”, iubitor al trecutului și al cărților vechi, captivat de mirajul visului, mult mai filozof însă decât acesta și mai înclinat spre adâncirea analitică a lumii sale psihice. Apropierile care se pot stabili între autor și personajele prozei sale merg, uneori, până la identificare. Dionis, ca și Eminescu, e un tânăr sărac, chinuit în singurătatea lui mizeră, apăsătoare, de neputința realizării ca om într-o lume ostilă visului și purității morale. Erou romantic prin excelență, aflat într-o continuă agitație, el tinde la o realizare integrală, având aspirații pe care prezentul nu i le poate satisface. E lesne de tradus că Eminescu *transfigurează și generalizează artistic tot propria-i experiență morală*, îmbogățită printr-un studiu profund și o cunoaștere mai serioasă a vieții.

S-ar putea spune chiar că nuvelele completează structura personalității poetului și cu alte trăsături, fixând câteva din tiparele sensibilității autorului. Chiar și *Făt-Frumos din lacrimă* evidențiază nu atât sensurile etice ale unui basm oarecare, ci frământările poetului dornic de absolut. Eroul scrierilor prozastice ale lui Eminescu, romantic prin structură sufletească și viziune asupra existenței, „în care abia se ascunde poetul”¹⁹ – cum remarca Zoe Dumitrescu-Buşulenga –, trăiește cu mare intensitate drama intelectualului cinstit, fără să ajungă a trăi vreodată fericirea visată, atât de dramatic.

Proiectată și realizată în cea mai mare parte în anii peregrinărilor romantice prin țară și ai studiilor la Viena și Berlin, proza lui Eminescu exteriorizează liric agitația interioară a acelui spirit superior lesne identificabil *eului eminescian*. Cert este că proza poetului înregistrează cu fidelitate, într-o măsură mai mare decât poezia, spiritualitatea lui Eminescu. „Tot ceea ce a întovărășit aspirațiile intelectuale ale tânărului Eminescu – spunea Mihai Zamfir referitor la capacitatea prozei de a descifra biografia interioară a poetului – își găsește un reflex mai mult sau mai puțin direct în proză: în timp ce poezia, destinată publicării, își purifică treptat substanța prin succesive distilări, proza (destinată să devină «domeniu interzis» privirii contemporanilor) *înregistrează cu fidelitate spiritualitatea proprie poetului*”²⁰. La rândul său, Aurel Martin consideră și el că opera în proză a lui Eminescu este „o expresie a unui unic eu. Cel eminescian. Eu, totuși, enigmatic. Versatil și proteic. Complăcându-se în ambiguități. Lăsând cale liberă unor interpretări multiple. Fiecare întemeiată”²¹.

Plecând de la aceste considerații, se poate conchide că proza lui Eminescu – o proză de idei, având ca punct central drama omului superior – reprezintă cea mai adecvată modalitate de verificare și înțelegere adâncă a *eului eminescian*. Dublând și uneori anticipând problematica liricii sale, creația prozastică eminesciană deschide orizonturi necunoscute în proza românească, situându-se, totodată, prin dezbateră spirituală, în planul cel mai de sus al literaturii romantice europene.

Note

1. Prof. univ. dr. Ștefan Munteanu, *Cuvânt înainte* [la] Liviu Chiscop: *Poezia lui Eminescu. Teme fundamentale*, Bacău, Editura „Grigore Tabacaru”, 2001, p. 1.
2. Tudor Vianu, *Atitudinile și formele eului în lirica lui Eminescu*, în *Revista Fundațiilor Regale*, 6, nr. 7, iulie 1939, p. 56.
3. *Ibidem*, p. 57.
4. *Ibidem*, p. 58.
5. Albert Thibaudet, *Reflexions sur le roman*, apud Tudor Vianu, *loc cit.*, p. 58.
6. Cf. G. Bogdan-Duică, *Eminescu, Eliade, Gutzkov*, în *Convorbiri literare*, 38, nr. 2, 1 februarie 1904, p. 27.
7. George Panu, *Amintiri de la „Junimea” din Iași*, Iași, 1908, p. 114.
8. Tudor Vianu, *Mihai Eminescu*, în *Istoria literaturii române moderne*, Ediția a II-a, București, Editura Didactică și Pedagogică, 1971, pp. 227-228 (în colaborare cu Ș. Cioculescu și Vl. Streinu).

9. *Ibidem*, p. 228.
10. N. Zaharia, *Mihai Eminescu. Viața și opera*, Ediția a II-a, București, 1923, p. 327.
11. V. Mihail Dragomirescu, *Critice*, vol. II, 1928. Apud: Liviu Chiscop: *Eminescu. Proza literară*, Bacău, Editura „Grigore Tabacaru”, 2001, p. 14.
12. Eugen Lovinescu, *M. Eminescu*, în *Scrieri*, vol. I, București, Editura pentru Literatură, 1969, p. 216.
13. *Ibidem*, pp. 202-203.
14. *Ibidem*, p. 216.
15. G. Călinescu, *Mihai Eminescu*, în *Istoria literaturii române de la origini până în prezent*, București, Fundația pentru Literatură și Artă, 1941, p. 398.
16. Mihai Zamfir, *Excepția eminesciană*, în *Proza poetică românească în secolul XIX*, București, Editura „Minerva”, 1971, p. 245.
17. Mihai Drăgan, *Proza lui Eminescu*, în *Aproximații critice*, Iași, Editura „Junimea”, 1970, p. 114.
18. Pompiliu Constantinescu, *Eros și daimonion*, în *Revista Fundațiilor Regale*, 6, nr. 7, iulie 1939, p. 90.
19. Zoe Dumitrescu-Bușulenga, *Proza lui Mihai Eminescu*. Studiu introductiv la: Mihai Eminescu, *Proză*, București, Editura Tineretului, 1967, p. 21.
20. Mihai Zamfir, *op. cit.*, p. 226.
21. Aurel Martin, *Postfață la: Mihai Eminescu, Sărmanul Dionis*, București, Editura „Minerva”, 1973, p. 233.

LUCEAFĂRUL EMINESCIAN: PRIMA VERSIUNE ÎN RUSĂ

Dr. Dumitru APETRI

Prin anii '20 ai secolului trecut, în Basarabia, s-a întreprins prima încercare de a transpune *Luceafărul* eminescian în limba rusă. Autoarea acestei tentative temerare este poeta Olga Vrabie, care, la 11 noiembrie 2022, ar fi împlinit 120 de ani de la naștere. Prin urmare, comunicarea de față o putem considera un omagiu la aniversarea respectivă.

Anii de viață și activitate literară ai Olgăi Vrabie sunt 1902-1928. S-a născut în Chișinău. Tatăl ei se trăgea din părinți înstăriți: ofițer de ulani în tinerețe (corp de elită în armata țaristă), mama provenea din negustori nobiliari ce se înrudeau cu Mavrocordații. Transferându-se în orașul Bălți, tatăl se include în politică, iar după Unirea din 1918 devine primar al acestei localități, ulterior – notar public. Olga, viitoarea poetă, absolvă Liceul de fete „Ghensche” din oraș cu note bune. Instituția fiind cu predare în limba rusă, absolventa ia nota 10 la limba și literatura rusă și 8 – la română.

Primele poezii le scrie în rusă și română. Pe cele românești le expediază la revista *Viața românească* și *Adevărul literar și artistic*. Unele inadvertențe stilistice ale textelor au declanșat o corespondență amiabilă cu Garabet Ibrăileanu și cu Mihai Sevastos – colaboratori la revistele nominalizate. Primul dintre cei doi a fost un noroc pentru poetă, dumnealui găsind diverse modalități de a o încuraja și promova: în loc de onorarii îi expedia cărți românești care îi erau foarte necesare pentru a înfrunta influența covârșitoare a limbii ruse.

În 1920, tânăra poetă se înscrie la facultatea de filosofie și litere a Universității din Iași, secțiunea română, dar, din cauza sănătății șubrede, nu o urmează cu regularitate. Pleacă la tratament în Franța, revine la Brașov, se internează la Sanatoriul TBC din Bârnova, apoi la Mănăstirea Văratec. Aici, la 14 august 1928, trece în lumea celor fără de vise, lăsând posterității 23 de poezii publicate în timpul vieții, 24 de

texte versificate postume (în românește și în rusă) și 35 de poezii în românește.

Veleatul Olgăi Vrabie fiind foarte scurt, putem constata, fără teamă de exagerare, că această personalitate s-a distins printr-o preocupare literară diversă. În paralel cu creația poetică, ne-a lăsat un compartiment *Traduceri* care conține 3 versiuni în limba rusă: o variantă necompletă a *Luceafărului* eminescian și două poezii – una a lui George Tutoveanu *C mex nop как ты уюел* și alta – *Дойна* de O. Carp-Proca. Totodată, ne-au rămas două scrieri în proză (*Povestea unei prințese de sticlă* și *Fata babei și mama pădurii*) cu titlul comun *Povești fantastice*, precum și narațiunea *Costică*, ce are ca subtitlu *Amintiri din sanatoriu* și un compartiment de folclor intitulat *Cântece populare din Basarabia*, prefațate și divizate în următoarele secțiuni: *Cântece bătrânești*, *Cântece de deal*, *Cântece flăcăești*. Acestea sunt urmate de o *Addenda* din 20 de texte cu indicații (de cine sunt culese, numele de familie al informatorului și sursa de unde au fost preluate). Așadar, Olga Vrabie purta în adâncul ființei o dragoste aparte pentru folclorul românesc, care, precum știm, dispune de o originalitate uluitoare.

Celor interesați de o viziune mai largă asupra vieții și creației literare a acestei personalități le propunem să consulte următoarele surse biobibliografice: *Olga Vrabie – poetă, 1902-1928, viața și opera* – lucrare îngrijită de prof. Nicolae P. Nitreanu, analiză psihologică-literară de prof. Gheorghe Dogaru. București, 1988; *Olga Vrabie. Poezii*. Ediție îngrijită, cuvânt înainte, note și tabel cronologic de Carmen Gabriela Alexandrescu. Iași: Timpul, 1995; *Olga Vrabie. Opera completă*. Ediție îngrijită, repere bibliografice și notă asupra ediției de Carmen Gabriela Alexandrescu. Studiu introductiv și traduceri din limba rusă de Emil Iordache. Repere biografice de Dumitru Năstase. Iași: Ed. Safir, 1997.

De neînțeles, dar critica literară s-a aplecat asupra creației literare a acestui nume cu multă întârziere. Primul semnal, cu un titlu profund semnificativ – *Un crin al Basarabiei*, aparține autorului R. Marent, apărut în *Viața Basarabiei*, nr. 1 din 1939. Eseul, în esență, se mărginea la un emoționant regret că numele și opera poetei sunt învăluite de indiferență. Iat-o remușcarea, căința: „A fost o prea scurtă apariție în ogorul literaturii române; de la 1920 – încoace nu a scris un rând nici un critic literar și doar avem atâția, nu au amintit un cuvânt despre Olga Vrabie. E o nedreptate care trebuie, firește, reparată”.

Tăcerea de cinci decenii a fost întreruptă de Ioan Pâslărașu prin articolul *O poetă debutată de Garabet Ibrăileanu, corespondență și poezii*,

publicat în *Manuscriptum*, nr. 2 din 1989. Au urmat câteva articole semnate de literații basarabeni (Mihai Papuc, Iurie Colesnic și Dumitru Năstase – soțul poetei), precum și contribuții ale câtorva personalități culturale din dreapta Prutului: Liviu Antonesei, Liviu Papuc, George Bădărău, Emil Iordache și Liviu Leonte. Dintre aceste materiale doar în unul (*Trecerea Purgatoriului* de E. Iordache, care e inclus în volumul *Olga Vrabie. Opera Completă*) se pomenește despre activitatea de traducător a poetei bălțene. Această situație ne-a determinat să aducem în discuție prinosul scriitoarei la transpunerea în limba rusă a *Lucefărului* eminescian.

Prima constatare privind această preocupare e următoarea: nu e fericit titlul versiunii. *Люцифер* în mitologia creștină semnifică îngerul căzut, diavolul. În general, varianta efectuată de poeta Olga Vrabie nu constituie o traducere propriu-zisă, ci o recântare în temeiul meditațiilor liro-epice ce alcătuiesc inegalabilul original. Confruntarea tălmăcirii cu originalul scoate în evidență abateri multiple comise de tânăra și neexperimentata poetă în arta recreării magnificului poem în limba rusă. De exemplu, expresiile *в краю чужом, краше всех лицом, суровые своды, тёмные переходы, желанный привет* nu consună cu potențialul ideatic și atmosfera creată în primele patru strofe ale originalului. Încă ceva: profunda caracteristică emotivă diferențiată a *Lucefărului* față de cea a fetei de Împărat din strofa a cincea e omisă.

Am vorbit mai sus de abateri multiple. Iată-le doar câteva: în strofa a 7-a e vorba despre sentimentul *Lucefărului* în replăsmuire, despre trăirile prințesei; în strofa a 12-a lipsește chemarea prea frumoasei fete; rugămintea interlocutoarei din strofa a 13-a e plasată în următorul catren; portretul fizic al tânărului voievod (*părul de aur moale, giulgiul vânător ce îi încheie umerele goale*) e absent.

Adeseori, pana traducătoarei a șovăit când se apleca asupra strofelor ce conțin trăiri umane fine, zbucium sufletesc profund și complicat, dar căpăta o anumită siguranță și avânt în exprimare când formula echivalente pentru ipostaze metafizice. A procedat just poeta când a plasat sub titlul versiunii sale determinativul *отрывки – fragmente*. Înalta complexitate a originalului, precum și insuficiența cunoașterii limbii române au silit-o pe tălmăcitoare să ne lase ca moștenire doar 75 de strofe, pe care le-a considerat mai reușite. În mai multe cazuri, poeta a încercat să exprime mesajul a două strofe în una sau să purceadă la omisiuni. Acestea sunt motivele, credem noi, că versiunea luată în discuție conține doar 75 de catrene în loc de 98.

Bucură însă faptul că mesajul din ultimele 6 strofe, în linii mari, e reprodus cu evidentă iscusință și că pretutindeni e respectată construcția strofică și fluiditatea ritmică. Drept mărturie a acestei constatări atașăm, în paralel, originalul și tălmăcirea.

Miroase florile-argintii
Și cad, o dulce ploaie,
Pe creștetele-a doi copii
Cu plete lungi, bălaie.

Ea, îmbătăta de amor,
Ridică ochii. Vede
Luceafărul. Și-ncetșor
Dorințele-i încrede:

„Cobori în jos lucefăr blând,
Alunecând pe-o rază,
Pătrunde-n codru și în gând,
Norocu-mi luminează!”

El tremură ca alte dăți
În codri și pe dealuri,
Călăuzind singurătăți
De mișcătoare valuri;

Dar nu mai cade ca-n trecut
În mări din tot înaltul:
„Ce-ți pasă ție, chip de lut,
Dac-oi fi eu sau altul?”

Trăind în cercul vostru strâmt,
Norocul vă petrece,
Ci eu în lumea mea mă simt
Nemuritor și rece”.

Цветы, прозрачные как сны,
Летят дождем душистым.
И кудри русые полны
Их снегом серебристым.

Она, исполнена любви,
Головку подымает
И грезы ясные свои
Звезде своей вверяет:

– Сойди по лунному лучу.
И душу я открою...
Я освятить весь лес хочу
И счастье все тобою.

Он задрожал снопом огней
Над лесом и холмами;
Маяк для волн и кораблей.
Властитель над морями.

Но уж не падает он вновь,
Ища земного века:
– Плоть, для тебя равна любовь
Звезды иль человека.

Ваш узкий путь в земных кругах
Пусть стелется свободный,
Но я сверкаю в небесах
Бессмертный и холодный.

Făcând abstracție de original, versiunea se citește cu interes, trezește emoții, bucură prevalarea limbajului literar fluent. La o atare constatare ne îndeamnă o spusă a lui Iurii Kojevnikov, cel mai de seamă traducător și promotor al literaturii române în limba lui Esenin: „Orice învingător în turnirul traducerilor suferă o înfrângere, și anume atunci, când lucrarea sa este comparată cu originalul” (Mihai Eminescu. *Poezii*. Ediție bilingvă româno-rusă. Traducere de Iurii Kojevnikov. București: Ed. Minerva, 1981, p. 38), dar și opinia cunoscutului critic rus N.A. Dobroliubov, care susținea că o traducere, fie chiar mediocră, e mai bună decât lipsa ei.

Posedarea insuficientă a limbii române a făcut-o pe tânăra și talentata poetă să ne lase ca moștenire nu atât o traducere propriu-zisă, cât o recântare fragmentară a genialului poem eminescian. Meritul principal al replăsmuirii ei este următorul: a oferit cititorului de limba rusă, „cu un sfert de secol înaintea versiunii realizate de I. Kojevnikov și I. Mirimskii” (Emil Iordache), o imagine generală despre existența în cadrul literelor românești a unui poem capabil să concureze cu mult succes cu *Pelerinajul lui Childe Harold* de George Gordon Byron și cu *Demonul* lui Mihail Iurievici Lermontov.

REDAREA ERONATĂ A PARTICULARITĂȚILOR ETNICE DIN POEMUL EMINESCIAN *LUCEĂFĂRUL* ÎN TRADUCEREA DIN 1950 ÎN LIMBA RUSĂ

*Dr. Miroslava METLEAEVA (LUCHIANCICOVA),
IFR „Bogdan Petriceicu-Hasdeu”*

Prima versiune a traducerii *Luceafărului*, din 1950, realizată de către I. Mirimski și Iu. Kojevnikov, a avut o largă răspândire. Acest neordinar duet a depus eforturi comune pentru a face poemul cunoscut cititorului rus. Indicele biobibliografic din 1960 demonstrează că această lucrare ajunsese cunoscută în temeiul edițiilor din Moscova, Chișinău și București ale anilor 1950, 1958 și 1959.

De ce este important să pornim anume de la această primă versiune a celor doi traducători? E de remarcat faptul că apariția ulterioară, cu o mare diferență de timp (mai

mult de 30 de ani), a noii versiuni a traducerii lui Iu. Kojevnikov (1981) nu a schimbat aproape deloc atitudinea acestuia față de conținutul și sistemul metaforic al poemului. Din acest motiv, vom examina concomitent ambele variante la crearea cărora a participat Iu. Kojevnikov.

Această variantă a avut un rol pozitiv în sensul unor realizări traductologice originale, devenind totodată pentru versiunile ulterioare **un fel de clișeu**. Anume în această primă traducere au fost formulate principiile și structura traducerii poemului, a fost determinată o anumită concepție de conturare a personajelor, dar și o privire generală asupra poemului însuși – lucruri care, în pofida multor inexactități, au devenit pe mulți ani teme pentru alte traduceri. Fără îndoială că în munca unui interpret nu este suficient să ai cunoștințe, important este să le poți aplica în practică și există ceva mai mult decât doar transferul de cunoștințe în spatele conceptului de activitate transformățională. În acest caz, este important să se reconstituie complet mesajul, menținând în același timp valoarea comunicativă și culturală, transferând detaliile astfel încât să se păstreze imaginea creată de emițătorul mesajului cu resursele nu numai ale unei alte limbi, ci și ale unei alte culturi, ale unei alte mentalități și

altei imagini psiholingvistice a lumii. De aici și complexitatea, eterogenitatea și relativitatea competenței de traducere. A. Neubert identifică următoarele tipuri principale de competențe: „competență lingvistică; competență textuală; competența subiectului; competență culturală; competență de transformare” [1, p. 10].

Eminentul psiholog L.S. Vâgotski a propus, pentru prima dată în psihologia rusă, cercetarea unuia dintre cele mai complicate și misterioase domenii de activitate umană – arta. Referindu-se la cuvintele lui L.N. Tolstoi despre faptul că există doar trei neînsemnate și simple sentimente – orgoliul, senzualitatea sexuală excesivă și tristețea existenței –, pe care le încearcă oamenii în timpul și mediul său, aceștia alcătuind conținutul artei claselor bogate, L.S. Vâgotski, fără să împărtășească pe deplin părerea scriitorului, ajunge la o importantă deducție: „Poți să nu fii de acord cu Tolstoi că tot conținutul artei poate fi redus la aceste trei sentimente, dar faptul că fiecare epocă își are propria gamă psihologică, din care se alimentează arta, nu poate nega nimeni, mai ales după ce studiile în istorie au explicat într-o măsură suficientă acest lucru” [2, p. 88].

Locul lui Eminescu în cultura universală **poate fi argumentat**, nu doar pornind de la numărul limbilor și proliferarea lor în care a fost tradusă opera sa. Un răspuns deplin la această întrebare presupune, mai întâi, cercetări complexe în raport cu *motivarea traducerilor, criteriile de selecție a lucrărilor traduse, reacțiile adverse ale diferitelor culturi*, cunoașterea lui Eminescu și a creației sale în limba română, calitatea traducerilor, reputațiile interpretărilor etc.

În acest sens, noi analizăm și procesul traducerii poemului *Luceafărul*, ceea ce permite posibilitatea de a pătrunde tot mai adânc în ideea auctorială și a o transmite din limba-sursă în limba-țintă, adică din limba română în cea rusă.

Din acest motiv, analizăm raportul explicit și implicit al interpretărilor realizate de către I. Mirimski și Iu. Kojevnikov, pierderi și câștiguri în prima versiune din 1950 și influența ei asupra **traducerilor ulterioare**. **Elena Loghinovschi notează următoarele:** „Elaborată de doi autori cu experiențe artistice inegale și având concepții diferite despre traducere – I. Mirimski, un vestit tălmăcitor cu reușite remarcabile în domeniul traducerilor din limbile romanice (și care realizează, concomitent, mai multe versiuni din creația lui Eminescu), și Iu. Kojevnikov, cunoscător al limbii lui Eminescu și admirator al poeziei sale, dar aflat abia la începutul drumului său de traducător. Versiunea din 1950 a *Luceafărului* ni se prezintă astăzi ca o variantă de compromis, în care s-au reflectat

și șovăiala primilor pași și inoportunitatea – în cazul de față – a muncii colective” [3, p. 212].

Subliniem că Iurii Kojevnikov a fost, realmente, unul dintre cei mai consecvenți cercetători ruși din Uniunea Sovietică ai creației lui M. Eminescu în general și ai romantismului românesc în particular. În acest sens, atragem atenția asupra importanței pe care Iu. Kojevnikov o acordă *formei* poemului, insistând pe ideea că e vorba de o *poveste*. Particularitățile de gen ale poemului au avut o puternică influență pragmatică asupra traducerii lui Kojevnikov. Analizând, în prima parte a lucrării de față, problema situațiilor conflictuale în procesul traducerii dintre autorul operei și traducător în percepția personală a textului, nu ne-am referit întâmplător atât la mediul temporal al autorului, cât și la cel al traducătorului: *dominantele* lor literare, ca parte a mediului temporal, sunt diferite. **Dominanta contextului literar la M. Eminescu este romantismul, iar dominanta traducătorului și cercetătorului creației eminesciene Iu. Kojevnikov este realismul socialist cu tratarea de clasă a romantismului.** Acest aspect al problemei a avut un rol important în preluarea poemului *Luceafărul* din mediul românesc și răspândirea lui în spațiul culturii ruse. Lucian Costache atenționează asupra insistenței cercetătorului și traducătorului rus referitoare la determinarea genului literar al poemului: „Una dintre cele mai categorice opinii care afirmă că *Luceafărul* este un basm (...) este cea formulată, cu ceva timp în urmă, de Iurii Kojevnikov. Ne raportăm la ea pentru că e nu numai reprezentativă, ci și vehementă. Și apoi, termenii folosiți de Kojevnikov nu lasă loc niciunei alte discuții” [4, pp. 80-81].

De pe aceleași poziții, din punctul nostru de vedere, se impune să fie examinată și controversata afirmație a lui Iu. Kojevnikov precum că „G. Călinescu n-a înțeles în profunzime și nu s-a clarificat cu forma și conținutul *Luceafărului*, adică *Luceafărul* nu este un poem filozofic, așa cum consideră George Călinescu, ci este o poveste fantastică. Pe scurt, poemul nu este plin de curente filozofice subterane, precum își imaginează cercetătorul român” [5, p. 307].

Apelăm la o remarcă foarte importantă a lui Alexandru Surdu: „În mod șocant, prima parte a poemului ne amintește punctul de plecare al *Logicii* lui Hegel: «Ființa pură, zice filosoful, constituie începutul, deoarece ea este deopotrivă atât gând pur, cât și nemijlocitul nedeterminat și simplu». Opusă ființei pure este neființa, dar astfel încât, în puritatea lor, nedeterminată încă, tind să se identifice una cu cealaltă, să alcătuiască un întreg sau o unitate, care este devenirea” [6, p. 145].

În ceea ce privește gândirea filosofică eminesciană, Mihai Cimpoi, în *Dicționarul enciclopedic „Mihai Eminescu”*, subliniază: „În plan filosofic, Eminescu căuta, ca și Heidegger, drumul de ieșire din labirintul contradicțiilor, împăcându-se chiar cu ele, adâncindu-le, depunând eforturi de a le reuni într-o unitate. Filosoful aplică serios *metoda genetică*, căci trebuie să vadă cum se naște formă din formă, cugetare din cugetare, maximă din maximă. Istoria e știința pură și, totodată, știința practică, presupunând teoretizare și trăire, captare în «cugetări sintetice» asemănătoare cu cele ale lui Kant, Hegel și Schopenhauer, și o supunere impulsurilor vieții, mișcărilor sufletești” [7, p. 437].

Analiza comparativă a primei strofe traduse în limba rusă cu textul lui Eminescu demonstrează o coincidență aproximativă cu originalul: apare „un luxos castel al țarului”, o țară „necunoscută”, „o tânără fiică a țarului”. Atitudinea auctorială, aproape ascetică, din descrierea inițială a fetei este înlocuită cu o șablonardă comparație exaltată a frumuseții ei cu „zorii primăverii”. E pe față dorința aprigă a traducătorilor de a crea un portret al eroinei mai convingător și mai poetic decât a făcut-o autorul. În plus, ei etalează o afișată tendință de a se apropia de **cititorul rus cu stereotipuri din folclorul rusesc, ceea ce nu are nimic în comun cu originalul.**

Referitor la poemul *Luceafărul*, este imposibil a-l include în categoria narațiunilor stilizate, oricât și-ar fi dorit unii cercetători. Eminescu a folosit surse folclorice, mai ales a și scris câteva lucrări în care deja se contura subiectul viitorului poem *Luceafărul*, care valorifică motivele basmelor versificate *Miron și frumoasa fără corp* și *Fata-n grădina de aur* (după versiunile germane ale lui Richard Kunisch), **devenind creația originală a poetului și impunându-se ca un mit fundamental românesc** [7, p. 293].

Semnalăm că în traducerea din 1950 este încălcată succesivitatea strofelor, deoarece strofele 71 a originalului îi corespunde strofa 70 a traducerii. Astfel, se descoperă **lipsa strofei 36** a originalului. Pionierii traducerii poemului în limba rusă pur și simplu **au ignorat-o**. Acest lucru a fost observat de redactorul cărții de traduceri ale poemului în mai multe limbi, editată în 1984 la editura „Cartea Românească” sub egida Uniunii Scriitorilor din România. Evident, a fost făcută următoarea remarcă: „Versul lipsă în traducerea lui Iu. Kojevnicov și I. Mirimski este dat *literal*”. Astfel, **strofa 36 a lui Eminescu dispare, deteriorându-se structura, conținutul și încărcătura de sens a textului poetic. Adică, este total ignorat contrastul „inger-demon”** care, începând cu momentul

aparitiei și până în prezent, a servit ca sursă a nenumăratelor interpretări ale poemului. E de remarcat că *în prima și cea mai răspândită traducere lipsește și strofa 77*. În strofa 77 pe traducători i-au oprit *deșerte idealuri ale pământenilor*.

E curios faptul că în această culegere de traduceri ale poemului în alte limbi a fost inclusă **anume această versiune** în limba rusă a *Luceafărului*, deși la acea vreme existau deja traduceri ale lui D. Samoilov, Gr. Perov, A. Brodski, chiar și încă o versiune a lui Iu. Kojevnikov (din 1981).

În versiunea din 1950 pot fi remarcate următoarele procedee ale traducătorilor pentru **includerea textului poetic străin în literatura limbii-țintă**.

Ne oprim la implicarea în textul traducerii prin folosirea diverselor unități comunicative:

- a) folclorisme și arhaisme ruse (influența slavei vechi);
- b) limbajul popular: *царь* (țar), *царевна* (fica țarului), *царица* (nevasta țarului), *витязь* (voinic, *arh.*), *стезя* (drum, *arh.*), *веселый хоровод* (horă veselă, *folc.*), *путь* (oștire, *arh.*), *пострел* (ștrențar, *arh.*), *недомтрога* (modestă, *pop.*), *благодать* (compasiune, *arh.*) etc.;
- c) anacronisme: *пространство мировое* (spațiu mondial), *земной шар* (glob pământesc);
- d) clișee sentimentale și romantice din poezia lirică rusă de la începutul secolului al XIX-lea: *бессмертье было мне милей, чем ласки девы нежной* („nemurirea mi-a fost mai dragă decât mângâierile unei dulci fecioare”), *разлука вечная* (eterna despărțire), *и покатыл за валом вал на возмущенном море* („și s-au rostogolit valurile revoltate ale mării”) (la Pușkin, *Vasm despre pescar și peștișorul de aur*) etc.;
- e) influența clișeeilor din romanțele urbane: *о прошлом не жалея* („nu regret trecutul”, aproape de romanța *Șal vișiniu – Темновиншевая шаль*) etc.;
- f) folosirea clișeeilor poeziei sovietice: *пылать, как солнце, и сгореть – вот путь всего живого* („a arde ca flacăra, ca soarele și a deveni scrum – iată calea tuturor vietăților”) (vezi la Maiakovski: *Гореть, и никаких гвоздей – вот лозунг мой и солнца!* (literal: „A arde și nimic mai mult – iată lozinca mea și a soarelui”) etc.

I. Condrea notează: „Devenite clișee și «forme de-a gata», aceste unități comunicative sunt ușor recunoscute și decodificate de vorbitorii nativi ai unei limbi (în mod curent, se traduce dintr-o limbă străină în

limba maternă și nu invers (în majoritatea cazurilor, vom nota și noi – *M.L.*), unitățile frazeologice reprezintă unul din cele mai dificile aspecte” [8, p. 113].

Includerea în traducerea poemului *Luceafărul* a unor asemenea „perle” nu contribuie deloc la percepția corectă a acestei lucrări clasice din literatura română, slăbind acțiunea emoțională asupra cititorului etc.

Și acest lucru nu este întâmplător. Nu întâmplător abordarea etnopsihologică a interpretării poemului eminescian este ignorată în prima traducere și parțial în traducerile ulterioare.

O trăsătură distinctivă a unui etnos este nu numai antropotipul (trăsături fizice externe formate în procesul de dezvoltare, prin care poate fi identificat oricare dintre reprezentanții săi), ci și psihotipul – un set de caracteristici psihologice care s-au transformat în cele din urmă în arhetipuri etnice formale ale inconștientului colectiv.

Etnopsihologia este definită ca „o știință care studiază modelele de dezvoltare și manifestările caracteristicilor psihologice naționale ale oamenilor ca reprezentanți ai comunităților etnice specifice și le distinge unele de altele” [9, p. 46]. Această ramură a psihologiei sociale se bazează pe cercetări efectuate nu numai de psihologi, ci și de sociologi, etnografi și filosofi. Trăsăturile național-psihologice există cu adevărat și sunt înțelese clar de cercetătorii conștiinței sociale, sunt caracterizate prin mecanisme de manifestare deosebită și au o influență decisivă asupra comportamentului oamenilor.

Multe dintre operele lui Eminescu sunt scrise în limba germană. După cum notează Alexandru Surdu în lucrarea sa *Eminescu și Filosofia*, „munca de a traduce Eminescu din germană a fost deosebit de grea. Eminescu scria frumos, dar greu descifrat chiar în română. Cu toate acestea, descifrarea brută a fost doar primul pas. Unele texte au fost rescrise de zeci de ori cu implicarea specialiștilor din diferite domenii: matematicieni, fizicieni, chimiști, precum și avocați, economiști sau psihologi, pentru că Eminescu, «omul deplin al culturii noastre», cum îl numea Noica, era interesat de aproape toate domeniile științei, culturii și artei din vremea sa” [6, p. 2].

Conviețuirea diferitelor grupuri etnice pe același teritoriu contribuie la amestecarea treptată a culturilor. Acest proces este însoțit de impunerea altor tradiții și obiceiuri, adesea străine de psihotipul grupului etnic. Conținutul valorilor introduse în grupul etnic satisface doar nevoile puterii. Renumitul psiholog A. Maslow sublinia că toată lumea are așa fel

de nevoie, dar în raport cu majoritatea indivizilor, societatea și statul nu pot crea condițiile necesare pentru actualizarea ei. Mai mult decât atât, **statul nu este interesat de autoactualizarea universală**, a căutat întotdeauna să îi asemene pe toți oamenii prin socializare standard, pentru că sunt mai ușor de controlat [9, p. 48].

Având în vedere factorul temporal al primei traduceri a *Luceafărului* în limba rusă, putem afirma absența completă a unei abordări aprofundate a interpretării operei eminesciene.

În procesul de individualizare, o persoană își cunoaște treptat cel mai profund arhetip „Sine”, care este un integrator al tuturor celorlalte forme de valoare generice. Drept urmare, identitatea devine un fenomen mental conștient. În cercetarea psihologică, de cele mai multe ori, se încearcă să se stabilească și să se analizeze gradul de conștientizare a identității: cu cât nivelul acesteia este mai ridicat, cu atât o mai mare certitudine și stabilitate este caracterizată de sfera valorilor și a nevoilor individului.

„Fără națiunea mea nu e lume” va zice Eminescu. Dar națiunea are trecutul, prezentul și viitorul ei. Națiunea are *istorie*. Și se întrebă poetul: „Oare acestea nu se confundă într-un întreg, într-un individ? Când?” Și ne lasă pe noi să-i răspundem. Se „confundă” într-un erou eponim, atunci când se naște „mai rar decât o stea pe cer” [6, p. 90].

Eminescu în însemnările din caietele sale și în publicistică, vorbind despre o Europă unită, sublinia că trebuie *să se țină seama de spiritul național al fiecărui popor*.

Mihai Cimpoi notează: „Eminescu vorbește, la un moment dat (în *Timpul* din 11 aprilie 1880), chiar de «o patrie comună» (europeană), care nu poate să se impună, însă, prin dominație, prin limbi străine, prin deznaționalizare care duce la cretinizarea Spiritului”. „Nu crește o plantă bine și normal decât din rădăcinile proprii” [10, p. 13].

Există un detaliu curios care confirmă gândul că mediul temporal al traducătorului l-a făcut potrivnic în intenția de a prezenta cititorului acelor timpuri o traducere deplină și autentică a poemului: în cercetările sale asupra *Luceafărului*, editate în 1968, Kojevnikov scrie despre opoziția celor două chipuri ale personajului principal din poemul cu pricina – Luceafărul și Hyperion, dar la acea vreme deja fusese reeditată doar prima versiune a traducerii făcută în comun cu I. Mirimski în 1950, unde lipsește nu doar antiteza „înger-demon”, dar chiar și numele Hyperion. Iar a doua sa traducere, independentă, a apărut abia în 1981. Astfel, în cercetările sale din 1968, pentru un cerc restrâns de cititori,

Kojevnikov prezintă o analiză a textului original, evitându-l pe al său, care era adaptat la postulatele ideologice ale timpului și ale traducerii în comun, îngustând și sărăcind astfel creația unică a poetului român nu dintr-un capriciu personal, ci fiind condiționat de mediul său temporal. În citatul anterior iese în evidență expresia despre „pretențiile extrem de mari față de societate ale geniului”. Într-o măsură oarecare, această sintagmă demonstrează atitudinea **personală** a lui Kojevnikov față de geniu, care ar trebui să fie mai modest, conducându-se, întâi de toate, de prioritățile problemelor sociale asupra celor personale. Pe de o parte, dacă e vorba de o societate burgheză, un asemenea comportament al geniului e admisibil, pe de altă parte – e altceva, dacă e vorba de așa-zisa societate a dreptății sociale. În acest caz, el nu poate fi acceptat, devenind periculos pentru societatea care „nu este în stare să-i satisfacă pretențiile, motiv pentru care îl și respinge” [5, p. 308].

În versiunea din 1981, Kojevnikov se apropie tot mai mult în interpretarea ultimelor strofe de morală socială, adică nimeni și nimic nu-i în stare să-i schimbe concepția generală despre poem referitor la genul acestuia.

Referindu-ne la tălmăcirea ultimelor strofe – 95 și 96 – din traducerea anului 1950 și a strofelor 97 și 98 din traducerea anului 1981, observăm aceeași narațiune „didacticistă”, asupra căreia insistă Kojevnikov, și în care el vede o legătură directă cu morală folclorică sau, mai precis, cu cea obișnuit-socială.

Este remarcabil faptul că V. Rozențveig, autorul prefetei la indicele biobibliografic „Mihai Eminescu”, argumentând interpretarea ultimei strofe (98) a *Luceafărului*, sublinia că „oricine va vedea în ultimele rânduri ale *Luceafărului* doar vocea personalității, închisă în orgolioasa sa singurătate, nu-l va citi și nu-l va înțelege corect pe Eminescu. În această traducere ideea originalului este redată într-un mod liber” [11, pp. 5-11].

În traducerea independentă a lui Kojevnikov din 1981, culmea prozaismului e atinsă anume în strofele 97 și 98 ale poemului, în care traducătorul reduce totul la un final banal, adică la disprețul geniului față de infidela sa iubită și cercul ei „strâmt” de prieteni.

Deseori poate fi auzită părerea că o traducere este considerată reușită atunci când există impresia că originalul nici n-ar exista: adică textul pare a fi scris direct în limba maternă a traducătorului. Lev Ghinsburg însă în acest sens e categoric: „Ba nu! E necesar să nu fie doar impresia că-i scris «în limba rusă»! (...). Lui Marșak, spune el, îi reuși să găsească

niște procedee de intonație care fără să-și piardă specificul naturaleții rusești, transmit perfect muzicalitatea cuvintelor cristalizată în baza unei limbi departe de natura celei ruse...” și, pentru confirmare, adăugă: „Această atitudine vie față de cuvântul matern, supunerea lui, inspirată, «ordinelor originalului» și este poezia traducerii!” [12, p. 67].

Dacă comparăm conceptele lui A. Neubert privind traducerea cu cea mai răspândită versiune a *Luceafărului* rusesc, găsim următoarele:

- deformarea structurii textului;
- tendențiozitate în determinarea genului operei;
- ignorarea profunzimilor filosofice ale lui Eminescu;
- intercalarea elementelor etnofolclorice și arhaismelor rusești;
- clișee de sentimentalism și romantism rusesc; incompatibilitatea stilistică a unităților lexicale prozaice cu o falsă poetizare etc.

Eminescu este destul de moderat în privința diverselor înfrumusețări lexicale și, din acest motiv, în traducere nu este justificat surplusul de expresii și cuvinte din folclorul rusesc, arhaismele, limbajul popular și expresiile curente acolo unde ele nu există în textul original.

În pofida încercărilor de a înțelege procesele din literatura română, părerile lui Kojevnikov nu sunt pe deplin argumentate. Din punctul nostru de vedere, acest lucru se întâmplă din cauza că, în perioada sociologismului vulgar în știința sovietică a literaturii, dar și din cauza politizării studierii istoriei și culturii statului român, accesul la sursele de literatură științifică era limitat. A dominat ideea formării unui singur popor sovietic pe teritoriul imens al URSS cu o limbă de stat a majorității etnice.

Semnalăm că în anii '30 ai secolului trecut a văzut lumina tiparului lucrarea lui Paul van Tieghem. Contemporanii lui Kojevnikov din alte țări, în special Roza del Conte, o cercetătoare cunoscută din Italia a literaturii române, au studiat în profunzime procesele romantismului pe solul acestei literaturi. Cu acribie de cercetător obiectiv și cu consecvență de critic literar, traducător și savant, dumneai a întreprins acțiuni serioase în încercarea de a pătrunde în esența creației poetului. În postfața la cartea cercetătoarei italiene *Eminescu sau despre Absolut*, editată în 1963 la Roma, Mircea Eliade remarcă: „Pentru prima dată creația poetică a lui Eminescu a fost analizată și interpretată în toată plinătatea ei, adică luând în considerare toate variantele, fragmentele și ciornele, publicate în ediția magistrală a lui Perpessicius. Acest lucru demonstrează că publicațiile de până la 1958 se bazau pe o informație documentară incompletă” [13, p. 462].

Poemul *Lucafărul* reprezintă în sine un model unic de limbă literară română, incluzând toate aspectele capacității sale funcționale și unitare pe întregul său spațiu vital, deoarece doar această calitate de a fi o forță unitară a tuturor graiurilor și dialectelor vorbirii românești se dovedește a fi esența dezvoltării și înnobilării ei. Cea mai mare parte a componenței lexicale a poemului o reprezintă lexicul normativ al limbii române moderne.

Trăsăturile enumerate ale versiunilor atât de răspândite ale traducerilor lui Iu. Kojevnikov din 1950 și 1981 a poemului eminescian *Lucafărul* demonstrează o încercare de unificare lingvistică a psihotipurilor etnice a două grupuri etnice diferite în cadrul rigid al genului de basm popular.

Surse bibliografice:

1. Neubert A. *Kontsepty teorii perevoda*. In: Remhe, Irina. *Perevodceskii protsess v aspekte cognitivnogo modelirovania*. M.: FLINTA, Nauka, 2015. 144 s.
2. Vâgotski L. *Psihologhia iskusstva*. Rostov na Donu: Feniks, 1998. 480 s.
3. Loghinovski E. *Eminescu universal. Spațiul culturii ruse*. Ed. a 2-a, revizuită. București: Vinea, 2000. 272 p.
4. Costache L. *Mihai Eminescu. Eseuri deschise. Chipul de aer și chipul de lut*. Pitești: TIPARG, 2009. 584 p.
5. Kojevnikov Iu. *Mihail Eminescu i problema romantizma*. M.: Nauka, 1968. 350 s.
6. Cimpoi M. *Mihai Eminescu. Dicționar enciclopedic*. Chișinău: Gunivas, 2013. 584 p.
7. Surdu, Alexandru. *Eminescu și Filosofia*. Târgu-Mureș: Ed. ARDEALUL, 2020. 199 p.
8. Condrea I. *Traducerea din perspectivă semiotică*. Chișinău: Cartdidact, 2006. 266 p.
9. Moroghin V. K voprosu o bazovyh kategoriah etnopsihologhii. Hakasskii gosudarstvennyi universitet im. N.F. Katanova (Abaran, Rossia). Scientific e-journal. «PEM: Psychology. Educology. Medicine». ISSN 2312-9352 (online), № 1-1. 2013, 2012. C. 3-10.
10. Cimpoi, Mihai. *Eminescu și ideea europeană*. Chișinău: Carta-Graphic, 2022. 20 p.
11. Rozenzveig V. *Predislovie k „Mihail Eminescu”*. In: *Bio-bibliograficheskie ukazateli*. Moskva: Izd. Vsesoiuznoi Knijnoi palaty, 1960, s. 5-11.

12. Ghinzburg L. *Razbilosi liş serdtse moe*. Moskva: Sovietskii pisateli, 1983. 256 s.
13. Eliade, Mircea. *Eminescu sau despre absolut*. In: Del Conte, Rosa. *Eminescu sau despre absolut*; trad.: Marian Papahagi; postf.: Mircea Eliade. Cluj-Napoca: Dacia, 2003, pp. 462-468.

SENTIMENTUL PREMIORITIC ÎN POEZIA LUI MIHAI EMINESCU

*Dr. Tatiana BUTNARU,
conferențiar universitar*

Rezumat: În articolul de față este dezvăluită influența filonului mioritic într-o serie de scrieri eminesciene, orientate, de regulă, spre aprofundarea straturilor adânci ale spiritualității autohtone. Sentimentul de solitudine mioritică îl apropie pe Eminescu de o stare de resemnare totală, cu orientare spre spiritualitatea geto-dacică. Poetul prefigurează în operele sale un somn teluric, care se va disimila pe toate traiectoriile universului său existențial și aprofundează o ontologie a spiritului mioritic, exprimat printr-un concept estetic viabil, în continuă resurrecție. Din această perspectivă, sunt analizate mai multe scrieri eminesciene, unde spectacolul dăinuirii mioritice oscilează de la prefigurarea unor meditații și confesiuni ontologice grave până la profunzimea elegiacă din poezia *Mai am un singur dor*, o lucrare de referință de inspirație populară și „cea mai duioasă, cea mai răscolitoare elegie” din literatura noastră.

Cuvinte-cheie: viziune mioritică, cosmos teluric și ontologic, tânguire liturgică, transcendență cosmică, filon original.

Ca nimeni altul în poezia românească, Eminescu s-a aflat în strânsă legătură cu folclorul, iar motivele mioritice vor transpare în modul cel mai direct în contextul mai multor scrieri. O bună parte din versurile eminesciene nu numai că-și vor găsi un punct de tangență, dar se vor suprapune simțirii mioritice, se vor integra într-un sistem unitar, care oscilează, după sugestia acad. M. Cimpoi, „de la orizontul mioritic spre orizontul european” [Cimpoi, 2005, p. 216]. Spiritul mioritic se îngemănează cu necuprinderea cosmică, determină legătura nemijlocită dintre cele două tărâmurii ontologice – viață și moarte, teluric și celest, dragoste și suferință. Corespondentul folcloric al cuprinderii acestor dimensiuni etice și estetice și-a găsit expresie prin filonul original de meditație mioritică, un imbold estetic orientat spre cunoașterea straturilor adânci ale spiritualității autohtone. Odată ce „mioriticul – după cum subliniază A. Fochi – constituie o categorie stilistică, punctul de plecare al oricărei evaziuni serioase în sfera poeticului” [Fochi, 1975, p. 48],

fenomenul respectiv se produce în viziunea eminesciană în mod spontan; poetul transmite emoțiile afective ale străvechii balade păstorești printr-o tonalitate interioară alimentată de intuiția populară, înțeleasă în sensul că filonul mioritic se manifestă în „dizolvarea în sânul naturii”, așa cum eul eminescian dorește să-și continue existența postumă dincolo de tărâmurile veșniciei. Sentimentul de viziune mioritică îl apropie pe Eminescu de o stare de resemnare totală, cu orientare spre spiritualitatea geto-dacică. Poetul întrevede în scrierile sale un somn teluric, care se va disimila pe toate dimensiunile universului existențial, iar cerul, apele, vântul, cântecul buciului – toate aceste imagini artistice aprofundază niște situații poetice de inspirație mitică, de o reală sugestivitate. În felul acesta, poezia eminesciană se încadrează într-un orizont predestinat de ideea de valorizare a existenței și se materializează printr-un dor de transcendere a nemărginirii cosmice: „Mai am un singur dor:/ În liniștea serii/ Să mă lăsați să mor/ La marginea mării;/ Să-mi fie somnul lin/ Și codrul aproape,/ Pe-ntinsele ape/ Să am un cer senin” (*Mai am un singur dor*).

Liniștea spre care râvnește eul eminescian în nostalgia sa îngâdurare în fața morții, este un detaliu dezvăluit și de biografia poetului, care ne informează că, la 1886, atunci când Eminescu se află la spitalul Mănăstirii Neamț, îi mărturisește preotului: „Părinte, să mă îngropați la țărâmurile mării și să fie într-o mănăstire de maici, și să ascult în fiecare seară, ca la Agaton, cum cântă *Lumină Lină*” [Galeriu, 1990, p. 33]. Or, Eminescu suprapune aspectele existențiale ale versului său la imaginarea mioritic în așa fel ca întreg anturajul cosmic să capete o certitudine divină. Predispus spre afirmarea propriei identități creatoare, eroul eminescian este determinat de o sfâșiere lăuntrică, de o răvășire sufletească în fața „logosului primordial”, iar prin „*Lumină Lină*” se are în vedere ideea de ambiguitate metafizică, prin care autorul își revendică stările sufletești și, în felul acesta, are loc o dramatică căutare a sinelui creator. Este profilat un spectacol cosmogonic, unde comuniunea cu natura este redată prin niște modele arhetipale, de reverie mioritică, așa cum a știut s-o transpună în versuri doar geniul eminescian, în contemplarea stărilor, trăirilor sufletești, percepute la nivelul unor meditații ontologice și existențiale. Cu această ocazie, ne-a fost sugerată ideea că „*Mai am un singur dor* este *Miorița* lui Eminescu” [Rotaru, 1965, p. 252], unde inițierea într-un sistem mitologic de referință are loc în mod spontan, cu deschidere spre niște situații arhetipale, încadrate „într-o mitofilosofie cosmo-terestră” [Crișan, 1999, p. 23]. Instinctul metafizic este trăit

cu o intensitate deosebită, fiind subordonat unei înțelegeri universale; vedem o tendință de a pătrunde în „a lumilor misteruri”. Ca în viziunea romanticilor germani, asistăm la o senzație de cutremur, de înfiorare metafizică, receptivă „la durerea unei vieți eterne”, vorba poetului. Proiecțiile mitologice integrează eroul eminescian într-o ontologie a spiritului, unde elementul mioritic nu e sesizat în aspectul său direct, ci prin dimensiunile existențiale ale universului, printr-un concept estetic viabil, în continuă resurrecție. Înseninat de revelația divină a integrării în cosmosul teluric, geniul eminescian iradiază printre stele și luceferi, spre o contemplare a traiectoriilor spirituale, pe care are de a le parcurge în drumul său spre eternitate. Este conturată ideea mării plecări, acelei căi tănuite ale trecerii, pe care le intuiește „Marele Anonim” în contemplarea lăuntrică a resorturilor sale interioare: „Cum n-oi mai fi pribeag/ De-acum înainte,/ M-or troieni cu drag/ Aduceri aminte” (*Mai am un singur dor*).

Senzația morții se impune printr-o înseninare a propriului eu scriitoricesc și, la fel ca în balada populară, transpare prin integrarea în sânul naturii. Imaginea troienirii cu flori de tei este și ea de sorginte mitică și semnifică germinația totalizatoare, care survine în intuiția eminesciană din straturile adânci ale creativității populare, iar mitul mioritic îl înclină spre „eterna pace”, spre care râvnește poetul – în sânul naturii, ceea ce ne duce cu gândul la o analogie cu remarcă unui filosof chinez care, printre altele, rostea și el în cheie eminesciană: „Cerul și pământul îmi vor fi sicriu; soarele, luna și stelele – podoabe; iar natura întregă – cortegiu” [Drăgan, 1999, p. 103]. Cu această ocazie, ne-am putea referi și la un studiu etnologic, unde se vorbește despre un obicei practicat, de regulă, în Joia Mare, atunci când rudele mai apropiate ale celui plecat din viață se duc la pădure și adună cele mai frumoase flori, făcând un buchet mare, denumit în tradiția populară a locului „chita raiului” [Cristea, 1936, p. 90], iar apoi se adresează cu un sentiment de „adâncă pietate printr-o formulă consacrată de tradiție” [Caraman, 2000, p. 285], așa cum suntem informați în continuare: „Să-i fie de suflet, lui Radu, pădurea!/ Să-i fie de suflet, lui Radu, cântecul cucului!/ Să-i fie de suflet, lui Radu, cântecul priveghetorii!/ Să-i fie de suflet, lui Radu, tot câmpul cu flori albe și fragi!/ Că aici i-a rămas inima lui,/ Că aici, la apa de izvor, a căzut steaua lui...” [Caraman, 2000, p. 285].

„Chita raiului”, cum este denumită această formulă magică în unul din studiile etnologice semnate de P. Caraman, capătă o semnificație de ritual și pornește de la ideea de a dărui celui plecat pe tărâmurile

veșniciei „pădurea cea atât de dragă lui, ca să nu-i mai ducă dorul! I-a dăruit-o cu toate podoabele ei, cu păsările cântătoare..., cu florile, cu fragii, cu izvoarele ei...” [Caraman, 2000, p. 285], ceea ce, în cazul respectiv, sugerează consecutivitatea dintre cele două tărâmurii existențiale – o temă predilectă de investigație eminesciană. Steaua lui Eminescu survine din matricea stilistică populară și aprofundează un cosmos teluric și ontologic deosebit; ea vine să ne amintească că drama omului pus față în față cu veșnicia nu se consumă niciodată, dar rămâne să dăinuie, să ne amintească, printr-o viziune mioritică, de misterul trecerii; iar senina integrare în natură este privită ca un proces firesc, ca și succesiunea anotimpurilor, a generațiilor, ca și curgerea ireversibilă a timpului – un aspect axat pe linia tradiționalismului mitico-folcloric, dar, în același timp, influențat și de modelele din literatura universală. În viziunea lui Eminescu, la fel ca în balada *Miorița*, „soarele și luna”, „brazi și pâltași”, „munții mari”, „stelele făclii” devin arhetipuri ce au menirea de a contempla măreția lumii și a se condensa în niște tipare simbolice, pentru a ilustra caracterul efemer al existenței pământești. Or, poetul a văzut în *Miorița* „acea inspirațiune fără seamăn, acel suspin al brazilor și al izvoarelor de pe Carpați, acea doină măiastră” [Rașcu, 1936, p. 140], cristalizată în temeinicia existenței milenare a românilor; este exprimat, poate, cel mai inspirat sentiment de considerațiune față de geniul anonim, din care „s-a adăpat la acele limpezi izvoare... și suflări răcoritoare care suflă după vârfulurile cele înalte” [Rașcu, 1936, p. 140] ale spiritului popular.

Obsedat de simțirea mioritică, eroul eminescian ajunge la o culmi-nație emoțională, unde integrarea omului în natură devine un punct tangențial de concentrare a reflecțiilor ontologice și de esențializare a unor stări sufletești, are deschidere spre anumite aspecte de interpretare hermeneutică. Eminescu este orientat să se disimileze în armonia generală a naturii, așa cum ar fi intuit-o păstorul mioritic, și dorește, la fel ca acesta, „să-mi fie somnul lin”, anume în preajma codrilor multi-seculari ai Daciei. Or, Eminescu vedea în comuniunea cu pădurea simbolul dăinuirii și continuității; cu alte cuvinte, este prefigurat un cadru existențial, unde întrevedem o ambianță arhetipală specifică, materializată printr-o „comuniune misterioasă cu natura, văzută ca un cosmos în centrul căruia stă mirele, păstorul cel bun” [Dumitrescu-Buşulenga, 1972, p. 1]. Odată ce codrul i-a fost mereu „aproape”, el va transcede în versul eminescian prin iradierii de lumini și umbre, așa cum poetul antichității, Lucrețiu, ar fi mărturisit în maniera sa specifică: „Juvat

integros accedere fonts,/ Atque haurire” – *apele neînceptute*, cum ziceau în limba lor poetică romanii, atunci când vorbeau românește. Eminescu prefigurează măreția codrului, care se reflectă în oglinda „apelor neînceptute” sau a „eternelor ape”, care se vor disimila într-un aflux sporit de meditații lirice. „Apele plâng, clar izvorând din fântâne”, și iradiază prin niște contururi magice; ele se mențin în sfera arhetipală a continuității firești a vieții și naturii, așa cum „ies apele din izvoare din munții verzi și înalți”, dincolo de hotarele veșniciei.

În acest amalgam de trăiri interioare, imaginile artistice ale artei eminesciene determină spectacolul transcendenței mioritice și capătă semnificația „de adevărat templu cu mit de candelabru”, care se regăsește în dinamica evoluției cosmice. Funcția de prefigurare mioritică constă în aceea că schimbarea premeditată (adică „marea trecere”) nu mai este precedată de neliniște – ea constituie un dor de tărâmurii necunoscute, conține o deschidere de orizont spre eternitate. Dorința „de repaos” survine drept proiecție a unor dramatice confruntări interioare și constituie un reflex de meditație eminesciană, suprapus în baza unor legități ale creativității populare, manifestate prin interferențe și suprapuneri de sensuri. Sentimentul dureros al singurătății cosmice este amplasat într-o lume selenară, superioară în esența ei. În acest amalgam contradictoriu de gânduri și asociații, poetul meditează nu atât despre trecerea ireversibilă, cât despre perenitate, despre nemurirea sufletului și veșnicia lui, despre acea sobrietate miraculoasă, unde s-au concentrat ideile despre materialitate și spiritualitate, zămislite de veacuri în accepția populară. Misterul „repaosului” existențial, spre care râvnește poetul („Din chaos, Doamne,-am apărut,/ Și m-aș întoarce-n chaos.../ Și din repaos m-am născut,/ Mi-e sete de repaos”), are loc în procesul convertirii elementului mioritic, este misterul soarelui și al perenității sale demiurgice, este tentația unei descătușări simbolice de spasmele întunericului.

Prezența filonului mioritic în scrierile eminesciene este dovada genialității scriitorului, redă disponibilitatea sa sufletească de a aprofunda în contextul liricii românești niște sentimente profunde, așa cum și poezia *Mai am un singur dor* a fost apreciată drept „cea mai duiosă, mai răscolitoare elegie” [Caraman, 2000, p. 286] din universul creației sale. Este un semn al destinului sau expresia cea mai plauzibilă a genialității unui poet, marcat de povara posterității sale existențiale, dar și de disponibilitatea sa supremă către valorile fundamentale ale spiritului popular. Or, după propria mărturisire a lui Eminescu: „Dumnezeul geniului m-a

sorbit cum soarbe soarele un nour de aur din marea de amar” [Rotaru, 1965, p. 253].

Referințe bibliografice

1. CARAMAN, Petru. Pământ și apă. Contribuție etnologică la studiul simbolisticii eminesciene. București: Editura Elion, 2000.
2. CIMPOI, Mihai. Critice. Poetica arhetipală. Craiova: Editura Fundației Scrisului Românesc, 2005.
3. CRISTEA, Sandu. Кульм огнеа у јужнодунаиских Румын. Cf. rev. Македонски фольклор Скопје, год 8 (1936), 6, p. 15-16, стр. 90.
4. CRIȘAN, Constantin. Eminescu Versus Dumnezeu sau blestemul în genunchi. București: Editura Eminescu, 1999.
5. DRĂGAN, Gheorghe. Poetică eminesciană Temeiuri folclorice. București: Editura Polirom, 1999.
6. DUMITRESCU-BUȘULENGA, Zoe. Prefață la Miorița. Culegere de texte. București: Editura Albatros, 1972.
7. FOCHI, Adrian. Miorița. Tipologie, circulație, geneză, texte. București: Editura Academiei, 1975.
8. RAȘCU, Iulian. Eminescu și Alecsandri. București, 1936.
9. ROTARU, Ion. Eminescu și poezia populară. București: Editura pentru Literatură, 1965.

Notă: Articolul a fost realizat în cadrul proiectului de cercetare 20.800009. 1606.03 Contexte socio-culturale autohtone și interconexiuni europene în creația populară și literatura cultă din Basarabia (sec. XIX până în prezent), Institutul de Filologie Română „Bogdan Petriceicu Hasdeu”.

MIHAI EMINESCU ÎN PAGINILE REVISTEI *LUCEAFĂRUL* (PERIOADA BUDAPESTANĂ: 1902-1906)

Catinca AGACHE

La începutul secolului al XX-lea, la Budapesta, ia ființă o nouă revistă¹ importantă a studenților români aflați la studii la Universitatea din capitala Ungariei – peste 100 de tineri veniți, în general, din ținuturile transilvane, cât și din alte părți locuite de români: Bucovina, Banat, Regat. Mulți dintre aceștia erau adunați în jurul Societății Academice „Petru Maior” (ce fusese înființată „neoficial” la 20 februarie 1862, ca Societate de Leptură „Petru Maior”², cu Partenie Cozma³ ca prim președinte), între ei aflându-se Alexandru Ciura, Octavian Goga, Ion Lupaș, Dionisie Stoica, Sebastian Stanca și mulți alții.

Întrucât *Familia*, întemeiată în 1865, la Pesta, de publicistul Iosif Vulcan (revistă enciclopedică de cultură și literatură, în paginile căreia s-a produs, la 25 febr. / 9 mart. 1866, debutul poetului Mihai Eminescu cu poezia *De-aș avea* și, totodată, botezul său din Eminovici în Eminescu), își mutase sediul, încă din 27 apr. 1880, la Oradea Mare (unde va funcționa până la 31 dec. 1906), se simțea nevoia unui nou „mesager al culturii românești”. Pe acest considerent, membrii Societății au hotărât fondarea unei reviste a tinerimii universitare ce a luat ființă, la 1 iulie 1902,

¹ Vezi: Maria Berenyi. *Românii din Ungaria de azi în presa română din Transilvania și Ungaria secolului al XIX-lea: 1821-1918. Documente*. Publicație a Uniunii Românilor din Ungaria, Giula, „Noi”, 1991.

² Valeriu Braniște. *Actul de botez al primei societăți române din Ungaria*. In: Anuarul Societății pentru fond de teatru român, 1910-1911, Brașov, 1911. pp. 24-29.

³ Între membri onorifici: Coriolan Brediceanu din Lugoj, Ioan Pop de Băsești, Pau Rotariu din Timișoara, generalul Traian Doda etc., toți înscriși în lupta națională a românilor transilvăneni; de-a lungul anilor, s-au adăugat alte nume ilustre: Iosif Vulcan, Alexandru Roman, Octavian Goga, Ion Agârbiceanu, Ilarie Chendi, Traian Vuia, Nicolae Drăganu, Valeriu Braniște, Victor Stanciu, Valeriu Moldovan, Elie Dăianu, Alexandru Ciura, Enea Hodos, Victor Vlad Delamarina, Vasile Goldiș, Ioan Lupaș ș.a.

la Budapesta, revistă intitulată sugestiv *Lucafărul* („Lucafărul”)⁴, purtând subtitlul „Revistă literară” (cu apariție bilunară)⁵, care a marcat „un moment de seamă în dezvoltarea scrisului beletristic românesc din Transilvania”⁶, continuând „o tradiție literară și culturală consolidată”, cum subliniază cel mai bun cunoscător al spațiului românesc din Ungaria, cercetătoarea Maria Berenyi.

Inițiatorul tipăririi revistei (pe cheltuiala proprie), Aurel P. Bănuț, amintește de existența a „trei ședințe budapestane ținute la mine și la Sebastian Stanca”, care au culminat cu cea de pe 10 mai 1902 (din casa lui Sebastian Stanca, strada Lónyay 11), când s-a constituit comitetul de redacție, „comitetul celor zece”, format din Al. Ciura (redactor-șef), Aurel P. Bănuț (editor și redactor responsabil), Octavian Goga, Ion Lupaș, Ion Montani, Dionisie Stoica, Ion Lapedatu, Vasile E. Moldovan, Sebastian Stanca și George Zăria (membri).

În *O scrisoare*⁷ trimisă redacției, cu „salutări cordiale” din Oradea Mare, de Iosif Vulcan, acesta afirma că „văzându-o, parcă întineresc și resimt entuziasmul generațiunii mele, care a înființat societatea «Petru Maior», care a scos la lumină prima foaie beletristică românească și care a stăruit atât de mult pentru întemeierea catedrei de limbă și literatură română la universitatea din Budapesta”, făcându-i urarea ca „să avem o oglindă, care să ne reflecteze toate ideile ce frământă inima și mintea generațiunii noastre mai noue”.

Fondarea acestei noi reviste a tinerimii universitare avea drept scop de a stimula și coagula tinerele talente, a promova cultura națională și a milita pentru unitatea românilor din Transilvania și din toate ținuturile locuite de aceștia. Ea a dat naștere la o adevărată mișcare cultural-literară numită „mișcarea Lucaferistă”, încadrată „încă de la început în mișcarea culturală românească”⁸. În acest climat s-a format „Generația «Lucafărului», „generația de intelectuali ardeleni din preajma războiului de întregire al neamului, generație care a continuat tradiția căr-

⁴ Vezi: Octavian C. Tăslăuanu. *Amintiri de la „Lucafărul”*. Spovedanii V. București, Tipografia Bucovina I.E. Torouțu, 1936, 212 p.; Octavian Goga. *Amintiri și contribuții la istoricul revistei „Lucafărul”*. București, Tipografia Bucovina I.E. Torouțu, 1939, 212 p.

⁵ Redacția și administrația ei se afla la Tipografia „Poporul Român”, aparținând lui Dimitrie Birăuțiu, situată pe strada Vörösmarty 60/a, unde se și tipărea.

⁶ Maria Berenyi. *Români din Ungaria de azi în presa română din Transilvania și Ungaria secolului al XIX-lea: 1821-1918. Documente*. Publicație a Uniunii Românilor din Ungaria, Giula, „Noi”, 1991, pp. 6-21.

⁷ *Lucafărul*, nr. 3, 1902, p. 34.

⁸ Oct. C. Tăslăuanu. *Amintiri de la „Lucafărul”*. Spovedanii V. București, Tipografia Bucovina I.E. Torouțu, 1936, p. 17

turarilor ardeleni și a celor din voievodate, propovăduitori ai unității neamului”⁹.

Cel care a avut ideea denumirii revistei după capodopera poetului național, „Nașul Luceafărului”, a fost Al. Ciura (preot, prozator și publicist din Abrud, student la Facultatea de Teologie și cea de Litere din Budapesta, 1899-1902)¹⁰. Această simbolică denumire a fost acceptată în unanimitate de membrii societății (din cele 25 de titluri propuse), în semn de cinstire a memoriei celui mai mare poet român, Mihai Eminescu, și pentru că „era înrudit cu starea sufletească și cu conștiința literară din acele vremi”, cum afirma Octavian Goga în 1933.

Este anul istoric pentru eminescologie, în care Titu Maiorescu predă Academiei Române¹¹, în ședința din 25 ianuarie 1902¹², manuscrisele poetului Mihai Eminescu (46 de volume, aprox. 14000 de file¹³) (ce vor fi facsimilate aproape peste un secol, în 2004-2009, pentru Ediția Integrală a „Manuscriselor Mihai Eminescu”, îngrijită de acad. Eugen Simion, apărută sub auspiciile Academiei Române). Ecourile despre acest eveniment cu siguranță că au trecut dincolo de munți, în Ardealul ocupat, ajungând până la românii aflați la studii la Budapesta, Viena, Berlin.

În acest an¹⁴, se concretizează prima tentativă de editare „cât mai” integrală a scrierilor eminesciene, datorată celor doi cercetători acriboși ai manuscriselor – Ilarie Chendi și Nerva Hodoș, bibliotecari la Biblioteca Academiei Române. Așa apare, la Editura Institutului de Arte

⁹ Oct. C. Tăslăuanu. *Amintiri de la „Luceafărul”*. Spovedanii V”. București, Tipografia Bucovina I.E. Torouțu, 1936.

¹⁰ „Un moț din Munții Apuseni crescut în Tradiția lui Avram Iancu”, „care trăia, însă, departe de cuibul redacției, la Blaj” (Oct. C. Tăslăuanu. *Amintiri de la „Luceafărul”*. Spovedanii V”. București, Tipografia Bucovina I.E. Torouțu, 1936, p. 9, 10).

¹¹ Vezi: Eugen Simion. *Prefață* la Ediția Eminescu – „Opere”, vol. I-V. București, Univers Enciclopedic, 1999-2000.

¹² După doi ani, în 1904, tot el va dona Academiei 25 de volume manuscrise vechi și 72 de cărți care aparținuseră lui Eminescu.

¹³ Proiectul facsimilării manuscriselor sub auspiciile Academiei Române s-a realizat sub coordonarea acad. Eugen Simion, care a reușit în doar cinci ani (2004-2009) să îl ducă la bun sfârșit (38 de volume, numărând cele 14000 de pagini), realizând o Ediție integrală îngrijită de domnia sa, avându-i alături pe Mircea Dumitrescu și Gabriela Dumitrescu, moment important în eminescologie, împlinindu-se astfel visul lui Constantin Noica (Alex Ștefănescu), cel care a pledat continuu pentru aceasta.

¹⁴ În 1902 apăruseră: I. A. Radulescu-Pogoneanu. *Din poeziile inedite ale lui Eminescu*, Conv. Lit., 1902; H. Sanielevici. *Eminescu și școala romantică germană* „I. D. Gherea despre școala romantică”, Noua Rev. Rom., 15 ian. 1902; Enea Hodoș. *Mihail Eminescu*. „Elemente de istoria literaturii”, ediția a 4-a, Caransebeș, 1902; Al. Vlahuță. *M. Eminescu, Poezii postume* (recenzie), Sămănat., 1902; *Amintiri despre Eminescu*. 1889 (În Vâltoare), București, Sococ, 1901.

Grafice Minerva din București, primul volum¹⁵ (din cele trei) de *Opere Complete. Literatura populară* cu o prefață de Ilarie Chendi¹⁶, cel care „a organizat întregul material pentru publicare în ediții” și „a operat și prima tăietură în interiorul postumelor eminesciene, separând ceea ce el a numit «Literatura populară» de restul poeziilor”¹⁷. Evenimentul a fost consemnat, la scurt timp, în paginile noii reviste¹⁸ (nr. 3, 1902), la secțiunea „Bibliografie”, ceea ce denotă faptul că informația circula, asigurând continua legătură între românii transcarpațini și cei de peste munți, din imperiu. („Volumul a apărut sub îngrijirea D-lui Ilarie Chendi, vrednicul nostru scriitor ardelean adăpostit în țară, care și cu acest prilej ne mai dă o dovadă de întinsele D-lui cunoștințe literare – și anume în prefață, în care ne arată pe de-o parte legăturile sufletești și cele de rasă dintre Eminescu și poporul românesc, pe de alta legăturile poetului cu literatura universală și îndeosebi cu cea germană, aruncând o nouă și senină lumină asupra personalității marelui măiestru al poeziei românești. Prefetei îi urmează poeziile «I. lirice, II. voinicești, balade, III. Chiuturi satirice» culese de Eminescu, cari i-au servit ca material de inspirație în alcătuirea poeziilor, ca «Motive din popor», 15 la număr. Volumul se sfârșește cu frumoasele povești în proză. Vom reveni.”) După doar câteva luni, la aceeași Editură a Institutului de Arte Grafice Minerva din București, apare volumul Mihai Eminescu. *Poezii. Postume*, cu o prefață de Nerva Hodos în care acesta anunța (8 apr. 1902) publicarea unei „edițiuni cuprinzând toate scrierile lui Eminescu, sub îngrijirea d-lor I. A. Radulescu, Il. Chendi și a subsemnatului”¹⁹.

În același an, 1902, este dezvelit (la 14 iulie), la Dumbrăveni (Suceava), pe domeniul și la inițiativa boierului Leon Ghika²⁰, Bustul, în

¹⁵ M. Eminescu. *Opere Complete*: I. Literatura populară. Scrieri inedite, București, 1902, 216 p.

¹⁶ Vor urma repede alte ediții semnate de Nerva Hodos, I. Scurtu, C. Botez, A.C. Cuza, N. Iorga, I. Bianu, Al. Rosetti ș.a.

¹⁷ Nicolae Georgescu. *Postumiada eminesciană*, Centrul Academic Internațional Eminescu, 11 sept. 2015.

¹⁸ *Luceafărul*, nr. 3, 1902, p. 46.

¹⁹ „Înainte de Primul război mondiale postumele eminesciene au fost primite cu rezerve de către critică, editorii lui Eminescu (Ioan Scurtu, Constanța Marinescu, A.C. Cuza) preferând să aleagă numai câteva dintre ele și să le adauge antumelor. Adevărata campanie pentru postume o începe G. Călinescu, în 1932”, specifică renumitul eminescolog Nicolae Georgescu (*op. cit.*).

²⁰ I. Scurtu. *Solemnitatea dezvelirii bustului lui Eminescu de la Dumbrăveni*, Conservatorului, 26 iul. 1902; *Conservatorul*, 16 iulie 1902.

bronz, al lui Eminescu²¹, operă a sculptorului Oscar Späthe, eveniment desfășurat cu mare pompă²², pentru care Șt. O. Iosif (prezent la festivitate) a compus o poezie („Luceafăr falnic între genii/ Ce neamul nostru i-a avut!/ Mai recunoști tu Dumbrăvenii/ Pământul sfânt ce te-a născut?”) și s-a realizat primul film mut din România de către firma „Jean Bialiy” din Viena (cu reprezentanță în Botoșani). Și acest eveniment, deși trecut la capătul celălalt al Principatelor, nu a trecut neobservat, ci a fost consemnat într-o altă „Cronică”, în nr. 4 din 1902, a *Luceafărului* budapestan, un adevărat document de epocă în care este realizată și o prezentare sintetică a marelui poet („în colțul de miazănoapte al Molovei, în satul Dumbrăveni”, la o „frumoasă serbătoare” din „marginea satului, pe moșia românească a scoborîtorului de viță domnească, Leon Ghika [...], s'a desvilit bustul lui Mihail Eminescu, al poetului, care, mai mult ca ceilalți poeți ai noștri, ne-a cunoscut și iubit pe toți «delă Nistru până la Tisa»”. „El și-a scris poeziile pentru întreg neamul românesc adăpostit pe sub poalele Carpaților, vorbindu-ne, într-o limbă dulce, despre păsurile și idealurile noastre naționale. El ne-a propovedit dragostea de neam și luptă. De aceea el, mai mult ca ceilalți, e poetul nostru la tuturora, căruia ne închinăm ca unui sfânt proroc național. Și de sigur, dacă serbarea delă Dumbrăveni, n'ar fi avut loc pe-o moșie privată, ar fi avut prilej mai mulți Români, săși manifesteze dragostea, ce-o au pentru cel mai mare poet al neamului lor. * Pe peatra bustului e data nașterii și morții: 15 Ianuarie 1850 – 15 Iunie 1889 și versurile: «Ne'nțeleș rămâne gândul/ Ce-ți străbate cânturile,/ Sboară vecinic, îngânându-1/ Valurile, vînturile». Cu această ocașie sub conducerea artistului nostru bănățean Liviu Tempea, corul de plugari a cântat mai multe poezii de-ale lui Eminescu: «Rugămu-ne 'ndurărilor» și «La Arme», aceasta din urmă a stîrnit un entusiasm nesfîrșit. Tot cu această ocașie s'a cântat și următoarea poezie a poetului nostru ardelean, Șt. O. Josif: «Lui M- Eminescu»: «Luceafăr falnic între genii...»”).

Aceste succinte consemnări din primele numere ale proaspetei reviste (ce își propusese să devină „o tribună de propagandă națională, de trezire a conștiinței românești unitare”²³) susțin ideea transmisă de redacție că tinerii ardeleni din Budapesta și-au asumat misiunea de a

²¹ La Botoșani, în fața Școlii primare de băieți numărul 1, fusese dezvelit, în data de 10 septembrie 1890, un Bust în bronz Mihai Eminescu, realizat de artistul Ion Georgescu.

²² Au participat: Alexandru Vlahuță, Teo Iosif, Cincinat Pavelescu, Victor Morariu, Dumitru Berariu (redactor la ziarul *Deșteptarea* din Cernăuți) ș.a.

²³ Oct. C. Tăslăuanu, *Spovedanii*, 1976, p. 113.

apăra idealurile întregii comunități românești, fiind în slujba limbii și culturii române. „Oglindă a tuturor frământărilor vieții românești”, *Luceafărul* a găzduit, chiar din primii săi ani de existență, debutul unor viitori mari scriitori (Octavian Goga, Ion Agârbiceanu) și colaborări ale unor mari nume ale culturii române (Nicolae Iorga, Ion Luca Caragiale, Mihail Sadoveanu, Liviu Rebreanu, Vasile Pârvan, Sextil Pușcariu, Șt. O. Iosif, Al. Vlahuță și mulți alții).

Deși titlul revistei a fost ales din adâncă prețuire a poetului național Mihai Eminescu, trimerile la el sunt rare de-a lungul celor cinci ani de existență budapestană a acesteia: câteva studii, câteva observații din studii dedicate altor personalități, multe trimiteri și informații la secțiunile „Cronica”, „Bibliografice” (importante prin conținut și nou-tate). Desigur că erau cunoscute colaborările tânărului de numai 20 de ani, student la Viena, debutul și începutul carierei de gazetar, la ziarele de limbă română din Pesta (*Albina*²⁴, *Federațiunea*²⁵) din perioada 1870-1877, debutul²⁶ și poeziile publicate în revista *Familia*²⁷ în perioada budapestană (rămasă consecventă ideii că „politica cea mai bună este politica culturală”), contribuția sa la Marea Sărbătoare de la Putna, peregrinările transilvane, legătura de suflet cu Blajul; mai stăruiau încă ecurile evenimentului susținerii în limba maghiară, la Facultatea de Litere și Filosofie a Universității din Budapesta, la 15 mai 1895, a primei teze de doctorat cu titlul *Eminescu, viața și opera. Studiu asupra unor creații mai noi în literatura română*²⁸ de către studentul Miron Cristea²⁹,

²⁴ Apărut din inițiativa lui Vicențiu Babeș și Ion Mocioni în 1866, la Viena, iar între 1869-1877 – la Budapesta, având deviza „Daco-românia morală, culturală, una și indivizibilă” cu atitudine antidualistă.

²⁵ Cele trei articole: *Să facem un congres* (nr. 33 din 5/17 aprilie), *În unire e tăria* (nr. 34 din 10/22 aprilie) și *Echilibrul* (nr. 38 din 22 aprilie / 4 mai și nr. 39 din 29 aprilie / 11 mai), semnate Varo și promisiunea unui roman care să fie publicat la rubrica „Foișiora”. Ca urmare a procesului intentat de autorități redactorului interimar Ion Porouțiu pentru că nu a vrut să divulge care este numele adevărat al lui Varo, Eminescu nu mai publică articolul *Educațiune și cultură*, rămânând în manuscris, nici seria de „Articoli nepoliticoși. Proza politică. Proza limbistică”. În manuscrisul nr. 2291, f. 55, v. și 56 de la Biblioteca Academiei, intitulat „Despre presa românească”, Eminescu aprecia *Federațiunea* ca unul dintre ziarele „inteligente și de bună credință”.

²⁶ Articolul *O scriere critică*, inserat la rubrica „Foișiora” a revistei *Albina* din Pesta (nr 3, 4 din 7/19, 9/21 din ian. 1870), în care ia apărarea profesorului Aron Pumnul împotriva afirmațiilor din broșura lui D. Petrino din Cenăuți.

²⁷ Trimise atât din țară, din locurile unde a studiat (Cernăuți, Viena), cât și traduce-re a nuvelei *Lanțul de aur* de Onikel Adam.

²⁸ Publicată în 1896, la Editura Aurora a lui Todoran Endre din Gherla.

²⁹ Viitorul mitropolit primat al României Mari.

care a lansat sintagma devenită celebră – „luceafărul poeziei românești”; era apreciată poezia din care se recita cu patos la întâlniri culturale, cât și publicistica sa (atât cât fusese publicată până atunci) care fuseseră răspândite în Ardeal și prin intermediul lui Gheorghe Cârțan (exemplu: ediția Gh. Adamescu: Mihai Eminescu. *Poezii*. București, Cartea Românească, 1889). În plus, influența liricii eminesciene s-a exercitat și asupra unor poeții ardeleni, între care Șt. O. Iosif („duiosul cântăreț din Brașov trecut peste munți”³⁰, poet venerat în Ardeal) și Octavian Goga, „poetul Ardealului”. Primul număr al *Luceafărului*, cu o copertă ilustrată de „frumoasa schiță a pictorului Florian Mureșianu”, fusese deschis chiar cu un fragment din poemul *Eu nu-s decât un sol*³¹ de Șt. O. Iosif, poem care va constitui un fel de program al acesteia). În nr. 6 din același an, Octavian Goga publica poezia *Dorință*, semnată Octavian, în care influența liricii eminesciene este vădită („Departea-ș vrea de-aici să vii/ În alte lumi senine,/ În dimineața de Florii/ Să mă cunun cu tine...”).

Luceafărul rămâne însă, mai presus decât toate, revista care a lansat un alt mare poet, Octavian Goga (ce urma pe atunci cursurile universitare la Facultatea de Litere și Filosofie a Universității din Budapesta³¹, continuate la Berlin, în 1904, unde a fost coleg cu Ioan Lupaș). El „a dat profilul poetic și accentul profetic”³² al acesteia, momentul de mărire al *Luceafărului* coincizând „cu momentul de strălucire al lui Octavian Goga în literatura românească”³³. Asemeni lui Eminescu, el a debutat într-o revista (*Tribuna* din Sibiu în cazul de față, *Familia* în cazul poetului național, la care a colaborat și Goga), dar l-a impus și afirmat „ca talent literar autentic” *Luceafărul*, la fel cum pe Eminescu l-a consacrat revista *Convorbiri literare*. („Ritmurile de creștere și de amploare ale revistei sunt ritmurile de maturizare și de desăvârșire poetică ale geniului lui Octavian Goga. Grație acestei identificări substanțiale, când spunem «Luceafărul» rostim implicit și Octavian Goga, așa după cum când zicem «Convorbiri Literare» zicem Eminescu, sau când zicem «Sămănătorul» zicem Nicolae Iorga”³⁴.) Căci aici, în *Luceafărul*, Goga și-a publicat

³⁰ Oct. C. Tăslăuanu. *Amintiri de la „Luceafărul”*. Spovedanii V. București, Tipografia Bucovina, I.E. Torouțu”, 1936, p. 9

³¹ În acea perioadă, Octavian Goga s-a întâlnit cu Nicolae Iorga și cu I.L. Caragiale cu care va rămâne prieten.

³² *Luceafărul*, număr comemorativ: „În amintirea lui Oct. C. Tăslăuanu”, nr. 12, Sibiu, dec. 1942, p. 242.

³³ Octavian Goga. *Amintiri*. București: Tipografia Bucovina, I E Torouțiu, 1939.

³⁴ Grigore Popa. *Drumul Luceafărului – drumul biruinței*. În: *Luceafărul*, număr omagial: 40 de ani de la înființarea Luceafărului, Sibiu, iul.-aug. 1942, p. 242.

majoritatea poeziilor sale (semnate Tavi, Nic Otavă, Octavian, numele complet de Octavian Goga întrebuițându-l abia din 15 septembrie 1903), la îndemnul și prin grija lui Oct. C. Taslăuanu, anunțând „o strună nouă, originală și sănătoasă”³⁵, și realizând o vibrantă monografie lirică a satului ardelenesc. Scrierile publicate de Goga în această revistă au fost adunate în volumul de debut *Poezii*, apărut la Budapesta, în 1905³⁶, așa cum poeziile publicate de Eminescu, majoritar în *Convorbiri literare*, au fost adunate de Titu Maiorescu și publicate în ediție princeps *Poezii* (1883/4)³⁷.

Cu toate că perioadă budapestană a revistei a fost destul de scurtă (1902-1906)³⁸, ea este marcată de realizări pline de entuziasm dublate de eforturi uriașe de susținere financiară. Invitat de redacție să facă „îndreptări stilare”, tânărul secretar al Consulatului General al României din Budapesta, Octavian C. Tăslăuanu³⁹, va deveni, din colaborator inițial, proprietarul și editorul acestei publicații (de la 1 aprilie 1903/1904), calitate în care a urmărit „să prefacă «Luceafărul» într-o revistă literară și artistică în lege”⁴⁰.

În primele numere ale noii reviste⁴¹, dr. Sextil Pușcariu, student la Viena, publica *O scrisoare* (prima dintr-o serie de scrisori semnate „Bun Tovarăș”), în care ridică chestiunea necesității „unificării limbii literare și a ortografiei românești”, fără de care „românii de dincolo și de dincoace de Carpați au să se înțeleagă între sine așa de puțin”, apelând la exemplul poetului național („Eminescu a avut bunul simț, dictat de firea sa de artist a întrebuița anumite cuvinte în anumite împrejurări și de a nu întrebuița altele. Filologul a învețat să descopere pe acel «de ce» i-a dictat poetului bunul său simț astfel și nu în alt chip”), amintind de modelul pe care el însuși l-a avut mereu în față („ascultam împreună însuflețitele cursuri de limbă și literatură română pe cari ni le făcea dl Onițiu la Brașov, cu cari visam la lumi de aur cetind pe Eminescu”).

³⁵ Ibidem.

³⁶ În 1907, la București, în 1910 – la Sibiu.

³⁷ A nu se uita celebra propoziție rostită de Goga la dezvelirea primului monument închinat lui Eminescu (operă a sculptorului Dimitrie Bârlad) la Sănnicolau Mare, la 11 oct. 1925: „Eminescu este și va rămâne cea mai strălucită încarnare a geniului românesc”.

³⁸ Dată după care redacția s-a mutat la Sibiu, până în 1914: săptămânal (1 ian. – 15 nov. 1912) și din nou bilunar (16 nov. 1912 – 15 aug. 1914), lunar la București (1 ian. 1919 – aug.-sept. 1920), și din nou la Sibiu (ian.-febr.-mart. 1934 – sept. 1939).

³⁹ Venit, la vârsta de 26 de ani, pe acest post, după plecarea lui Ion Porouțiu (fost redactor al ziarului *Federațiunea*), la recomandarea fostului său profesor, acad. Ion Bianu.

⁴⁰ Idem, p. 30.

⁴¹ *Luceafărul*, nr. 7, 1903, pp. 122-128.

Oferea și modelul scriitorilor ardeleni Slavici, Coșbuc, Iosif (care au înțeles să urmeze „limba literară din România, netezită și amplificată de generații întregi de artiști și savanți”, „o limbă poleită, în care se poate scrie cele mai subtile nuanțări ale gândirii”), lansând îndemnul utilizării de către studențimea română din Budapesta a noilor reguli ortografice („Academia prepară însăși un nou sistem ortografic”).

După ce în numerele 16-18 din 1903 semnală, la rubrica „Cronica”, apariția unui „Eminescu în nemțește” („Peste câte-va zile va apare în Capitala României o colecție de traduceri germane din Eminescu. Autorul ei e d. Vaier Teconția. Va cuprinde cu totul 25 poezii dintre cele mai de frunte, printre ele și două satire”)⁴², în nr. 22 îl anunță din nou, la rubrica „Bibliografie” (M. Eminescu, *Gedichte*, deutsch von V. Teconția, Bucarest 1903, Verlag des Rumänischen), iar nr. 23 din același an⁴³ publică un larg articol despre acest eveniment editorial, făcând aprecieri asupra traducerii („Frumoasele traduceri ale dluî V. Teconția ne-au adus aminte de-o necesitate fundamentală ce se simte adese: traducerea autorilor noștri de valoare în limbi străine, și, – prin temeinice studii informative și critice, lămurirea străinătății despre producția noastră literară. (...) Traducerile dluî Teconția – despre care amintim că sînt cu multă sîrguință și pricepere lucrate – sînt numai un modest început al acestei opere, a cărei săvîrșire cade pe umerii viitorului”), asupra necesității acestora („lămurirea străinătății, despre produsele mai de seamă ale geniului românesc”), reproducând, în final, două poezii (*So oft ich denk' Geliebte...* – [„De câte-ori iubito...”] și *Gebet* – [„Rugăciune”]) și recomandă călduros cititorilor volumul.

Se observă din parcurgerea numerelor revistei că aprecierile referitoare la Mihai Eminescu sunt adesea raportate la poezii ardeleni George Coșbuc, Șt. O. Iosif, foarte iubiți și respectați în epocă.

În conferința „Despre Maria Cunțan”⁴⁴, ținută de studentul vienez pe atunci, Sextil Pușcariu⁴⁵, la 5 noiembrie, în deschiderea ședințelor literare ale societății „România Jună” din Viena⁴⁶, acesta vorbește despre fenomenul Eminescu la care raportează momentul reprezentat de poetul ardelean George Coșbuc („Apariția lui Coșbuc în Ardeal a fost tot atât de orbitoare, cum fusese cu zece ani mai înainte în România liberă

⁴² *Luceafărul*, nr. 16-18, 1903, p. 293.

⁴³ *Luceafărul*, nr. 23, 1903, p. 391.

⁴⁴ Colaboratoare la *Luceafărul*.

⁴⁵ În care redacția revistei vedea pe criticul de bază al acesteia, dar care s-a devotat total lingvisticii.

⁴⁶ Publicată în *Luceafărul*, nr. 22, 1903, pp. 361-363.

recunoașterea geniului lui Eminescu. Poeții mici au fost stăpîniți de-a întregul de acești doi meteori, orice individualitate, care era în germe în sufletul lor a fost coplesită de marii maeștrii și astfel s'a născut o pleiadă de pesimiști nesinceri dincolo și o ceata de poeți ai țărâniei imaginari dincoace de Carpați. Dacă însă talente plătînde au fost nimicate de cei doi giganți, cu atît mai prețioase sînt pentru literatura noastră opurile pușinilor, dar adevăraților poeți, cari au putut să-și manifeste talentul lor individual alătura cu curentul puternic care amenința să-i înăbușască. Astfel e în România Vlăhuța și la noi dșoara M. Cunțan. Dacă n'ar fi existat Eminescu, Vlăhuța ar fi scris aceleași poezii cu nota lor proprie, de nu s'ar fi născut Coșbuc am avea totuș volumașul dșoarei Cunțan, cu aceleași trăsături caracteristice"). Aceleași idei le susține în *Scrisoarea a III-a*⁴⁷, publicată în nr. 16-18 din 1903 („Cînd, peste mulți ani, să va scrie istoria literaturii romînești, se va arăta cum după începuturile remarcabile ale poezilor noștrii mai vechi, au apărut cei doi mari luceferi Eminescu și Coșbuc, cari au stăpînit cu lumina lor puternică, ce să întreaga reciproc, literatura noastră. (...) Iosif a știut, ca Ardelean trecut în România liberă, să recunoască deopotrivă rostul lui Eminescu și a lui Coșbuc în literatura română, și unind drumurile bătute de dînșii să-și croiască un drum nou, care isvorește din acestea”).

În același an, Al. Ciura publica la Blaj⁴⁸ teza de licență (susținută la Facultatea de Filozofie a Universității din Budapesta, specialitatea Limba și literatura română), volumul *Eminescu și Coșbuc. Note comparative*⁴⁹, un prim studiu comparativ editat în Ardeal, important pentru diagrama receptării lui Eminescu în Transilvania (Ion Buzași – îngrijitorul ediției din 2016). Despre acesta vorbește în articolul *Național și naționalist*⁵⁰ inserat în *Luceafărul* din 1903, în replică la prezentarea realizată în *Deșteptarea* (numerele 66-68) de George Tofan din Suceava („Cînd Eminescu și-a cetit «Doina» într'o întrunire a «Junimeii», cei de față l-au îmbrățișat cu toții. Intr'adevăr această poezie e de ajuns să-1 ridice deasupra naționalismului lui Alecsandri și a lui Murășanu. Filosoful sceptic, care nu crede în nimic, și nu are nici cea mai mică forță de rezistență la aparență – în fond are o inimă așa de sensibilă, o dragoste de neam așa de adîncă. [...] Coșbuc, poetul poporului, e național; Eminescu, poetul

⁴⁷ *Luceafărul*, nr. 16-18, 1903, pp. 270-275.

⁴⁸ Aici apăruse și broșura de tristă faimă a lui Al. Grama: *Mihail Eminescu. Studiu critic* (Blaj, 1891).

⁴⁹ Al doilea studiu despre Eminescu susținut la Budapesta, după teza de doctorat a viitorului Patriarh Miron Cristea.

⁵⁰ *Luceafărul*, 15 oct., nr. 20, 1903, pp. 318-319; preluat din *Sămănătorul*, nr. 25, 1903.

clasei culte, e naționalist. «Poetul-țăran» [pag. 103] este prea național în toate fibrele lui, decît să mai aibă nevoie a fi și naționalist. Numai inteligența e naționalistă [...] Volumele mai noauă contribuie întru a arăta în mai plină lumină această însușire a poetului, fără a ne putea însă clătina convingerea, că adevărat Eminescu nu este un poet național. [...] Apariția lui Coșbuc a făcut epocă în mișcarea noastră literară, Coșbuc, ca și Eminescu, a făcut școală⁵¹). Volumul fusese anunțat cu câteva numere mai înainte⁵¹ („Două broșurele frumoase ne-au sosit la redacție: «Eminescu și Coșbuc – note comparative», de șef-redactorul nostru, Alexandru Ciura, profesor în Blaj⁵²»). În articolul *Critica românească*, publicat în nr. 16-18, 1903⁵², Al. Ciura pleda pentru rolul important al criticii literare, aducând și argumente („Eminescu nu ar fi nici pe jumătate așa de mare în ochii noștrii, dacă n'am fi avut pe Maiorescu și pe Petrașcu; Coșbuc ar fi rămas un simplu versificator dibaciu, de nu-l aveam pe Gherea⁵³”).

În nr. 12-13, din același an⁵³, este anunțată apariția volumului *Preludii. Articole și cercetări literare* de Ilarie Chendi (București, Editura Institutului de arte grafice „Minerva”, 1903) – criticul, a cărui colaborare la *Luceafărul* era atât de râvnită⁵⁴ („Activitatea distinsului nostru publicist, care [...] e bine cunoscută cărturarilor noștri, iubitori de lectură”), volum în care acesta „cu o nobilă osteneală încearcă [...] să disciplineze opinia publică pentru o cultură și literatură mai românească în care să ne regăsim pe noi înșine”, și sunt inserate și „cite-va dintre interesantele lui cercetări literare ca «Eminescu (Material nou de studiu)» etc.”.

La rubrica „Cronica” aflăm⁵⁵ despre seria conferințelor care se țineau în cadrul Societății de lectură „Petru Maior”, faptul că dl Horia Peta-Petrescu a citit „frumoasa dsale conferință asupra poeziilor postume ale lui M. Eminescu”, făcând o „apoteosare bine nimerită a poetului «nemuritor și rece»”, cucerind „inimile auditorului destul de numeros”, aflăm și despre recitalurile din lirica eminesciană susținute de scriitorul și artistul Zaharia Bârsan, brașovean de origine⁵⁶.

⁵¹ *Luceafărul*, nr.12-13, 1903.

⁵² *Luceafărul*, nr. 16-18, 1903, pp. 262-264.

⁵³ *Luceafărul*, nr. 12-13, 1903, pp. 225-226.

⁵⁴ Cu un an înainte, publicase, la Oradea, volumul *Zece ani de mișcare literară în Transilvania (1890-1900)*.

⁵⁵ *Luceafărul*, nr. 23, 1903, p. 390.

⁵⁶ Societatea pentru Fond de Teatru Român i-a facilitat contacte profesionale la Viena și Berlin.

Și tot la rubrica „Cronica” din 1903⁵⁷, redacția semnalează „espoziția de pictură bisericească bisantină a dlui Octavian Smighelschi”, realizând și o scurtă prezentare a acestuia⁵⁸ („apreciatul nostru pictor Octavian Smighelschi, cunoscut publicului nostru cetitor și din cele două reproduceri din «Luceafărul», își va expune și în Budapesta, pe la începutul lui Decemvre [nou], cele mai multe din minunatele lui tablouri lucrate în stil bizantin, precum și o parte din creațiunile dsale profane”).

O succintă informație din aceeași rubrică se referă la un eveniment reprezentat de susținerea doctoratului⁵⁹ studentului brașovean (cu studii universitare la Budapesta și apoi Leipzig) Ion Scurtu, cu o teză despre viața și proza lui Mihai Eminescu (îndrumător științific: prof. Gustav Weigand)

și publicarea acesteia în limba germană: *Mihail Eminescus Leben und Prosaschriften*, (în *Zehnten Jahresbericht des Instituts für rumänische Sprache* [Rumänisches Seminar]), Leipzig (1903), și, în același an, în limba română – *Viața și scrierile în proză ale lui Mihai Eminescu* (prima biografie în limba română a lui Eminescu), ceea ce îl determină pe Nicolae Iorga⁶⁰ să o aprecieze ca „cea dintâi biografie a unui scriitor român”, rostind celebra formulă: „Un nou Eminescu apăru”. Informația va fi detaliată în nr. 9-11 din 1904⁶¹, în care se vorbește despre Seminarul de limbă română de pe lângă Universitatea din Lipsca (Leipzig), director dr. Gustav Weigand, în cadrul căruia a fost editat *Anuar al X-lea pe 1903*, un volum de 638 p., ce cuprinde studiul⁶² lui Ion Scurtu *Viața și scrierile în proză ale lui M. Eminescu*, studiu care este „o cercetare critică

Octavian Smighelschi,
Luceafărul

⁵⁷ *Luceafărul*, nr. 16-18, 1903, pp. 293-294.

⁵⁸ *Luceafărul*, nr. 23, 1903, pp. 390-391.

⁵⁹ Al treilea doctorat despre Mihai Eminescu, de data aceasta susținut la Viena.

⁶⁰ N. Iorga, „Eminescu și generația de astăzi. Cu prilejul unei cărți noua: Ion Scurtu, *Mihail Eminescu's Leben*”, *Sămănătorul*, 1903.

⁶¹ *Luceafărul*, nr. 9-11, 1904, pp. 212-213; include și: Ion Borcia, „Elemente linguistice germane în limba română”.

⁶² Apare: Alex Bogdan, „Die Metrik Eminescus”, în: *Elfter Jahresbericht des Instituts für rumänische Sprache*, Leipzig, 1904, pp. 193-272, 364.

întemeiată pe izvoare nouă asupra vieții poetului nostru și a scrierilor lui poetice, filosofice și literare în proză”, ce „dovedește sîrguință, metodă, spirit de discernere, calități indispensabile istoricului literar”. De menționat că, în același an, Ion Scurtu publică studiul *Portretele lui Eminescu*.

În 1904, Ion Scurtu se afirmă și ca editor al unei părți din opera inedită eminesciană, odată cu apariția, la București, a volumului *Geniu pustiu*, ediție îngrijită și prefațată de dânsul. În numerele din 1904 ale *Luceafărului* apar câteva studii critice despre Eminescu anunțate de Octavian C. Tăslăuanu („In prima jumătate a anului 1904, am publicat [no. 3] niște amintiri despre Eminescu, semnate Ștefan Cacoveanu, cari se citeaza și azi ca izvor de informație”). Este inserat astfel în paginile revistei articolul *Eminescu la Blaj*⁶³ (datat Alba Iulia, 8 ianuarie 1904), ce va fi continuat în anul următor de *Eminescu la București în anul 1869/69*⁶⁴ (datat 1 februarie 1905), ce vor fi incluse în viitorul volum *Amintiri despre Eminescu*, reprezentând surse bibliografice arhicunoscute și cercetate în biografia poetului național. „Pe Eminescu l-am cunoscut din poeziile publicate în «Familia», revista dlui Vulcan, care apărea pe atunci la Budapesta”, mărturisește în deschiderea primului articol Ștefan Cacoveanu, subliniind că Eminescu era cunoscut în Ardeal, respectiv la Blaj, și că „a doua zi după sosirea lui la Blaj, în studențime fierbea vestea și pe buzele tuturor sunau cuvintele: e aici Eminescu! e aici Eminescu! Aceasta fu în 1866, prin luna mai, pe la sfârșit”. Îl descrie ca fiind „un tânăr între 16-17 ani, de statură mijlocie, frumos [...] stabilit în Bucovina, la Cernăuți”, care „trăia așa dară între românii din Austro-Ungaria”, cu care însă „pe teren literar [...] nime din noi nu putea ținea piept cu dînsul”, vorbind o limbă română literară frumoasă („Că Eminescu știa așa bine nemțește nu mă miram, căci studiasse tot la nemți, dar mă punea în mirare limbajul lui românesc atît de elegant și frumos, mai ales știindu-1 că vine delă școli străine”) și recitând versuri de Bolintineanu și Vasile Alecsandri, pasionat de culegerea folclorului („studia limba populară neconținut”).

Primul număr din 1904⁶⁵ menționează, la secțiunea „Cronică și notițe”, expoziția-eveniment a pictorului Smigelschi, la „Nemzeti Szalon”, Galeria națională de pictură din Budapesta, subliniind că „D-sa a avut amabilitatea să ne lucreze și nouă o copertă – care o vom da în numărul 3 – inspirîndu-se din «Luceafărul» lui Eminescu. E zugrăvită minunat

⁶³ *Luceafărul*, nr. 3, 1904, pp. 71-74.

⁶⁴ *Luceafărul*, an. IV, 1905.

⁶⁵ *Luceafărul*, nr. 1, 1904, p. 45.

strofa: «Coboară 'n jos luceafăr blînd/ Alunecînd pe-o rază,/ Pătrunde 'n casă și în gînd/ Și viața-mî luminează». Cetitorii noștri vor avea singuri ocazia să se convingă despre frumuseța acestei coperte”.

În numărul următor⁶⁶, este semnalată apariția articolului *Un Roman de Eminescu* de dl. N. Iorga, în revista *Sămănătorul* (nr. 1-2, an. III)⁶⁷, „singurul organ literar din țara romînească”, care „săvârșește opera de clădire a literaturii naționale”.

La aceeași rubrică „Cronică și notițe” din nr. 5⁶⁸, se aduce în discuție „Actul de botez al lui Eminescu”, o chestiune care a fost controversată „în cercurile literare, chestiunea de a se ști locul și timpul nașterii lui Eminescu” („D. Maiorescu a susținut un timp că s'ar fi născut la Ipotești, lângă Botoșani în 1849; apoi s'a spus că e născut la Botoșani, și în sfîrșit, la Dumbrăveni, unde i s'a și ridicat un bust, acum vre-o doi ani. Acum în revista «Ateneul» din Botoșani d. Corneliu Botez, magistrat, pare a fi rezolvat chestiunea. Cercetînd arhivele bisericeii Uspenia din Botoșani, d. Botez a găsit actul de naștere al poetului în «Registru pentru naștere și botez pe anul 1850», în care, „la nr. 3, este trecut actul de naștere, în original, cu iscăliturile părinților, preoților și a nașu'ui, din care se constată că Eminescu este născut în orașul Botoșani, la 13 Qhenarie 1850 și a fost botezat la 21 Qhenarie, acelaș an, din părinții: George Iminovici, căminar, și soția sa Ralu, căminăreasă, proprietari”).

În anul următor, 1905, trimiterile la Eminescu sunt mai puține, dar mai substanțiale, în sensul că apar studii ce vor face parte din bibliografia eminesciană și vor servi ca surse documentare pentru cercetători, eminescologi. În același timp, sfera colaboratorilor revistei se lărgeste.

În primul număr⁶⁹, frumos ilustrat cu „reproduceri fotografice după tablourile pictorului Grigorescu, pe cari a binevoit a ni-le pune la dispoziție d-l Alexandru Vlahuță” și un articol despre Grigorescu semnat de Delavrancea, istoricul Nicolae Iorga oferă „Sfaturi Românilor din Ardeal”, arătînd „Ce trebuie a ceti?”⁷⁰. După ce subliniază bogăția literaturii naționale, viitorul savant afirmă că în fruntea acesteia „stă acel om, cu viață nenorocită, dar cu nemuritoare glorie, care a pătruns mai

⁶⁶ *Luceafărul*, nr. 2, 1904, p. 6.

⁶⁷ Revistă literară săptămînală înființată de George Coșbuc și Al. Vlahuță la 2 decembrie 1901. București, anul III, nr. 1 și 2.

⁶⁸ *Luceafărul*, nr. 5, 1904, p. 126.

⁶⁹ *Luceafărul*, număr în care semnează: Nicolae Iorga, Nic Otavă (Octavian Goga), I. Al. Basarabescu, Mihail Sadoveanu, I. Agârbiceanu, I. Ciocârlan, dr. Ioan Rațiu, Ion Scurtu ș.a.

⁷⁰ *Luceafărul*, nr. 1, 1905, pp. 3-4.

deplin în firea neamului și a scos din ea elementele celei mai înalte frumuseți, cum nu se pot găsi decît rare ori în literaturile nouă ale altor popoare. E Mihail Eminescu: din nici o casă de Român n'ar trebui să lipsească ceia ce a scris el". Și așază, alături de el, pe Caragiale, poetul I. Slavici, I. Creangă și N. Gane, „și îndreptătorul cuminte al literaturii noastre pe drumul de la care nu s'a mai depărtat de atunci, T. Maiorescu". În debutul numărului este anunțată apariția volumului M. Eminescu, *Poezii postume*, cu o prefață de Nerva Hodoș.

În nr. 2, număr omagial, Al. Vlahuță⁷¹, dr. Sextil Pușcariu realizează, în articolul intitulat *Vlahuță*⁷², un prim studiu de analiză literară comparatistă între cei doi poeți (Vlahuță – Eminescu), inclus în bibliografia lui Eminescu, în care amintește de conferințele „Curentul Eminescu” susținute de Vlahuță la Ateneu în urmă cu 15 ani, dar mai ales de influențele eminesciene exercitate asupra liricii vlahuțiene („într'o poezie, – poate cea mai frumoasă din câte-a scris⁷³ –, Vlahuță vorbește de poezii pesimiști cari aū năpădit literatura românească după moartea lui Eminescu și continuă”). Deși opinează că se întâmplă uneori „să nu mai știm dacă cutare vers răzleț... e de Eminescu sau de Vlahuță”), totuși menționează că deosebirea sunt radicale („Altceva e cu inspirația. Aceasta de multe-orî a fost influențată de Eminescu. Să luăm o pildă. Poezia, frumoasa poezie, intitulată «Melancolie», poartă poate mai mult ca oricare alta pecetia pesimizmului eminescian. [...] Poezia «Din prag», a izvorit și ea într'un astfel de moment de «silă de ziua de azi și teamă de ziua de mîne». Inspirația e vădit aceeași ca la Eminescu, – și cît de personal e monologul care urmează, cît de mult se deosebește de tot ce a scris Eminescu! Comparați-o cu oricare poezie a acestuia, său luați cele două poezii cari sînt scrise amîndouă lingă mormîntul iubitei: «Mortua est» de Eminescu și «Dormi iubito» de Vlahuță și veți vedea că durerea se resfrînge prin firi cu totul deosebite, că aceeași impresie produce efecte cu totul diferite în cele două ființe, cari nu sînt țesute din aceeași tramă. [...] Din acest contrast al unei minți bărbătești și a unei inimi de femeie se esplică firea lui Eminescu. La Vlahuță ceea ce ar părea pasiune e numai o vervă...”).

⁷¹ Cel care mărturisea că „păcatul meu cel mai mare e, că n-am fost nici odată în Ardeal” (*Luceafărul*, nr. 2, 1905, p. 3).

⁷² *Luceafărul*, nr. 2, număr omagial „Al Vlahuță”, 1905, pp. 36-39 („S'aū împlinit douăzeci-și-cinci de ani de cînd «Convorbirile literare» publicau niște versuri iscălite: A. V.”; cele dintâi versuri le-a citit „în casa D-lui Maiorescu”).

⁷³ „Unde ni sînt visătorii”, n.r.

Acum apare⁷⁴ cel de-al doilea articol semnat de Ștefan Cacoveanu, semnalat mai sus – *Eminescu la București în anii 1868/1869* –, din care aflăm că „în vara anului 1868 un concurs al societății române «Transilvania» din București atrase un număr însemnat de studenți transilvăneni în capitala României” între care se afla și autorul care a locuit în cămăruța lui Eminescu, după ce a revenit, toamna târziu, la București („În decursul acestei veri Eminescu nu s'a arătat prin București. [...] Acum, că se începură reprezentațiunile la Teatrul Național, se întoarse și el. Era al doilea sufler al teatrului celui mare și locuia la Pascali”). Multe și interesante, inedite informații (cercetate cu lupa de eminescologi) reies din aceste relatări-document. Ele se referă la odaia lui Eminescu, unde a „petrecut multe nopți”, discutând cu el și la preocupările lui timpurii („Până la 200 de volume, mai cu samă cărți vechi, nemțești cea mai mare parte. Pe masă erau tot felul de hîrțuluii scrise și nescrise”), la relația cu Pascali („Eminescu avea mare iubire și stimă, dar și oarecare sfială față de dînsul. Pascali îi încredințase o carte nemțească, asupra artei dramatice⁷⁵, ca să o traducă în românește”); se referă, de asemenea, la modul cum arăta tînărul Eminescu („Frunte naltă, trăsuri frumoase și regulate”), cum se comporta („Eminescu pe aceea vreme nu bea, nu fuma, nu juca cărți, nu prea ducea grija femeilor, ba nici nu vorbea de ele, decît de celea de prin cărți. Nu era lumet, ca să zic așa”), cum vorbea („Umbla încet și vorbea rar și dulce”; „tonul lui de un timbru profund, dar dulce”), la laboratorul creației lui („El lucra ca albina în coșniță”); face aprecieri referitoare la prietenia arătată transilvănenilor („Eminescu la București se alătura și umbla bucuros cu «transilvănenii». Poate fiindcă studiasse și trăise mult la Cernăuți, și călătorise mult în părțile noastre”), la atitudinea față de sine („Nu-i păsa de sine. Era cu casa 'n spate, n'avea nici ce perde nici ce cîștiga”) și față de neamul românesc („Năcazurile neamului îl făceau să se revolte și să izbucnească. Atunci vorbea ca un tribun”), la concepția lui despre limbă, la preferințele literare („Zicea: limbă trebuie să aibă un scriitor. Limba face pe scriitor, precum unealta bună face pe maestru. [...] Era pentru limba lui Papiu Ilarian pe care o încărcă de laude. Dintre bărbații politici ținea cu Kogălnceanu. Dintre artiști mai mult îl avea la inimă pe Milo, dintre poeți pe Alexandri, dar zicea că acesta e de un timbru atît de dulce și delicat încît nu crede că ne-ar putea da epopeia literaturii române. [...] Cronicarii români nu-i avea, dar îi cunoștea.

⁷⁴ *Luceafărul*, nr. 3, 1905, pp. 59-64.

⁷⁵ Este vorba despre *Arta reprezentării dramatice* tradusă după H. T. Röhlscher, „care se găsește întregă printre manuscrisele lui Eminescu”.

Cu deosebire-i plăceau Neculcea și Miron Costin”). Concluzia autorului articolului este că „Eu socotesc că lui îi trebuia liniște absolută și viață fără griji ca să poată produce. Firea lui cerea aceasta. Avea o fire ascetică”.

În nr. 8⁷⁶, număr omagial G. Coșbuc⁷⁷ (frumos ilustrat cu fotografii de familie), dr. Sextil Pușcariu realizează un nou studiu comparatist între „poetul țărănimii” și Mihai Eminescu. Observațiile sale critice vizează specificitatea liricii celor doi poeți („Dacă versurile lui Eminescu curg ca un rîu limpede, ale lui Coșbuc se asemănă cu acele vâlcele din munți, cari în curgerea lor dau de sute și mii de obstacole”), dragostea pentru poezia populară și deosebirile de abordare („Eminescu. Acesta n’a imitat, ci a creat versuri populare. El a cutreierat toate țările locuite de Români, a cunoscut pe Românul de pretutindeni, a pătruns adînc în firea, în sufletul literaturii populare, și a scris ca poetul popular, însă mai frumos, căci el a știut ce poate lăsa afară și ce poate accentua ca să nu strice caracterul poeziei populare. «La mijloc de codru des», «Ce te legeni codrule», – în versurile populare aduse la desăvîrșire. În această direcție, după Eminescu, nu mai era nimic de făcut; și Coșbuc n’a scris nici un vers popular. Coșbuc n’a scris de asemenea nici un sonet afară de unul”).

În același număr, Ion Russu Șirianu amintește, în articolul „Despre Coșbuc”, despre notorietatea liricii lui Eminescu în Ardeal („știa pe dinafară toate poeziile lui Eminescu”).

Numărul 11, dedicat lui Vasile Alecsandri⁷⁸ (frumos ilustrat cu fotografii de familie), oferă o adevărată surpriză cititorilor revistei prin redarea unei *Scrisori* a lui Iancu Alecsandri⁷⁹, fratele „bardului de la Mircești”, scrisă imediat după îmbolnăvirea Poetului și trimisă lui Titu Maiorescu (începută cu „Scumpe Domnule Maiorescu...”), inserată în nr. 11 din *Lucașfărul*, în spațiul articolului *Iancu Alecsandri*. În scrisoare (cunoscută și analizată de eminescologi) nu numai că este menționată admirația pentru lirica eminesciană („Știi admirația mea pentru autorul «Epigonilor» și a «Nunței împărătești». Sărmanul, sărmanul Eminescu! Ce scumpă pierdere! Voi primi cu recunoștință volumul scrierilor lui și acel al lui Kotzebue. Crede-mă, D-le Maiorescu, al D-tale sincer de-

⁷⁶ *Lucașfărul*, nr. 8, 1905, pp. 168-175.

⁷⁷ Sunt inserate articole dedicate omagiatului de către: Oct. C. Tăslăuanu („Schiță biografică și bibliografică”), V. Ciofleac („La Badea George”), Rusu Șirianu („Despre Coșbuc”).

⁷⁸ Făcea parte din „puternica falangă de tineri cari au provocat mișcările de reformă în Moldova”.

⁷⁹ *Lucașfărul*, nr. 11, 1905, pp. 226-229.

votat. Paris, 30 Decembrie 1883”), ci și „adînca pricepere a lui Iancu Alecsandri pentru opera lui Eminescu”. El va relua, peste câteva luni, discuția despre Eminescu, amintind că a fost de față când Eminescu a citit, în casa d-lui Maiorescu, poemul *Călin* (*file din poveste*) cu titlul *O nuntă împărătească*, numindu-l „vrednic următor al aceluia cari au deschis calea mîntuirii, scumpa noastră limbă din cronici și din balade”. Veritabil eseu, textul menționat lansează ideea înrudirii de idei între *Scrisoarea I* și un document chaldean, tradus de asiriologul Oppert, pe care Poetul nu l-a cunoscut, dar a reușit să dea „cea mai bogată și mai strălucitoare” cosmogonie poetică din câte se cunosc. Concluzia autorului articolului *Iancu Alecsandri* este că „entuziasmul lui Iancu Alecsandri pentru Eminescu, față de răsura fratelui său, face multă cinste judecării lui literare. După moartea lui, întîmplată la Aprilie 1884, «Convorbirile» i-au publicat cîteva din manuscrisele rămase gata”.

În numărul 13-14⁸⁰, dedicat membrilor Academiei Române (cu scurte prezentări biografice ale câtorva dintre ei), este anunțat un nou eveniment editorial: apariția volumului M. Eminescu. *Scrieri politice și literare*. Vol. I (1870-1877), ediție îngrijită și prefăcută de Ion Scurtu, București, Inst. „Minerva”, 450 p. (ediția critică completă a operelor lui Mihai Eminescu era gîndită să apară în 3 volume, sub îngrijirea lui Nerva Hodoș, Ilarie Chendi și Alex. Rădulescu – primul, publicat în 1902, despre literatura populară, următoarele două volume p_lănuite să cuprindă poeziile inedite, variantele, fragmentele dramatice, proză inedită).

Cel mai amplu articol, publicat în trei numere succesive din *Luceafărul*⁸¹ din 1905, intitulat *Eminescu și teatru*, se datorează profesorului dr., poetului Ion Borcia, vechi și statornic colaborator al acestei reviste (obișnuit în paginile revistei *Familia*), și este rodul unor conferințe referitoare la ideile pedagogice și de teatru ale lui Eminescu, pe care profesorul le-a ținut în fața publicului tînăr. În debutul acestui expozeu, autorul subliniază surpriza descoperirii unui articol semnat de tînărul student vienez Eminescu, în care acesta făcea „o critică foarte dreaptă a averii noastre dramatice”, trecând la o analiză detaliată a acestuia. El prezintă contextul istoric („La anul 1870 se pornise, la inițiativa dlui Vulcan, în foile noastre, o discuție vie asupra ideii de-a înființa un teatru românesc în Ardeal. Cu prilejul acestei discuții, apărură în «Familia»

⁸⁰ *Luceafărul*, nr. 13-14, 1905, p. 291.

⁸¹ *Luceafărul*, nr. 17, 1905, pp. 339-342; nr. 18, 1905, pp. 256-259; nr. 19, 1905, pp. 380-382.

un articol iscălit cu inițialele unui foarte tânăr scriitor necunoscut – pe atunci student la Viena”) și face aprecieri la adresa acestuia („tânărul scriitor cunoștea ca foarte puțini alții starea teatrului românesc pînă în cele mai tănuite amănunte și avea pe de-asupra și o putere genială de intuiție. [...] Era un vizitator obicinuit al teatrului de curte, unde îl atrăgea aerul cel curat, poetic, plin de minte și de inimă, care-l respiri într-o instituțiune clasică”), subliniind interesul lui pentru teatru (cum „îl vădesc și propriile lui încercări dramatice, care datează tot de prin anii aceștia”). După o trecere în revistă a principalelor date din biografia Poetului (notând și sursele)⁸², analizează în amănunt concepția tânărului student despre mișcarea teatrală („Em. – ca toți cugetătorii și îndrumătorii neamului nostru – n’a vorbit nici odată de mișcările noastre culturale ca de manifestări izolate, ci a privit întotdeauna orice mișcare în toate legăturile ei cu viața largă românească, care este una singură”), repertoriu teatral („Tot ce se reprezintă pe scena teatrului trebuie să aibă deci valoare etică”), exprimându-și admirația pentru profunzimea ideilor acestuia („Documentarea teoretică a acestor afirmații e vrednică de orice mare critic și estetic prin logica și profunditatea ei filozofică”). În partea a doua a expozeului, profesorul analizează acele „reflexii generale asupra artei și a comediei”, citează din scrierile eminesciene privind teatrul, din trimiterile lui la mari dramaturgi, mari modele (Shakespeare, Björnstjerne Björnson, Victor Hugo, Molière, Gogol, Corneille, Racine, Lessing etc.), opiniile sale despre etic și estetic, traduceri și compuneri originale, dramă și comism în actorie, „întoarcerea la natură” și manierism în actorie („combate tot ce e manieră, maniere copiate după școala franceză și remarcă și laudă întotdeauna pronunția «firească și îmbărbătată», «energică» a limbei românești”).

În numărul 21⁸³, la rubrica „Dări de seamă și notițe” din același an 1905, este semnalată cu bucurie primirea în redacție a volumului M. Eminescu. *Poezii Postume*, București, Minerva, 1905 – o ediție reluată a volumului editat de Nerva Hodoș (după moartea acestuia), adăugită cu poezii inedite, datorată lui Ilarie Chendi care nu uita să specifice că urmează ediția critică promisă de ei („Ca și cea dintâi /ediție/, ea /ediția de față/ are un caracter provisoriu și nu vrea să fie decât o tranziție la o ediție critică definitivă”). Observațiile critice atente ale redactorului cronicii au valoare de document, ele surprinzând un fragment din

⁸² Eminescu, *Diverse* (Șaraga), p. III și IV. *) Il. Chendi, „Preludii”, p. 41; i) Cf. Șt. Cacoveanu, „Eminescu la București în a. 1868/ 69”, *Luceafărul*, IV, p. 59.

⁸³ *Luceafărul*, nr. 21, 1905, p. 458.

istoricul tipăririi operei eminesciene la începutul secolului XX, interesul crescând pentru aceasta („La 1902 dl Nerva Hodoș, în prima ediție a «Poeziilor postume», și d. Il. Chendi în primul volum al operilor complete: «Poezii populare», –promiteau o ediție critică a operilor lui Eminescu. Toți cei ce așteaptă să cunoască în toată bogăția ei comora de gândire a genialului poet, pînă acum n'au văzut nimic din cele făgăduite acum sînt trei ani. Domnul Ion Scurtu în acest răstimp a publicat minunatul roman «Geniu Pustiu», însoțindu-1 cu o prefață lămuritoare și cu note minuțioase, iar de curînd tot dsa a scos primul volum din «Scrierile politice și literare» ale lui Eminescu, – despre această importantă publicație, făcută cu conștientiositate și cu multă severitate critică, se va vorbi în unul din numerile viitoare. De curînd dl. Chendi a tipărit a doua ediție a «Poeziilor Postume», completată cu bucăți inedite și însoțită la sfîrșit de note. Trebuința unei a doua ediții din aceste poezii, cari sînt lucrări imperfecte, încercări din tinereță cu multe scăderi, dovedește interesul viū al publicului față de tot ce-a scris Eminescu. Și e păcat că această personalitate puternică, această sinteză a gândirii noastre românești nu ni se înfățișază odată întregă”). Important că în acest scurt articol sunt reproduse pentru prima oară două din poemele eminesciene: *Dintre sute de catarge și Ș-acele dulci păreri de rău*. Apreciind această apariție editorială, o recomandă convingător cititorilor revistei („Bogăția de gândiri și frumseți din acest volum, chiar așa fragmentar cum ni se prezintă, e vrednică să fie cunoscută în cercuri cît mai largi, mai ales că pînă la ediția completă se vor mai scurge anii”).

În numărul următor⁸⁴, o altă surpriză a redacției: reproducerea celebrului *Monolog al Mirei* despre care sunt aduse completări în „Notă” („Monologul acesta face parte din un început de tragedie istorică a lui Eminescu. Subiectul e scos din viața lui Ștefan Vodă, cel tînăr al Moldovei [1517-1527]. Fragmentul poartă titlul «Mira» după eroina cu acelaș nume, despre care însă se tratează foarte puțin. Ștefan e reprezentat de autor ca un om nestatornic, de-o beție tristă, nobil în fundul inimei, dar abrutizat prin pasiune; un mare fond de grandoare; caracter melancolic; sangvinic; oacheș. Mira avea să fie o fată palidă și lunatică, cu inima la început rece a unei virgine ce-a visat cerul. E personificarea unei rugăciuni melancolice, care nu se știe cum se rătăcește pe pămînt, cînd nimica din ea nu se pare a fi a pămîntului”); sunt aduse și cîteva lămuriri asupra acestei creații eminesciene („Lucrarea, cîtă ne-a rămas,

⁸⁴ *Luceafărul*, nr. 22, 1905, p. 475.

împreună cu schițele ei, se păstrează în Mscrișele Academiei nr. 2253 și se va tipări în volumul al doilea de scrieri postume [„Teatru”].

Pe tot parcursul anului următor, 1906, nu apare nici o informație referitoare la postumitatea lui Eminescu. Ultimul număr al revistei din perioada budapestană, nr. 13-16, este dedicat regelui Carol al României, cuprinzând majoritar articole despre istoria României semnate de Nicolae Iorga, dr. Ioan Lupaș, dr. Vasile Pârvan, dr. Ion Bianu, George Murnu⁸⁵, Octavian C. Tăslăuanu, dată după care sediul revistei se va muta la Sibiu, cum semnaleză și redacția („După cinci ani de trudă, – în cari am reușit să creăm un organ de propagare a străduințelor noastre culturale, – am izbutit astăzi să curmăm acea situație paradoxală de-a propovădui cele mai românești îndemnuri, – din vârtejul unui mediu atât de străin de noi. Acum ne întoarcem acasă”⁸⁶). În acest ultim număr, viitorul savant Ioan Bianu⁸⁷ închină regelui un articol amplu, în care scrie despre noul discurs despre „limba românească” rostit de Maiestatea Sa la 1 aprilie 1905, în fața Academiei Române („La temelie acestui templu se află limba, această duioasă limbă românească...”), apreciind că este una dintre cele mai emoționante rostiri („Delă cuvîntările rostite de Timotei Cîpariu la 1861 la inaugurarea Asociațiunii pentru cultura Românească în Transilvania și la inaugurarea Societății Academice Române în București la 1867”).

Apar în acest an noi ediții Eminescu: „Bogdan Dragoș: dramă istorică inedită, cu o precuvîntare de Iuliu Dragomirescu, ediție complectă” (București, Editura Librăriei Leon Alcalay, 1906) ș.a., dar în frământarea mutării sediului revistei de la Budapesta la Sibiu, evenimentul trece neobservat.

La capătul scurtei noastre incursiuni în istoricul acestei extraordinare reviste românești denumită atât de sugestiv *Luceafărul*, putem concludiona că în lupta eroică dusă de aceasta (cu armele scrisului) pentru păstrarea identității în condițiile extrem de dificile ale funcționării ei în capitala Ungariei, Eminescu a reprezentat continuu simbolul unității de limbă și simțire, simbolul valoric la care s-au raportat atât membrii redacției, cât și colaboratorii, însemnările despre acesta păstrând vie flacăra românismului. Mișcarea culturală susținută de *Luceafărul* la

⁸⁵ „Românii din Peninsula Balcanică”.

⁸⁶ *Luceafărul*, nr. 13-16, 1906, p. 356.

⁸⁷ Blăjeanul cu studiile la București, Milano, Madrid și Paris, șeful primei Catedre de Istoria Literaturii Române și decanul Facultății de Litere și Filosofie din București, din 1884, directorul Bibliotecii Academiei, bibliolog și filolog român.

Budapesta a reușit, în condițiile în care Carpații păreau hotar de netrecut între frați („În Ardeal se vorbea despre națiunea română, dar în concepția celor mai mulți hotarele ei se opreau la Carpați”⁸⁸), să trezească și să mobilizeze conștiințe, mulți din membrii ei numărându-se printre făuritorii Marii Uniri, visul de aur al Poetului național.

Bibliografie:

Colecția revistei *Luceafărul* 1902-1906: <https://documente.bcu-cluj.ro/bibdigit>

Luceafărul – Documente B.C.U.C. – Luceafărul Biblioteca digitală B.C.U. „Lucian Blaga”

Notă: Citatele din paginile revistei au fost redată întocmai, pentru a se simți parfumul epocii, dar și remarcă nevoia unității ortografiei despre care a scris în nenumărate rânduri Eminescu.

⁸⁸ Octavian Tăslăuanu, *Amintiri de la Luceafărul*, București, Tipografia Bucovina I.E. Torouțiu, 1939, p. 84.

TÂRGOVIȘTE-INDIA¹

Prof. Mihai STAN

La Târgoviște, prin Editura Bibliotheca (fondată 1997) la început, apoi prin Societatea Scriitorilor Târgovișteni (2005), s-au stabilit relații culturale temeinice cu Asociația Culturală România-India (RICA), precum și cu Academia Internațională „Mihai Eminescu” (fondată de dr. George Anca în 1981 la Delhi – India), numeroși scriitori din SST activând în cadrul celor două entități culturale într-un proiect comun cu Ambasada Indiei la București.

Câteva titluri apărute la Bibliotheca sunt lămuritoare: *Dharma hindusă. Ghid pentru profesori* (2002), editor Nawal K. Prinja (carte menită să deschidă orizonturi noi celor interesați de cultura indiană și însetați de adevăr); *Gramatica sanscrită în versiunea lui Mihai Eminescu* (2004) (a reprezentat prima tipărire cu litere devanagari a faimosului manuscris eminescian – ediția națională îl publică în facsimil –, incluzând comentarii de Amita Bhoose, acad. Dimitrie Vatamaniuc, Sergiu Al. George); *Literary Anthropology* (2005) de George Anca (pornește de la *Sakuntala* lui Kalidasa, cuprinzând studii de indoeminescologie și indo-brâncușologie); *Jurnal dedelhi* (2005) de Rodica Anca (evocă și întâlniri cu personalități din capitala Indiei precum Satyavrat Shastri, Margaret Chatterjee, Urmila Rani Trikha, Andre și Esha Beteille); *Târgoviște-India* (2008) (este o antologie poetică poate unică în lume, cu traduceri în engleză din 20 de poeți membri ai Societății Scriitorilor Târgovișteni, față în față, cu versiuni românești din 60 de poeți indieni, începând cu Rabindranath Tagore). Chiar *Partea nimănui* (2010), cartea de poeme proprii a traducătorului antologiei, George Anca, poate fi greu înțeleasă fără gândul la poeticile indiene.

În premieră absolută, a fost publicată la aceeași editură (2011) o carte semnată de cercetătoarea indiană, Zricha Vaswani (de menționat că un capitol fusese publicat anterior în *Litere*). Volumul a fost lansat pe 25

¹ Zricha Vaswani, *Effect of indian thought on Mihai Eminescu / Eminescu și gândirea indiană*, ediție bilingvă româno-engleză, traducere George Anca, Editura Bibliotheca, Târgoviște, 2011.

ianuarie în cadrul Simpozionului „Eminescu și spiritualitatea indiană” desfășurat la salonul „Colocviile de Marți” (București, str. J.L. Calderon), moderat de dr. George Anca, anul 2011 fiind declarat Anul Eminescu (161) și Tagore (150), eveniment la care au participat și 8 scriitori târgovișteni, membri ai Academiei Internaționale „Mihai Eminescu”.

Eminescu și gândirea indiană, inițial teză de doctorat (susținută la Universitatea „Dr. Bhim Rao Ambedkar”) a doamnei Zricha Vaswani, este un volum bilingv (română-engleză) în care autoarea realizează „o operă semnificativă de literatură comparată și cercetare filologică [...] bazându-se pe opera unui singur poet român, Mihai Eminescu. Lucrarea sa este o punte între două culturi aparent diferite” (dr. R.K. Shukla – India, referent doctoral).

Autoarea însăși mărturisește în prefață: „Ofer această cercetare cititorilor ca probă absolută a supremei spiritualități a lui Eminescu. Este spre creditul lui, mai degrabă decât a detracta de la acesta, că de-a lungul vastelor răstimpuri de cultură, religie, crezuri, credință, condiționare, presiune socială, distanțe în timp și limbă, el încă a putut întinde o mână spre structurile antice sanscrite în căutarea iluminării sale. Aceasta este, în opinia mea, supremă creativitate”. Recomfortantă gândire/atitudine, opusă celor care l-au declarat pe Mihai Eminescu „perimat” sau „supraevaluat”. Asemenea și faptul că în anul 2009 Eminescu face încă obiectul unei teze de doctorat în... India. Să ne învețe, oare, din nou, străinii să ne apreciem valorile!?”

Intrând în structura propriu-zisă, cititorul atent descoperă că autoarea pune în paralel excerpte din poemele eminesciene cu cele selectate din scripturile hinduse sau budhiste. „Nu este vorba de corpusul scripturilor, nici de selecții esențialiste, ci de declanșări analogice, asociative, intermediare de lectură empatică a lui Eminescu. Scripturile se regăsesc într-o modernitate-surpriză, într-un epitom indo-european”, observă dr. George Anca, traducătorul și îngrijitorul ediției. Și mai departe: „Autoarea, ca o dansatoare într-un templu, desfășoară valuri magice, într-o revelație interculturală, într-un estetic avatar, ca și cum ar fi prima și unica medium-cititoare a lui Eminescu sanscrit”.

După revelarea lui Eminescu – în anii de adolescență petrecuți în România – prin manuscrisul traducerii gramaticii sanscrite a lui Franz Bopp, aflat la Universitatea din Iași, Zricha Vaswani, reîntoarsă în India, găsește subiectul acestui studiu în care pune în corespondență părți din poemele lui Eminescu cu fragmente din scripturile supreme ale vechii-noii Indii: *Odă – Katha Upanishad; Glossa – Sutta Nipata; Rugăciunea unui dac*

– *Rig-Veda*; *Scrisoarea I – Rig-Veda*; *Luceafărul – Srimad Bhagavad Gita*; *Kamadeva – Sakuntala*; *Mortua est – Budha-Karita*.

Dacă despre *Scrisoarea I* autoarea se mărginește la o informație succintă (*Scrisoarea I* a fost publicată prima oară în revista literară *Convorbiri literare*, la 1 februarie 1881), despre *Rigveda* consideră necesară o prezentare ceva mai extinsă, special pentru lectorul român, nefamiliarizat cu unii termeni.

„Veda (sanskrită – «cunoaștere») cuprinde cea mai veche literatură sacră a Indiei, consistând primordial în patru colecții de imnuri sacre ori versuri, porțiuni poetice detașate și formule ceremoniale. Cele patru Vedas au fost compuse în Vedică, o formă arhaică a curentului sanscrit printre popoarele vorbitoare de indo-europeană, care au intrat în India din regiunile iraniene. Cele mai vechi porțiuni din Vedas se crede a-și avea originea în jur de 1300-1000 î.Hr., totuși, Vedas, în forma lor prezentă, se crede că ar data doar de la sfârșitul celui de-al 3-lea secol î.Hr. Înainte de a așterne în scris textele prezente, înțelepții numiți Rishis transmiteau oral materia vedică.

Imnurile din Vedas au format un corp liturgic care crește în parte pe lângă cultul aceluiași ritual și sacrificiu. Ele proslăveau zeitățile ereditare, care în cea mai mare parte personificau variate fenomene naturale și cosmice, cum sunt focul (Agni), soarele (Surya și Savitr), aurora (Usha), furtunile (Rudras), războiul și ploaia (Indra), onoarea (Mitra), autoritatea divină (Varuna) și creația (Indra, cu un oarecare ajutor al lui Vishnu). Imnurile erau compuse pentru zei și multe erau recitate sau cântate în timpul ritualurilor. Cele patru Vedas – Rig-Veda, Sama-Veda, Yajur-Veda și Atharva-Veda – sunt cunoscute și ca Samhitas (în mare, «colecție»). Cea mai de seamă colecție, Samhita, de astfel de imnuri, din care «hotr» (preotul-șef) își extrăgea materialul pentru recitățile sale, este Rigveda. Formulările sacre cunoscute și ca mantras erau recitate de preotul responsabil al focului sacrificial și al desfășurării ceremoniei; aceste mantras și versuri au fost strânse cu timpul în Samhitas cunoscute colectiv ca Yajurveda. Un al treilea grup de preoți, condus de un «udgatr» (cântăreț) interpreta recitări melodice care, deși luate aproape în întregime din Rigveda, au ajuns să fie aranjate ca o Samhita separată – Samadeva (Veda Cântecelor). Acestor trei Vedas-Rig, Yajur și Sama, cunoscute ca «trayi-vidya» (întreita cunoaștere), li se adaugă a patra, Atharvaveda, o colecție de imnuri, rostiri magice și incantații care reprezintă mai mult un nivel folcloric al religiei și rămâne parțial în afara sacrificiului vedic. Întregul corpus al literaturii vedice – Samhitas – și expunerile care le-au fost atașate – Brahmanas, Aranyakas, și Upanishads – au fost considerate Sruti, produs al revelației divine”.

Întreaga literatură pare a fi fost prezervată oral (chiar dacă anterior vor fi existat manuscrise care să asiste memoria). Chiar și astăzi, multe din aceste lucrări, mai ales cele mai vechi trei Vedas, sunt recitate cu subtilități de intonație și ritm ce s-au transmis din zilele timpurii ale religiei vedice în India. În continuare, autoarea surprinde similitudini între *Rig-Veda* și *Scrisoarea I*. *Scrisoarea I* conține o adâncă influență din Imnul Creației din *Rig-Veda*. A se compara, de exemplu, scena de dinaintea de Creație așa cum e zugrăvită în *Rig-Veda*: „Nici ceva nici nimic nu exista”, care este exact ce spune Eminescu despre ea: „La-nceput pe când ființă nu era, nici neființă”. Similar, pe când profeții *Rig-Vedici* se miră: „Ce acoperea totul? Ce adăpostea? Ce ascundea?/ A fost abisul fără fund al apei?”. Eminescu surprinde perplexitatea lor în versetele: „Fu prăpastie? Genune? Fu noian întins de apă?”. Al doilea (?) verset din Imnul Creației din *Rig-Veda* a fost transliterat aproape complet de Eminescu în *Scrisoarea I*. Astfel versetele din *Rig-Veda*: „Nu exista moarte, așadar nu exista nemuritor” se citesc ca „La-nceput pe când ființă nu era, nici neființă./ Pe când totul era lipsă de viață și voință” în *Scrisoarea I*; similar, versetul din *Rig-Veda*: „Nu era lumină de noapte, nu lumină de zi” a influențat versul lui Eminescu: „Când nu s-ascundea nimica, deși tot era ascuns” în *Scrisoarea I*, și mai departe („Cel Singur sufla fără suflu în sine”) a fost prezentat de Eminescu: „Când pătruns de sine însuși odihnea cel nepătruns”.

Tema adâncului întuneric de dinaintea Creației așa cum este zugrăvită în *Rig-Veda* a fost din nou redată, aproape cuvânt cu cuvânt de Eminescu în *Scrisoarea I*, chiar dacă după aceasta a elaborat asupra ei pe cont propriu. Astfel, versetul din *Rig-Veda*: „Întuneric era și totul la început era ascuns” a fost formulat de Eminescu: „Când nu s-ascundea nimica, deși tot era ascuns”. Cât despre următorul verset din *Rig-Veda*: „În adâncă beznă, un ocean fără lumină”, la Eminescu apare prin sinonime: „...era un întuneric ca o mare fără-o rază”.

Începutul Creației, potrivit *Rig-Veda*, a fost „germenul” care a „izbucnit” datorită „căldurii fierbinți” spre a revela „o natură”. Eminescu, în *Scrisoarea I* ne spune că începutul Creației a fost un „punct” (=„germen”) care „se mișcă” (=„a izbucnit”) datorită „haosului” (=„căldura fierbinte”) spre a deveni „mamă”, apoi iarăși „tată” (=a revela „o natură”). Astfel, spune Zricha Vaswani, în *Rig-Veda* avem: „Germenul ce încă zăcea acoperit în umbră/ Izbucnește, o fire din căldura fierbinte”, iar în *Scrisoarea I*: „Dar deodat’ un punct se mișcă... cel întâi și singur. Iată-l/ Cum din chaos face mumă, iară el devine Tatăl...”

Oricine citește rândurile de mai sus din Rig-Veda cu o minte sensibilă va observa paradoxul întregului nemăsuratei, vastei și infinit variatei Creații, izbucnind dintr-un mic, singur „germen”. Nici Eminescu, citindu-le, nu a rămas insensibil: „Punctu-acela de mișcare, mult mai slab ca boaba spumei/ E stăpânul fără margini peste marginile lumii...”. Când Eminescu scrie: „De-atunci negura eternă se desface în fășii,/ De atunci răsare lumea, lună, soare și stihii...”, se aseamănă cu „ye poets”, din cuvintele profetilor vedici: „Cumpănind hotarul dintre lucruri create/ Și necreate”.

În fapt, în poemul lui Eminescu *Scrisoarea I*, această întreagă porțiune legată de Creație, a fost introdusă în mijlocul poemului ca meditații ale unui filosof, creând aceeași imagine ca rândurile vedice de mai sus. Pentru a-l cita pe Eminescu din *Scrisoarea I*: „Pe când luna strălucește peste-a tomurilor bracuri,/ Într-o clipă-l poartă gândul îndărăt cu mii de veacuri:/ La-nceput, pe când ființa nu era, nici neființă...”

Lungul citat are rostul de a prezenta, pentru cei ce nu vor putea intra în posesia cărții, modelul interpretării oferite de Zricha Vaswani.

În final, autoarea conchide că, astfel, versiunea lui Eminescu a imnului Rig-Vedic al Creației în poemul *Scrisoarea I* este o probă limpede de admirație genuină invocată în el. Imnul Creației din Rig-Veda știm astfel că a fost adânc îmbibat în mintea și inima lui Eminescu, transformând și hrănind sufletul însetat și cuprinzându-i toată ființa.

Apariția acestei cărți la Editura Bibliotheca nu este un accident, ci o etapă a proiectului amintit RICA-SST-Ambasada Indiei. Următoarele apariții ale acestui proiect cultural transnațional sunt *Introducere în Jainism* de Rudi Jansma și Sneh Rani Jain; *Mantra Eminescu* de George Anca. În acest context, editarea, în 2008, a antologiei de poezie *Târgoviște – India. Antologie poetică / Poetical anthology*, nu mai pare – după aprecierea unora – „o ciudățenie”. Să amintim că, în septembrie 1975, poetul Ayappa Paniker, oaspete al vechii Capitale a Țării Românești, a compus, parcă premonitoriu următorul poem *Târgoviște* (publicat în *Litere*, nr. 11-12 (68-69), 2005): „Bătrânul Mircea târg în dublă vista/ cocoțat între două râuri,/ unul al trecutului și altul al viitorului,/ hrănit de Caragiale și Văcărești:/ înalță-te, pasăre a prosperității,/ pe aripile poeziei și ale oțelului/ logodind trupul cu spiritul,/ poezia ta precum oțelul de puternică,/ oțelul tău strălucind precum poezia”.

Și nu din întâmplare, un Amfiteatru al Universității „Valahia” din Târgoviște poartă numele lui Rabindranath Tagore.

EMINESCU, SAU CARTEA UMBRELOR LUMINOASE

Emil STĂNESCU

Capitolul 1

Felix Iancu: Dialogul cathartic.

E deja târziu. Iertați-mă, Nadine, și tu, dragă Tardent, dar sunt gata de somn... Alunec în lumea fericită a umbrelor. Și ia-tă-mă visând direct în limbaj, în cuvinte, aici...

*

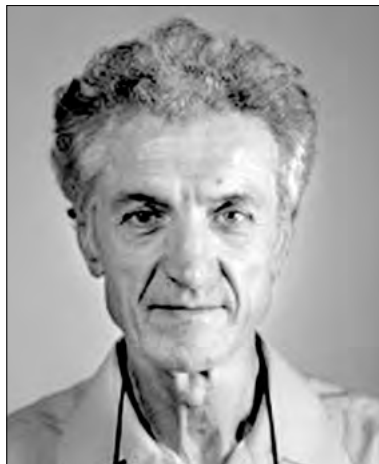
– Ideea de a sta de vorbă cu tine în-suți, așa cum ai sta de vorbă cu Eminescu, zi de zi și noapte de noapte, este, fără îndoială, deosebită. Fiecare român sau iubitor al operei poetice a lui Eminescu se va considera îndreptățit să fie el tu, cel care ai scris acest roman al confundării întru ființă și gând cu Poetul național, al cufundării în mitul „Poetului național” până-ntr-acolo încât să-l transformi în propria ta conștiință, devenind una cu ființa sa..!

– Neîndoielnic, toți impotenții plăsmuirii vor sări în sus, vexați de originalitatea și curajul unui astfel de demers (numit, fără doar și poate, dar pe bună dreptate, românesc), și-ți vor striga: „Blasfemiatorul!”, „Grafomanule!”

„Ratatule”, de nu chiar: „Rahatule” sau: „Scârnăvie!”

Dar ție să nu-ți pese, prietene Olind. Ți-o spun chiar eu, Mihai Eminescu! Aidoma îmi strigau și mie toți mamelucii încondeiați în articolele de la *Timpul*, pentru că nici nu s-a pomenit o armă mai ucigătoare decât cea a cuvintelor ce doboară orice oroare și face lumină în orice ungher în care s-ar pitula minciuna, trădarea, desfrâul și grandomania care merg mână în mână cu crima. Da, pentru că, dintre toate relele de pe lume, pe cea a infatuării și disprețului față de cei mai inteligenți și mai înzestrați ca tine o consider cea mai vrednică de plesnit peste față până la anihilare, până la sânge și amuțire, ca pedepse blânde față de păcatele lor de neiertat.

Sunt convins că orice vei scrie aici, sub forma nostalgică a acestui manuscris, îți aparține, dar este, vezi bine, rostuit de mine și va fi înfierat

cu acea veche „mânie proletară”, cu acea ură de care s-au servit mulți dintre ei, cei vechi și actuali, iar aceștia din vremea ta nu vor face excepție, și pe care, iată, o vor invoca, chiar împotriva mea, citându-mă și astăzi și în veșnicie, cu sfruntată nerușinare, tocmai nulitățile: „Zdrobiți orânduiala cea crudă și nedreaptă/ Ce lumea o împarte...”, da, ...în fel de fel de felurimi...

Da, încă odată, da, și iartă-mă, n-ar fi trebuit să mă las cuprins de acea veche fierbințeală a gândului din anii în care mai credeam că poezia trebuie să transmită idei maselor, și mai ales maselor muncitoare. Chiar cu puțină vaselină pe haine, pe anterior, sau funingine de furnal pe față, dacă se poate, pentru mai multă autenticitate...

– Bine, dar lasă-i în plata Domnului, uită-i și revino la liniștea și seninătatea ta poetică atât de admirată de o lume întreagă. Și, dincolo de toate acestea, Mihai, spune-mi, te rog, de câtă vreme n-ai mai vorbit cu o ființă omenească?

– Nu-i mult, nu-i deloc atât de multă vreme cum poate îți închipui. Uite, de pildă, am avut bucuria să schimb câteva cuvinte cu o fetiță istețată care și-a deschis ușa sufletului în același fel ca tine, punând peste manuscrisul meu cu *Somnoroase păsărele* un petic de calc, și copiind cu mare atenție cuvintele scrise de mine în mare grabă pe caiet, mai ales noaptea, în liniște, atunci când l-am transcris de pe foi. Da, m-a readus în lumea reală... Da, da, fetița aceea mi-a spus dintr-o dată, în liniștea camerei sale, privind către un portret al meu atârnat pe perete:

– Bună dimineața, domnule Eminescu!

– Bună dimineața, domnișoară, i-am răspuns, ce vânt te aduce pe aici?

Și n-am să uit niciodată ce figură mirată am văzut atunci în fața ochilor, cum s-a întors spre ușă și a ieșit în mare grabă, mai aruncându-și o dată privirile iscoditoare prin camera goală, căutând pe cineva prin spațiu sau pe pereți. Apoi s-a repezit spre biroul tatălui ei, acela fiind un mare critic literar și, contrar obiceiului, fetița și-a învins stânjeneala și a ciocănit de trei ori la ușa lui închisă, după care, spre mirarea acestuia, a îndrăznit să calce în acel sanctuar, în biroul lui unde nu mai intrase decât rareori, și tot încerca să-i povestească despre întâlnirea cu vocea. Tatăl ei era o fire blajină, a chemat-o mai aproape de el, a cuprins-o cu mâna sa mare de spate, apoi ridicând-o de subțiori, cu multă dragoste, și-a așezat-o pe genunchii lui uriași și a liniștit-o, mângâind-o pe cap și zicându-i:

– Nu putea fi Eminescu. Poetul nostru cel mare a murit de multă vreme... și el era tare bun și nu putea speria fetițele niciodată...

După care i-a zis cu o ironie caldă în glas și cu privire zâmbitoare:

– Cine ți-a vorbit, o fi fost vreun Zburător... Sau vreun Luceafăr, mai știi?

Chiar fusesem prea dornic pe atunci să articulez câteva cuvinte, așa că, invocat de o ființă umană de o asemenea puritate sufletească, am mizat pe spontaneitatea către care mă încurajase chiar ea, și am ignorat cele trei praguri ale lui Hiperion în drumul său pământean, păstrând proporțiile analogiei, către Cătălina. Dar am avut rapid de îndurat corecția vieții, pentru că am speriat făptura plătândă și atât de sensibilă pe care o cunoști și tu, sunt convins. Avea un nume frumos: Monica. Și, dacă nu mă înșel, pe tatăl ei îl chema Lovinescu.

A fugit brusc, lăsându-mă pe mine într-un vis, și nu cred că va fi dispusă vreodată să revină. O adiere, așa a fost, o pură adiere, ceva ce, poate, o va fi marcat pentru toată viața, dar deocamdată nu știe că așa a și fost, că a vorbit într-adevăr cu mine, cu Mihai Eminescu... în deficit de persoană. E greu de admis și pentru oamenii mari.

– Și când s-a întâmplat asta?

– Nu am un sistem temporar foarte precis, dar cred că era undeva prin '45-'46.

– Secolul trecut, evident.

– Da, imediat după război, ai dreptate. Atunci au fost mai multe întâlniri, așa le numesc, pentru că lumea era tulburată peste măsură, iar oamenii aceia erau atât de deosebiți, aveau ceva care se cheamă acord fin, ceva ce nu se mai potrivește lumii de azi. Cu unele excepții, bineînțeles.

*

– Eminescu a revenit printre noi. Ne vorbește. Este și acum prezent și a rămas totdeauna prezent, și pentru cine știe să-l audă, vorbește neîncetat. Da, și-a amintit de noi chiar în clipa așa-zisei morți clinice. Este de multă vreme pe acord fin. Este, și el o știe prea bine, prietenul meu. Mă întâlnesc deseori cu el. Nu e nicio minune. L-am „descoperit”, așa cum ai face dacă în loc de a așeza acul gramofonului pe discul de ebonită, ai lua în mână o pană de scris sau un toc și o călimară cu cerneală și ai urma cu grijă conturul cuvintelor așternute de el în caiete vechi, pe un calc, pe o foiță transparentă prin care s-ar vedea adevăratul scris al poetului. Mulți vor fi încercat din curiozitate, dar nu întotdeauna se produce minunea. Pe lângă mișcarea mâinii mai trebuie să ai și aceeași viteză de înaintare, și mai trebuie să ai și reculegerea, starea lui de spirit pentru a putea pătrunde până la sufletul limbajului său de atunci și a-l

trezi în tine și a-l face să-ți răspundă la salut, așa cum a făcut cu o mare intuiție fetița Monica. Și toate acestea pentru că, nu încape îndoială, la Eminescu în suflet, în spirit, trebuie să pășești abia după ce-i adresezi un salut cu inima deschisă, cu toată buna cuviință, un „Bună ziua!” sau „Bună seara, domnule Eminescu!” Atât. Și el îți răspunde...

Capitolul 2

Felix Iancu Brezoianu:

La câțiva ani buni de la scrierea acestor rânduri, am fost tulburat până la extaz când, îndemnat de câțiva prieteni, am citit și eu cu mare plăcere proza marelui poet. Eram apostrofat de un foarte pasionat cercetător al operei lui Eminescu ce-și dăduse nu știu cum seama că nu citisem această splendidă parte a operei sale: „N-ai citit *Geniu pustiu!*”, cu o părintească demândare! Și iarăși s-au mai scurs zile multe și, poate, chiar ani... Când și când mă mai gândeam să caut cartea, ba am cercetat și volumele dispărute din ediția Perpessicius, dar am văzut cu regret că-mi lipsește volumul consacrat prozei, iar cum accesul la un teanc mare de cărți îmi era imposibil din cauza lipsei de spațiu unde să le desfășor, am tot amânat acea lectură... A fost însă să se întâmple deunăzi, când am dat de volumul cu pricina la Iulian, anticarul bonom din oraș, care mi-a cerut pe acea carte 1 leu! – o sumă incredibilă pentru o carte a lui Eminescu.

Așa că, iată, acum, la sfârșitul lecturii, găsesc demn de a nota următoarele două idei excepționale din punctul meu de vedere, pe care Geniul le inserează în prozele sale:

1) Mai întâi, îndemnul către Umbră: „...ca tu să petreci pe pământ în locul meu, cu simpla îndatorire de-a însemna în ziarul tău tot ce ți se va petrece – memorii pe care le voi citi eu” (p. 181). Sunt cuvintele pe care Umbră și Poetul le schimbă în proza *Umbră mea*, dar ideea apare și în *Geniu pustiu*, unde este vorba despre dialogul personajului Dan cu Umbră sa, și de convenția stabilită a Umbrei cu acesta: „Bine, zise Dan, apucând mâna cea rece și diafană a umbrei, te îndemn însă a scrie memoriul vieții tale, ca să-l găsesc, când voi reveni pe pământ, și să-l recitesc. Tu ai o judecată rece și vei ști să-mi descrii toată natura vizionară și înșelătoare a lucrurilor lumești...” (pp. 25-27).

Deci, preocuparea de a ține jurnal apare în momentul despărțirii eului de „umbră” sa, când cele două entități vor avea existențe separate, iar utilitatea acestor „memorii” fiind bine înțeleasă pentru reîntruparea

ulterioară a celor două ființe ce trebuie să cunoască „viața” ce li se va atribui amândurora pentru a putea trăi în continuare și a nu se da de gol în privința sciziunii nefirești în societate...

2) Ideea, pe care am avut-o și eu, anii trecuți, chiar în ceea ce-l privește pe Eminescu, aceea de „a vorbi” cu Umbra sa, culmea, așa cum abia acum am descoperit-o chiar la el: „...apoi se îngroșă plastic din părete afară, astfel încât sări din cadru jos și mă salută surâzând, ridicându-și căciula din cap.

– Seara bună, domnul meu, zisei eu, și-i întinsei mâna, dar dădeam în vânt, căci umbra, deși îmbrăcată, deși frumoasă, nu era totuși alta decât umbră. Îi oferii un scaun și șezu.

– Ești mulțumit cu lumea? zise surâzând.

– Da, răspund eu asemenea surâzând” (pp. 180-181, *Umbra mea*).

Așa încât, notam în propriul jurnal: „M-a uimit chiar, pot s-o spun, faptul că am găsit tocmai cuvintele: „Seara bună, domnul meu”, echivalente cu salutul pe care Monica îl folosea la „întâlnirea” ei cu Eminescu, în povestea redată anterior: „Bună dimineața, domnule Eminescu!”

*

Revenind la ideea inițială, pot spune că multe astfel de nevoi și trebuințe de sincronizare sunt necesare pentru a-l emoționa într-atât pe marele poet, încât să-l determinăm să-și lase de-o parte trista veșnicie, încât măcar pentru câteva clipe sau ore, să accepte să revină la întâlnirea cu Graiul său, pentru că, nu-i așa, tu, pentru el, nu poți fi decât mesagerul Graiului, al Limbii române vii, actuale, schimbate, mutate din cadrele stabilite de el, dar păstrându-i amprenta fundamentală, de geniu.

Tu, cel ce bați la poarta sufletului lui Eminescu, nu poți fi decât un om desprins de lucrurile particulare, individuale sau conjuncturale ori accidentale, când ai tentația de a-i vorbi lui, și nu pentru că el le-ar disprețui, nu, ci pur și simplu pentru că astfel de lucruri nu apar în epură... nu „se citec” în zona aceea de transfer de la ființă la ființă, ca sub razele Röntgen.

*

– Da, Felix, ai dreptate, mi-a spus din nou Eminescu, am revenit, și voi reveni perpetuu alături de tine și de alți prieteni, prin timp. Sunt capabil să vorbesc și chiar să aud, să simt și să râd, ca și cum aș fi încă în simțuri. În fapt, doar cu intelectul, cu poeticul. Mental! Sau spiritual; tocmai pentru că, aidoma lui Leonardo, și eu am văzut poezia, așa cum el a văzut pictura ca „una coza mentale”.

Spun asta pentru că e ceva ca un murmur în jurul vocii tale, ca rezonanța unui „ecou într-o peșteră vastă”, dar nu știu dacă e doar murmurul paralel al gândurilor tale sau sunt voci ale celor care cântă române sau lieduri pe versurile poeziilor mele. Simt asta și cred că și tu simți la fel. Că ecouri ale propriilor versuri sapă ceva în ființa lumii și, dintre toate sunetele planetei sau ale întregului univers, poetul aude acele cuvinte pe care el însuși le-a pus în poeme; poate, pentru că nu el le-a pus, ci pentru că lui i s-au dat, lui i-a fost dat să le spună așa și nu altfel, de parcă ar fi vorba de ceva suprafiresc, de ceva ce la greci se numea inspirație, cânt dirijat de o Muză, iar la romani – de Carmina, Poezia întruchipată.

– Da, prietene, știu că numele tău este Omat Ruon și că te-am întâlnit prima oară când aveam 23 sau 24 de ani. În *Geniu pustiu* te-am anticipat sub numele lui Toma Nour și știu că, într-o zi îndepărtată de sfârșit de august sau început de septembrie, tânăr student fiind și plin de frământările lumii voastre în care se amestecau cele specifice vârstei, dar și cele legate de filozofie, religie, biologie, de arhitectură și mai noua genetică, alături de poezie, te plimbai pe una din aleile laterale ale parcului din București și, privind chipurile statuilor din Rotonda romană, desăvârșit realizate în marmură albă, tu ai zăbovit privind chipurile noastre, ale scriitorilor din veacurile trecute și, din întâmplare, ai atins, fără să-ți dai seama cum, o clapetă sensibilă a pavajului, o dală de granit din cele cu care era pardosită aleea circulară a parcului. Ei bine, da' domnule Ruon, atunci eram exact pe partea opusă locului în care te aflai dumneata și, da, am auzit și eu, alături de tine, o voce identică cu aceasta ce o auzi acum de la mine, ce ți-a spus un cuvânt, un singur cuvânt, purtând cu el ceva din realitatea paradoxală a altei lumi, parcă dintr-o adâncă și cutremurătoare țară de umbră, dintr-o profundă tăcere a lumii, din înfrâncenarea pietrelor mari ca ale piramidelor egiptene, ascunse în fundul pământului, o voce calmă, gravă ca aceasta cu care-ți vorbesc acum și pe care am dobândit-o și eu în timp, și atunci s-a cutremurat pământul, dar nu cu un cutremur rău, demolator, ci cu un tremur plin de o bucurie angelică, și s-a auzit mai întâi: Olind!, ceva deplin solar, înalt, apolinic și, mai apoi, la un timp, cel de-al doilea cuvânt deplin, proteicul: Zemmad!, taina prelungilor apusuri, al trecerilor și petrecerilor prin lume.

Știi că și sufletul meu s-a umplut atunci de mireasma proaspătă a cuvintelor, de parcă ar fi fost smirnă și tămâie la un loc, un nard străvechi și pur al spiritului ce mi-a adus mare liniște în simțuri și senzația unei împliniri, de parcă aș fi fost aidoma Fecioarei Maria atinsă de marea taină a Duhului Sfânt, la Bună Vestire!

Da, da, erau cuvinte pentru urechile tale, destinate ție, prin ele fiindu-ți pecetluită soarta, de atunci fiind obligat să le porți sensurile și să le dezvălui lumii întregi frumusețea, semnificația! Eram însă și eu acolo, alături de tine, pe de-a întregul!, într-o clipă tainică în care reușisem, aidoma lui Hiperion, să obțin de la Dumnezeu harul de a mai trăi grație energiei induse mie și după moarte, harul dat de acel Rigă Liberus al tău și al poeziei lumii, harul de a grăi cu sufletul, exact ca atunci când cineva, precum ești și tu, aidoma acului de gramofon, trecea pe aleile parcului, încărcat de gânduri, exact ca atunci și exact cum o făceam și eu în tinerețea bucureșteană pe care mi-am chinuit-o în frig și foame, luptând cu ticăloșia lumii, la *Timpul*.

Și cel ce izbutise să vină la întâlnirea cu mesagera Rigăi Limbaj, Nadine Efold, prietena noastră de dincolo de lumea aceasta, erai tu, Lime-Ruon, băiatul meu pe care ei te-au renăscut aidoma Fecioarei, dar nu din Duhul Sfânt, ci din Duhul Limbii române, și nu din alt motiv, ci pentru că erai tânăr și pur, doar că nu „înveșmântat în manta”, ci doar în aerul pur al sublimei poeme a inimii tale și a zilei aceleia desăvârșite, de sfârșit de vară.

– N-am știut asta, mărinimosule Mihai, și sunt copleșit de cele ce le-am aflat acum, la distanță de o viață de întâmplările acelea originare. Am dedus, după lungi analize și scrutări ale tainei, profunda implicare a Nadinei Efold, cea care mi-a fost de atunci ca a doua Natură tutelară prin timp, cu mare spaimă și chiar însoțită de o groază blândă indusă și strunită de ea cu perseverență. Pentru că din raza deplină a luminii, de îndată ce mi-a fost transmisă energia Olind, s-a produs și fotonul cu chipul uman al Nadinei ce a rămas ca o certitudine corporală alături de tine în lume.

Am fost adus în starea de a fi împăcat, până la urmă, cu ce-mi fusese dat atunci și apoi necesar a fi purtat, ca o datorie, întreaga viață. Așa că am spus și eu, adeseori: „Fie mie după voia Ta!” Și am tăcut și am răbdat, iar Ea m-a ajutat enorm în toți acei ani ce au urmat uimitoarei întâmplări. Sunt convins că tu o cunoșteai deja încă de pe atunci, mult prea bine... Pentru că sunt convins că și ție ți-a fost sprijin și mediator către Liberus în toate zilele vieții tale zbuciumate... Pentru că, primul, tu ai purtat pe umeri sarcina cumplit de grea a Poeticului...

– Pentru mine, acea zi a fost cea mai dramatică a vieții; poate, mai plină decât ziua nașterii biologice, pentru că atunci n-am fost prevenit de nimic, iar ceea ce s-a revărsat peste mine a fost ceva cu totul de neînchipuit. Și, poate, mai greu de suportat decât acela ce, condamnat

la moarte, așteaptă, vede și aude, venind mai întâi cu preotul, apoi cu gardienii care-l ridică și-l duc în fața funiei sau eșafodului sau pluto-nului de execuție. Pentru că osânditul deja știe, a avut timp să reflec-teze și, cu tot zbuciumul, până la urmă, a acceptat mental ștreangul, și acceptă clipa fatală și apoi pleacă brusc în neant. Dar eu?! Ce mi-a fost dat să trăiesc a fost un lucru cumplit: mai întâi „Olind” și apoi, a doua zi, „Zemmad”! Două cuvinte, venind din alte lumi, din eter, din alte sfere ale cunoașterii... Alfa și omega ale unei alte existențe, ale unei limbi noi? Începutul și sfârșitul lumii? Sau un soi de a zice pe ro-mânește „Yin și Yang” din Limba chineză? Dar cu sensuri atât de net și particular diferite! Poate că această formulă de cuprindere sintetică a esenței lumii precum în cele două cuvinte chinezești, dar spuse pe românește, să însemne obligația de a fonda o nouă religie, o nouă fi-lozofie sau o nouă poetică?! Mă întreb asta pentru că, de îndată ce mi-le-au spus – mi-au fost spuse/dăruite; de îndată ce le-am auzit limpe-de și clar – la fel de limpede și clar a fost și înțelesul lor, de parcă aș fi vorbit acea limbă românească ce părea a fi cea curentă, dar simultan nouă, înnoită, ca de nou început al lumii; asta m-a cutremurat până în adâncul ființei, cufundându-mă într-o mare uimire.

– Ai dreptate, era la mijloc o mare presiune. Era vorba de o deschidere a Ființei în peretele uriaș ca de sticlă ce desparte viața de moarte și trebuia să unim apele istoriei aidoma celor ale Mării Moarte despărțite de Moise la trecerea evreilor în fuga din Egipt. Prin moartea mea fulgerătoare, sur-venită în chip odios, multe lucruri rămăseseră desfăcute la fel de absurd ca apele despărțite ale mării. Și lucrurile nu mai puteau rămâne așa. Drept pentru care trebuia mutată sarcina pe umerii altcuiva și, cum nu fusese să fie altfel, a trebuit ca totul să se întâmple sub imperiul hazardului. Erau la mijloc doar câteva clipe draconic numărate ca acelea, la fel de puține, la fel de rare ce premerg explozia unei supernove. Era o breșă în trecerea chinuitoare a morții și nu știam cât va dura. Așa că, într-o sfortare uriașă, plină de dragoste, plină de nevoia de a-mi trimite întreaga parte nescrisă a Operei cuiva, tocmai celui ce era să fie pe-aproape și care s-a întâmplat să fii tu, omule, am strâns tot universul meu bântuit de lumini și tenebre, așa cum îl aveam în acea clipă (sau în acele câteva clipe cât mi-a fost dat să-ți vorbesc atunci, pe parcursul celor două zile în care ți-am transmis cuvîn-tele) și am spus fiindu-mi transmis și mie mesajul din împărăția Alatma, parcă fără să știu ce spun, pentru că nu erau cuvinte românești sau erau prea noi, sau mai românești decât toate cuvintele Limbii române de până atunci, și am spus, așa cum o știi prea bine, iar tu ai fost năucit auzindu-le,

cele două cuvinte fiind concomitent cele mai noi, dar simultan vechi de când lumea, de dincolo de sanscrită sau vechea limbă egipteană, ori mai proaspete decât cele mai proaspete cuvinte ivite din retorta Limbajului lui Liberus, regele. El, unicul capabil să plămădească încă două cuvinte sublime și sublimate pentru a restabili echilibrul lumii a spus: „Olind” și perechea sa „Zemmad” și le-a revărsat peste lume!

Iar tu le-ai înțeles pe deplin sensurile pentru că erai pe deplin poetic. Se vedea pe chipul tău care s-a destins brusc și a rămas așa pentru o clipă prelungă, plină de bucurie, în ziua aceea de început de toamnă și așa am știut că mesajul lui Liberus, al regelui perpetuu al Limbii române, fusese primit și bine însușit. Tu aveai să ne dai, nouă, poezilor români, noul chip regal! Cel ce l-am purtat eu și-l veți purta cu toții, cei mari, într-o dramatică succesiune... Pentru că sarcina limbii e una uriașă. Care uzează enorm, într-o frântură de zi, cât într-un veac întreg, sau face ca timpul pe-alături să curgă, dacă ești hărăzit să exiști.

Imediat, fisura în peretele de sticlă s-a închis cu strivitoare putere, cu urlat mare și nimic n-a mai putut sfâșia lanțul de fier al moleculelor și atomilor ce s-au sudat definitiv la loc, și de atunci s-au scurs zeci și zeci de ani și nimeni n-a mai putut să primească direct, în chip viu, nimic nou de la mine și de la ei.

Dar eram fericit, pentru că atât cât fusese dat, fusese bine rostuit, fusese destul și deplin! Sintetizassem tot în aceste două cuvinte pe care am știut încă de atunci că au încăput într-un suflet mare și într-o minte bună, cu bună judecată și cântar al limbii.

– Sau, mai degrabă, urechi bune! Și un suflet trainic, așa zice eu acum, la zeci de ani distanță de la împovărare. Cred asta pentru că nu m-am prăbușit definitiv sub presiunea grelei sarcini cu care fusesem brusc împovărat. Așa înclin să cred, și pot s-o spun abia acum, când multe au fost și multe s-au întâmplat!

Atunci am plecat pe jos prin oraș, mergeam descompus printre oamenii care umblau și ei năuci, dar ei după grijile lor jalnice, după hrană, după haine, după medicamente, iar eu eram silit să tac și să suport presiunea uriașă a ceea ce-mi fusese dat să trăiesc, a sensurilor celor două cuvinte și, deși așa fi vrut să mă eliberez instantaneu de ele rostindu-le, m-am temut să nu le distrug cumva, pentru că nu știam ce se va întâmpla dacă le voi pronunța și dominat de frica de a nu comite vreo mare greșeală, dacă le voi spune cuiva trădându-le menirea, sau dacă le voi striga în piața mare, sau le voi scuipa printre dinți în fața cuiva, la întâmplare, pe stradă, cu riscul de a fi considerat nebun și dus la Nouă, ori înhățat instantaneu de către trepădușii de la Securitate,

ori de a fi considerat medium transcendental și aruncat afară din facultate, sau arestat pentru ultraj, sau că am jignit pe cineva cu ele ori că am transmis mesaje încifrate aici sau „dincolo”, în funcție de locurile în care îmi venea să le regurgitez mental, pentru a mă putea salva de pustiitoarea lor putere ce-mi năucise sufletul tot așa cum se știe că poate să o facă un drog aflat la îndemână ca alcoolul, sau unul și mai puternic, dar mai greu de găsit ca opiumul. Însă, acum pot s-o spun, niciunul nu este mai puternic decât cuvântul!

– Știam toate acestea și mai știam că nu vei fi capabil de ticăloșia de a nu-ți împlini menirea. Acea de a reface în sens invers toți pașii făcuți de noi în câteva secunde, și de a începe să descifrezi toată opera Limbii române încă nescrisă, încifrată în energia și poezia atomică a celor două cuvinte.

– Câți ani crezi că au trecut de atunci? Deocamdată, vreo 35-37 de ani... cam cât o viață de om! Exact vârsta la care, în chip atât de tragic, tu te-ai stins, prăvălindu-te în abisul biologic și mental, împins cum ai fost, de un context socio-istoric criminal, la extincție.

Coincidență nefericită, dar fastă, așa zice, acum, în aceste clipe, când am reușit să te regălesc, să pot avea fericirea de a sta de vorbă cu tine, Eminență a Poeticului din Regatul marelui Liberus al Limbii române, Eminescul Mihai!

– Iar tu ai putut reveni pe locurile noastre acum pustii, pentru a continua ceea ce am început noi!

Ai putut descifra sensurile acestor cuvinte și ai avut inspirația de a-ți fi notat totul în jurnale, toată viața concentrată în Anale sau Anuare pentru ca astăzi, la revederea ce complinește o grea sciziparitate, să putem reîntregi ființa care altfel ar fi rămas divizată. Tu ai putut descifra sensurile acestor cuvinte și iată-ne din nou împreună: „Poeticul în act” și „Umbra sa”! Ți-ai împlinit menirea și ai reușit să dai deplinătate sensului viitor al limbii poetice românești, forței și vieții ultimelor cuvinte ale lui Eminescu pentru eternitate!

– Din pură întâmplare!

– Curată bizarerie, așa zice!

Capitolul 3

Felix Iancu Brezoianu:

– Scriu în toiul nopții. Scriu ca un apucat și nu mă pot opri, ți-o mărturisesc cu uimire, dragă frate al meu, Mihai. Mă bântuie o insomnie fericită:

una productivă, spre deosebire de cele contrare, ce alcătuiesc regula. Simt că doar spiritul tău fecund a putut-o genera. Stau în pat, rezemat de-o pernă și scriu cu patos sub presiunea dată de har, de duhul tău prolific. Insomniile vechi, anxioase, în care puteam cel mult să citesc ceva, la întâmplare, sforțându-mă amarnic, acum, dintr-o dată, s-au automorfozat brusc în starea de beatitudine, de mare nerv lingvistic, de șir limpede al gândurilor – toate pentru a putea face față măreței întâlniri, reîntâlniri cu tine, Poeticule, Eminescu.

Mâine mă voi urca în podul casei și voi căuta în maldărele de cărți îngrămădite acolo de pe când nu mai era de găsit vreun locșor pentru ele, pe nicăieri în casă, și-ți voi găsi cărțile pe care le am acolo în facsimil, vechile tale caiete, ce au fost fotografiate și curățate de zgura timpului cu tehnica modernă care, într-adevăr, chiar poate să facă minuni. Gândul meu mai vechi este acela de a le copia de mână, da, caligrafiate cât mai exact, pe urma ta, cu mare grijă, cu toc și cerneală, pe hârtie transparentă, din nou și din nou, atâta vreme cât ființa îmi va îngădui, omeneste vorbind, să-ți stau prin preajmă, să mă bucur de prietenia ta, așa cum m-am bucurat de prietenia luminii în toată perioada în care am scris poemele din ciclul primului născut, Olind!, de parcă intuiția mă dirijase spre tine fără să înțeleg că nu soarele exterior era ținta extatică, ci doar izvorul lui, cel interior, al vocii și urechii, nicidecum al luminii soarelui, vorbitor de acolo tocmai ochilor ipostazelor poetice și pe care, iarăși surprinzător, chiar le repudiam în acele poeme.

– Să-mi recitești, când vei putea, în primul rând poema *Și dacă*, apoi *Lacul* și, în continuare, acel poem al cărui titlu l-am uitat, dar, cu siguranță, tu îl vei găsi și-mi vei umple inima de bucurie rescriindu-l. Pentru că, da, și poeții cei mari pot să-și uite poeziile și să tânjească uneori să le mai asculte odată, când nu mai au cărțile din nefericire cu ei, așa cum marii compozitori tânjesc să-și audă muzica pe care au scris-o, dar interpretată de un mare solist.

– Măcar un scurt adagio sau un refren, când și când, în cazurile lor, sau chiar o strofă sau două, la tine...

– Nu-ți închipui de câte ori am trecut prin chinuri de neînchipuit, încercând să-mi amintesc acele câteva strofe atât de simple de altfel, dar atât de îndepărtate de memoria mea din ce în ce mai precară.

– Acum, mă retrag pentru cele câteva ore câte au mai rămas din noapte, iar mâine dimineață ne vom regăsi cu sufletele mai pline, mai bucuroase, întărite de energia cea vie a zorilor: „Să vezi zorile și să-ți aduci aminte de tine/ Cel ce ai fost, cel ce vei fi/ Un murmur extazic

spre frageda zi”. Acestea-mi sunt gândurile, cel puțin asta e ce pot simți acum.

– Noapte bună, Domnule Eminescu!.. Și iată cum, din firescul limbii, îmi reînvie în auz muzica dintr-un refren al poemei tale atât de fragede: *Somnoroase păsărele...*

– Noap-te bu-nă!

Capitolul 4

Felix Iancu:

A doua zi, cea preconizată a fi cea rodnică, pur și simplu nu a fost să fie...

– Dar de ce n-a mai fost să fie?!

Neîndoielnic, prin entuziasmul meu deloc temperat, am tulburat tainica tăcere a Poetului. Iar el nu se ridică oricum... Nu revine în zgomotul provocator al cuvintelor lumii, nici ale mele, parcă nedemne de marea lui inimă decât uneori, ca dintr-un somn adânc. Cu atât mai mult cu cât somnul...

Sunt dator cu mult mai mult tact; să mă învălui în mult mai multă liniște. Mai multă tăcere din partea mea, poate chiar smerenie.

Și, mai cu seamă, de ținerea acelor promisiuni cu urcatul în podul casei și transcrierile cu care mă laudam. Dar „obligațiile” grele ale zilei de azi nu-mi permit să zăbovesc acum asupra acestor lucrări pe care, din păcate, le tot considerăm de dincolo de lume.

M-am înșelat aseară (azi-noapte...) când am crezut că zorile vor aduce cu ele elan vital, pentru că opera poetică nu se poate supune impulsurilor naturii. Acestea, din păcate, dau doar o vigoare pentru lucrarea omenească, pentru obligațiile și nevoile zilnice, pământene, nicidecum pentru cele de dincolo de granițele acestei lumi, de sticla groasă a morții pusă ca stavilă de netrecut pe limita dintre teritoriul neliniștit al vieții și cel încremenit al morții.

Dar exact în vreme ce scriam aceste rânduri, am auzit cu stupoare acestea:

– Neîndoielnic, tentația mea inițială, aproape ireprimabilă, a fost aceea de a-ți întoarce spatele!.. Asta de îndată ce ai început să emiți pretenții de autor, când vedeam clar că perspectiva ta în privința cuvintelor schimba radical ponderea universului romantic din grosul poeziei mele preponderent filozofice: *Luceafărul*, *Memento mori*, *Rugăciunea unui dac* sau *Scrisori...*

Ulterior, mi-am dat seama că mai mult ca orice se schimbase poziția luminii și, implicit, *Umbra mea* devenea, alături de *Sărmanul Dionis* ori *Geniu pustiu*, noul centru de greutate.

Lumea este, ca întotdeauna, în perpetuă schimbare, iar eu sunt obligat să accept această schimbare. Un anonim îmi ia locul, conștient de propria sa condiție și chiar clădind un imperiu, pornind de la fapte concrete: revărsarea asupra sa a potirelor Limbajului și, implicit, organizarea lumii cuvintelor de la vlădică până la opincă! Este, neîndoielnic, ceva absolut necesar și poate că eu însumi aș fi făcut-o, „poate chiar mai iscusit/ însă, vezi, nu m-am gândit...”, cum avea să spună un bun amic, la fel de nevoit la lucrare ca și tine, Arghezi!

– O, ai dreptate să mă pui la colț! Și eu fusesem atât de slab, încât să mă las dus de orgoliu și să-ți refuz prietenia, ajutorul. Și la mine, tentația și chiar fapta ireprimabilă și perfect blamabilă a fost aceea de a-ți întoarce spatele. Asta de îndată ce am început să emit pretenții de autor, după epoca întunecată, în care, pe drept cuvânt, plimbam vorba și-atât. Sonetele mele din acea perioadă de chinuri erau ca niște pahare mari de cristal ce se spărgeau cu fiecare pas pe lespezile de granit ale Rotondei. Chiar așa se și numeau: *Lespezi I, Lespezi II, III, ... V ... XX*. Și le auzeam clinchetul reverberând în ecouri reflectate de busturile voastre și de înaltele socluri de marmură albe și pure, profilându-se pe verdele încă viu al parcului. Le-am și ars, câteva luni mai târziu, după ce i le arătasem frumos dactilografiate profesorului din liceu, un prozator de cursă lungă, dar de anvergură poetică modestă.

Cred că nici el n-a avut antenă, acel „acord fin”, în stare să le audă sunetul încărcat de electricitatea crispării în fața Sfinxului Poeziei, asupra căruia încă nu îndrăzneau să-mi ridic ochii, și de aceea, poate, vedeam doar banalele lespezi ale drumului, acum circular, dar apoi prelung, și chiar foarte lung, pe care deja pornisem.

Așa că, risipite în mii de cioburi cântătoare în fața galeriei voastre din Rond, a marilor judecători ad-hoc într-ale Poeziei, primele mele foi scrise au sfârșit în soba fratelui, în toiul verii, pe strada Fluviului, din spatele Gării de Nord, de unde s-au ridicat în infinit. Iar despre „profesorul” meu, numai de bine. Niciun dram de tact pedagogic. Și tocmai de aceea m-am apropiat, vrând-nevrând, de tine. Chiar dacă cu pași foarte timizi. Experiența negativă prin care trecusem mă descurajase teribil... Mă simteam o simplă găză necuvântătoare, o amibă. Și poate chiar așa ceva eram!

Am revenit de la Rond în Rotondă foarte târziu. Experiența aceea colosală mă anihilase a doua oară, odată cu venirea lui „Zemmad”. Ce a urmat la Ateneu le-a pus, cum se spune, capac. Era peste măsură...

Dar n-am sucombat! O luasem pur și simplu de la capăt, pas cu pas, timid, și doar în arhitectură. În fond, judecata mea țărănească, nativă, mă îndemna să-mi asigur existența, să am ce băga în gură... Iar apoi, să mă ocup de adevărata menire. Am trecut „barajul”, am trecut și ultimul examen, cel de diplomă cu bine, și căutam să mă reconfigurez. Eram deja în anii de stagiu. Școala formelor fusese un bun prilej de consolidare a unor metode de lucru și atac, concomitent duse. Lucrul, da, pe de-o parte, prin definirea limpede a temei, apoi elaborarea proiectului și, în final, rezolvarea problemei cu exprimarea cvasi-vizuală, spațială, a temei inițiale. Iar atacul, ca principiu existențial, principiu neștrămutat, Săgetător fiind, pentru atingerea piscurilor, a marilor valori spirituale, cvasi-umane. Prin Louis Kahn, prin atingerea esențelor coloanei dorice sau chiar a celor arhaice, am găsit calea către ordine, calea dezinhibării spiritului și eliberarea eului creator de sub tutela Maestrului generic. Eram arhitect!

Iar pasul următor, cel dorit cu ardoare, era cel al ziditorului de poeme. „Poheme”, cum le numea Naum. Gellu, de care cu siguranță că ai auzit, și căruia ai avut măcar câteva ecouri de indus din cuvintele tale aurorale, testamentare. Poate-n „olind” sau poate-n „zemmad”, și el fiind la fel de mare prozator sau poet.

În fond, făcând o paranteză, nu sunt oare, cu toții și toate, autorii și operele lor, întruchipări ale celor două cuvinte?! Și nu vin toate din geniul tău? Care nici vorbă să fie pustiu, nu-i așa?!

– Ar fi multe de spus, dar, mai întâi, aș vrea să te întreb: tu mi-ai citit cartea aceasta?! Pentru că dacă ai fi citit-o, n-ai mai fi fost atât de dornic și bucuros că o scrii pe a ta. E un paradox, dar este adevărul adevărat.

Nimeni nu poate să scrie decât stârnit de o operă imperfectă, de o carte încă necitită, dar care există în spațiu, în mentalul colectiv și provoacă reacții. Între care și pe aceea de a o desăvârși, ridicându-se ca autor deasupra mea, de pildă. Sau a celor mari de oriunde, simultan și obligatoriu, pentru că în literatură nu există limite spirituale, temporale sau spațiale. Ci doar forțe, reacții continue la șocuri, și războaie continue cu imobilitatea, cu spectrul permanent al Morții care, în esență tocmai asta e. Ori, ca un cântec natural, și firesc deci, al Vieții, bucurându-se naiv de existența ei în marea Fire.

– Eu nu văd, ci mai degrabă simt pulsația, o aud uneori ca venind în valuri de extaz ce se revarsă din Soarele extatic – ascuns, mai degrabă, decât revelat de lumină, de puterea astrului apolinic. Grație lui văd cu puțință toate acestea. Pentru că acele magnifice cuvinte mi-au venit

printr-un mare har, ca dintr-o bogăție de mare iubire revărsată peste lume. Și de atunci nu caut în lume decât împlinirea acestei misiuni: trezirea iubirii în sufletele tuturor, dincolo de orice contingență, fără alt „scop”, decât trăirea deplină a dragostei prin comuniunea mereu reînnoită a acestui miracol, oriunde ar putea apărea. Iar poeticul este drumul cel mai apropiat pentru perpetuarea lui. Nu întâmplător tu ești un vârful incontestabil al acestei muzici extatice, sublime.

Capitolul 5

Felix Iancu:

„- După acest moment infinit de greu, de dureros, devenit treptat insuportabil, am început lucrul propriu-zis cu volumul IX, partea întâi: manuscris românesc 2262. Mi-au atras atenția, în primul rând, caligrafiile savante de la pagina 158. Le-am copiat fără mari dificultăți. Ulterior, aveam să le remarc prezența pe coperta întâi, amplasate acolo cu gust de către editori. Evident, n-am lucrat cu peniță, deocamdată, din cauze obiective, așa ceva nu mai poți găsi cu ușurință în papetării, ci doar pe la fondul plastic, așa că, efectiv, am refăcut doar traseul, ductul baroc, complex al monogramei. Descifrez în sinteza repetată în cinci o alcătuire tulburătoare pentru oricine: în artistica semnătură, dincolo de evidentele litere *E* și *M* se mai văd, în chip major, un *N* culcat, devenit un soi de *Z*, dar și un *A*, care alături de un *m* mic de mână (ușor straniu) am reușit să dezvălui exact sensul aceuia dintre cuvintele magice pe care chiar tu, Mihai, mi le-ai transmis, alături de ceilalți corifei ai literelor române... în acea clipă de grație din Rotondă! Stă scris acolo, în esența monogramei (semnăturii tale) mirabilul cifru al operei viitoare: încă nenăscutul ZEMMAD! Și dacă e să despicăm firul în patru, ne putem imagina ușor în *L* sau în *ss* indescifrabil ceva similar cu *ss* indescifrabil sau, începând cu *ss* indescifrabil, ceea ce poate fi *ss* ind. Deci, luată din două părți, caligrafia ar putea fi aceasta: *S1* indescifrabil + *S2* indescifrabil = *SS* indescifrabil! Da!

Este aici, *in nuce*, întreaga ființă a cuvântului magic Zemmada, cel de-al doilea sosit (după Olind, n.n.), spiritul prozei, dezvăluit în toate nuanțele sufletului, pe-ndelete, cu largi volute baroce, cuprinzătoare acolade și savante rondouri bântuite ici-colo de mignone capricii. Dar totul luminos și perfect echilibrat în disimetria voită.

Stă însă discret, alături, tănuit mai ales în vârfurile duble de la zenit, și simplu, major în adâncime, sublimul poetic, întâi născutul Olind!

În bucla din stânga lui *m* se ascunde *O* orizontal și aplatizatul *L*, *I*-ul e și el aproape, iar *N* e o parte din *M*-ul bogat, iar *D*-ul rezultă din tot.

Sublimă, savantă, bogată, frumoasă e Kali! Stăpân pe condei e geniul tău, stăpână ești tu peste forme... În toată încercarea se simte foarte aproape suflarea ta, gândul prea plin și cu-atât mai cu greu stăpânit în mișcarea ce cu patos se-arată-n ființă!

Barocul, lejera plutire-n mișcare. Sunt toate-ntr-un dans elegant, condensat. Aceasta e poarta pe care-am intrat:

– „Ești acasă?! Îți bat cu condeiul la ușă... Reiau dialogul, magnific prieten, Mihai... Bună seara!”...

– „Olind și Zemmad fie-ți calea! Revino în sufletul meu de sub bolți de tăcere.”

– „Sunt aici, o știi bine, sunt în Casă, la tine! De-aici nu mai plec decât cu-ntr-un manuscris în suflet!” „Unde ești? Hai, răspunde-mi...”

Felix Iancu:

Acum, către finalul acestui periplu „ancien”, parcă-mi pare rău când văd că paginile ce mi-au părut ani de-a rândul a fi infinite, iată că se apropie de sfârșit. Parcă-mi vine greu să văd că și această relicvă s-a dovedit a fi efemeră și, iată, va intra înăuntru, în istorie, după ce ani de-a rândul a reușit „să rămână în afară”, consolidându-și statutul de „reliquus”.

Nu-i nimic, vom găsi și alte spații ale coagulării dialogului cu tine, dragă Mihai, și totodată cu limbajul și lumea lui. Deocamdată speranțele noastre sunt încă mari. Va fi, poate, necesar să-mi reorientez toată forța, toată energia creatoare către forme mult mai sigure de concretizare a spiritului, în viitorul cel mai apropiat. Să nu fac greșeala de a miza pe un vehicul perimat, mai ales când acesta este și foarte costisitor. Atenție, deci!

*

M-am despovărat de o oboseală grea ce-mi făcea imposibilă concentrarea, prin somn, aici, întins pe trei scaune, și iată-mă apt acum să anunț brusc, o premieră: Olind Ingenuum Augustus va publica, în tandem cu Zemmad Prozaicus Secundus, un volum de amintiri-memorii despre modul în care s-au petrecut lucrurile cu „personajul lor comun”, pe care l-au construit „ca scriitor” după invazia mentalului acestuia, în Parcul Cișmigiu, și locuirea lor într-însul, cel ce în lumea lui s-a numit, pe pământ, în țara numită România, în a doua jumătate a secolului XX

și începutul secolului XXI, nimeni-altul decât arhitectul și scriitorul Felix Iancu Brezoianu.

Dacă voi aduna toată opera acestui biet muritor sub stindardul celor „doi autori”, cu siguranță că persoana a III-a singular va putea deveni persoana întâia singular sau plural (după cum vor stabili „cei doi”, de unul singur sau simultan), iar ce va fi „personajul” va vorbi, ici-colo, prin citate din jurnalele sale (bine că le-a adunat cu grijă!), la persoana întâia singular, sau va fi pomenit (așa cum îi trebuie!) la persoana a III-a, ca orice personaj din Epoca de Aur a romanului „burghez”, cum spunea M. H. Simionescu.

Abia acum, introducându-i pe cei doi „autori” omniscienți și omnipotenți în prima linie, voi putea da cărțile pe față fără să-mi mai pese de nimeni și sper ca întreaga poveste să fie însoțită de un haz (comic) nebun, pentru că starea impersonală a „autorilor” le va aranja la îndemână această viziune tocmai prin ridicolul general uman al relațiilor sociale bazate pe fundamentalismele de toate formele, pe toate mărimile și grotescul convențiilor isterice.

O, dacă aș putea să mă țin de acest proiect, apoi sunt sigur că toată truda de zeci de ani ar căpăta un sens, acel sens în baza căruia am scris totdeauna, deși nu știam niciodată cum va arăta acest sens, care va fi el, deși credeam întotdeauna că-l voi găsi, pentru că-l bănuiam mereu existând în spatele gândurilor și faptelor vieții mele ca o piatră unghiulară pe care o imaginam, o intuisem și o căutam ca pe o Fata Morgana, ca pe Sfântul Graal al existenței mele.

Așa ceva, se pare, „a văzut” și Descartes în visele lui din tinerețe, cele care l-au ajutat să strige: „Cogito ergo sum!”

Așa cum Descartes nota: „Dar mi-am dat întâi seama că, în timp ce voiam să gândesc astfel, și anume că totul era fals, trebuia în mod necesar ca eu, care gândeam, să fiu ceva; și remarcând că acest adevăr: *gândesc deci exist* era atât de ferm și sigur, încât toate presupunerile cele mai extravagante ale scepticilor nu erau capabile să-l zdruncine, am socotit că puteam să-l accept fără ezitare ca primul principiu al filozofiei pe care o căutam” [cf. Anton Dimitriu, *Cartea întâlnirilor admirabile*, p. 144].

Acum, dincolo de Descartes și chiar dincolo de Augustin, pot spune că „acest eu care gândește este o substanță imaterială...” [cum spune chiar Descartes], iar eu spun că această „substanță imaterială” este o „Ființă care vorbește”, iar cele două cuvinte vorbite de această „Ființă”, diferită de „Existență”, este generatoarea celor două cuvinte absolut noi: „Olind” și „Zemmad”!

Și acum a venit vremea să le fac loc pe scena lumii pentru a vorbi cu adevăr maxim despre mine pentru că, acum, aidoma lui Descartes, și eu „când urc pe scena lumii în care până astăzi am fost un spectator, înaintez mascat”... „după cum actorii [când sunt] chemați [pe scenă], pentru ca să nu li se vadă jena pe fața lor, își pun masca” [Ibidem, op. cit., p. 107].

Cu siguranță că și eu, în Rotondă, am trăit în acele zile de august/septembrie, într-o stare de mare entuziasm – „plenus forem Enthousiasmo” – aidoma lui Descartes, și sunt sigur că vedeam în fața ochilor fundamentul unei lumi admirabile, cea a cuvintelor noi; și atunci am gândit, identic cu filozoful: „Spiritul Limbajului s-a coborât peste mine, eu am o misiune ce mi s-a încredințat...” Și la întrebarea lui Descartes: „Ce drum al vieții voi lua?” – „Quad vitae sectabor ister?”, eu am fost îndrumat către revelarea acestor două cuvinte, așezarea lor la loc de cinste în Limba Română, alături de celelalte din patrimoniul Spiritului Limbii, ridicând statutul acesteia la nivelul „Ființei admirabile”, al luminii pline de sacralitate. Iată cum drumul vieții mele va deveni acum plin de semnificație, pentru că el s-a subsumat înțelegerii și apoi revelării unei Ființe pline de sacralitate și adevăr, pentru că, este evident: „că spiritul omenesc nu avea nicio contribuție în această chestiune” [id., op. cit., p. 104], decât poate doar aceea de receptacol pasiv al acestei în-ființări, zic eu, pentru cazul propriu.

Descartes vorbește despre „Spiritul Adevărului”, iar eu despre „Spiritul Limbajului” – al Limbii, „care coboară asupra lui pentru a pune stăpânire pe el” [id., op. cit., p. 103], tot așa cum „Spiritul Limbajului” a coborât asupra mea pentru a pune stăpânire pe mine și a mă dirija pentru a revela existența sa prin existența cu totul nouă a cuvintelor „Olind” și „Zemmad”, unice în limbaj, deci pe de-a întregul legitimate încă de la nașterea lor, nesuprapunându-se peste nimic anterior lor.

Lumina acestor clipe mă va însoți, cu siguranță, până la capătul îndepărtat al drumului pe care m-am hotărât să pornesc încă de atunci și, spre marea mea bucurie, trebuie să consemnez că totul s-a petrecut aici, pe planșeta mea din clădirea cu etaj a Biroului din T. unde, pe ferestrele duble (gemene), lumina soarelui, albă, plină și spiritualizată, m-a însoțit și mă însoțește vie, prezentă, de parcă ar fi cel de-al patrulea partener al acestor clipe, alături de cuvintele invocate și umila persoană de față.

Sufletul meu retrăiește starea de grație, la fel de plin de entuziasm ca în acele zile îndepărtate din anii '70 în care am avut revelațiile din Rotonda Cișmigiului. Da!

Acum, deîndată ce și-a făcut simțită prezența (și s-a implicat în revelarea acestor splendide gânduri și frumoase idei), soarele s-a retras, s-a ascuns undeva, în nori, dar spiritul meu a făcut noi descoperiri în sprijinul celor relatate mai sus.

Mă voi referi acum la visul care mi-a prilejuit poemul *Globul luminii*, vis ce mi-a dat nu numai imaginile și tonul perfect adecvat unei întâlniri „pline de realitate” cu Dante, dar acum văd limpede că totul a fost astfel condus, la câțva timp după întâmplarea din Rotondă, poate nu numai după luni întregi, ci chiar la ani buni distanță, ca o aducere aminte a grijii pe care mi se sugera să o am față de „soarta omenirii”, într-o vreme de aparentă confuzie (ca un „Ev mediu întunecat” din existența personală, datorat oamenilor din jurul meu), în care nu mai putusem păstra viteza și traiectoria bună pe „acel drum al vieții” pe care mi-l asumasem (vrând-nevrând!) prin însărcinarea primită în evenimentul din Rotondă.

Ei bine, „Spiritul Limbajului” s-a materializat atunci în „Spiritul lui Dante” și „m-a confirmat”, mi-a transmis fără echivoc sarcinile, contextual și calitatea demersului poetic pe care urma să-l duc la îndeplinire prin destinul = „drumul vieții ce trebuise a fi ales”, ce nu mai putea fi schimbat cu nimic altceva.

Ori, dacă în poezie – echivalată de cuvântul *Olind* – lucrurile par a se fi încheiat, iată că acum a sosit vremea ca în proză – respectiv, *Zemmad* – să se încheie în timp, la fel, rotund, totul, prin romanul ce va trebui scris de acum încolo pe baza tuturor celor trăite până astăzi, împlinindu-se astfel sensul cuvintelor: „Fie mie după voia Voastră!”, a Spiritului Limbii, exprimat în întregul, în esența sa.

Dar, ce-mi spunea, prin poemul dăruit în vis, Dante? „Globul luminii, astăzi/ ți-a fost în mâini să-l porți, spre mai departe...” Da, îmi amintesc cum, în vis, „m-am trezit” cu acea sferă minunată în mâini. O sferă de lumină, un lucru plin de viață luminoasă, interioară, o bijuterie nemaivăzută, ceva care-mi transmitea o senzație de mare bucurie, un entuziasm nemărginit și o iubire deplină a întregii lumi, a Firii întregi, toate însoțite de o putere nemăsurată, a tot și a toate stăpânitoare, care-mi permitea să mă aventurez pe căile zburdalnice ale jocului pentru a-mi spori bucuria, aruncând acel glob luminos în slavă spre a-l prinde din nou (când era gata-gata să se spargă!!!). Ei bine, Dante mă conjura: „Astămpără grozava clătinare/ ce răvășește mersul blând al Firii!”, ceea ce înseamnă că exista o corelație directă între Lume și acel glob al luminii, ceea ce-l arăta ca fiind chiar „Esența lumii”!.. Altfel, cum ar fi putut spune Dante, îngrijorat: „Aibi grijă, dar, de soarta omenirii”?

Cu aceste cuvinte și cu retragerea lui Dante, „o umbră pală dispărând în zare...”, se termină și visul meu, dar și poemul.

Reflectând la cele întâmplate, conchid: „Umbra lui mare mi-a grăit, ca grijă/ să am de acest veac [...], să reaşez în rosturi/ lumea de azi și mâine și oricând,/ pornindu-i rânduiala din străfunduri...”

Paradoxal, după trezire, „globul luminii” dispăre ca imagine (nu se mai vede, rămâne doar „un gol ciudat”, dar care există încă, „apăsare-mi da”, are greutate!).

Aici, lucrurile se leagă, se limpezesc. Acum reuşesc să reasc! Să-mi reamintesc totul! Cum spusesem anterior, treceam printr-un fel de „Ev mediu întunecat” la nivel personal. Și iată cum visul mă determină să-mi trezesc conștiința adormită (cu toate că, în mod pasiv, nu mă depărtasem de sarcina veche, cea primită în Rotondă) pentru că „globul cel sfânt, chiar greu, mă stânjenea”, fiind încă în sarcina mea. Și iată că intervine decizia, trezirea din amorțeala „medievală”: „Îl țin, mi-am zis, și-am să-mi urmez destinul!”

Frapant, aş zice! Frapantă similitudinea cu ceea ce Descartes se întreba în visul său fundamental: „Ce drum al vieții voi lua?” Asumarea unui singur destin = drum al vieții! Iată care era concluzia „de parcurs” a tânărului care fusese investit în Rotondă cu „globul luminii”, esența lumii concentrată în limbaj, cele două cuvinte laolaltă alcătuind o sferă, un soi de yin/yang spațializat de această dată: mirabilele cuvinte *Olind* și *Zemmad* pe care se fundamentează întreaga poetică a lumii de azi.

Grija pentru păstrarea lor intactă, pentru o vreme viitoare, în care, poate, ele vor ajuta omenirea pentru ca să se salveze cândva de la extincție, a devenit, iată, grija mea majoră, destinul meu! „Îl țin, mi-am zis, și-am să-mi urmez destinul!”

Iată angajamentul meu ferm. Dar, cum în chiar miezul său există un conflict ambiguu, lucrurile trebuie să fie lămurite, explicitate. Cum să urmezi un destin? Un drum spre viitor se conturează, se construiește, nu „se urmează”, pentru că el nu există, nu este dat, aici nu sunt invocate refaceri de trasee, reluări a ceea ce a mai fost.

Atunci, cum poți „urma” ceea ce nu are încă „urme” anterioare?! Singurul răspuns este cel care rezolvă paradoxul tocmai prin aceea că la crearea noilor drumuri, la conturarea viitorului vor contribui, în mod esențial, și cele două cuvinte trimise de „Spiritul Limbajului! *Olind* și *Zemmad*, care, sub încarnarea lui Dante vor reveni și vor face posibilă intuirea căilor adevărate spre viitor, pe cărările pe care eu mai întâi și apoi toți ceilalți poeți și marile noroade vor putea veni, urmându-mă,

aidoma mie care-i voi urma pe „cei dintâi”, pe purtătorii anteriori ai globului luminii...

Pentru a-mi elibera brațele (înzestrările active ale minții), în finalul poemului, găsesc cu cale să-mi întocmesc o Monadă, un alter-ego, un heteronim (precum cele ce s-au numit deja, în cărțile deja publicate etc.). Ca om de acțiune, cu mâinile libere, să îndrăznesc acum a scrie „în numele noilor Cuvinte” romanul = *Zemmad*-ul, ai cărui autori vor fi, așa cum am mai spus, „monocerii lui Liberus”, „cuvintele cele mai noi” care acum vor deveni „autori”, iar eu doar „un personaj” la îndemâna atotputerniciei lor.

„Monada mea, cu mâinile în cupă/ ține la piept globul cel viu, de aur,/ pruncul iubit, izvorul lumii, veșnic!” însemnând, toate acestea, cu-tezanța de a așeza lumea viitoare sub semnul Limbii române îmbogățite cu aceste splendide noi perle, cuvintele-ființă: „*Olind* și *Zemmad*”!

Practic, acest caiet/jurnal se încheie aici, astăzi, 15 noiembrie 2015, după ce fusese început acum mai bine de 30 de ani, în ianuarie 1985, la București.

„Globul luminii” este datat, nu știu cât de exact, în volumul *Strada Edgar Quinet...*, 10 mai 1979. Dacă este adevărat, știu doar atât, că ar fi fost scris după ce avusesem „experiențele” din „Milescu pe mare...” (anterior „Rotondei”), dar și „Mutantodorului”.

Nu știu care a fost și dacă a fost o înrâurire a experiențelor de la Ateneu sau din Rotondă asupra celei din „Mutantodorul”. Poate că acel curaj nelumesc de acolo să fi fost influențat de revelațiile din cele două locuri mai sus menționate, după cum, e foarte posibil ca tocmai tulburătoarea experiență din roman să fi fost cea care le-a generat la puțină vreme. Ca un efect de dislocare, din masa Limbajului, a acestor cuvinte desprinse sub impactul de rază laser a spiritului fantastic din „Mutantodorul”! Nu știu cu exactitate care este varianta adevărată și cea falsă, dar sunt convins că lucrurile au fost generate de o forță rarisimă.

Până la urmă, poate că nu este foarte important să precizez cu mare exactitate totul. Nu mai am datele certe... În anii aceia, ocoleam – chiar în mental, nici nu mai vorbesc de scris – acest subiect tabu, din cauza vremurilor. Mi-a fost pur și simplu teamă să precizez astfel de lucruri în scris, știind ce ani grei de temniță au trăit intelectualii de marcă de la *Rugul aprins* sau ceilalți care „subminaseră” regimul paranoid. Dar am constatat pe viu furia unuia dintre cerberii ideologici comuniști care s-a întâlnit cu romanul meu și a clocotit de mânie proletară prin toate

ziarele, revistele, cărțile și posturile de radio la care avea acces pentru a mă discredit pentru „aspecte estetice”, după 1989, la mulți ani de la scrierea romanului și a altor poeme, tocmai pentru că, de fapt, sub aspect ideologic nu mai avea cum să mai zgârie rana de pe creier. Îi scăpasem! Îi sfidasem armurile ideologice învățate ca pe cele 10 porunci ale comunismului și se simțise umilit, anihilat în marile lui rosturi fundamentale, de *jandarm al literaturii*. Dar să-l lăsăm să se ducă acolo unde-i este locul, la coșul de gunoi al istoriei...

S-ar părea că mă mișc sub zodii faste. Mi-am recăpătat autoritatea sau abia acum am reușit să mi-o impun în mai multe sfere de activitate. Am răzbit printr-o masă socială extrem de ostilă. Vremurile sunt, evident, și acum la fel de cumplite pe cât de pașnice par a fi. Ideologic însă au fost sparte multe bariere. Este vremea eliberării Poeticului din chinurile mentale ale obișnuinței, ale vechilor mentalități. Nu va fi ușor, nici acum, dar semnele sunt încurajatoare. Nu am în față un drum neted, pavat impecabil cu atenție pentru ca vehiculul poetic să alunece lin. Dar, cu pași mărunți, fără nicio grabă, după propriile puteri și cu ajutorul lui Dumnezeu, sper să pot duce la bun sfârșit ceea ce mi-am propus nu de ieri, de azi, ci de-o viață, adică ceea ce tot încerc să definesc în acești ultimi ani de când n-am mai scos la iveală nicio carte nouă, prezentul roman.

A fost o „stație” asumată voluntar pentru a face bine calculul a ceea ce s-a făcut și ceea ce ar urma să se mai întâmple. Acum, deîndată ce „ne-am refăcut” (eu și prietenii mei!) după marile războaie, devreme ce rănilor s-au cicatrizat și izbânzile ne-au fost recunoscute, să purcedem cu încredere în noile campanii ale căror prime direcții sunt deja pe calculator, iar aici, pe aceste pagini, sunt fixate toate elementele de strategie, acea „cosa mentale” a lui Leonardo da Vinci.

Soarele minunat al acestei zile m-a însoțit la întocmirea planului de luptă pentru următoarele luni sau ani. E tocmai acea pulsație a „Ființei luminii” care m-a ajutat în tot acest timp de când am început să scriu, de când am fost descoperit de „Ea”, acolo, în Rotondă sau la Ateneul Român, când mi s-a revelat „drumul pe care să merg în viață”. Acum el a trecut pe aici! Și, culmea, este aici și astăzi, 3 ianuarie 2022, însoțindu-mă incredibil, într-o zi când ar fi trebuit să fie „gerul Bobotezei”, tot timpul cât am scris aceste pagini la calculator pentru a le insera în carte! Absolut fabulos...

Revenind la textul din 15 noiembrie 2015, citez: „Haina literară ar trebui să fie una extrem de modernă. O haină a lumii de azi. Iar micimea

omenească, îngustimea spiritului, trufia și ura, gelozia și inconștiența semenilor ar trebui să fie plesnite fără menajamente, aruncate în ridicol, mărunțite în frazele cele mai comice cu puțință spre hazul nebun al cititorilor.

O umbră veșnică de mister să plutească peste toate întorsăturile vieții protagoniștilor noului roman!

„Autorii” vor putea face din mine orice, mă vor putea forma și deforma după propria lor fantezie (evident, superioară celei umane, pe care, fatalmente, o posedăm noi, autorii clasici, în carne și oase). Spre uimirea mea, iată, văd că e abia ora 4.00 p.m. Credeam că e deja seară...

Scriu aici de câțva timp. În flux continuu. Așa ar trebui să lucrez pentru a face o treabă cu adevărat bună. Știu asta. Știu cum ar trebui să „urmeze” totul: „De parcă cineva mi-ar conduce pașii pe creste (pe care alții s-au târât cu greu), ca o adiere de vânt”.

Să evit a mai scrie în jurnale, fraze care să înceapă cu „Din păcate...” sau „Și cu toate acestea...” etc. Să rămână doar câmpul deschis al acțiunii, fraze care să înceapă cu: „Lucrez întins, împotriva tuturor, împotriva timpului pierdut, al timpului întotdeauna prea scurt, a clienților care mă asaltează pe partea de arhitectură, împotriva limbajului cu dinții lui de *fiară*, dar și a inerției, a vârstei, a mentalului tot mai leneș, a întunericii, a luminii uneori stânjenitoare, a căldurii ori a frigului, a oricăror opreliști știute sau neștiute, a lipsei banilor, a sănătății uneori destul de precare, a vieții și morții, a lui Lucifer și a nedreptăților lui Dumnezeu, a orice, de oriunde și de oricând, împotriva binelui suprem și a răului cel mai mare, dar întotdeauna puternic aliat al Spiritului Limbajului, cu aceste două noi cuvinte divine care vor ființa până la sfârșitul veacurilor, al domniei omului în forma lui actuală sau a celor care-i vor succeda până la capătul pământului, a galaxiei și a universului întreg, alături de aceste două cuvinte magnifice:

Olind și Zemmad!”

Începând de astăzi, 15 noiembrie 2015, ființe cu certificate de naștere nr. 01 și 02 / 15.11.2015, seria EM, înregistrate în acest Catalog al ființelor acorporale din Univers, cu sediul pe planeta Pământ, în țara numită România, în orașul Târgoviște, strada Poet Grigore Alexandrescu, nr. 19, județul Dâmbovița.

Olind și Zemma:

„Simpatic băiatul! A reușit să o aducă binișor din condei, pe principiul general valabil: Termină în forță!”

Ușor confuz, dar făcând dovada bunei credințe, ne-a pregătit o frumoasă intrare în scenă, cam târzie, e adevărat, dar, până la urmă, să zicem și noi, „ca tot omul”: „Mai bine mai târziu decât niciodată!” și să ne străduim, de acum încolo, să-i sugerăm discret, dar cu perseverență, ba o idee, ba un laitmotiv, ba o scenă plină de haz, ba o replică vioaie ș.a.m.d., așa încât să-l vedem mulțumit că a luat-o pe «acest drum al vieții», și chiar dacă va fi asuprit, oprimat, deznădăjduit din pricini independente de noi, de scris, de lumea Creației, să nu dea înapoi, să ne urmeze în pofida oricăror impedimente cu mintea lui limpede, cu capul sus și cu inegalabilul său tonus plin de optimism, jubilând ca de fiecare dată când soarele îi bate-n geam, așa cum a făcut-o chiar ieri după-amiază, când a terminat de scris ce-i rămăsese din acest caiet, excepție făcând chiar această a treia copertă care ne-a rămas nouă la dispoziție, pentru eventuale concluzii.

Vorbeam ieri despre fratele nostru mai mic, Soarele, a cărui lumină îi produce adevărate stări mistice, pline de extaz, da, chiar așa cum trăiau marii faraoni egipteni acum 3000 de ani, ori marea poetă Emily Dickinson în secolul trecut, în America, și așa cum s-a întâmplat chiar ieri, imediat ce a pus condeiul de-o parte și a ieșit pe balconul de cristal al elegantei sale vile din inima vechiului oraș de provincie românesc în care trăiește de ani buni, cu gânduri bune și realizări frumoase, respectat de confrății întru arhitectură, dar și de cei literari pe care-i călăuzește sub marele nostru standard al poeziei și prozei de mai bine de 20 de ani. Iar toate acestea întâmplându-se câtă vreme se bucură încă de o stare de sănătate destul de bună, în pofida nenumăratelor încercări aspre ale vieții.

Și cum nu uită niciodată că este dator cu o moarte, ca om trăitor pe pământul acesta (al lui!), sub cer, și cu gândul și inima mereu deschise către noi, „cele două cuvinte” pline de lumină, noi, *Olind și Zemma*, cei care i-am zâmbit și l-am îmbărbătat de la ferestrele fostului palat al Finanțelor publice de vizavi, de unde reflectându-ne ca raze de lumină, de Soare, i-am inundat, încă odată, drept mulțumire, sufletul!”

REACTUALIZAREA ONTOLOGICĂ A „MITULUI EMINESCU”

Dr. Florian COPCEA

Unul dintre eminescologii afirmați în deceniul din urmă, posedând o solidă cultură clasică, dar și un simț critic aparte al valorilor, este dl. Zenovie Cârlegea, un polihistor de formație enciclopedică fără îndoială. Afirmat mai întâi ca poet (până acum, cinci volume și altele care deja își așteaptă rândul), eseist, documentarist cultural, istoric și critic literar, d-sa este inițiatorul și editorul periodicului de cultură *Portal-MĂIASTRA*, care apare, *sine hiatus*, la Târgu-Jiu, începând din februarie 2005, obținând „egida Uniunii Scriitorilor din România”.

Revista este deschisă atât fenomenului cultural regional, cât mai ales celui literar național, bucurându-se de colaborări și aprecieri venite chiar de pe meridiane euro-atlantice.

Nu vom detalia aici bibliografia autorului, ci vom aminti că între zecile de cărți tipărite se află studii serioase de eminescologie, precum cele din *Panopticum. Studii și eseuri de critică și istorie literară, I* (Ed. Fundației „Constantin Brâncuși”, 2013, 412 p.) sau cărți de sine stătute: *EMINESCU – mitograme ale daco-românității* (Editura „Scrisul Românesc”, Craiova, 2011; ediția a II-a, revizuită și augmentată, Tipomoldova, Iași, 2014, 252 p.), *MIHAI EMINESCU – drumuri și popasuri în Gorj* (Ed. CJPCT Gorj, Tg.-Jiu, 2016, 170 p., cu iconografie) și, mai recent, *MIHAI EMINESCU – Dicționar monografic. Oamenii din viața lui* (Tipomoldova, 2019, 752 p.).

Foarte bun cunoscător al vieții și operei eminesciene, dl Zenovie Cârlegea și-a propus, mai întâi, să clarifice povestea prezenței lui Eminescu pe meleaguri gorjene. După intervenții repetate în presa culturală, corectând documentar unele afirmații greșite preluate în mod repetat, în 2016 se hotărăște să publice monografia *MIHAI EMINESCU – drumuri și popasuri în Gorj*, lucrare bine documentată și care s-a bucurat de o recepție critică pe măsură.

„Dintr-o viitoare bio-bibliografie *Eminescu*, ce s-ar dori cât mai completă, – precizează autorul într-un *Cuvânt înainte*, – nu pot lipsi, desigur, nici trecerile poetului pe meleaguri gorjene, cu atât mai puțin scrierile în care se mai păstrează *însemne* ale trecerii poetului pe acolo. Căci puține sunt județele prin care pașii poetului să nu fi trecut: «Întâmplarea a făcut ca, din copilărie încă, să cunosc poporul român din apele Nistrului începând, în cruciș și în curmeziș, până în Tisa și Dunăre», mărturisirea gazetarul într-un editorial din 1882.

Așa după cum remarca Dimitrie Vatamaniuc, «nu sunt multe localități din țară care să poată revendica pe bază de documente prezența poetului nostru național». Într-atât *momentul Florești* ni se pare important și plin de semnificații.”

Amintind, în continuare, de trecerile și popasurile Poetului prin Ardeal, Muntenia, Banat, Dobrogea, Basarabia, desigur Bucovina, autorul amintește lucrările în care este documentată prezența acestuia în diferite regiuni ale țării, întregindu-se astfel biografia eminesciană cu inedite date punctuale: Lucian Drimba (*Eminescu la „Familia” Oradea*, 1994), Ion Itu (*Eminescu și Brașovul*, 1990), Ion Funeriu (*Eminescu și Țara Făgărașului*), Ion Buzași (*Eminescu și Blajul*, 1994), Ionel Bota (*Eminescu și Oravița*, ed. II., 2002), Nicolae Bellu (*Eminescu și Oltenia*, 1995), Stan V. Cristea (*Eminescu și Teleormanul*, 2014).

„Într-un asemenea context documentar se situează și abordarea de față, spune autorul, axată pe studierea aceluși episod din viața poetului – vara aproape întreagă a anului 1878 petrecută în ținutul de sud al Gorjului, locuind la conacul din Florești (lângă Filiași – Dolj), aparținând – prin alianță matrională cu Zoe Bălcescu, fiica fostului primar al Craiovei, Barbu Bălcescu – junimistului Nicolae Mandrea, un cunoscut al poetului încă din perioada ieșeană și bun prieten din epoca bucureșteană.

Floreștiul constituie cel mai lung sejur al poetului (de cca 60 de zile) petrecut în altă localitate din țară, după etapele ieșeană (1874-1877), bucureșteană (1877-1883; 1888-1889) și botoșeneană (1887-1888). Poate, doar, tot aproximativ, mai putem aminti perioada blăjeană, din adolescența itinerantă a poetului (1866), după etapa școlărității sale la Cernăuți, cu unele întreruperi (1858-1866). Să menționăm, desigur, și cei trei ani ai studenției la Viena (1869-1872), alți doi ani la Berlin (1872-1874), apoi cele patru luni petrecute la Sanatoriul de la Oberdöbling (2 nov. 1883 – 27 febr. 1884), urmate de călătoria prin Italia din martie 1884. Apoi, revenirea în vara lui 1887 la Viena și Băile Hall, după ce, în

vara lui 1885, urmasa un tratament cu nămol sapropelic la Băile Liman (lângă Odessa), iar din noiembrie 1886 până în aprilie 1887 fusese internat la ospiciul de la Mănăstirea Neamț.

Avem, astfel schițat, tabloul complet al biografiei itinerante eminesciene, în cadrul căreia sejurul floreștean are farmecul lui aparte. Căci, departe de a constitui pentru poet o estivală destindere, vara petrecută în 1878 în Floreștii Gorjului a fost una laborioasă și de mare concentrare intelectuală.

Venit aici cu o «misiune» precisă, stabilită de Maiorecu și Slavici, aceea de a traduce din germană un volum de documente privind istoria românilor al baronului cernăuțean Eudoxiu Hurmuzachi, ce va vedea lumina tiparului în ianuarie 1879, fără menționarea traducătorului (care fusese plătit pentru asta, dar care dorise să nu fie menționat pe coperta interioară, din aceeași modestie ce-l făcea să nu-și semneze unele articole din *Timpul*), Eminescu s-a bucurat de unicul sejur plăcut din întreaga lui viață, rodnic nu numai sub aspectul traducerii ce avea de făcut, dar și în sensul propriei creații artistice, Floreștiul resuscitând imaginarul poetic eminescian în perspectiva și structurarea unor teme și idei, de regăsit în scrierile de după această dată, fie că e vorba de poezii, fie că avem de a face cu unele elemente-reper în articolele de peste ani din *Timpul*.

La Florești, poetului nu i-a lipsit cadrul propice creației și întremării sale psiho-somate: locatar singur în tot conacul (cum îl găsește în vizita ce i-o fac Ioan Slavici împreună cu Vasile Conta), bisericuța Bălceștilor cu hramul «Sfinților Arhangheli Mihail și Gavriil», retrasă la poala dealului numit Câmpul Cerbului, natura campestră cu marea pădure a Arpadiei aproape, nopțile cu lună plină alunecând peste dealuri și Valea Gilortului cu o largă deschidere către Jiul alutan, precum și „ochii vineți/ Ce luciră peste mine? Vara-ntreagă”, potrivit poemului *Freamăt de codru* (publicat anul următor, în *Convorbiri literare*, dimpreună cu *Revedere, Fiind băiet păduri cutreieram, O, rămâi...*).

Prezența poetului în Ținuturile Gorjului a rămas vie până azi, în localitatea gorjeană fiind instituită, de mai bine de o jumătate de secol, sărbătoarea anuală «Eminescu la Florești», dar și un muzeu, tot prin osârdia regretatului profesor Liviu Poenaru.

Prin lucrarea de față, vrem să punem în adevărata lumină – dincolo de aproximări și interpretări fanteziste – popasul de-o vară al poetului în Floreștii Gorjului, atrăgând totodată atenția asupra momentului mai puțin cunoscut al trecerii tânărului Eminescu din Ardeal în Muntenia, itinerariu memorabil al clădirii de sine întru desfășurarea,

în succesivele-i etape, a unui destin de excepție, menit a rotunji figura legitimă de «Mare Român» a unuia din cei mai de seamă scriitori din literatura noastră.”

Di Zenovie Cârlogea scrie despre *Ipoteza primei treceri a lui Eminescu prin Gorj*, în toamna lui 1866, când, venind de la Rășinariii Sibiului, adolescentul însoțise pe ciobanii cu turmele în transhumanță, trecând hotarul prin *vama cucului*, așadar, dinspre Șugag și peste Parâng, prin Rânca, coborând pe vechiul drum de transhumanță la Novaci și Cernădia, iar de aici luând-o spre Râmnicu-Vâlcea, ipoteză susținută cu argumente credibile și de alți cercetători precum scriitorul Ion Filipoiu.

Revenirea poetului, după 12 ani, în Gorj, în vara lui 1878, fusese hotărâtă de junimiștii din preajma lui. Gazetarului Eminescu, deja simțindu-se surmenat după mai bine de o jumătate de an de muncă intensă la *Timpul*, îi căzuse pe plac invitația de a-și petrece vacanța (mai exact zis, de a-și reface sănătatea) în liniștea conacului de la Florești al junimistului Nicolae Mandrea, situat într-o zonă mai „conservatoare” și de vechi românism, cum avea să consemneze poetul într-un articol.

Nu era vorba chiar de o „vacanță”, căci poetului i se încredințase, contra cost, traducerea din germană a circa 450 de file din *Documentele Hurmuzachi / Fragmente zur Geschichte der Rumänen*, vol. I, ce va apărea în 1879, fără a se menționa traducătorul (*Opere*, XIV, 75-208, 981-988). Cum se știe, în paralel, poetul lucra la poemul *Scrisoarea III* și autorul pune în paral versurile eminesciene inspirate cu citate din lucrarea lui Hammer, *Geschichte des Osmanischen Reiches* (fapt evidențiat și de manuscrisele poetului). Să precizăm că secretarul Comisiei Documentelor Istorice, sub supravegherea căruia se tipărește vol. I din *Documentele Hurmuzachi*, fusese numit Ioan Slavici, care va specifica într-o *Notă de plată* (păstrată) că s-au achitat lui Eminescu pentru traducerea *Fragmentelor...* o mie de lei noi (*Opere*, XIV, 1986).

Sunt reproduse și comentate, apoi, scrisorile din Florești ale poetului, una adresată unui anume Gheorghe Feraru din Craiova, cunoscut de poet la Viena, întrebându-l dacă, după „desconcentrare” din campania sud-dunăreană împotriva turcilor, fratele său, ofițerul Matei, sosise acolo; apoi o altă epistolă, către Theodor Rosetti, datată 23 iulie 1878, prin care solicită 100 de franci „spre ilustrarea existenței cu oarecari călătorii la Turnu Severin și prin împrejurimi”, ba de a vizita chiar „Țara Oltului”. Importantă este descrierea locului în care se află: „Locul, în care sunt, e cât se poate de frumos. Râuri, codru, șes, dealuri, munți în depărtare, frumos adică în toată puterea cuvântului, încât să fiu Bodnărescu aș

nenoroci poate Convorbirile cu «Amintiri de călătorie ale unui june». Dar numai grija asta n-o am, ci mă îngrijesc a mulțami tuturor zeilor îndeobște și d-lui Mandrea îndeosebi de îngăduirea unui colț de pădure, care-mi dă toane bune și sănătate». Scrisoarea se încheie cu repetarea rugăminții și comunicarea noii adrese: „Venind la vorba de mai sus, vă rog să-mi trimiteți o sută de franci spre ilustrarea existenței cu oarecari călătorii la Turnu-Severin și prin împrejurimi. Adresa: Mihai Eminescu, com. Florești, plasa Jiul de Sus, județul Dolj. Stația telegrafo-poștală Filiași” (I.E. Torouțiu, *Studii și documente literare*, vol. IV, p. 152).

La 13 iulie 1878, poetul adresa colegilor din redacția *Timpului*, „Caraieli și Ronetti Roman”, o scrisoare plină de umor, cerând informații și întrebându-i „cum vă mai merge, cum stă țara, lumea și politica, și despre iubitul meu Rosetache Alias Berlicoco să-mi scrieți” (liderul liberal C.A. Rosetti cu care polemiza în coloanele *Timpului*). Reținem și informația cu „rana” de la picior: „Despre partea mea, a lui Moș Iftimie Talpă-Lată [aluzia la *platfusul* pe care-l avea din naștere – n.n.], veți ști numai că tot mă ustură piciorul și vă duc dorul și vă trimit cioarelor în crucea hotarilor, pentru că nu-mi scriserăți și nimic îmi vestirăți din câte s-au întâmplată...” În final, aceeași indicare poștală: „Adresa: M. Eminescu, Filiași, post-restant”.

Din rândurile pline de savoare și haz se desprinde, totuși, informația expresă a „usturimii” de la picior, precum și nevoia de comunicare, lipsa companiei amicale și atmosferei redacționale, observația privind „lenea”/comoditatea colegilor de ziar etc.

O informație mai recentă, aparținând de fapt istoricului literar Tudor Nedelcea, vorbește despre un posibil voiaj la Craiova al poetului, care putea rămâne la casele lui Nicolae Mandrea de acolo și putea vizita pe frații Feraru (cărora le fusese pedagog, la Viena, Ioan Slavici). La Craiova poetul ar fi văzut piesa de teatru *Monte-Cristo*, dar nu jucată de Teatrul Național din Craiova, căci în repertoriul din acel an nu se află o asemenea reprezentare, ci de Crucea Roșie Română care, inițiind după terminarea războiului o vastă campanie pentru strângerea de fonduri, organiza și reprezentații teatrale nu numai în București, ci și în multe orașe din țară. (Tudor Nedelcea, *Pentru mine, Eminescu...*, Fundația Scrisul Românesc, Craiova, 2005, pp. 310-311).

În secțiunea „*Momentul Florești*” și *resuscitarea imaginarului poetic*, dl. Zenovie Cârlușea ia în considerare creația poetică, poeziile care ar fi fost scrise la Florești: în primul rând, *Freamăt de codru* (*Convorbiri literare*, 1 octombrie 1879), în care poetul își amintește de „ochii vineți/ Ce

luciră peste mine/ Vara-ntreagă”, evocându-se relația cu Elena Duțescu, fiica popii din Chiciora, o tânără văduvă care ar fi îndulcit poetului sejurul floreștean: „Am răspuns: pădure dragă,/ Ea nu vine, nu mai vine,/ Singuri, voi, stejari rămâneți,/ De visați la ochii vineți/ Ce luciră peste mine/ Vara-ntreagă.// Ce frumos era în crânguri/ Când cu ea m-am prins tovarăș!/ O poveste încântată,/ Care azi e-ntunecată./ De-unde ești revino iarăși/ Să fim singuri!”

Criticul și istoricul literar presupune că și alte poeme, aflate în lucru sau în stare genuină, au beneficiat de „momentul de inspirație Florești”, enumerând câteva poezii din 1879: *Pajul Cupidon*, *O, rămâi...* (cu variantele *Craiul Codrului* și *Codrul*). Ba chiar și *Fiind băiat păduri cutreieram* (apărută postum, în 1902, dar datată de Perpessicius cam din aceeași perioadă de creație) ar sta sub același „motiv al codrului floreștean” (în apropierea conacului, cu vedere directă, se afla vechea bisericuță de lemn a Bălceștilor cu hramul „Sfântul Ilie Tesviteanul” / 20 iulie, sărbătoare avută sub ochi de poet, resuscitând amintirea fratelui Ilie Eminovici, mort la București în 1863, la 17 ani, de tifos, infectat de la bolnavii pe care-i trata ca elev la „Carol Davila”). Apoi, imaginea cu „mersul cârdului de cerbi” ar putea aminti de „Câmpul Cerbului” floreștean, evocat în *Povestea codrului...*

„Ideea de a atribui acestui moment biografic mai mult decât ar fi fost în realitate – afirmă autorul destul de circumspect – i-a făcut pe unii comentatori, nu întotdeauna perspicace și atenți, când nu s-au dovedit de-a dreptul neaveniți, să romanțeze faptele și să atribuie acestui episod determinări de viață și creație care nu există, de-a dreptul imagine, fără a-și asuma statutul dubitativ al ipotezelor.

Fără a mistifica, în lipsa evidențelor, lucrurile, vom constata că, pe perioada vacanței floreștene, poetul va publica doar în *Timpul* câteva din articolele sale importante: *O poveste a Cestiunii Orientale* (nr. din 9, 22, 27 și 29 iunie 1878), recenzia *Ion Scurtu – Istoria românilor pentru clasele primare* (23 iulie), *Administrația Dobrogei* (4 august), *Despre cultură* (6 august)... Unele le lăsase spre publicare, la plecarea din București, altele le trimisese direct prin poștă, luna următoare, câteva, probabil, le încredințase lui Slavici, care, însoțit de Vasile Conta, îl vizitase la Florești, după câteva săptămâni, mai exact pe 19 iulie (cf. Petru Vintilă), găsindu-l «sănătos tun și cu voie bună».”

Autorul realizează o datare cât se poate de exactă a sejurului eminescian, stabilind, pe baza unei documentări sagace, *Calendarul sejurului floreștean*: „Lui Eminescu îi surăsese ideea petrecerii unei veri

călduroase la conacul amicului său junimist, de aceea credem că după această dată («26 mai stil vechi») se produce cu siguranță venirea sa la Florești. Și dacă avem în vedere că linia ferată București-Viena, prin Vârciorova-Orșova, construită de concernul german Stroussberg, fusese dată în folosință la 9 mai 1878 (zi de marți, dinaintea aniversării Regelui), – cale ce reducea cu 29 de ore ruta prin Iași, – putem aprecia că la 27 mai (a doua zi după întrunirea *Junimii*, zi de sâmbătă) sau pe 30 mai (zi de marți), poetul urca, la ora 9.00, în trenul de Viena, pentru a coborî la Filași în jurul orei 17, iar de aici cu olăcarul venit special să-l ia s-a îndreptat spre Florești, cale de 11 km. (Cu același tren de ora 9.00, Poetul va pleca, pe 20 oct. / 1 noiembrie 1883, din București, însoțit de un îngrijitor și de amicul Chibici Revneanu, la Viena, pentru internare în sanatoriu (cf. jurnalului maiorescian *Însemnări zilnice*).

Plecarea la Florești se produce, așadar, după 26 mai stil vechi, posibil sâmbătă 27 sau marți 30 mai (zilele din *mersul orar* al trenului), însă nicidecum mai târziu, căci impetuosul său elan gazetăresc nu putea fi înăbușit ușor, iar grija ce pusesese stăpânire pe poet pentru a da la timp cele câteva sute de pagini traduse din germană era, desigur, reală. De aici consimțirea de a veni într-un *sejur de lucru* și nicidecum «în vacanță», cum îndeobște se apreciază venirea poetului la conacul din Florești al junimistului Nicolae Mandrea, aparținând atunci de Dolj. Ba alții, dezvoltând teoria «asasinatului» – *horribile dictu!* – pus la cale de Maiorescu, au avansat și ideea unui «exil floreștean», în aceeași debilă fugă după senzațional! Iar întoarcerea la București va avea loc la sfârșitul lunii iulie sau chiar începutul lunii următoare, căci pe 4 august este atestată prezența poetului la reîntâlnirea cu niște vechi prieteni, hotărâtă cândva”.

Autorul constată că „multe au fost peregrinările poetului prin țară, dar niciuna nu s-a bucurat de un așa îndelungat sejur precum popasul «estival» de la Florești. Ce va fi rămas în sufletul poetului, de la peisajul cu dealuri împădurite, amintindu-i de Ipoteștiul natal, până la oame-nii locului, e greu de decelat – oricum în adâncurile metafizicii poetice imagini ale acestui topos de Subcarpații getici vor fi pătruns și se vor fi așezat cu întreaga lor încărcătură umană și spirituală. Raza geniului eminescian cu farmecul și magica-i reverberație stăruie încă și peste acest colț de țară din Mica Valahie”.

Într-o secțiune finală, autorul organizează o foarte interesantă serie de citate sub titlu *Târgu-Jiul, Gorjul și Tudor Vladimirescu în teoria gazetarului despre „rasa română” și „pătura superpusă”*, urmărind a face

cititorului „o idee cât mai exactă asupra concepției eminesciene care a scandalizat de-a dreptul pe adversarii săi politici, incriminați astfel într-un lung șir de articole, în care observația socială se împletește cu factorul istoric pentru a defini în mod destul de critic anumite stări de fapt și realități”.

În totul, *Mihai Eminescu – drumuri și popasuri în Gorj* este un documentar care ni-l restituie în imagini cât mai exacte și autentice pe poetul poposit pe meleaguri gorjene, în jurul căruia s-a fabulat și mitizat intens, documentarea în cauză având ca miză tocmai această „de-legendarizare”, întru reliefaarea unui Eminescu normal, firesc, *par lui-même...*

*

„Obsesia” Eminescu a lucrat spornic, astfel că, peste doar trei ani, criticul și istoricul literar Zenovie Cârlușea va edita, în cadrul unui proiect monografic mai larg (ce-i va cuprinde pe Arghezi, Bлага și C. Brâncuși), un *Dicționar*, conceput sub o formă cu totul originală.

Cu acest *dicționar* dedicat tuturor celor care au interacționat cu poetul de-a lungul întregii sale vieți (oameni și „ne-oameni”, cum bine precizează în lămuritorul „Cuvânt înainte”), autorul reușește să pună la temelie istoriei literare românești o „ipostaziere poliedrică și multi-relațională” a complexului, grandiosului și paradigmaticului mit: *mitul Eminescu*. Spirit al sintezei, cercetătorul Zenovie Cârlușea se angajează într-un demers spectacular-substanțial de reflecție și de reconsiderare a celui mai inconfundabil fenomen literar românesc care, să fie clar, a salvat și consfințit esențial identitatea și ființa miraculoasă a neamului în mijlocul căruia a apărut și s-a dezvoltat. Proiectul istoricului literar Zenovie Cârlușea, din perspectivă palimpsestic-caleidoscopică, se adaugă riguros continuării celui al eminescologului Mihai Cimpoi – *Mihai Eminescu. Dicționar enciclopedic* (Editura Gunivas, Chișinău, 2013), contribuind astfel atât la reificarea/reversibilitatea, cât și la descifrarea „enigmei lui Eminescu” (Rosa del Conte, *Eminescu sau despre Absolut*, Cluj Napoca, 1990).

Lansat de Ziua Limbii Române la Centrul Academic Internațional Eminescu de la Chișinău, exegeza *Mihai Eminescu – dicționar monografic. Oameni din viața lui* a întrunit aprecieri elogioase din partea acad. Mihai Cimpoi, care, în hebdomadarul *Literatura și Arta*, consemna:

Volumul lui Zenovie Cârlușea, *Mihai Eminescu – dicționar monografic. Oameni din viața lui* (Ed. TipoMoldova, Iași, 2019), are meritul capital de a fi un pandant la biografiile documentare și

romanțate ale poetului, care se impune printr-o nouă grilă de investigare. Este urmărită configurarea – în temei absolut documentar, ce asigură credibilitatea reconstituirii unei imagini multiaspectuale a Epocii (istorică, socială, culturală, politică) și a Omului, focalizat în complexul de împrejurări și de relaționări cu oamenii pe care i-a cunoscut și au fost implicați într-un fel sau altul în viața sa după schema sociologică „subiect” – „actanți”.

Zenovie Cârlușea pornește să catagrafizeze „portretul moral, intelectual și artistic incomparabil” al poetului prin prisma alterității, adică a faptelor concrete făcute pentru poet sau împotriva lui (deci, totul e privit prin mijlocirea raporturilor avute cu el) cu conștiința că s-a produs un construct imaginar memorialistic care, pornind oarecum de la unele elemente și trăsături reale, s-a tot rostogolit prin vremuri – zice el – „complicând” portretul personalității sale „cu aproximări și aluvionări de tot felul, hașurând fie tezist și romanțios, fie prin naive și inconștiente abuzări, fațete ale condiției biografice” (p. 7). Este motivul pentru care s-a străduit să aducă în suita de articole monografice ale cărții „voci”, „unele din inebranlabila și ineluctabila preajmă a autenticității, altfel situate la distanțe mai mici sau mai mari de timp, toate însă pariind pe o anume onestitate și onorabilitate a mărturisirii în cauză, pe un registru memorialistic larg, de la *pia, fidelisque crudelis memoria* la egotismul histrionic fantezist și anecdotic al unor impenitenți inevitabili ca Grigore Ventura, D. Teleor ș.a.” (ibidem). „Peste tot, însă, adaugă exegetul, ideea mereu vie de a decipta, din toate acestea, specificitatea și autenticitatea acestor gesturi, exprimări, comportamente ce au dat măsura inconfundabilei personalități” (ibidem, pp. 7-8). Recunoscând manifestarea unei atitudini deloc transcripțică ori lipsită de judecată critică, se precizează că ea s-a voit echidistantă, „adică lăsând portretul să se alcătuiască din toate mărturisirile probate, care se completează una pe alta, interferează și se luminează reciproc” (ibidem, p. 8). Ni se oferă, în cele ce urmează, un larg desfășurat evantai cu pliuri sub formă de biografeme și mărturisiri sentimentale cu faze documentare și cu judecăți – totuși – valorice ad hoc, din vârful penitei sau din deschideri de paranteze mai desfășurate ale analistului. Avem, ca rezultat sinoptic, un *portret vivant* al celor aflați în raporturi de intimitate, de colegialitate, de afiliere doctrinară, de prietenie sau adversitate, care surprind în chip răsfrânt, specular Omul Eminescu „în manifestări și implicări contingente”. Fervoarea documentării ajutată, bineînțeles, de erudiție în domeniul istoriei românești și universale, de buna cunoaștere a momentelor cheie – clasate și controversate – a biografiei nu doar

al celor care și-au ocupat un loc de seamă în istoria literară, dar și al oamenilor din lumea comună. Întrucât Eminescu a avut, ca poet și ca om, un destin dramatic care s-a confruntat cu ostilități, facticități, judecăți critice zoilice, intrigi și coterii literare sau politice, este bine să știm cum au reacționat contemporanii lui la momentele grele prin care a trecut. Zenovie Cârlușea completează anumite goluri din evocările memorialiștilor sau biografilor și portretizările sumare făcute ale părinților, fraților, altor rude și ale unor contemporani ale căror mărturii sunt puțin sau deloc cunoscute.

Vom cita, în acest sens, paginile despre Aurelia Goga, mama lui Octavian Goga; Eduard Griesbach, consulul Prusiei la București; Emilia Humpel, sora lui Titu Maiorescu, și Wilhelm Humpel, director al Conservatorului din Iași, soțul acesteia; Ieromonahul (anonim) de la Mănăstirea Neamț; Ilie Ichel, scriitor, autorul unei broșuri *Eminescu (încercare critică)*, din 1889; Zoe Mandrea, pictoriță, nepoata lui Nicolae Bălcescu și Costache Aman; Eugene dr. Schuyler, diplomat american, și mulți alții.

Firește, contribuțiile documentar-arhivistice constituie aportul deosebit al cercetătorului la mai buna cunoaștere – per aliud, prin vocile „actanților” – a Omului Eminescu și personalității sale artistice și intelectuale. Aceste reconstituiri biografice și portrete analitice ne mai prezintă un aspect revelator: Eminescu a comunicat, a colaborat, s-a întâlnit expeditiv sau timp îndelungat, într-un cuvânt, a interrelaționat, cu oameni reprezentativi (cu bedesam, precum spunea Călinescu) care au constituit o epocă, ce poate fi definită (în ciuda celor porniți contra mitizării lui) chiar epoca Eminescu. Sunt, printre ei, foarte mulți cu o formație intelectuală solidă datorată studiilor făcute la universități din Germania și Franța (Petre P. Carp, Alexandru Cihac, Nicolae/Sterie Ciurcu, Vasile Conta, Emanoil Costache Epureanu, Eduard Gruber, Eudoxiu Hurmuzachi, Mihail Kogălniceanu, Titu Maiorescu, Constantin Meisner, Aurel Mureșianu, Iacob Negruzzi, Leon Negruzzi, Teodor V. Ștefanelli, Nicolae Teclu, Ștefan Vârgolici, A. D. Xenopol).

Este epoca impactului cu multe doctrine și teorii în diferite domenii, cu evoluționismul și organicismul, cu orientarea generală transdisciplinară, cu psihologia popoarelor. Noile orientări în știință sunt prezentate în cadrul prelegerilor *Junimii*. Pagină cu pagină, portretul vibrant, „văzut într-o ipostaziere poliedrică și multirelaționară”, se conturează cu amintirile lui Ieronim Barițiu, colegul său de studenție, în care surprinde natura mai mult „meditativă și rezervată decât expansivă” și plăcerea de a se angaja

în dezbaterile cu teme „din sfera politică, bisericească, socială, literară, filozofică”; ale lui Ștefan Cacoveanu, în care se spune că „era înzestrat cu bogate cunoștințe de literatură română”; ale generalului Cerchez, cu care discutau peripatetic printr-un parc din Viena despre iubirea față de țară; ale lui Artur Gorovei, care l-a văzut, prin 1885, la bibliotecă, „lucrând la o gramatică sanscrită”; ale lui Obersteiner, medicul de la Oberdöbling, în care mărturisește că îl invita la el acasă pentru a „discuta diferite teme, îndeosebi culturale”; ale lui Grigore Păucescu, cel care l-a urmat la conducerea *Timpului*, care afirmă că prin articolele lui „a adus o nouă stare de lucruri” în țară; ale lui Ioan Slavici, prietenul ce l-a găzduit, observând că „citea cu glas tare tot aceea ce îi plăcea, mai ales poeziile, și făcea multă gălăgie când scria, se plimba, recita, bătea cu pumnul în masă, declama, era oarecum în harță cu lumea, la care se adresa”; ale lui Alexandru Vlahuță, prietenul fidel, care îl surprindea într-o odaie din postul Mogoșoaiei, stând „la o masă lungă de brad pătată de cerneală, cu cărți ticsite pe nouă poliți mari ca de vreo patru metri”.

Albert Camus notează, în *Caiete*, că le cerea ființelor în tinerețe mai mult decât puteau să dea: „o prietenie continuă și o emoție permanentă” (mai târziu, spune el ironic, le cerea să dea mai puțin decât pot să dea: „o prezență fără vorbărie”). Eminescu le cere prietenilor săi și, în genere, celor cu care contacta să spună adevărul (ca în cazul procesului de la Pesta, și ca obiectiv deontologic al gazetarului), să „știe cât mai multe lucruri” (e constatarea unuia dintre memorialiști, canonicul blăjean Uilăcanu și îndemnul făcut lui Slavici conform celebrelor adresări din *Scrisori către „homuncului” Bonifaciu Florescu*: „Dragul meu învață carte și ascultă-mi îndemnul./ Cine vrea să zugrăvească să înveț-întâi desemnul...”), să nu „întindă talgerul în public” pentru pomeni (e rugăminte adresată lui Vlahuță) și de a-i „răspunde cum stau lucrurile cu mine” (e ceea ce-i cere lui Chibici într-o scrisoare trimisă din sanatoriul de la Oberdöbling), indiciu al demnității și al grijii excesive de a nu-și deranja prietenii (e și grija manifestată față de părinți, care îi comunică „lucruri așa de triste de a nu le scrie”, în timpul îmbolnăvirii de gălbănare, „sub inspirațiunea acelei rele dispozițiuni”). Discret sau făcând mărturisiri într-un ton jeluitor, oscilând între o stare meditativă apoliniană și o mânie etică homerică (spumegătoare, îi zicea Călinescu), Omul Eminescu e aruncat, conform unei scrisori adresate Veronicăi Micle, „într-un cerc vicios, care, cu toate acestea este singurul adevărat”, singur „la negustoria asta de principii și peste aceasta și bolnav”.

Contrar atitudinii glaciale și impersonalității geniului înăscut, de care vorbește Maiorescu, iată-l pe Eminescu în ipostaza Omului ce trăiește în contingent la limita existențială a umanului, iubind, pătimind, suferind, proiectându-se sufletește în ființele dragi, apropiindu-se de adevărații prieteni și detașându-se de pretenșii amici (pe care-i viza soră-sa Henrieta), care vin cu mărturisiri sub semnalul aceluia *pia, fidelisque crudelis memoria*, pomenit în „Argument”.

Dicționarul „esențial” al lui Zenovie Cârlogea, ilustrat și cu o bogată iconografie de epocă (personalități, instituții, clădiri și locuri memoriale), se impune, în eminescologia actuală, ca o lucrare de referință.

Acad. Mihai CIMPOI, *Oameni din viața și vremea lui Eminescu „într-un portret vivanț”*, în *Literatura și Arta*, 11 iunie 2020, p. 5.

*

Fire vizionară, exegetul are meritul de a grăbi și legitima necesitatea antropologică de identificare a noi, sintagmatice dimensiuni bibliografice ale Marelui Poet. Analogia cu Mihai Cimpoi, care este de părere că „unghiurile exegetice, mereu înnoite, determină (în cazul lui Mihai Eminescu – n.n.) o renunțare categorică la vechile șabloane interpretative”, nu este deloc forțată. Ne bazăm, trăgând această concluzie, pe convingerea lui Zenovie Cârlogea că numai în anumite „oglinzi ale alterității” „personalitatea lui Eminescu se reflectă, dincoace de o mitizare care a lucrat spornic și, mai ales, dincolo de imaginarul specios din anumite construcții exegetice, cu întregul freamăt mundan și epidermic al ființei omenești, cu preferințele, cutumele, angoasele, complexele, reacțiile, implicările și evitările, atragerile și respingerile, dar mai ales cu iluziile uitătoare de sine și deziluziile amarelor regăsiri de sine”. Se poate chiar avansa ideea că reconstituirea metodică a „lumii lui Eminescu”, de către cel din urmă, printr-un altfel de construct memorialistic, contribuie fundamental „la rotunjirea mitului privind Omul în manifestări și implicări contingente”.

Manifestarea de către Zenovie Cârlogea a unei persuasiunii temeinice, deliberative, tematice, transcende contextul istoric al contestării actualității celui care metamorfozează și înobilează „realitatea realului” (Nietzsche).

„Eminescu, constata Svetlana Paleologu-Matta (*Eminescu și abisul ontologic*, Editura Augusta, 2007), atinge tonalități și armonii înalte, care se află în noi, dar pe care va trebui să le descoperim”. De la acest

deziderat pornește istoricul și criticul literar Zenovie Cârlușea în întreprinderea sa de a evoca vremurile și oamenii care l-au înconjurat pe Mihai Eminescu, cu care acesta a intrat meteoric sau mai așezat în contact, astfel încât să deslușim mai bine splendoarea chipului său fizic, spiritual și moral, dar și înțelesurile unui inegalabil „poet național” (G. Călinescu) în care, stabilește Z. Cârlușea, sălășluia deopotrivă o conștiință de *român adevărat* și una de *artist genial*, de reformator al Poeziei și deschizător de epocă literară.

Reflecțiile meticolosului autor al *dicționarului* în discuție ilustrează mai mult decât capacitatea deosebită a unui intelectual-elitist de a genera un pretext de revizuire a „cestiunii lui Eminescu” și de a putea răspunde fără echivoc întrebării (consacrată deja de Adrian Dinu Rachieru în *Eminescu după Eminescu*, Editura Augusta, 2009): „ce facem cu/din Eminescu?”, imperatiile menținerii culturii române atât de șubreziță de „ostilii”, „aberanții săi detractori de serviciu” (ca să-l cităm pe Eugen Simion).

Fără a urma vreun model în construcția amplei lucrări, fără a experimenta, istoricul literar Zenovie Cârlușea, cu un pronunțat caracter enciclopedic, definește „organicist” și programatic, pe de o parte, *fenomenologia* sacră a „mitului Eminescu”, iar pe de altă parte – *modelul cultural* pe care acesta l-a impus din „zilele de-aur a scripturilor române” până în această perioadă plină de fantasmagorii, tensiuni și absurdități de tot felul cu care suntem contemporani.

Fixând clar ideea definitorie că orice mecanism al actului de creație pune în valoare intrinsecă arhetipuri monografice indubitabile, criticul sublimează statuia *demiurgului Eminescu*. Incursiunea exegetică a distinsului cercetător în istoria literară românească în devenire, deopotrivă intertextuală și relațională, marcată de apariția providențială a celui „mai important mit cultural românesc” (Th. Codreanu), a devenit, dincolo de un fascinant excurs documentar, *un test al culturii*. El îmbogățește, aplicativ și epistemologic, bibliografia eminesciană cu schițe de portrete literare realizate cu o înaltă rigoare științifică, cu personalități celebre și minore, cu figuri și figurine care, într-un fel sau altul, au influențat existența poetului.

Despre Eminescu s-au scris biblioteci întregi, însă nicio carte de formula aceasta. Este vorba de un *dicționar monografic* care adună la un loc oamenii din viața poetului (de la membrii familiei și rude, la prieteni, colaboratori, cunoscuți de-a lungul celor aproape patru decenii de existență), lucrare asemănătoare acelor

dedicate de noi lui Lucian Blaga (I, 2017; II, 2018), Tudor Arghezi (2019) și Constantin Brâncuși (2020). Reformulând într-o manieră *sui generis* o documentare strânsă, cu totul inedită și, așadar, verificată, în planul istoriei literare, asemenea dicționare ajută la o mai bună cunoaștere a omului, operei și epocii respective. Totul fiind posibil prin evidențierea atât a personajelor de prim-plan, cât și a altora de plan secund din biografia poetului, fără de care portretul autentic nu ar putea fi realizat și înțeles pe deplin. Prin prezentul „dicționar monografic”, readucem, așadar, în prim-plan Omul, în diferite etape ale vieții sale, văzut într-o ipostaziere poliedrică și multirelațională.

Am preferat, dincolo de tratarea schematică, în general, articole de o mai cuprinzătoare informație bio-bibliografică și, desigur, cu un accent deosebit pe relația avută cu poetul, pe parcursul întregii vieți, tinzând așadar la *articolul-eseu* care să ofere o înțelegere mai nuanțată și o viziune structurată și cât mai exactă a problematicii, ușor controlabilă de bibliografia în materie. Nu de puține ori ne-am izbit de lipsa unor informații despre „oamenii din viața” poetului, nu toți fiind nume cunoscute ale vieții social-politice și literare, impediment depășit totuși printr-o asiduă documentare pe mai multe planuri. Am însoțit textele cu imagini-document, în funcție de conținut și în limita accesului nostru la iconografia respectivă, raportându-ne, când a fost cazul, la situația social-politică internă și internațională.

Sunt de regăsit în paginile acestei cărți membri ai familiei și rude ale poetului, scriitori, gazetari, literați, artiști, intelectuali, politicieni, dar și oameni din lumea comună – toți mai mult sau mai puțin conștienți de valoarea omului cu care interacționau –, ale căror mărturisiri nu pot fi ignorate, dimpotrivă ele surprind anumite trăsături și linii umane dintr-o anumită perioadă sau moment al vieții, pe care mulți așa-zisi confrăți nu le-au văzut sau le-au ignorat de-a dreptul.

Din toate aceste zeci și zeci articole (în total 180) dedicate celor care l-au cunoscut, în principal, mai mult direct decât indirect pe poet – numiți de noi generic și din motive de structurare lexicomonografică *oameni din viața lui* –, se poate vedea întregul complex de împrejurări al relaționării sau expectativei, al implicării mai mult sau mai puțin în viața poetului, în general distanța dintre „subiect” și „actanți” în funcție de care fiecare individ „categorizat” aici dă seamă în posteritate de felul în care l-a cunoscut și apreciat pe omul în care sălășluia deopotrivă o conștiință de român adevărat și una de artist genial, de reformator al Poeziei și deschizător de epocă literară.

Fire complexă, scindată în atitudini contrare, ca fel de a fi între *solitudine* și *sociabilitate*, dar și fixată pe anumite valori de la care nu a abdicat niciodată, Eminescu ilustrează un portret moral, intelectual și artistic incomparabil, ușor de întrevăzut în „catagrafierea” de față a „oamenilor din viața lui”.

Omul și Artistul – această asumată „excepție inexplicabilă printru noi” ce ne-a ajutat să depășim condiția noastră minoră (E. Cioran) – vorbesc deopotrivă despre o epocă istorică și culturală, pregătitoare de jertfă și de ideal al unității naționale, o Românie „dodoloață” restituită istoric întregului neam, gândită deja de Eminescu și căreia i-au fost martori puțini din contemporanii săi de cuget.

Lumea lui Eminescu, bogată, variată, plină de freamăt, evocă, în consistența și devălmășia ei, o societate românească în care savoarea Orientului este estompată de atitudini, convingeri și forme ale civilizației occidentale, ciocnire ce se vede mai bine din articolele publicate în *Timpul*, mereu în război cu *Românul* lui C. A. Rosetti, oficiosul liberal, „organul fanariot din strada Doamnei”. Poate prea pățimașă această polemică de ani de zile (1877-1883), în care Eminescu se vede că gândea nu numai în contexte de politică internă ci și într-o viziune mai largă, europeană, de vreme ce problemele abordate erau, dincolo de planul național, de interes continental (situația geo-politică și etnică a Basarabiei, Ardealului și a Românilor din Peninsula Balcanică, „chestiunea evreiască”, „comisia mixtă a Dunării”, afacerea „dru-murilor de fier”, războiul ruso-româno-turc de la 1877-1878 cu toate avantajele și dezavantajele, Congresul de la Berlin, aderarea României, în octombrie 1883, la Tripla Alianță, abandonând tradiția colaborării cu Franța, despre care poetul, deja bolnav, nu se mai putea pronunța etc.)...

Această multitudine de „voci”, rezonând într-o posteritate mai mult subiectiv generoasă decât exactă, a contribuit la rotunjirea mitului privind Omul în manifestări și implicări contingente. Desigur, un construct imaginar memorialistic care, pornind oarecum de la unele elemente și trăsături reale, s-a tot rostogolit prin vremuri, „complicând” portretul personalității lui Eminescu cu aproximări și aluvionări de tot felul, hașurând fie tezig și romanțios, fie prin naive și inconștiente abuzări, fațete ale condiției biografice.

Ne-am străduit să aducem în articolele monografice respective toate aceste „voci”, unele din inebranlabila și ineluctabila preajmă a autenticității, altele situate la distanțe mai mici sau mai mari de timp, toate însă pariind pe o anume onestitate și onorabilitate

a mărturisirii în cauză, pe un registru memorialistic larg, de la *memoria pia, fidelisque crudelis*, la egotismul histrionic-fantezist și anecdotic al unor impenitenți inevitabili ca Grigore Ventura, D. Teleor ș.a. (...) Peste tot, însă, ideea mereu vie de a decipta, din toate acestea, specificitatea și autenticitatea acelor gesturi, exprimări, comportamente ce au dat măsura inconfundabilei personalități. Deloc transcriptică, adică lipsită de judecata critică, atitudinea noastră transpare de fiecare dată, rămânând oarecum echidistantă, adică lăsând portretul să se alcătuiască din toate mărturisirile probante, care se completează una pe alta, interferează și se luminează reciproc.

Ne place să credem că, în aceste oglinzi ale *alterității*, personalitatea lui Eminescu se reflectă, dincolo de o mitizare care a lucrat spornic și, mai ales, dincolo de imaginarul specios din anumite construcții exegetice, cu întregul freamăt mundan și epidermic al ființei omenești, cu preferințele, cutumele, angoasele, complexe, reacțiile, implicările și evitările, atragerile și respingerile, dar mai ales cu iluziile uitătoare de sine și deziluziile amarelor regăsiri de sine...

Zenovie CÂRLUGEA,
Cuvânt înainte

Echilibrat în judecăți, căutând în tainicul univers în care s-a format și a evoluat M. Eminescu repere biografice necunoscute sau lăconic exploatate, exegetul, autoritate de marcă în istoria literaturii (lucrări asemănătoare a dedicat lui Lucian Blaga, Tudor Arghezi, Constantin Brâncuși), conferă „travaliului” său estetic un stil original, astfel fiind rezolvate o serie de dileme sau luând naștere alte provocări de receptare *altcumva* a vieții acestuia, de evidențiere, dacă vreți, a unor „trăsături și linii umane pe care mulți așa-ziși confrăți nu le-au văzut sau le-au ignorat de-a dreptul”, evident, atunci când s-au aplecat să decipteze opera sau să „elucideze” enigmatică biografie a „românului absolut” (Petre Țuțea).

Privită din acest unghi, lucrarea *Eminescu – dicționar esențial. Oameni din viața lui* se dovedește a fi o prețioasă bancă de informații care consolidează bazele *mitului culturii române – Eminescu*. Fără complexe și inhibări, eseistul valorifică memorabil și iconografic, îndrăznim să afirmăm, cu precizie caracterologică, biografiile a peste 200 de personalități celebre sau nu, intrate, în pofida trecerii timpului sau a dezinteresului nostru bolnăvicios de a ne ignora înaintașii, în palmaresul literaturii române: Vasile Alecsandri, Tudor Arghezi, Ion Luca Caragiale,

Ion Creangă, Regina Elisabeta, Nicu Gane, B. P. Hasdeu, Nicolae Iorga, Mihail Kogălniceanu, Alexandru Macedonski, Titu Maiorescu, Veronica Micle, Iacob Negruzzi, Aron Pumnul, Ion Heliade Rădulescu, Ioan Slavici, Elena Văcărescu, Alexandru Vlahuță, Iosif Vulcan, A. D. Xenopol ș.a.m.d.

Sau figuri mai puțin cunoscute, aduse din uitare, dar care în viața poetului au avut o importanță de moment, precum: N. Andriescu-Bogdan, C. Zamfir, N. Bassarabescu, Scipione Bădescu, Cornelia-Riria Biberi, Samson Bodnărescu, Friederike/Frederica, Bognar, Gh. Bojeicu, Ion Bratu, Mihai Brănescu, Ioniță Bumbac, Vasile Burlă, Ștefan Cacoveanu, Constantin Calmuschi, Iorgu Caragiale, Cassandra „iubită de la Ipotești”, Lascăr Catargiu, Al. Chibici-Revneanu, Gh. Chițu, Arcadie Ciupercovici, Arcadie, Vasile Conta, Matilda Cugler-Poni, Al. C. Cuza, Al. I. Cuza, Anghel Demetriescu, Al. G. Djuvara, Aurel C. Domșa, Ștefan Dracinschi, State Dragomir, Grigore Dragoș, Ioan Drogli, Elena Duțescu, Cornelia Emilian, frații și părinții poetului, Emanoil Costache Epureanu, Nicolae Făgărășanu, Gh. Feraru, Al. & Maria Flechtenmacher, Grigore Focșa, Eugenia Frangolea/Bodnărescu, Nicu Gane, Moses Gaster, dr. Maria Gavrilescu, Aurelia Goga, Artur Gorovei, Grigore H. Grandea, Eduard Gruber, Emilia & Wilhelm Humpel, Filimon Ilia, Ilie Ighel, I. D. Ionescu, Fr. Isac, Samuil Isopescu, dr. George Iuliano, Felician Jachimovicz, Felician, C. Jiquidi, Olimpiada Jurașcu, Ioachim Jurașcu, Iosih Kauffmann, Mitte & Wilhelm Kremnitz, Nicolae Krețulescu, Grigore Lazu, Ioan Al. Lapedatu, Dimitrie Aug. Laurian, Maximilian Leidesdorf, Babette Löwenbach, Livia Maiorescu/Dimcza, Nicolae & Zoe Mandrea, Mihai V. Mavrodin, Ernst von Mayer, Constantin Meissner, Ioan Mire Melik, Ștefan C. Michăilescu, Toma Micheru, Ștefan Micle, Valeria Micle-Sturdza, Virginia Micle-Gruber, Aurel Mureșianu, Heinrich Obersteiner, Iacob Onea, Leon Onicescu, Ioan Orga, Gustav Otembra, Mihail Pascaly, Ion Păun-Pincio, Sandu Pătru, Grigore Păucescu, Nicolae Petrașcu, D. Petrino, Cleopatra Poenaru, Vasile Pogor, Miron Pompiliu, C. Popasu, Ana/Anette Rosetti, C. Alexandru Rosetti, Ernesto Rossi, Iuliu Roșca, Ion Russu-Șirianu, Ion Sbierea, Gh. Secășeanu, C. Simțion, Aug. B. Sînceleanu, Panait Stoica, I. G. Stravoica, Ecaterina Szöke/Slavici, Al. Ștefanovici, Sofia Ștefanovici, Ștefan Ștefureac, Rudolf Șuțu, Al. Șuțu, Fanny Tardini-Vlădicescu ș.a.

Nu lipsesc din acest dicționar monografic nici femeile din viața lui Eminescu, de la mama și surorile poetului (Raluca, Aglae, Henrietta, căroră li se dedică articole consistente), la Casandra „iubită de la Ipotești”,

Eufrosina Popescu (din perioada peregrinărilor teatrale), Fräulein Milly („blonda Milly” din Potsdam, conform poeziei din 1874), Veronica Micle „iubita legitimă” (G. Călinescu), apoi Mitte Kremnitz, Cleopatra Poenaru (inspiratoarea, prin 1880, a poeziei *Pe lângă plopii fără soț*), toate acestea evocate în pagini elocvente.

Nu trebuie trecută cu vederea *iconografia* prezentă în dicționar, multe din fotografiile reproduse aparținând unor fonduri de documente rare și înfățișând clădiri, locuri memoriale, personaje, înscrisuri, manuscrise, documente personale etc., fapt remarcat de acad. Mihai Cimpoi. Între acestea, reținem fotografia din 1864 a învățăceilor de la Cernăuți alături de profesorul lor Aron Pumnul (autorul identificând pe „privatistul” Mihai Eminovici, pe baza unor descrieri de epocă) sau fotografia de grup a junimiștilor în frunte cu Maiorescu, găsită de prof. dr. Petre Popescu-Gogan, arhivar, în Cabinetul de stampe de la Academia Română, realizată cu prilejul inaugurării statuii lui Ion Heliade Rădulescu din Piața Universității din București, operă a artistului italian Ettore Ferrari și dezvelită la 22 noiembrie 1881, la nouă ani de la moartea fondatorului Academiei Române, împliniți în aprilie 1881 (v. *România literară* din 29 martie – 4 aprilie 2000). Este vorba de o fotografie rară, încă necunoscută, dintr-un colaj, asupra căreia s-a pronunțat, aproximativ, dl. P. P. Gogan și foarte exact Ion Cârnu (v. articolul *Prezența poetului*, în *România literară*, 31 mai – 6 iunie 2000, p. 11, cu reproducerea colajului) și dl. Zenovie Cârlușea în unele articole, dar și în precedentele sale lucrări dedicate lui Eminescu și amintite mai sus.

După cum ușor se poate vedea, șirul persoanelor prezentate în dicționar (peste 180 de articole, concepute mai întâi ca scurte biobibliografii, apoi ca detalieri eseistic-documentară a relației avute cu poetul, unele articole fiind eseuri monografice în toată regula, întinse pe multe pagini: I. H. Rădulescu, Aron Pumnul, Vasile Alecsandri, Titu Maiorescu, Ioan Slavici, I. L. Caragiale, Al. Macedonski, Veronica Micle ș.a.), destul de impunător și semnificativ, nu urmează ordinea cronologică a momentului narativ în care au interacționat, pe lungă sau scurtă durată, cu Mihai Eminescu, autorul preferând să-i menționeze, desigur, pentru a respecta rigurozitatea reclamată/impusă de elaborarea lucrării-dicționar, în ordine alfabetică (criteriu obligatoriu în conceperea unui astfel de tip de lucrare enciclopedică), ceea ce îi sporește importanța, relevanța și utilitatea.

Privirea profundă și iscoditoare, animată de spirit critic și istoric, a lui Zenovie Cârlușea, este concentrată, observăm, cu predilecție,

asupra spiritelor care formează/tezurizează panteonul culturii române. Declucul hermeneutic al hagiografului, focalizat pe arhitectura unui „univers în semicerc” (G. Călinescu), reconstruiește istoria unui timp ascuns, trecând peste obstacole, animozități și nebuloase dificil de interpretat. Deși „este greu să scrii istoria unei literaturi naționale, ca artă, când întreg cadrul te ispitește să faci referiri esențialmente neliterare, să te dedai la speculații despre etica și despre caracteristicile naționale care n-au aproape nimic de-a face cu arta literaturii” (René Wellek), Zenovie Cârługea, fără să ia în seamă avertismentul, își asumă cu luciditate avatarul creației (acesta revendicat de la Mihai Cimpoi) și cu gest iconoclast, aparent fragmentar, investește, fără somație, în mitogeneza spiritualității românești.

Pe această direcție se poate susține că exegetul nu operează cu idei de-a gata, ci tratează, incisiv prin prisma analizei amănunțite a vieții și operelor *oamenilor din viața lui Eminescu*, elementele și trăsăturile reale ale acestora care, subliniază, au complicat „portretul personalității lui Eminescu cu aproximări și aluvionări de tot felul, hașurând fie tezist și romanțios, fie prin naive și inconștiente abuzări, fațete ale condiției biografice”.

Este locul să tragem o linie de demarcație clară între modelele de biografie eminesciană în vogă în secolele XIX și XX și modelul propus de Zenovie Cârługea care, printr-o asiduă documentare, cum se explică, a ilustrat „un portret moral, intelectual și artistic incomparabil, ușor de întrevăzut în «catagrafierea» de față a «oamenilor din viața lui»”. Fără a-i aduce vreun reproș, suntem de părere că ar fi trebuit să fi insistat cu mai multe amănunte asupra împrejurărilor în care aceștia l-au cunoscut pe „omul deplin al culturii românești” (Constantin Noica).

Punctul iradiant al exegezei *Mihai Eminescu – dicționar esențial. Oamenii din viața lui* constă în învederarea aproape sintetică și integralistă a generațiilor de literați întemeietori, mai mult sau mai puțin, ai geografiei literare românești. Nu încap dubii, întreprinderea lui Zenovie Cârługea a modernizat parametrii istoriei literare prin utilizarea noilor metode de investigație ontologică și de ierarhizare a valorilor clasice, anticipând, în chip programatic, mutații generoase, paradigmatică în istoria literaturii române.

Manifestarea spiritului mito-istoric al lui Zenovie Cârługea se produce reductiv, prin recul, deschizând actul interpretării spre idei, ipoteze și concepte proprii care servesc direct la conceptualizarea spirituală a *mitului eminescian*. Așadar, criticul literar reface imaginea unui *altfel de*

Eminescu, pe cât de ritualizat pe atât de contestat și relativizat, acoperind goluri și fisuri exegetice. Adrian Dinu Rachieru (*op. cit.*) este de părere că „o istorie a eminescologiei, mereu ademenitoare, obligă la chestionarea acestui pachet problematic/problematizant, fără a ne slei curiozitatea”. „Cum se vedea Eminescu pe sine însuși?”, se întreabă teoreticianul A. D. Rachieru, și continuă: „Cum l-au primit și l-au privit contemporanii, de la Iosif Vulcan la Titu Maiorescu? Și, în fine, cum îl receptăm noi azi, la noua vârstă a eminescologiei, aflată – se zice – în impas?”

Din fericire, cercetările de o viziune amplă inițiate aristotelic de Zenovie Cârlușea, de extracție lovinesciană, răspund, explicabil și justificabil, acestor întrebări, să le calificăm – de tranziție, în speranța că va exista, totuși, în viitor, o unitate de opinii, un flux ontologic și epistemologic unanim în receptarea lui Mihai Eminescu și în recuperarea contingentă a unor scriitori canonici, dar uitați în sertarele clasice ale culturii naționale. Tocmai de aceea considerăm că temerara, moderna, minuțioasă, argumentativa analiză metodică a criticului, desigur, supusă ordinii științifice, satisface cerințele postulatului sugerat de Eugen Simion la un eveniment consacrat celor 125 de ani de la moartea poetului: „Cei care se supără pe poporul român se supără pe Eminescu. Este și aceasta o dovadă că este un poet care ne exprimă. Și ne regăsim nu numai în poezia lui, ci și în proza lui, o proză romantică. Ne regăsim în articole politice. Ce greșeală fac unii când contestă articolele politice ale lui Eminescu!”

Toate aceste puncte de vedere sunt definitorii pentru „sanctifizarea” autorului *Luceafărului* într-o monumentală, iconografică lucrare cum se dovedește a fi exegeza *Eminescu – dicționar esențial. Oamenii din viața lui*. În complexitatea și vastitatea ei, aceasta este, la urma urmei, proiecția magică a unei gândiri meșteșugite, intuitive, pusă înspirat, de la început, să interfereze, sub semnul sacralului, spiritele, textele și senzorialitatea lucrurilor în jocul oglinzii (în care realitatea devine profund spiritualizată) și să creeze cititorului privilegiul de a pătrunde în existența ființială a miturilor care au străbătut epoca istorică a lui Mihai Eminescu. Eseistul este un generator de veritabile „imagini” al căror sens, după prof. Nicolae Georgescu, nu mai vizează „scoaterea lui Eminescu din contextul său istoric și privirea lui în sine”, ci „readucerea lui Eminescu în lumea lui”, potențând astfel interesul funciar al românilor de a apăra și respecta cu orice risc simbolul. Odată cu accesul nostru la *epoca Eminescu*, grație lui Zenovie Cârlușea, avem marea șansă de a recupera, optimiști, esențele ei spirituale și mitice identificate în actele

trăitoare ale unor figuri istorice dintr-un *timp retrăit*, în desfășurare, care, vrea sau nu vrea careva, readuce *centrul de gravitație al culturii românești* într-un punct universal, contemporan.

Contribuția dlui Zenovie Cârlușea, de o inedită viziune și structurare lexicografică, a fost evidențiată de cronicile literare dedicate acestui surprinzător *Dicționar*, putând aminti aici nume cunoscute din critica românească de azi (Gheorghe Grigurcu, Mircea Popa, Constantin Cubleșan, Ana Selejan, Tudor Nedelcea, Aureliu Goci, Nicolae Mareș, Toma Grigorie, Lucian Gruia, Delia Muntean, Maria-Daniela Pănzan, Monica Grosu, Ion Mărgineanu ș.a.).

În concluzie, *Eminescu – dicționar esențial. Oamenii din viața lui*, apreciată drept „lucrare de referință în eminescologie”, este panorama *cu rost* a unei istorii literare deschise, „la răspântie” (M. Cimpoi), care ne „vorbește” despre identitatea limbii și a literaturii române. Ideile lui Zenovie Cârlușea, discursul său metacritic, expuse, intelectualmente, cu precizie de bijutier în pagini mai mult decât savuroase, stabilesc o conexiune fenomenologică între un trecut dominat de isterii literar-istorice paradigmatică și o contemporaneitate, paradoxal, în delir.

Este clar pentru toată lumea, „Eminescu a fost, aparent, romantic – ultimul mare romantic al Europei – de fapt, primul și unicul care a realizat în cadrul istoric al spațiului românesc dimensiunea ontologică” (Svetlana Paleologu-Matta, *op. cit.*). Acesta este, presupunem, și crezul după care s-a ghidat Zenovie Cârlușea în conceperea programaticului său studiu – temeinic și fundamental, ca un „brand” deja verificat, pentru istoria și literatura română: *Eminescu – dicționar esențial. Oamenii din viața lui*.

În cronica sa din revista *Scrisul Românesc*, criticul și istoricul literar Constantin Cubleșan constata: „Dicționarul nu este câtuși de puțin o simplă recapitulare a legăturilor lui Mihai Eminescu, în diversele momente ale existenței sale, cu lumea din preajmă-i. El evidențiază și o atitudine a autorului acestuia față de subiectul propriu-zis, angajând comentarii critice personale, adesea polemice, în explicitarea contextului istoric al epocii, masivul volum devenind astfel o veritabilă contribuție originală la cercetarea și iluminarea aspectelor biografice ale marelui scriitor, în complexitatea angajamentelor lui sociale” (Constantin Cubleșan, *Oamenii din viața lui Eminescu*, în: *Scrisul Românesc*, Craiova, Anul XVIII, Nr. 7 (203), iulie 2020, p. 4).

„Este aici un «alt Eminescu», – concluziona și criticul și istoricul literar Stan V. Cristea – mai bine conturat decât cel pe care-l

putem reprezenta potrivit lucrărilor ce i-au fost dedicate până acum, un Eminescu în deplinătatea umanității sale, un Eminescu «între oameni» sau, mai potrivit spus, un Eminescu văzut prin «oamenii lui»...» (*Caligraf*, Zimnicea, nr. 7/ 2020).

Vom încheia, reproducând din cronica semnată de criticul literar Gheorghe Grigurcu, d-sa remarcând și o anumită vocație „epică” a lucrării, în sens călinescian:

„Zenovie Cârlușea ne oferă un amplu tablou al oamenilor cu care a relaționat Eminescu. Unic în bibliografia eminesciană. Condiția tehnică de «dicționar monografic» a acestei lucrări cedează treptat impresiei de producție epică, cu numeroase personaje, fapte, analize, nuanțe, într-o revărsare ce poate capta interesul cititorului sub un unghi existențial căruia trecutul îi adaugă o sugestie ficțională. E aidoma unui soi de roman în care protagonistul de excepțional rang se prezintă anturat de oameni mai mult ori mai puțin îndatorați în chip obiectiv acestuia, prin faptul că le sporește semnificația. Uneori pur și simplu îi scoate din uitare. (...)

Nu putem încheia fără elogiul cald convenit lui Zenovie Cârlușea, care, în succesiunea unor realizări analoage consacrate lui Blaga și Arghezi, s-a încumetat la elaborarea acestei pe cât de dificile pe atât de utile cercetări de istorie literară. Puterea de tracțiune a foarte numeroaselor informații, cu mare sârg acumulate într-o ordonare enciclopedică și însoțite de comentarii detaliate, reprezintă un deosebit merit al d-sale” (Zenovie Cârlușea, *Mihai Eminescu. Dicționar monografic. Oamenii din viața lui*, în: *Viața Românească*, nr. 11-12/2019).

Concluzii la care subscriem, desigur, cu toată îndreptățirea, inclusiv la acelea ale cronicarilor amintiți, validând spiritul de cărturar enciclopedist al dlui Zenovie Cârlușea, autorul acestei surprinzătoare lucrări care stă cu cinste alături de *Dicționarul enciclopedic* din 2013 al eminescologului acad. Mihai Cimpoi, de o cu totul altă structurare lexicografică și profil tematic.

MIHAI EMINESCU ÎN PAGINILE REVISTEI *VIAȚA BASARABIEI*

*Ionel NOVAC,
ex-consul*

Cu mai bine de nouăzeci de ani în urmă, viața culturală de la Chișinău era marcată de apariția primului număr al revistei *Viața Basarabiei*, publicație editată de Asociația Culturală „Cuvânt Moldovenesc” și avându-l ca director pe Pan Halippa, președinte al Asociației. Programul și direcțiile de activitate ale acesteia au fost clar formulate în „Un cuvânt înainte”, în care directorul noii reviste preciza că „ne propunem să arătăm trudnicul drum al moldovenilor dintre Prut și Nistru spre Golgota suferinței lor neînțelese

de cei streini de sânge și spre mormântul uitării amare din partea fraților de același sânge – drum care, la capătul a 106 ani de robie rusească, a adus zilele mărețe ale Învierii neamului românesc din Basarabia, răstignită și înmormântată de vie. Această dezvăluire a trecutului românesc basarabean ne-o propunem, nu pentru o zgândărire a rănilor trecutului, ci spre a-i face pe cei ce nu ne-au înțeles în trecut, să ne înțeleagă măcar acum și totodată spre a arăta moldovenilor basarabeni, cari poate se clatină pe picioarele lor slabe sau obosite, că în trecut, părinții și strămoșii lor au avut de îndurat suferințe și mai mari, dar nu s-au plecat, ci au așteptat vremurile de mântuire cu statornicia unui popor vrednic”.

Viața Basarabiei a apărut lunar, de-a lungul a peste doisprezece ani și jumătate (din ianuarie 1932 până în mai-iulie 1944), mai întâi la Chișinău (1932-1940), iar apoi la București (1940-1944). În această perioadă, în revistă au fost publicate aproape trei mii de materiale (articole, studii, poezii, povestiri, romane, documente etc.) și circa trei sute de materiale iconografice (fotografii, reproduceri de artă, desene, hărți, monumente ș.a.), care „aveau menirea să trezească interesul pentru literatura națională și pentru limba vie a poporului, pentru istoria și cultura acestui neam, să promoveze talente autentice și să desfășoare o amplă

activitate de culturalizare” (Ion Șpac). Acestea acopereau o tematică variată (istorie, literatură, geografie, filozofie, religie, învățământ, științe naturale, medicină, artă, folclor, sociologie, statul și dreptul, tehnica, agricultura, teorie și critică literară, arheologie, biografiile unor personalități etc.) și purtau semnături binecunoscute ale vremii, precum cele ale lui Alexandru Boldur, Ștefan Ciobanu, Sergiu Cujbă, Pavel Cuzminschi, Gala Galaction, Onisifor Ghibu, Petre Constantinescu-Iași, Petre Haneș, Dimitrie Iov, Gheorghe Madan, Gheorghe Năstase, Ioan Pelivan, Nichita Smochină, Elena Vasiliu-Hasnaș, Ștefan Usinevici ș.a.

Totodată, la *Viața Basarabiei* s-a lansat o întreagă generație de scriitori (numită „generația interbelică”), printre care se numără Liuba Dumitriu, Sergiu Grosu, Teodor Nencev, Alexandru Robot, Radu Gyr, Nicolae Spătaru, Vladimir Cavarnali, Olga Crușevan, Nicolai Costenco, Pan Halippa, Petru Ștefănuță, Bogdan Istru, Vasile Luțcan, George Meniuc, Constantin Ciopraga, Sergiu M. Nica, Octavian Sargețiu, Ion Buzdugan, Lotis Dolenga, Anton Luțcan, Andrei Tibereanu și alții.

Pe parcursul apariției sale, în paginile revistei au fost găzduite numeroase materiale care prezentau personalitățile de frunte ale națiunii, inclusiv cele din domeniul literaturii, urmărindu-se în acest sens atât familiarizarea cititorilor cu operele marilor clasici ai literaturii române, cât și popularizarea contribuției aduse de ei culturii naționale. Evident, între aceștia, o deosebită atenție i-a fost acordată poetului Mihai Eminescu, căruia i-au fost dedicate mai multe articole.

Ion Șpac (1993, 2002) și Liudmila Chiciuc (2007) susțin că „pe parcursul a 12 ani și 7 luni de apariție a revistei au fost publicate 14 documente, care, în mod direct sau indirect, se referă la personalitatea sau opera poetului”. O parcurgere recentă a colecției (incomplete) a revistei *Viața Basarabiei* (site-ul „Moldavica”, bibliotecile Academiei Române și Academiei de Științe a Moldovei, Biblioteca Națională, Biblioteca Municipală „B.P. Hasdeu” din Chișinău, Biblioteca Muzeului Național de Literatură, Biblioteca Mitropolitană București, Memorialul Ipotești ș.a.) a condus la un număr de 20 de materiale referitoare la Mihai Eminescu. La care s-ar adăuga și articolul eminescologului Augustin Z. N. Pop, *Eminescu în umorul Ghimpelui*, publicat în *Viața Basarabiei*, nr. 5-6 / mai-iunie 1940 (conform Mihai Eminescu, *Opere*, XVII, Bibliografie, Partea a II-a, ref. 12876, pag. 79, citat în *Viața Basarabiei*, nr. 7-8, iul-aug / 1940, p. 128), exemplar negăsit până în prezent.

De precizat că revista *Viața Basarabiei* nu a publicat niciun text din poezia, proza sau articolele ziaristice ale lui Mihai Eminescu. Toate

materialele referitoare la acesta sunt articole și studii dedicate vieții și operei sale.

Prima mențiune a lui Mihai Eminescu apare chiar în numărul inaugural al revistei (1/1932), într-un articol purtând semnătura P.C. (Petre Constantinescu-Iași), *Mihail Eminescu în rusește*, referitor la două poezii traduse în limba rusă și trimise spre publicare de către dr. B. Oxinoit. Autorul articolului precizează că poeziile vor fi păstrate „pentru timpurile când vom fi în stare să facem o publicațiune în limba rusă pentru familiarizarea publicului rusesc cu poezia și literatura românească”, lucru care nu se va mai întâmpla însă.

Vor trece mai bine de doi ani de zile până când, în articolul *Hasdeu și Alecsandri* (nr. 5/1932), Liviu Marian va face dese referiri și la Mihai Eminescu. Potrivit autorului, Hasdeu îl considera pe Vasile Alecsandri cea mai mare figură a literaturii române. Poezia românească de pe la 1888 se rezuma, potrivit lui Hasdeu, la două nume: Alecsandri și Eminescu. Cu toate că nu neagă talentul lui Eminescu, Hasdeu nu-l pune înaintea lui Alecsandri, tocmai pentru că la el, „afară de forma externă a produselor lui, adesea prea silită, aproape nimic nu este original sau măcar specific românesc” (B.P. Hasdeu, conferință ținută la „Ateneul român”). Primul fusese la început iubit și adorat de public, dar apariția celui din urmă redusese din adorația de care se bucurase până la el marele său înaintaș. Și Hasdeu explică această eclipsare prin moda literară a vremii.

Următorul articol cu referire la Mihai Eminescu, apărut în *Viața Basarabiei* (nr. 11/1934), poartă semnătura lui V. Cucioianu și este, de fapt, o recenzie la cartea lui A. Dima *Motive hegeliene în scrisul eminescian*, apărută la Editura Institutului de Arte Grafice „Dacia Traiană” din Sibiu (1934). „Prin studiul de față, profesorul Al. Dima precizează și adâncește înrâuririle hegeliene din întreaga operă a lui Eminescu”, concluzionează autorul, după ce acesta îl parcurge cu atenție și interes.

La rubrica „Varia”, numărul 12 al *Vieții Basarabiei* din același an (1934) semnală apropiata apariție a romanului *Mite* de Eugen Lovinescu, „care va scoate la lumină viața sentimentală a marelui poet. Psihologia eminesciană va fi țesută în jurul relațiilor cu Mite Kremnitz. Va fi înlăturată memoria poetului de banalitățile concluziilor? Așteptăm”.

Numerele 4 și 5 ale revistei din anul următor (1935) vor reproduce articolul *Teatru românesc sub stăpânire străină*, reprezentând fragmente din *Luceafărul*, primul volum din trilogia lui Cezar Petrescu *Romanul lui Eminescu*, în curs de apariție la Editura Națională – Ciornei.

În *Viața Basarabiei*, nr. 7-8/1935, Alexandru M. Nicu semnează articolul *Mihail Eminescu pesimist, profet și economist*. Acesta este și titlul cărții lui I. S. Ordeanu, apărută la București în anul 1899, pe care Alexandru M. Nicu o analizează critic, încercând să combată, pe baza unor argumente din studiile anterioare ale unor autori precum Dobrogeanu-Gherea, Nicolae Pătrașcu, Vasile Gherasim, Garabet Ibrăileanu, Tudor Vianu sau Dumitru Caracostea, teoria lansată de acesta. „În concluzie, părerile autorului I. S. Ordeanu relativ la Eminescu ca pesimist, profet și economist ar putea fi admisibile numai într-un cadru restrâns, când ar fi vorba de menținerea unei păreri personale; dar, ca să-și impună concepțiile sale studiilor precedente și ulterioare asupra operei poetului, alterându-i astfel adevărata caracterizare, e o aberație. De aceea am crezut de cuviință să scot la iveală unele idei susținute de autor, idei ce sunt în contradicție cu părerile criticilor de mai târziu”, își încheie acesta analiza.

Tot în 1935, *Viața Basarabiei* (nr. 11-12) va găzdui recenzia cărții lui Cezar Petrescu, semnată de Bogdan Istru, care apreciază reușita acestuia. „D-l Cezar Petrescu și-a luat o grea și îndrăzneată încercare al cărei rod este un prim volum intitulat «Luceafărul», tratând zbuciumata viață a lui Mihail Eminescu și operei sale... În privința limbii și a stilului, d-l Cezar Petrescu e de neîntrecut. Vorbe simple, dar împletite într-un mod meșteșugit, îl scutesc pe d-sa de a folosi termeni noi de proveniență străină. Moldoveneasca odihnitoare, cu aromă veche dă un caracter de solemnitate lecturii. Peste tot stil ușor, vorbe necăutate”.

Același număr include și articolul *Mesia românismului*, scris de profesorul Anton Țurcanu. „Nu știu dacă a existat cineva care să se identifice în așa grad cu suferințele și năzuințele unei națiuni, cum e cazul cu cel mai mare poet al nostru, Mihai Eminescu, afirmă autorul. Însăși chipul său exterior dădea să înțeleagă celui care-l întâlnea că este destinat să se martirizeze pentru neamul său. O frunte boltită, o față palidă, niște ochi mari și triști, în care citești freamătul unui suflet mereu zbuciumat, iată trăsăturile generale ale exteriorului aceluia care a dus pe umerii săi crucea românismului”.

Pentru ca mai apoi, după o minuțioasă analiză a operei și vieții poetului, să susțină că „Eminescu este mare, uriaș, neîntrecut. Cu cât timpul trece, cu atât dreptatea luptei lui Eminescu și veracitatea întregii sale doctrine se adevărește mai mult. Eminescu a fost un poet, arătând cu degetul său magic punctele după care să se orienteze viața întregului neam românesc. O Românie fondată pe temelii românești, iată miezul luptei, gândirii și simțirii eminesciene”.

Alexandru M. Nicu este prezent cu un nou articol în *Viața Basarabiei* (nr. 5-6/1936), de această dată o recenzie, *G. Lovinescu: Bălăuța, roman*, în care concluzionează sec faptul că *Bălăuța* este „romanul unei iubiri față de o femeie cu ochi albaștri și cu părul blond; este profilarea unor crâmpie din viața poetului din timpul șederii sale la București, ca redactor la ziarul «Timpul» și cea ce mai predomină încă, este evocarea amintirilor din tinerețe când Eminescu își duce o viață neregulată pe străzile lăturalnice ale Vienei”.

Numărul 5 din 1939, apărut în preajma comemorării a cincizeci de ani de la trecerea în eternitate a Poetului, publica următoarea *Notă*: „Statuia celui mai mare poet român, Mihai Eminescu, s’ar cuveni a fi ridicată, la Chișinău, în mijlocul Grădinii Publice. Avem un Pușkin – e timpul s’avem și un Eminescu”.

Următorul număr (6) al *Vieții Basarabiei* se dorește a fi unul omagial, având tipărit chiar pe prima copertă portretul lui Mihai Eminescu, însoțit de mențiunea „după o fotografie din Iași – 1884-85”. Era o reproducere a celei de-a treia fotografii cunoscute a Poetului, cea realizată de fotograful Nestor Heck în studioul său de la Iași, în 1884. Revista mai include articolul de mari dimensiuni (35 de pagini), *M. Eminescu*, semnat de profesor dr. I. Negrescu. Acesta constituie textul Conferinței rostite de autor la Festivalul pentru comemorarea poetului, organizat în ziua de 15 aprilie 1939, de Cercul Profesorilor de Limba Română – Chișinău, Cercul didactic și profesorii secundari din Ținutul Nistru și de Asociația profesorilor secundari – Chișinău.

Autorul, „apelând la lucrări ale unor autori cu notorietate în domeniu, prezintă amănunte interesante din viața, opera și personalitatea artistică a lui Mihai Eminescu, îndeosebi menționând solitudinea poetului pentru soarta și problemele Basarabiei. Referindu-se, însă, la studiile politice ale lui Eminescu, pune accentul pe documentele care tratează chestiunea de drept a Basarabiei, numele și întinderea ei, precum și istoria Basarabiei, începând din secolul al XV-lea până în secolul al XIX-lea” (Ion Șpac).

Articolul, ilustrat cu imagini reprezentând casa părintească, unde și-a petrecut copilăria, mormântul de la Cimitirul Bellu, o pagină manuscris din poezia *Doina* și fotografia mamei, se încheie cu un mesaj asemănător celui apărut în numărul precedent al revistei: „...pe aleea figurilor culturale care se proiectează în această capitală a Basarabiei ci adăpostește și chipul poetului Al. Serg. Pușkin, va trebui să apară și imaginea în bronz a poetului M. Eminescu, care a dăruit literaturii române

revelația geniului național al poporului român, și a dus solia românismului în tezaurul literaturii universale”.

Ultimul număr pe anul 1939 (11-12) este gazda unui nou articol de mari dimensiuni (28 de pagini), intitulat *Mihai Eminescu și Basarabia* și semnat de R. Marent. Studiul se referă la „o gamă largă de subiecte ce caracterizează personalitatea și creația lui Eminescu, începând cu elucidarea pătrunderii operei eminesciene în ținut și valorificarea ei în Basarabia, continuând cu apărarea de către poet a dreptului istoric al Basarabiei și încheind cu evenimentele de comemorare a semicentenarului de la trecerea în nemurire a poetului” (Liudmila Chiciuc). „Basarabia, în special, nu-l va uita niciodată, pentru că în momentele grele ale anilor 1877-78, pana lui distinsă a scris atâtea articole puternice în favoarea drepturilor sale seculare, încălcate atunci de combinațiile și tranzacțiile diplomatice”, își exprima convingerea autorul, la sfârșitul articolului.

Urmare a odiosului Pact Ribbentrop-Molotov, după tragicul rapt teritorial din iunie 1940, revista *Viața Basarabiei* este nevoită să-și mute redacția la București, unde va continua să apară până în iulie 1944. Primul articol cu referire la Eminescu, inclus în numărul 11-12 din 1940, la rubrica „Informații culturale”, poartă semnătura lui Alexe Donici și se intitulează *Comemorarea lui Mihail Eminescu*. „După slujba religioasă s'a preamărit memoria poetului, câteva din poeziile sale răsunând armonizate, iar vestita-i «Doină», de-o crudă actualitate, a fost declamată de-un artist de la Teatrul Național. Câteva răzlețe figuri de scriitori – I. Minulescu, G. Gregorian, N.I. Herescu, I. Valerian, D. Iov – și-au îngenunchiat sufletele lângă spiritul tristului lor confrate, a cărui menire se trudesce s-o continue într-o lume lipsită de tihna savurării artei... – 51 de toamne eminesciene...”, își încheia Alexe Donici, trist, articolul.

La rubrica „Oameni-opere-reviste” din numărul 4 pe 1941, Octav Sargețiu semnalează lapidar faptul că „D. prof. I. Crețu, un prețios eminescolog, retipărește într-un frumos volum studiile poetului despre Basarabia și Bucovina, care, pentru prima oară au fost identificate și integrate de d-sa în ediția Eminescu, Opere, 4 vol. – bucuria literară a anului 1939”.

Viața Basarabiei, numărul 7 din 1942, va găzdui articolul directorului revistei, Pan Halippa, articol intitulat *Mihail Eminescu la Odesa*. Pan Halippa aduce o importantă mărturie la biografia Poetului, aceea că acesta s-a aflat de două ori la Odesa pentru a-și lecuși boalele de care suferea la picioare: „Limaturile de apă sărată și de nămol de lângă Odesa

își au de mult faima de stațiuni balneare. La unul din aceste limanuri – Andreevski (Cuialnik) s-a lecutit, în vara anului 1885 și în vara anului 1886, marele nostru poet Mihail Eminescu”.

Autorul prezintă trei scrisori, procurate de Octav Minar (cel acuzat de mulți eminescologi, pe nedrept, că ar fi necroforul lui Eminescu!), pe care Eminescu le-a trimis de la Odesa prietenilor săi din Iași: lui Vasile Burlă, profesor, filolog și colaborator la *Convorbiri Literare*, lui Petru Novleanu și consulului rus Lermontov.

„Așadar, M. Eminescu a stat la Odesa. Și dacă prima dată, în vara anului 1885 s-a plictisit de moarte, neștiind limba rusească, în vara anului 1886 a învățat limba lui A. Pușkin și a și tradus din el mai multe povești, pe care nădăjduia să le editeze împreună cu Ion Creangă. În cele două vizite pe care le-am făcut la Odesa (în Decembrie anul trecut și în Iunie anul curent) am încercat să găsec sanatoriul d-rului Iachimowicz și am îndemnat pe d. primar al Odesei – Gherman Pântea, să bată o placă pentru comemorarea șederii lui M. Eminescu la Odesa. Și nădăjduiesc că lucrul se va face”, își încheia articolul Pan Halippa.

În numărul 10-11 din același an, profesorul Aurel George Stino publică recenzia *Leca Morariu: Veronica Micle*, dedicată studiului cunoscutului cercetător cernăuțean, apărut în Buletinul Institutului *Cernăuți*, nr. 13, Tipografia Mitropolitul Silvestru (1942). Inevitabil, autorul se referă și la relația Veronica – Eminescu. „Procesul Veronica Micle – Eminescu trebuie definitiv închis printr-un studiu documentar de amplă proporție, care să fixeze, odată, definitiv, adevărul, fără a mai da posibilitatea speculațiilor gazetărești. Avem tot dreptul a-i cere d-lui Leca Morariu o asemenea contribuție menită a păstra neatinsă purpura unor mari amintiri”, concluzionează autorul.

Viața Basarabiei, nr. 9-10 din 1943 include studiul de amplă dimensiune *Semnificația naturii în poezia lui Eminescu*, realizat de Gheorghe St. Stoian. „Spiritul său profund original s-a manifestat încă din tinerețe. Cunoscând codrii tăcuți ai Bucovinei, trăind în plină creație divină, s-a dezvoltat în el înclinarea către contemplare și meditație, mai mult s-a legat de pe atunci printr-o legătură aproape religioasă cu natura, așa încât venirea în contact de mai târziu, cu atmosfera mistică a Indiei – prin intermediul lui Schopenhauer – a găsit la el terenul pregătit. Nu a fost numai o influență, ci totodată o regăsire de sine”, afirmă autorul.

„Iubirea în genere și iubirea pentru natură este pentru Eminescu o pasiune”, continuă acesta, argumentând teza prin exemple concrete din poezia eminesciană și ajungând la concluzia: „Aceasta este structura lui

Eminescu. Neputând vedea că soarta omului este de a lupta veșnic și deci neputând să-și organizeze forțele în vederea acestei lupte, să cadă în fatalism și misticism. A căzut în exclusivism văzând singura scăpare în întoarcerea spre trecut – ce e drept mai poetic, cum e și firesc, dar mult mai grozav în nedreptăți de tot felul. Pe de altă parte, negând orice valoare reală prezentă, a afirmat numai realitatea sufletească a sa. Adică Eminescu a încercat o sinteză între cele două idei despre viață, cea contemplativă budistă și cea raționalistă europeană. Reducerea primei, pasivă prin structura ei la cea de-a doua, dimpotrivă activă, și invers, nu este posibilă. Din toată opera poetică a lui Eminescu, se vede că el a înclinat totuși mai mult spre contemplativitate. Lui îi plăcea mai mult să trăiască împăcat, în natură, în pacea firii întregi”.

Viața Basarabiei, nr. 11-12 din 1943, publică articolul lui Octav Sargețiu, *O comemorare a lui Eminescu la Chișinău*, în care autorul prezintă manifestarea organizată de Asociația profesorilor secundari, în Sala Eparhială din Chișinău, la 15 Aprilie 1939. De ce apărea articolul atât de târziu, când „la căpătâiul lui Eminescu, marele vrăjitor al armoniilor poetice, se scutură definitiv cea de-a 54-a toamnă”, nu știm să răspundem.

Dar tot în același număr al revistei apare și articolul lui Ionel Teodoreanu, *Comemorarea lui Eminescu la București*, organizată la 8 noiembrie 1943, ziua numelui lui Eminescu, din inițiativa Municipiului București. „Pentru întâia oară, comemorarea a fost radio-difuzată, țara putând asculta astfel nuanțele declamării poeziei «Mama» de către d-na Marioara Zimniceanu, societara Teatrului Național, – precum și glasul cald, catifelat de religiozitatea momentului, al romancierului Ionel Teodoreanu, care a adus amintirii lui Eminescu omagiul unei vibrante sincerități și admirații”, notează autorul, după care transcrie discursul rostit cu această ocazie.

Această mărturie constituie ultima mențiune a lui Mihai Eminescu în *Viața Basarabiei*. Nu peste multă vreme (iulie 1944) revista își va înceta apariția pentru un timp îndelungat, noua serie a *Vieții Basarabiei* fiind reluată abia în anul 2000, sub coordonarea distinsului om de cultură, academicianul octogenar astăzi, domnul Mihai Cimpoi.

Bibliografie

1. CHICIUC Liudmila. Cu privire la reflectarea vieții și operei poetului Mihai Eminescu în paginile revistei „Viața Basarabiei” (1932-1944). In: *Conferința științifică. Totalizarea activității de cercetare a cadrelor*

- didactice. Secția istorie și limbi moderne, Universitatea de Stat „B.P. Hasdeu” din Cahul, 20 aprilie 2007.*
2. ȘPAC, Ion. *Viața Basarabiei, 1932-1944: cercetări bibliografice și informative*. Chișinău: Ed. Pontos, 2002.
 3. *** Colecția (incompletă) a revistei „Viața Basarabiei” (1932-1944).

MIHAI EMINESCU – UN SIMBOL AL NAȚIUNII ROMÂNE

Mihai COSTIN

Când zici EMINESCU, zici ROMÂNIA.
Când zici ROMÂNIA, zici EMINESCU.

Despre Mihai Eminescu s-a scris mult. El, prin creația sa, reflectă „sufletul neamului românesc”.

Marele istoric Nicolae Iorga spunea: „EMINESCU este sinteza sufletului românesc, sinteza științei, cugetării și instinctul acestui neam”.

Viața și opera poetului nostru național au constituit obiect de studiu și cercetare pentru mulți scriitori români: George Călinescu, Zoe Dumitrescu-Bușulenga, D. Perpessicius, D. Vatamaniuc, Theodor Codreanu, George Muntean, Nicolae Georgescu, Mihai Cimpoi, Dan Toma Dulciu și mulți alții.

Luceafărul poeziei românești a fost omagiat, de-a lungul deceniilor, prin numeroase forme și mijloace menite a reliefa universalitatea creației sale, a lărgi datele privind omul Eminescu, mânat de neasemuită dragoste de țară, obligat să-și urmeze tragicul destin.

Opera sa a fost tradusă în foarte multe limbi ale acestui pământ.

Tudor Arghezi, unul dintre cei care au avut ocazia să-l vadă pe Eminescu, spunea despre acesta, după mulți ani: „Fiind foarte român, Eminescu este universal”.

Printre formele în care, de-a lungul timpului, a fost omagiat Luceafărul poeziei românești, se numără filatelia și numismatica. Astfel că portretul poetului, imagini din poeziile sale, au fost gravate pe timbre, întreguri poștale, plicuri ocazionale, ilustrate, maxime, medalioane, medalii, plachete, insigne.

Primele timbre cu chipul poetului au fost realizate, în țara noastră, în anul 1939, cu ocazia împlinirii a cincizeci de ani de la moartea sa.

În anul 1889, după moartea poetului, s-a realizat un medalion, primul de acest fel, cu chipul poetului la vârsta de treizeci și șapte de ani, având ca sursă de inspirație fotografia realizată de Jean Bieling, la Botoșani, cu doi ani înainte de moartea poetului. Tirajul acestui medalion este

necunoscut, dar exemplarele au fost realizate din bronz, argint și aur. Aceste medalioane au toartă și anou de prindere. Sunt piese numismatice mult apreciate și căutate de colecționari.

În anul **1909**, la Galați, un „Colectiv organizator al comemorării poetului Mihai Eminescu” la două decenii, a emis o medalie în mai multe variante: din bronz, bronz argintat, bronz aurit, argint și din aur, care au fost puse în vânzare cu prețuri între 1 și 200 lei pentru a se strânge fonduri dedicate înălțării unei statui. Medalia are variante cu toartă și anou, iar diametrul este de 40 mm.

La Cernăuți, în anul **1926**, apare o medalie bătută din argint și aluminu, cu variantă din argint aurit, la inițiativa Cercului Studențesc „Arboroasa”, cu ocazia împlinirii a 55 de ani de la primul Congres studențesc, ținut la Putna în anul 1871. Are un diametru de 30 mm și este prevăzută cu tortiță și anou de prindere.

Printre realizatorii de medalii pe tematica Eminescu se numără și gravorii-medaliști de la „Arădeanca” din Arad, care, de-a lungul timpului, au bătut diferite medalii.

În anul **1989**, Anul Centenar Eminescu, aceștia au realizat, printr-o tehnică nouă, medalii din foite de cupru sau alamă îmbinate, prin presare, pe un miez din plastic, de culoare neagră. Pe avers este redat bustul lui Eminescu într-o nouă interpretare a artiștilor, în profil spre dreapta, scriind. Pe revers este redată o fereastră deschisă unde se vede un luceafăr. Realizatorii acestor piese sunt Zoltan Abraham și Iosif Ullman, dar editor este Muzeul județean Arad.

Tot în anul **1989**, artistul Toros Gabor, din Baia Mare, a realizat prin procedeul turnării în nisip, o medalie unifață, din bronz, cu diametrul 121,5 mm. Cea mai mare parte a feței de expunere este ocupată de primul portret al lui Eminescu, în excizie. Circular, este trecut numele poetului. Medalia fiind turnată într-un tiraj restrâns, este puțin cunoscută, dar apreciată de colecționari.

Cu ocazia dezvelirii la Paris, în fața Bisericii Ortodoxe Române, la **18 iunie 1989**, a statuii lui Mihai Eminescu, a fost lansată o interesantă medalie realizată de artistul Ion Vlad. Pe avers a fost realizat un nou portret Eminescu, putând fi interpretat ca o replică, puternic stilizată, a măștii mortuare a lui Eminescu. Medalia este din tombac și are 69 mm, în diametru, iar grosimea este de 10 mm.

O contribuție deosebită la realizarea medaliilor, insinelor și medalioanelor Eminescu, de-a lungul timpului, o au și artiștii-medaliști de la Monetăria Statului Român, printre care putem aminti pe

Ștefan Grudinski, Constantin Dumitrescu, Maximilian Fetia, Vasile Gabor ș.a.

Gruparea Colectiunilor de Medalii și Insigne „Mihai Eminescu” din cadrul Societății Numismatice Române a emis, cu ocazia zilelor de 15 ianuarie 2009, 15 iunie 2009, 15 iunie 2010 și pentru 15 ianuarie 2011, patru insigne, de excepție, după un nou procedeu de execuție, realizate de o firmă din afara granițelor României.

Toate portretele sunt realizate în procedeul 3D, argint patinat, aplicate pe o placă aurită unde a fost depus un email.

Tot la inițiativa G.C.M.I.-M.E., între anii 2012-2014, artistul plastic Mihai Cătrună a realizat peste o sută de cărți poștale cu imagini din opera lui Mihai Eminescu și, totodată, a realizat și cele patru portrete ale poetului.

Mihai Eminescu este **personalitatea culturii românești**, căreia, de-a lungul timpului, i s-au dedicat cele mai multe insigne, medalii, plachete, medalioane, monede și alte materiale.

„EMINESCOLOGIA INTERCULTURALĂ” DIN PERSPECTIVĂ ORIENTALĂ ÎN DIALOGURILE LUI MIHAI CIMPOI

Dr. Emilia STAJILA

Rezumat: Dialogurile criticului Mihai Cimpoi cu reprezentanții Bulgariei, Albaniei, Greciei, Turciei, Chinei, Japoniei, Indiei profilează atitudinea societății din Orient față de valorile identificate în literatura română, față de Luceafărul nostru. Aceste discuții dezlănțesc recuzita criticii literare universale și oferă o grilă nouă de prezentare a interculturalității, un spectru de idei țesute pe o atmosferă prietenoasă, un dialog constructiv dintre niște personalități de o erudiție fenomenală.

Cuvinte-cheie: eminescologie, interculturalitate, dialog cultural, Orient.

Ilustrul eminescolog, critic literar și om de cultură Mihai Cimpoi a reușit să deschidă orizonturile creației eminesciene din primii ani ai activității sale în sondele textului. Opera îi este fagocitată de idei, viziuni, descoperiri manevrate cu o instrumentație critică minuțioasă, de o originalitate genială, inconfundabilă în caleidoscopul scriiturii eseistice universale.

Hermeneut de o factură inegalabilă, lipsit de daimonul zavistiei și al rivalității pe tărâmul explorării culturii și al literaturii, Mihai Cimpoi a făurit o fortăreață unde putem afla și gusta din savoarea cercetărilor inedite ale eminescologilor mondiali. Volumul *Eminescu – mă topesc în flăcări. Dialoguri cu eminescologi în perspectiva Mileniului III* reprezintă una dintre mostrele de vază ale afirmațiilor menționate mai sus. Aceste dialoguri constituie un atu per se, datorită abordării plurivalente și al enciclopedismului specific nu doar Eminescologului, ci și Omului Mihai Cimpoi. Pe lângă faptul că, lecturând aceste discuții savante, putem plonja printre Alfa și Omega ale subtilităților eminesciene, mai reușim să culegem din jerbele prețioase ale *Weltliteratur* și să cristalizăm interculturalitatea – temeiul prețioasei axiologii.

Dihotomia Orient-Occident străbate adâncul tuturor viziunilor, scriiturilor și atitudinilor filozofice. Evidențiem o pleiadă de cercetători veridici din Balcani și Extremul Orient: Rumiana L. Stanceva (Bulgaria), Ilia Konev (Bulgaria), Kopi Kyçyku (Albania), Victor Vanovici (Grecia),

Irfan Ünver Nasrattinoglu (Turcia), Suren Kolangian (de origine armeană), Ge Boaquan (China), Xu Wende (China), Sumiya Haruya (Japonia), Amita Bhose (India).

Interculturalitatea, fuziunea acuităților cognitive în numele artei, creației și literaturii, transgresează axiomatizarea determinată de specificul și rigorile comunităților atât de diverse, aflate la poluri opuse, dar asemănătoare prin dragostea față de universalitate, frumusețe, estetică, poezie și scriitori ce-și merită numele de geniu în țara de obârșie sau/și în alte colțuri ale pământului. Anume cultura realizează coalescența civilizațiilor și are rolul ireductibil în dialogurile constructive dintre reprezentanții țărilor de Est și de Vest. Paul Ricoeur, în *Histoire et vérité*, reliefează cultura bazată pe o lege a fidelității și a creației. Cultura oferă posibilitatea unor bogate reinterpretări, care, la rândul lor, o păstrează vie, o consolidează și o actualizează, astfel tradiția și inovația nefiind antinomice, dar complementare.

Dialogurile cu eminescologii cristalizează noțiunea de interculturalitate ca relație de interacțiune și cooperare continuă a unor membri din diverse grupuri etnice, culturale, relațiile fiind determinate de schimb cultural și intercunoaștere în contextul grijii față de menținerea specificului fiecărei comunități, pătrunzând, totodată, în plenitudinea explorării operei eminesciene de o valoare excepțională pentru multe popoare.

Intenția de a realiza un dialog obișnuit se risipește, deoarece atestăm o lavină alcătuită dintr-un clivaj cultural, dintr-o pulverizare abundentă de cunoștințe multilaterale, nu doar în domeniul eminescologiei, ci și în domeniul culturii, literaturii, ale comunității din care face parte interlocutorul. Preambulul efectuat de Mihai Cimpoi e încărcat cu informații valoroase din nebuloasele adâncuri ale istoriei, în general, și ale literaturii, în particular. Se observă o stăpânire majoră a tezaurului textual din literatura universală, o știință a tot ce ține de istoria lumii și a literaturii, un interes vădit pentru labirintul ce duce spre cunoașterea absolută, spre nuditatea adevărului. Putem ușor percepe că această atenție sporită pentru orizonturile maxime ale erudiției este o cutumă specifică exegetului basarabean.

Dialogurile cu eminescologii de factură estică vin să exploreze, din perspectiva similitudinilor și deosebirilor, literatura poporului din care face parte interviueatul și literatura română, efectuând, totodată, niște specificări în ce privește receptarea operei eminesciene din optica diferită de cea occidentală. Eminescologii se apleacă asupra problematicilor esențiale, evaluând posibilitățile de expansivitate a interesului față de

operele Geniului român pe tot globul. Valorificarea adâncimii scrierilor eminesciene reprezintă, la fel, una dintre prioritățile de bază, deoarece, după cum accentuează criticul Mihai Cimpoi: „Receptarea lui [Eminescu], în ansamblu, capătă amploare nu doar în sensul unei întregiri caracterologice și fenomenologice – evaluarea operei în unitatea ei (poezie, proză, dramaturgie, publicistică) și a personalității de asemenea în unitatea ei (lirică, intelectuală), ci și în raportare la felul în care se interpretează conceptul în diferite domenii ale cunoașterii (filosofie, filosofie a culturii, psihologie, etică, sociologie). Personalitatea lui Eminescu devenea un adevărat ghem semiotic din care fiecare își deapănă un anumit fir pe care îl credea un fir conducător în înțelegerea ei” [2, p. 156].

Discuțiile cu oameni de cultură, scriitori, traducători din diferite țări orientale (în această categorie includem și țările balcanice) se petrec sub microscopul hermeneutic, astfel cercetând structura fibrei (despre care se vorbea mai sus) și eventuala ei utilizare. Firul poate fi alcătuit și din câteva particule orientale sau, indiferent de compoziția lui, poate fi utilizat în confecționarea unor elemente de veșmânt ce contribuie la dezvoltarea *designului* literaturii și culturii estice, dornice de a oferi și de a lua în schimb careva „componente” românești.

Țările balcanice sunt mai inițiate în acest proces de fluctuație cu literatura și cultura românească în comparație cu țările Extremului Orient ce sunt situate la o distanță imensă. Un astfel de exemplu îl aflăm din dialogul academicianului Mihai Cimpoi cu Rumiana L. Stanceva (*Paradigma culturală balcanică*). Exegeta din Bulgaria se îndreaptă spre niște concluzionări substanțiale: „Asemănările dintre cele două literaturi din Sud-Estul Europei, cea bulgară și cea română, precum și dintre toate literaturile balcanice, eu le văd detectabile preponderent în spiritul filozofic și literar al epocilor respective moderne, valabile pentru Europa întregă, dar cu anumite decalaje. (...) Aș adăuga că o dialectică internă mișcă literaturile mai decisiv decât contactele cu străinătatea. O asemenea înțelegere pe care o argumentez mai pe larg în cartea mea *Poezia română modernă într-o lectură bulgară* (1995) arată cum poezia română pleacă în epoca modernă cu două modele: cel clasic-romantic (Eminescu) și, pe de altă parte, cel modernist (Macedonski). O asemenea situație o avem și în literatura bulgară, cu Vazov și Pencio Slaveikov. Balanța literară s-ar mișca greu fără asemenea divergențe interne” [1, p. 530].

În dialogul *Eminescianism, balcanism, europenism*, profesorul Ilia Konev prezintă balcanismul sui-generis, aruncând prejudecățile exogene

și scopurile geopolitice care au alimentat definirea imaginii balcanismului ca o opoziție a civilizației. Konev insistă că: „(...) balcanismul are un mult mai mare conținut pozitiv, care îl prezintă ca sinonim al noțiunilor-ipostaze *europenism*, *germanism*, *rusism*, *americanism* sau *european*, *german*, *rusc*, *american* etc. Sunt necesare însă două lucruri: 1) să fie îmbogățită perspectiva metodologică și 2) să fie aduse într-o unitate cu ea argumentele care confirmă concepția înnoită. Or, ele sunt peste tot – în istorie, în folclor, în literatură, în învățământ și comportamentul oamenilor, în concepțiile și curente filozofice” [1, p. 418]. Criticul bulgar conchide că precum europenismul reprezintă formatul civilizației și al evoluției, așa și balcanismul are „trăsăturile sale modelatoare, realizările sale, măsura unei evoluții multidirecționale, prin care trec popoarele din Balcani, confirmând conștiința lor națională și europeană, înrudită sa cu umanismul din diferite etape istorice și, evident, specificul Balcanilor” [1, p. 426].

Trecând de pământurile lui Tangra, Zeus, Tomor, Oghuz și Ar, navigăm prin interculturalitate până ajungem, finalmente, în Extremul Orient. Omul de cultură Mihai Cimpoi lasă cortina să cadă și ne prezintă câteva dialoguri cu reprezentanții Chinei, Japoniei și Indiei.

Dialogurile criticului Mihai Cimpoi cu reprezentanții culturii chineze (Ghe Boaquan și Xu Wende) profilează atitudinea societății din Extremul Orient față de valorile identificate în literatura română, față de Luceafărul nostru (pe care chinezii îl consideră ca fiind al lor). Aceste discuții dezvăluie recuzita criticii literare universale și oferă o grilă nouă de prezentare a interculturalității, un spectru de idei țesute pe o atmosferă prietenoasă, un dialog constructiv dintre niște personalități de o erudiție fenomenală.

Analizând „eminescologia interculturală” din perspectivă orientală în dialogurile academicianului Mihai Cimpoi cu reprezentanții Bulgariei, Albaniei, Greciei, Turciei, Chinei, Japoniei, Indiei, am remarcat numeroase afinități și deosebiri dintre opera eminesciană și opere ale altor scriitori universali, am constatat că, de fapt, jongleriile culturale și literare ale diferitor popoare formează un unic ghem de valori și idei, indiferent de faptul că firele ghemului pot avea diverse culori, consistență diferită, pot fi estice sau vestice. Această decadă orientală de discuții, organizată de eminescologul român, invocă ideea unui Tot Întreg liric caracterizat prin universalism, adică prin spiritul eminescian care nu poate fi încorsetat într-un Timp sau Spațiu. Remarcăm în dialogurile cu eminescologii, indiferent de țara lor de origine, persistența

proeminentului talent și al enciclopedismului de o continuitate infinită – amici fideli ai criticului Mihai Cimpoi.

În urma receptării dialogurilor menționate mai sus, chiar și viziunile, conștiințele anemizate se revigorează, capătă o nouă tendință de cercetare, de aliniere la standardele axiologice ale valorilor universale, căutând să găsească și ele unde începe acel fabulos „drum spre centru”.

Bibliografie

1. CIMPOI, Mihai. *Eminescu – mă topesc în flăcări. Dialoguri cu eminescologi în perspectiva Mileniului III*. Chișinău-București: Editura Litera-David, 2000.
2. CONDREI, Elena. *Cu fața spre universalitate. Eminescu și eminescologia azi (Dialog cu acad. Mihai Cimpoi)*. Botoșani: Editura Gee, 2018.

EMINESCU ÎN OGLINDA CATEGORIILOR DE TIMP ȘI ATEMPORALITATE

*Dr. Victoria FONARI, conferențiar,
Universitatea de Stat din Moldova*

Creația eminesciană a fost abordată din perspectiva haosului și ordinii de către academicianul Mihai Cimpoi. Din perspectiva monadei paradisului infernal opera eminesciană a fost dezvăluită de către Pompiliu Crăciunescu. Dacă academicianul Mihai Cimpoi abordează antitetic, atunci cercetătorul timișorean explică creația eminesciană din viziunea sincretică. Această abordare se face prin intermediul altor noțiuni decât cele strict din științele socio-umanistice. Am selectat și viziunea academicianului Solomon Marcus cu privire la ordine și haos, raportată la diferențele temporalității.

Explicarea acestei dihotomii Solomon Marcus o realizează printr-un paralelism sincretic, evidențind „semnificații majore ale ordinii și haosului: 1. ordinea ca structură și haosul ca stare amorfă; 2. ordinea ca prezență a unei reguli și haosul ca absență a oricărei reguli; 3. ordinea ca informație și haosul ca entropie; 4. ordinea ca previzibilitate și haosul ca fenomen aleatoriu; 5. ordinea ca simplitate (complexitate redusă) și complexitatea ridicată ca haos; 6. ordinea ca armonie (simetrie) și haosul înșelător antisimetric; 7. ordinea ca stabilitate și haosul ca instabilitate, așa-numitul haos determinist; acest din urmă aspect este cel avut în vedere de ceea ce azi se numește știința haosului, care este, de fapt, știința ordinii pe care o ascunde haosul aparent; 8. ordinea ca absență și haosul ca neant; 9. ordonat – haotic vs. clar – confuz” [Marcus: 2005, 246]. Aceste nouă precepte în verigile argumentării își schimbă conotațiile, de parcă și-ar asimila particularitățile până când și-ar include opusul. De parcă ar fi o monadă în care, asemenea principiului unei clepsidre, nivelul nisipului trece dintr-o parte în alta: într-o formă similară, conținutul se umple pentru ca, la polul opus, să se micșoreze.

Perspectiva interpretativă de a disocia posibilele realități se află în centrul preocupării lui M. Eminescu: „Cu proporțiuni neschimbate – o lume înmiit de mare și alta înmiit de mică ar fi pentru noi tot atât de mare” [Eminescu: 1999, 400].

Argumente sunt cuvintele ce determină ordinea, la început, drept „structură” care, spre final, devine „absență”; iar haosului i se atribuie „starea amorfă” care devine, rațional, „înșelător asimetric”. Împletirea noțională se află în preceptul 7. Studiul haosului sau, după cum apare în citat în șirul sinonimelor contextuale, al confuzului, determină una dintre regulile hermeneutice de a clarifica ceea ce este opac. Dacă ar fi să parafrazăm versiunea cercetării în cauză, ar fi ca haosul să fie transfigurat în ordine sau neînțelesul să devină înțeles. Din punctul de vedere al gândirii mitice, în general, se pledează pentru ordine; totuși, în sfidarea ordinii se resimte o admirație eroică, cum ar fi furtul focului sau sfidarea morții (de Orfeu, Sisif, Hercule), cunoașterea empirică (pentru Odiseu) a ceea ce este interzis. În mit, ordinea apare ca o forță supremă; totodată, aceasta comportă și un caracter totalitar. Ciclicitatea sau substituirea reciprocă denotă traversarea anumitor etape de la haos la ordine și de la ordine la haos.

Această strânsă corelație este explicată prin perspectivele mitice: „Identificarea haosului cu vidul se referă, în unele mituri, la perioada care a precedat Creațiunea. Neantul (din latină: *ne* – nu; *ens, entis* – ființă) se referă la ceea ce nu mai există, deci ar fi oarecum simetric față de vid. Dar, prin conotațiile sale poetice și filosofice, prin asocierea sa cu filosofia existențialistă, neantul pare mai apropiat de haos decât vidul” [Marcus: 2005, 255]. Viziunea ontologică trecută prin orizonturile etimologiei ține vectorul științelor moderne.

Traseul este legiferat prin noțiunile impuse de lexicul domeniilor respective, unde observăm cum conlucrează dihotomia într-o monadă. Ceea ce relevă savantul este trecerea spre o altă etapă a cercetării, cea care se apropie de caracterul sincretic al științelor din Antichitate, situându-se pe altă buclă informativă / a cunoașterii: „De aceeași entitate ne putem apropia și din direcția ordinii, a structurii; să ne amintim de importanța semnului zero în lingvistica structurală, a absenței ca pereche a prezenței în logica booleană, în teoria codurilor și în informatică, a mulțimii vide în teoria mulțimilor și a elementului neutru în algebră, a tăcerii în literatură și în filosofie. Nimicul, în comunicarea de fiecare zi, cumulează atât aspectul structurii, cât și pe cel al haosului. Ne aflăm în fața uneia dintre cele mai delicate ipostaze ale ordinii și haosului, în care

cei doi termeni opuși cu greu pot fi separați. Am fi tentați să spunem, ca în lingvistica structurală, că opoziția celor doi termeni se neutralizează. Însă identitatea este și ea o formă de opoziție” [Marcus: 2005, 255].

Respectiv, apare o tranzacție între intuiție și ordine, între raționament și subiectivitate. Și toate acestea adunate într-un algoritm care nu are menirea de a distinge frontierele dintre haos și ordine, ci de a le face să lucreze împreună, să opereze, să contacteze forma cristalină cu cea amorfă. Este o răsturnare de mentalitate în care antinomia nu este percepută pentru diferențiere, ci pentru a evidenția verigi de unitate. În aceste verigi de unitate nici atemporalitatea creativă nu elimină timpul convențional de date.

Ca și în lucrările renaștentiste, în cercetările lui Solomon Marcus remarcăm referințe din foarte multe domenii. Acestea integrează inclusiv perspectiva mitică. Deși savantul neagă subiectivitatea în mituri, receptarea lor va diviza timpul în unul obiectiv (ce ține de lectură) și altul subiectiv (timpul reflecțiilor, care nu poate fi segmentat exact).

Referințele la Mircea Eliade apar în abordarea timpului și din perspectiva asupra centrului sacru: „Nu există timp subiectiv în mituri. Cred că mai este și un alt context cultural la care trebuie să ne raportăm pentru a înțelege mitul eternei reînțoarceri. De la vechii greci, există o idee extraordinară. La M. Eliade predomină această axiomă că a existat un paradis care s-a pierdut (*Paradisul pierdut*, al lui John Milton). Dar există o altă versiune a unei idei similare – și anume că a existat un timp al cunoașterii perfecte. Unii pretind că această cunoaștere perfectă a produs geometria euclidiană. Și că noi am pierdut-o. La Platon, există această lume a ideilor pure care e singura lui realitate, așa cum pentru M. Eliade singura realitate este aceea a sacrului” [Marcus: 2014, sursă online]. Dezideratul lui Solomon Marcus a fost de a se apropia de această cunoaștere. Or, caracterul sincretic, profunzimea, gândirea într-o formă în care știința se conjugă în metafore l-au determinat să cuprindă și categoria timpului mitic. Anticii aveau capacitatea determinării concrete, dar și a celei abstracte. Mitul este explicarea concretă a fenomenelor abstracte. Trecerea timpului este, la fel, explicată concret (Cronos își devorează copiii) – este condiția pe care au observat-o elenii: ceea ce apare, trebuie să și dispară.

Savantul Solomon Marcus observă că și gândirea mitică are similitudini cu cea din vârsta paradiziacă a fiecărui om – copilăria, perioada când timpul nu este perceput segmentar – între ieri-azi-măine, copilul, până la o vârstă, are un timp de prezent continuu: „Aceași atenuare,

aceeași tendință spre atemporalitate sau, dacă vrei, un *prezent continuu* apare, cum știm, încă în trei zone care la prima vedere nu au nicio legătură cu miturile. Copilul foarte mic trăiește într-un prezent continuu, se pare că abia pe la șase ani începe să se lămurească cum e cu ieri – azi – mâine. E apoi atenuarea acestei distincții în lumea cuantică. Acolo unde nu există traiectorii, nu există ecuații de mișcare, iarăși avem un prezent continuu. Dintr-odată, apare acest spectacol extraordinar. Trei lumi, în aparență cele mai disparate posibil, lumea miturilor, universul cuantic și universul de viață al copilului foarte mic, stau toate sub semnul acestei atemporalități” [Marcus: 2014, sursă online]. În această sincronizare este interesantă conexiunea pe care o observă savantul. Lumile pe care le evidențiază și le identifică drept lumi aparte ce le diferențiază de univers: „Aici trebuie operată o distincție ca și la Eliade. Lumea e altceva decât universul. Universul este lumea din momentul în care a căpătat o structurare, o ordine. Când se vorbește de moment inițial, de explozia inițială, de creație, se referă la acest univers ordonat, nu la lume pur și simplu, care e «din veșnicie». Întâlnim deci infinitul potențial care este la îndemâna chiar a copilului mic, care constată că după orice zi vine o altă zi” [Marcus: 2014, sursă online]. Acest moment primordial are tangențe cu investigațiile pe care le face savantul despre haos vs. ordine.

Cercetarea timpului este dominată științific de fizică. Totuși, din perspectiva matematică, lingvistică și filosofică, selectăm doar ceea ce ar contribui la un studiu literar. Atenția noastră vizează cele „trei modalități: reprezentarea clipei, reprezentarea curgerii timpului și atemporalitatea. Dacă în timpul ciclic atrage atenția «eterna reîntoarcere», în reprezentarea clipei accentul cade pe singular, pe unicat, pe ceea ce nu mai revine niciodată” [Marcus: 1989, 167]. Din optica gândirii mitice, și una, și alta este acceptabilă. Ciclicul ține de unele reprezentări cum ar fi Persefona, mitul seminței (întoarcerea, primăvara, la lumina zilei) sau ordinea determinată de parce/moire prin toarcere, facerea ghemului și tăierea firului. De clipa unică țin pedepsele care accentuează fapta de a încălca ordinea sau de a concura cu zeii. Această sancțiune nu permite recuperarea timpului anterior. Dar pedeapsa propriu-zisă poate avea un caracter ciclic. De exemplu, mitul lui Prometeu insistă asupra delimitării între destinul titanului de până la furtul focului din Olimp și cel de după. Timpul *de până la* nu poate fi recuperat, este unicitatea clipei (dăruirea focului sacru omenirii), dar pedeapsa (ciugulirea ficatului) comportă acel caracter ciclic. Anume caracterul ciclic al pedepsei lui Sisif (ridicarea continuă a pietrei și căderea ei) constituie un fundament

al viziunii existențialiste a lui Albert Camus. Pentru a accentua viziunea noastră, specificăm că perspectiva clipei ține de caracterul rebel al regelui din Corint de a nu accepta moartea ca pe o experiență comună a omului. Șirul argumentelor în acest sens ar putea continua și cu mitul lui Arachne, al lui Dafne etc.

Pornind de la această individualizare în confruntarea cu timpul, este oportun să explicăm aspectul subiectiv al timpului, de care a fost preocupat și Solomon Marcus. Timpul subiectiv ține de relația dintre conștient și inconștient, pe care a analizat-o savantul în secțiunea „Atemporalitatea”. În fragmentele textului în care abordează această categorie, observăm predilecția sa demonstrativă de a utiliza varii creații: fie obiecte de artă, fie opere de literatură artistică. Indiferent care obiect concret ar fi selectat pentru argumentare, acesta are capacitatea de a fi citit. Lectura, în acest sens, reprezintă interpretarea imaginilor, gândul care apare la contactul cu un obiect de artă. „Atemporalitatea a fost identificată pe mai multe căi. Se știe, în primul rând, că dimensiunea temporală este exclusă din viața inconștientă, deci oniricul este atemporal” [Marcus: 1989, 169].

Problema timpului și atemporalității străbate textul eminescian în rândurile: „Nu există nici timp, nici spațiu – ele sunt în sufletul nostru” [Eminescu: 1999, 401]. Paradigma unei structuri fundamentale a realității devine dependentă de proiecția conștientizării care aparține, la prima vedere, haosului: „Trecut și viitor e în sufletul meu, ca pădurea într-un sâmbure de ghindă, și infinitul asemenea, ca reflectarea cerului înstelat într-un strop de rouă” [Eminescu: 1999, 401].

Poetul Victor Teleucă preia această predilecție de a admira inconștientul, de a-l sonda, nesperiindu-se de această fațetă a sufletului său. El se lasă dus de inconștient pe calea fluxului tăcerii. Nu își permite să intre imediat într-un inconștient, trebuie să fie pregătit. Această pregătire constă în scrisul său. Textele care apar, fie în formă de vers, fie în proză, sunt fluxuri notate ca pe o bandă ce înscrie acest drum al meditației. Inițierea nu săgetează prin alienare, inițierea îl face lucid. Inconștientul devine umbra din nuvela *Sărmanul Dionis* a lui Mihai Eminescu, ce le știe pe toate, dar nu are gură să vorbească. Ascultarea acestei tăceri constituie apropierea de mitul originii, începutul punctează drumul, ce are forța de a îndruma prin tăcere.

În această comunicare autorul revendică lecturile sale ca pe o componentă a propriei lumi: „ori ai uitat că tu ești el, că Nichita Stănescu era/ într-un eu tu; acum ce-o fi fiind Nichita/ Stănescu? Ce mai scrie

acum Eminescu” [Teleucă: 2002, p. 9]. Totul e posibil în jocul dintre „eu” și „tu”. Pronumele personale nu mai sunt cuvinte vide, ele încep să înghită totul ce are nume, având proprietatea dialogării, adică a valorificării prezentului continuu în timpul lecturii.

Noțiunea de atemporalitate la Solomon Marcus se apropie de viziunea sa despre neant, pe care o enunță în volumul *Paradigme universale*. În acest context, atemporalitatea intensifică dorința cercetătorului de a se uita în ochii mitului referitor la ceea ce a fost până la apariția lumii. Este o problemă care a generat și multe discuții filosofice – este evident că, în acest cadru, savantul își manifestă toate aptitudinile; respectiv, în fluviul noțional, apare dorința de a contura raportul dintre haos și ordine. Atemporalitatea vine să imprime tehnici de a se lăsa holografiată: „În fiecare om se-ncearcă spiritul Universului, se opintește din nou, răsare ca o rază din aceeași apă, oarecum un nou asalt spre ceruri” [*Archaeus* – Eminescu: 1999, 443]. În cercetarea scriitorilor care au făcut un cult pentru cuvântul *niciodată* (*nevermore* – la Edgar Allan Poe) sau pentru *nicicând*, *nicăieri* (la Victor Teleucă – vezi: Fonari: 2013, pp. 186-188), triada pe care se bazează savantul în interpretarea unui subiect dinamic (timp – spațiu – persoană), poate fi savuros utilizată pentru interpretarea pronumelui negativ *Nimeni*, care trece ca un fir roșu de la Homer până la J.L. Borges, cu ramificări poetice în literatura română, cum ar fi anonimul (în filosofia lui Lucian Blaga) sau „gândul fără glas” (la Tudor Arghezi).

Fenomenul timp este legat *sine qua non* de spațiu; totuși, în dihotomia cronotopului, autorul disociază timpul, îi studiază fațeta anti-nomică (atemporalitatea), dar o plasează în fața oglinzii – persoanei. Conștientizarea timpului îi este proprie omului. Timpul, văzut precum o componentă a unui triptic, primește aceste conotații, pe care le estimează din perspectiva mitului – ciclicitatea, unicitatea, prezentul continuu, atemporalitatea. Toate sunt determinate de modul existențial al ființei, atât de acțiuni reale, care pot fi numărate în timp real, cât și de acțiuni trăite, care valorifică timpul interiorizat, un timp al emoțiilor, cel care conturează în clipă eternitatea.

Referințe bibliografice

1. Eminescu: 1999 – EMINESCU Mihai. *Sărmanul Dionis*. În: *Corpus Eminescu*. Vol. 10. Eminescu-pasărea Phoenix. Capodopere și texte fundamentale: Chișinău-București: Litera-David, 1999.

2. Fonari: 2013 – FONARI Victoria. *Proiecții ale mitului în creația lui Victor Teleucă, Leo Butnaru și Arcadie Suceveanu*. Chișinău: Foxtrot, 2013.
3. Marcus: 1989 – MARCUS Solomon. *Invenție și descoperire*. București: Cartea Românească, 1989.
4. Marcus: 2005 – MARCUS Solomon. *Paradigme universale*. Pitești: Paralela 45, 2005. Sursa online: <https://edoc.site/solomon-marcus-paradigme-universale-2-pdf-free.html> (accesat la 21 ianuarie 2019).
5. Marcus: 2014 – MARCUS Solomon. *Răni deschise 5 (II)*. Focul și Oglinda [online]. Ed. Spandugino, 2014. [accesat la 19 ianuarie 2019]. Disponibil: <https://atelier.liternet.ro/articol/16761/Solomon-Marcus/Rani-deschise-5-II.html>
6. Teleucă: 2002 – TELEUCĂ Victor. *Ninge la o margine de existență*. Chișinău: Cartea Moldovei, 2002.

EMINESCIANA FILATELICĂ BASARABEANĂ

Dr. Constantin Gh. CIOBANU

În spațiul pruto-nistrean, eminesciana filatelico-cartofilă a început în anul 1981 prin apariția, la editura „Timpul” din Chișinău, a unei cărți poștale ilustrate, ce reprezenta basorelieful poetului Mihai Eminescu, montat la izvorul de pe moșia satului Recea, pe traseul ce leagă orașele Bălți și Edineț. Pentru a anihila spiritul șovin sau careva bănuieli ale cenzurii oficiale, piesa a fost realizată, chipurile, pentru turiști, din aceste considerente având textele doar în limbile rusă și engleză: „Родник Эминеску. Село Реча Рышканского района / Eminescu spring. Recha village, Ryshkany district”.

Din informația de pe reversul ilustratei respective aflăm că a fost tipărită „fără preaviz prealabil”, adică editarea ei nu a fost planificată din timp și coordonată cu autoritățile, după cum era practica în URSS. Însă uimește tirajul indicat: 72000 de bucăți (!), factor ce presupune că în acea perioadă, când în Republica Moldova era interzisă utilizarea dicționarelor românești și comercializarea literaturii de peste Prut, editura „Timpul” s-a încumetat să spargă „teroarea istoriei”, camuflându-și gestul sub forma unei piese „pentru turiști”.

Însă intenția de a introduce chipul marelui poet în circuitul poștal basarabean a apărut în anul 1988, la una din ședințele Cenaclului literar „Alexei Mateevici”, care-și desfășura întrunirile lângă bustul lui Mihai Eminescu din Grădina publică din Chișinău, unde se vorbea foarte mult despre poet și opera sa, se recitau poeziile lui, mai ales *Doina*.

Fiind în acea perioadă redactor superior la Televiziunea din Chișinău, realizam emisiuni de autor. În una din emisiuni, am lansat ideea ca V. Russu, ministrul de atunci al telecomunicațiilor din Moldova, să solicite Moscovei editarea unor piese poștale, dedicate poetului Mihai Eminescu. Era perioada când în Basarabia lua avânt mișcarea pentru Renașterea Națională, și acest apel a fost auzit. Iar diriguitorii de la Moscova n-au îndrăznit să se opună propunerii ministerului din Chișinău, mai ales că le-au fost puse la dispoziție toate materialele necesare. Așa că,

impusă, probabil, de împrejurările social-politice, poșta sovietică emite, la 20.04.1989, un plic cu marcă fixă imprimată, imaginea căreia reproduce chipul poetului după fotografia din 1886, realizată la Praga de către Jan Tomas. Este prima și unica piesă, dedicată marelui Eminescu, emisă de administrația poștală sovietică.

Ștampila figurativă specială Anul Eminescu, utilizată la 15.06.1989 la oficiul poștal Chișinău-12.

Impresionați, noi, filateliștii, tot atunci, am confecționat o ștampilă figurativă, care respecta regulile impuse – conținea abrevierea obligatorie CCCP (URSS) și steluța cu 5 colțuri, dar avea inscripționat cu litere latine genericul **Anul Eminescu**. Era un pas extrem de îndrăzneț în 1989, dar ministrul de resort din Moldova ne-a susținut, așa că la 15 iunie 1989 ștampila s-a utilizat la oficiul poștal central din Chișinău. A fost un act de demnitate națională – de fapt, un pas curajos în situația când Moldova mai era în componența URSS și nimeni nu-și putea închipui că acest imperiu se poate prăbuși!

Tot în acea perioadă, se solicită Moscovei confecționarea unei

ștampile figurative, care să omagieze aniversarea a 140 de ani de la nașterea poetului. S-a obținut și acest lucru, poșta sovietică confecționând o ștampilă poștală figurativă, e adevărat – în limba rusă. Ștampila a fost utilizată de colecționarii din Chișinău la 15 ianuarie 1990, la oficiul poștal Chișinău-12.

La 28 decembrie 1989, ministru al telecomunicațiilor din RSSM devine Timofei Andros, persoană care era mult mai apropiată de tendințele naționale ale poporului băștinaș. Anume datorită susținerii acestuia, la mijlocul lui septembrie 1990 apare un plic-întreg poștal, emis de poșta sovietică, ce reproduce clădirea Teatrului Național din Chișinău, care purta deja denumirea conferită în anul 1988 – **Mihai Eminescu**.

La insistența colecționarilor basarabeni, la începutul anului 1990, editura moscovită „Placat” tipărește la tipografia „Krasnii proletarii”

Întregul poștal, emis la 20.04.1989, și ștampila figurativă 140 de ani de la nașterea lui Mihai Eminescu, confecționată de poșta sovietică în limba rusă.

(Proletarul roșu) o ilustrată, ce prezintă bustul lui Mihai Eminescu din Grădina Publică din Chișinău. Piesa conține un text în trei limbi – română, rusă și engleză:

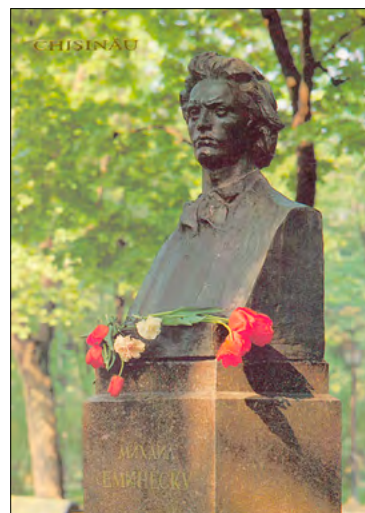
Este prima carte poștală cu bustul lui Eminescu, instalat în anul 1957 pe Aleea clasicilor literaturii moldovenești (astfel se numea Aleea în perioada sovietică).

Luna ianuarie 1990 marchează începutul unui șir de manifestări culturale, organizate cu ocazia aniversării a 140 de ani de la nașterea poetului Mihai Eminescu. Pentru prima dată, unele dintre ele sunt organizate în tandem – București-Chișinău, iar uneori în format trilateral – București-Chișinău-Cernăuți, toate având în centrul atenției viața și opera poetului nepereche. Spre exemplu, la începutul lunii martie, la București, se desfășoară Simpozionul internațional „Mihai Eminescu”, care a întrunit admiratorii creației poetului de pe ambele maluri ale Prutului, evenimentul fiind organizat de către doi basarabeni: unul reprezenta Liga

Bustul lui M. Eminescu pe aleea clasicilor literaturii moldovenești. Înălțat în anul 1957.
Arhitecți L. Averbuch, L. Dubinovski, I. Cheptănanu.

Памятник М. Еминеску на аллее классиков молдавской литературы. Установлен в 1957 году.
Архитекторы Л. Авербух, Л. Дубиновский, И. Кептэнару.

Monument to M. Eminescu in Alley of Classical Writers of Moldavian Literature. Erected in 1957.
Architects L. Averbukh, L. Dubinovsky, I. Kaptanaru.

Culturală pentru Unitatea Românilor de Pretutindeni (Victor Crăciun, președinte, născut la 16 iulie 1934, la Chișinău), al doilea – Societatea Română de Filatelie Tematică și Maximafile (dr. Valeriu Neaga, președinte, născut la 1 iulie 1906, în s. Pereni, județul Lăpușna, act. raionul Hâncești).

În cadrul acestei acțiuni, la îndemnul Ligii Culturale pentru Unitatea Românilor de Pretutindeni, și cu susținerea Ministerului Culturii și Cultelor și Uniunii Scriitorilor din Republica Moldova, la 24 martie 1990, la Chișinău, este sfințit bustul poetului Mihai Eminescu din Aleea Clasicilor Literaturii Române. În paralel, este organizat Colocviul

Plic filatelic, realizat cu ocazia organizării Colocviului „Mihai Eminescu” la 24 martie 1990.

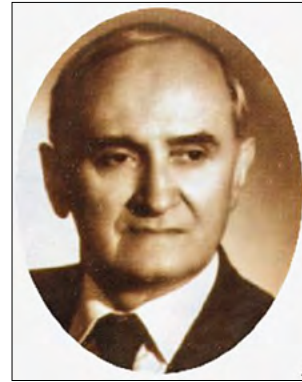
București-Chișinău „Mihai Eminescu”, lucru nemaiîntâlnit în Basarabia, aflată sub bolșevici. Anume atunci, pe scena Palatului Național din Chișinău, a răsunat celebrul salut al lui Victor Crăciun, care a ales să sublinieze trezirea ca neam a basarabenilor cu un „Bună dimineața, Domnule Eminescu!”, rostit la vreme de seară. În primul moment, sala, arhiplină până la refuz, a rămas înmărmurită, fiind puternic impresionată, ca numai peste câteva clipe cei prezenți să se ridice în picioare și să aplaude frenetic aceste câteva fraze. Evident, a fost simbolic tot ce s-a petrecut atunci la Chișinău.

În martie 1990, la București, are loc vernisajul unei expoziții filatelice, dedicate Poetului, organizată de către dr. Valeriu Neaga, președintele Societății Române de Filatelie Tematică și Maximafile. Ea s-a dovedit a fi o surpriză pentru cei prezenți, deoarece participanții, mai ales cei din Basarabia și Bucovina, nu cunoșteau piesele expuse, printre ele fiind cărți poștale ilustrate, emise în România interbelică, ce reproduceau lucrări ale artiștilor plastici, care au ilustrat opera eminesciană, dar și piese filatelice deosebite, confecționate de către cei îndrăgostiți de opera poetului. Anume atunci s-a născut ideea organizării unei expoziții eminesciene itinerante, care să fie prezentată la Chișinău și Cernăuți – pentru a informa publicul despre astfel de forme atractive de promovare a vieții și operei marelui nostru înaintaș, ca filatelia și cartofilia. Așa au început manifestările pe axa București-Chișinău-Cernăuți, care s-au desfășurat sub genericul „Podul de conștiință Mihai Eminescu”. Ca urmare, la 15 iunie 1990, Societatea Română de Filatelie Tematică și Maximafile prezintă la Chișinău o

expoziție filatelică omagială, dedicată poetului Mihai Eminescu, ea fiind, de fapt, prima manifestare de acest fel în capitala Basarabiei. Inima acestei acțiuni a fost dr. Valeriu Neaga, care a adus exponatele respective și, prin intermediul subsemnatului, le-a prezentat timp de o săptămână în holul Televiziunii din Chișinău.

„Filatelia a încetat de multă vreme să fie un simplu hobby în complexa și variata civilizație a plăcerilor. Datorită caracterului estetic al mărcilor poștale, cât și analogiei de spirit și concepție, care apropie activitățile filatelice de cele artistice, respectiv același entuziasm, aceeași pasiune,

Dr. Valeriu Neaga

aceeași dăruire, filatelia poate fi comparată, pe drept cuvânt, cu arta.

Ea înseamnă activitate culturală, de informare și instruire, pe calea atât de accesibilă a imaginii vizuale”, susținea dr. Valeriu Neaga, președinte al Societății Române de Filatelie Tematică și Maximafilie, la vernisajul expoziției filatelice omagiale „Mihai Eminescu”, desfășurate la TVM, la 15 iunie 1990.

În aceeași zi, la 15 iunie 1990, după lansarea expoziției, la

Chișinău se desfășoară Simpozionul Internațional „Mihai Eminescu”, care a fost, de fapt, continuarea Colocviului început la 24 martie la București, la acțiune participând admiratorii creației lui Eminescu de pe ambele maluri ale Prutului [Meridian Filatelic, nr. 2 (25), aprilie-iunie 2001, p. 8].

Evenimentele culturale de la Chișinău au fost însoțite de un plic-întreg poștal, emis de Poșta Română (Cod 063/90), care are în imagine bustul poetului Mihai Eminescu din Grădina Publică din Chișinău, pe care s-a aplicat o ștampilă poștală ocazională, astfel fiind fixată, pentru istorie, dovada desfășurării acestui eveniment între 15-18 iunie 1990 în cele trei orașe – București, Cernăuți și Chișinău.

Plicul poștal, emis de Poșta Română cu ocazia organizării Colocviului Internațional „Mihai Eminescu”, obliterat cu ștampila specială „Simpozionul Internațional MIHAI EMINESCU București-Cernăuți-Chișinău. 15-18 iunie 1990”.

O nouă expoziție eminesciană a fost organizată de către Asociația Filateliștilor, Maximafiliștilor și Cartofiliștilor din Republica Moldova în august

1998, la Biblioteca Națională a Republicii Moldova, în cadrul Salonului Național de Carte. Aici scriitorul și colecționarul bucureștean Corneliu Beda a prezentat două exponate cartofile deosebite: „Mihai Eminescu – poet național și universal” și „Imagini vechi (1900-1942) dintre Prut și Nistru”¹. Inaugurată în prezența unei asistențe impresionante, atât ca număr, cât și ca valoare (printre ei fiind Constantin Ciobanu, viceministrul culturii; Victor Crăciun, președintele Ligii Culturale pentru Unitatea Românilor de Pretutindeni; Romeo Săndulescu, consilierul cultural al Ambasadei României în Republica Moldova; Ilie Castraveț, directorul general al Î.S. „Poșta Moldovei”; Alexe Rău, directorul general al Bibliotecii Naționale; scriitorul Ion Hadârcă; Vasile Malanețchi, redactorul-șef al revistei Uniunii Artiștilor Plastici *Atelier*), expoziția a trezit un viu interes.

31.08.1998. Vernisarea Expoziției de Cartofilie Românească la Biblioteca Națională a Republicii Moldova. În imagine: Romeo Săndulescu (consilier cultural al Ambasadei României în Republica Moldova), Constantin Gh. Ciobanu, Corneliu Beda, Ilie Castraveț (director general al Î.S. „Poșta Moldovei”).

Exponatele lui Corneliu Beda prezentau ilustrate, editate până la 1940, cel intitulat „Mihai Eminescu – poet național și universal”, fiind constituit din piese ce reproduceau imagini, realizate de către pictorul-grafician Leonard Salmen – toate inspirate de opera poetului. Pentru

¹ *Cartofilia românească la Chișinău*. In: Meridian Filatelic. Nr. 5 (10). Septembrie-octombrie 1998, pp. 3-6.

31.08.1998. La discuția despre exponatele prezentate în cadrul Expoziției de Cartofilie Românească și despre viitorul cartofiliei eminesciene, în general, participă Alexe Rău (director general al Bibliotecii Naționale), Constantin Gh. Ciobanu, Victor Crăciun (președintele Ligii Culturale pentru Unitatea Românilor de Pretutindeni), scriitorul Ion Hadârcă și Constantin I. Ciobanu (viceministrul culturii al Republicii Moldova).

prima dată, la Chișinău, s-a demonstrat public faptul că piesele cartofile sunt adevărate documente de epocă, cu valoare istorică, geografică, culturală, socială, etnografică.

Întrucât s-a întâmplat să fim printre cei care au pus umărul la apariția primelor mărci poștale ale Republicii Moldova, iar apoi și la fondarea Întreprinderii de Stat „Poșta Moldovei”², am insistat – în repetate rânduri – ca procesul de editare a mărcilor și efectelor poștale moldovenești să fie axat pe ilustrarea istoriei și culturii naționale. La

început, a fost greu, deoarece diriguitorii acestui domeniu – cu știință de carte sovietică, de regulă în școli rusești, iar unii trecuți și prin instituții de învățământ de partid – nu cunoșteau sau, poate, nu doreau să înțeleagă cine a fost și este Mihai Eminescu nu doar pentru români, ci și pentru întreaga civilizație europeană. Așa că au urmat demersuri repetate cu argumente luate din lucrările istoricilor literari Mihai Cimpoi și Constantin

Popovici, ei fiind recunoscuți în acei ani ca unicii eminescologi din Basarabia. Și străduințele au dat rezultate: în anul 1996, au apărut primele „rândunele” – două piese, ce reproduc imaginea poetului după fotografiile din anii 1884 și 1887.

Ulterior, în urma insistențelor repetate și, în special, datorită autorității ce o căpătase, între timp, Asociația Filateliștilor, Maximafilistilor

² Vezi: CIOBANU Constantin Gh., GODOROZEA Maria. *Retrospectivă poștal-filatelice*. Vol. 7. Istoria mișcării filatelice din Moldova. Chișinău, 2020, pp. 76-78.

Ștampila ocazională „Congresul Mondial al Eminescologilor”, 3-4 septembrie 2012.

și Cartofiliștilor, care edita și un buletin informativ *Meridian Filatelic*, tematica eminesciană devine tot mai prezentă în activitatea Î.S. „Poșta Moldovei”. Apar nu doar mărci, ci și plicuri și cărți poștale ilustrate cu subiecte, ce reflectă viața, activitatea și opera poetului.

Între timp, în anul 2012, acad. Mihai Cimpoi pune la cale organizarea unui Congres al eminescologilor. El reușește, chiar la prima ediție, să adune o serie de cărturari și de specialiști, români și străini, din toată lumea, comemorându-l pe Eminescu.

A fost o manifestare reușită din orice punct de vedere: științific – scop principal al întrunirii, politic – pentru a-l comemora pe Mihai Eminescu. Meritul îi revine, în primul rând, promotorului acestei idei, ilustrului savant basarabean Mihai Cimpoi, membru de onoare al Academiei Române și al Academiei Balcanice de Știință, Cultură Liberă și Dezvoltare Durabilă, membru titular al Academiei de Științe a Moldovei și al Academiei Europene de Științe și Arte. Recunoștința se cuvine, de asemenea, și Academiei de Științe a Moldovei, care a găzduit împăratește congresul, patronând inițiativa.

Iar odată cu trecerea anilor, s-au mai schimbat unele lucruri – și azi avem în filatelia basarabeană un capitol destul de bogat, dedicat vieții și operei marelui Eminescu. Iar acest lucru ne-a îndemnat să organizăm și expoziții, atât locale, cât și cu participare internațională, la care s-au prezentat serioase exponate de filatelie, maximafilie, cartofilie și medalistică, toate reflectând viața și activitatea marelui poet național.

Și deoarece filatelia nu este doar un cronicar al timpului, dar și o carte de vizită a umanității, dar, mai ales, considerând că mărcile, ilustratele și efectele poștale sunt un semn, o mărturie a existenței și afirmării în istorie a Omului, care a fost Mihai Eminescu, am elaborat catalogul enciclopedic *Mihai Eminescu în filatelia și cartofilia universală*³ și albumul cartofil *Porni Luceafărul...*⁴ în care, într-o anumită măsură, este reflectată și contribuția românilor din stânga Prutului la păstrarea și promovarea

³ CIOBANU Constantin Gh., GODOROZEA Maria. *Mihai Eminescu în filatelia și cartofilia universală*. Chișinău, 2011.

⁴ CIOBANU Constantin Gh., GODOROZEA Maria. *Porni Luceafărul...* Chișinău, 2018.

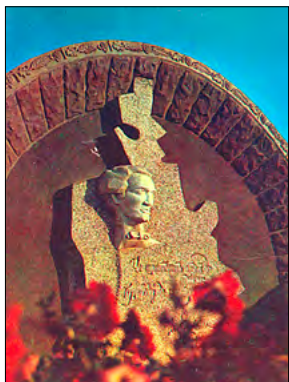
figurii poetului nepereche al neamului și a operei Luceafărului poeziei românești, dar fără a accentua acest lucru.

Poetul Mihai Eminescu – realitatea și mitul poporului român, nume ce s-a contopit cu spiritualitatea și conștiința neamului – a intrat în nemurirea geniilor creației universale, este prezentat pe larg în filatelie, marcofilie și cartofilie. Pentru înflăcăratele și cutezătoarele sale idei, puse în slujba neamului, pentru străluminările de gândire și simțire, înveșmântate în expresii unice, dezvăluind mari frumuseți, echivalând și depășind mari autori lirici ai poeziei universale, Mihai Eminescu a fost numit *geniu național, poet nepereche, făuritor de generații, poetul cel mai poet*, caracterizări ce definesc esența creației lui. Mihai Eminescu este poetul prin care neamul nostru și-a construit o durabilă punte de legătură cu spiritualitatea umanității, deoarece prin el poporul român și-a adus contribuția proprie la cultura universală. Eminescu este poetul care ne reprezintă în lume ca entitate etnică, iar opera lui a devenit un bun comun al tuturor popoarelor lumii.

Deci, Eminescu nu este numai cel mai mare poet român, dar și un om universal, iar dacă-l acredităm prin proza sa politică, devine evident că a fost preocupat de toate domeniile cunoașterii umane. De fapt, el este „expresia integrală a sufletului românesc” (Nicolae Iorga), „creatorul doctrinei sale naționaliste” (Edgar Papu), „universalitatea Poetului începe de aici și ajunge dincolo și se termină pe partea cealaltă a globului, de unde iarăși vine acasă” (Marin Sorescu), „un homo eminescianus” (Mihai Cimpoi).

Dar odată cu intrarea în cel de-al doilea veac de nemurire, înregistrăm aureolarea geniului și prin intermediul filateliei basarabene – atât pe plan național, cât și în aspect internațional, astfel acest capitol fiind inclus în patrimoniul filatelic universal. Căci marca poștală, plicul sau piesa filatelică, care, de regulă, este constituită din primele două elemente la care colecționarul mai adaugă și o ștampilă figurativă, sunt purtătoare de informație, pentru cel ce știe s-o descifreze. Și chiar dacă pare că aceste piese sunt fragile, ele constituie contribuții importante la istoria culturală a umanității.

Aici menționăm ilustratorii basarabeni ai operei eminesciene – artiștii plastici Igor Vieru, Mihai Grecu, Aurel David, Vasile Nașcu, Emil Childescu, Ion Daghi, Iurie Brașoveanu, Valentina Rusu-Ciobanu, Eudochia Zavtur, Gheorghe Vrabie, care au lansat lucrări de o vitală importanță pentru cultura națională. Iar dacă ne amintim numărul impunător de busturi și statui, amplasate în localitățile basarabene,

constatăm că acestea sunt rodul muncii sculptorilor Lazăr Dubinovschi, Tudor Cataraga, Dumitru Rusu-Scvorțov, Alexandra Picunov, Gheorghe Adoc, Veaceslav Jiglițchi, Ion Zderciuc, Andrei Dohotaru, Victor Drebot.

Când citim poeziile lui Mihai Eminescu, nu numai auzim, dar și simțim deosebita lor muzicalitate. „Muzica în poezia lui Eminescu, – scria acad. Constantin Popovici, – e un component indispensabil, care se impune pe tot parcursul ei. Cu cât mai mult te apropii de poezia lui, cu atât culorile ei, ale poeziei, se împletesc într-o armonie muzicală de rară frumusețe”⁵.

Într-adevăr, relația Eminescu – muzică se justifică la admirabilele ei dimensiuni prin cel puțin două direcții: extraordinara muzicalitate a versului eminescian și fascinația valorii marelui Poet pentru compozitorii care s-au aplecat cu interes, respect și pioșenie asupra cuvintelor sale vrăjite. Mai mulți compozitori din Basarabia au folosit versurile lui Eminescu pentru scrierea unor lucrări, printre ei fiind Eugen Coca, Vasile Zagorschi, Leonid Gurov, Vladimir Rotaru, Gheorghe Mustea, Tudor Chiriac, Anatol Chiriac, Mihai Dolgan etc. Cea mai ispititoare sursă de inspirație pentru compozitorii basarabeni este capodopera eminesciană *Luceafărul*. Celebrul poem eminescian a dat titlul baletului lui Eugen Doga. Maria Bieșu a interpretat cântecele *De-aș avea*, *Ochiul tău iubit*, *Dorința*, *Dintre sute de catarge*, *O, rămâi...* – pe muzica lui Eugen Doga.

Direcția luată de filatelia basarabească în receptarea operei eminesciene constă în sincronizarea viziunii cercetătorilor români și străini, solidarizare ivită din însăși creația atât de complexă a poetului. Sunt interpretări, luate ca prilej de reflecție dintr-un unghi specific, deși actual și, poate, original față de tradiția literară. Însă astfel se elaborează o imagine proprie, specifică, despre Eminescu, despre viața și opera lui, recunoscând însă, totodată, legitimitatea interpretărilor despre fenomenul Eminescu. Căci poetul național nu este același pentru toți, fiecare îl percepe în felul său.

Interesul nostru, în cazul dat, e de a demonstra că Eminescu, fiind al tuturor, nu este același pentru toți. Noi dorim să-l păstrăm mereu viu pe poet, el fiind oglindă a timpului său, dar și far pentru toate timpurile, respectându-i, în același timp, esența. Eminescu a devenit valoarea

⁵ ПОПОВИЧ К. Еминеску. *Вяца ши опера*. Кишинэу, 1976, p. 166.

centrală a culturii românești, având rolul de maestru spiritual al generațiilor.

E adevărat, unii confrăți din Țară ne acuză că noi, basarabeni, am rămas la Eminescu. Aici menționăm răspunsul lui Nicolae Dabija la asemenea învinuiri: „Noi vă așteptăm să-l cunoașteți deplin pe Eminescu. El este

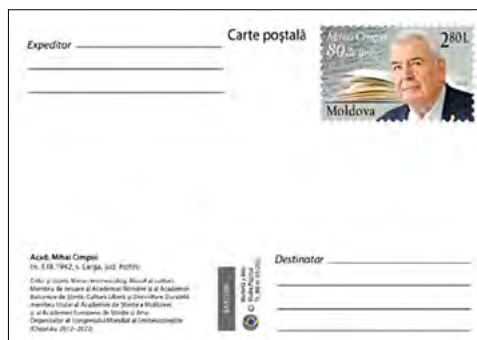
un om total, este mai presus de orice al nostru, al tuturor românilor, este alesul lui Dumnezeu, că a scris dumnezeiește. Eminescu ne adună și ne va aduna mereu”. În ciuda zelatorilor și detractorilor de tot felul, de care, din păcate, Eminescu n-a dus lipsă nicidecum, noi, filateliștii din Basarabia considerăm că am trecut „proba Eminescu”. Poate, tocmai de aceea anume la Chișinău are loc Congresul Mondial al Eminescologilor, inaugurat și dirigit de reputatul eminescolog și filosof al culturii Mihai Cimpoi. Și tot aici a fost instituit Centrul Academic Internațional „Mihai Eminescu”, o instituție unică în felul ei în spațiul românesc.

Ca urmare, începând cu anul 1996, instituția lansează periodic piese, ce îmbogățesc patrimoniul filatelic eminescian. Multe dintre ele au apărut datorită insistenței Consiliului Director al Asociației Filateliștilor, Maximafilistilor și Cartofiliștilor, la inițiativa și cu sprijinul căruia Î.S. „Poșta Moldovei” emite mărci, colițe, cărți poștale ilustrate și plicuri cu marcă fixă imprimată, elaborează ștampile poștale figurative, dedicate lui Eminescu sau personalităților, care s-au aplecat asupra operei Poetului, utilizate la confecționarea diferitor piese filatelice.

Întregul set de materiale poștale – mărci, plicuri, cărți poștale ilustrate și ștampilele ocazionale speciale, care se cifrează la câteva sute de piese, constituie un valoros patrimoniu cultural, ce reflectă, prin intermediul sistemului său specific, viața, activitatea și opera Poetului. Tânăra eminescologie filatelică basarabeană a obținut anumite realizări, materializate în diferite forme. Tocmai de aceea am căutat să scoatem în evidență tot ceea ce e de valoare în acest domeniu, deoarece filatelia basarabeană caută să pună în lumină ideile pozitive ale lui Eminescu, să reflecte lupta ce a dus-o într-o propășire și înălțare spirituală a poporului.

Așa, bunăoară, s-a întâmplat în anul 2022, când urmau să se marcheze 80 de ani ai academicianului Mihai Cimpoi. Deoarece Academia de

Științe a Moldovei sau alte foruri în drept s-o facă, „au uitat” să-și spună cuvântul – fie din neștiință, fie din nepăsare. Și atunci, s-a implicat Asociația, care a adresat, la 11.05.2022, ministerului de profil și Î.S. „Poșta Moldovei” respectivele demersuri.

Timp pentru satisfacerea solicitării fiind foarte puțin, structurile respective au acceptat

editarea unei cărți poștale ilustrate-întreg poștal, care a și apărut la 3 septembrie 2022.

Pentru a menține tematica eminesciană în ascensiune, dar și pentru a diversifica subiectele, Asociația a propus ca în anul 2023 să fie emise două mărci poștale, care să reproducă tablouri ale pictorului Ion Dagh, inspirate din opera Poetului, incluse în serialul „Eminesciana plastică”. În final, la 15 ianuarie 2023, la Centrul Academic Internațional Eminescu, urmează să fie lansată seria respectivă, ce reproduce tablourile *Interferența suferințelor și Răsai asupra mea*.

Mircea Eliade menționa: „Orice s-ar întâmpla cu neamul românesc, oricâte dezastre și suferințe ne-au mai fost urzite de Dumnezeu, nici o armată din lume și nici o poliție, cât ar fi ea de diabolică, nu va putea șterge *Luceafărul* lui Eminescu din mintea și sufletul românilor”⁶. Iar Constantin Amărieuței constata, în 1959, în revista *România de la New York*: „În literatura românească *Luceafărul* lui Eminescu este centrul de perfecțiune și genialitate al poporului nostru. Fără acest poem, creația noastră literară ar părea nedesăvârșită”⁷.

⁶ ELIADE Mircea. *Eminescu*. In: *Din exil... acasă... „cu Eminescu de mână”*. Antologie de studii și articole despre opera eminesciană. București: Editura Muzeul Literaturii Române, 2021, p. 27.

⁷ AMĂRIUȚEI Constantin. *Luceafărul românesc*. In: *Din exil... acasă... „cu Eminescu de mână”*. Antologie de studii și articole despre opera eminesciană. București: Editura Muzeul Literaturii Române, 2021, p. 161.

DIALOGURI CU EMINESCOLOGI

PRETEXTUL EMINESCU: LILI BOBU ÎN DIALOG CU ACAD. MIHAI CIMPOI

Lili BOBU: În era informațională, a comunicării virtuale, cărțile pot avea frumusețea și valoarea pe care continuă să o aibă viorile celebrilor lutieri, ce rezistă în pofida instrumentelor muzicale electronice.

O carte bună este o „ființă”. Mirosul ei, atingerea texturii, răsfoirea ei oferă un festin al simțurilor... Este ca și cum i-ai pipăi sufletul... O evadare din cotidian, o provocare intelectuală care îți conferă noblețe și libertate, ori de câte ori normalitatea existențială devine o himeră...

Având ca obiectiv contracararea tendinței de cronicizare a lipsei de valori, Asociația Culturală „Regal d’Art” s-a preocupat permanent ca noile generații să nu abandoneze lectura, ca să nu se aștearnă tristețea iremediabilă în ținutul destinat lumii spiritului (deșertificat de iureșul unei vieți pe credit), iar cinstirea cuvântului scris să nu fie un ritual de duminică...

Relevând sublimul universului cărților, precum și faptul că atunci când există vocație, dăruire, apetență pentru literatură și cultură, viitorul nu poate fi sumbru, asociația a editat în colecțiile „Regal de poezie” și „Regal de înțelepciune” creații bibliofile dedicate unor personalități marcante ale culturii noastre, precum și altor creatori care și-au confirmat valoarea și potențialul afirmării: Adrian Artene, Narcis Constantin Avădănei, Ana Blandiana, Valeria Bobu, Mihai Cimpoi, Nicolae Dabija, Eugen Doga, Mihai Eminescu, Horațiu Mălăele, Veronica Micle, Lucia Olaru Nenati, Paul Surugiu, Victor Teișanu, Grigore Vieru, Daniela Zeca-Buzura, realizate cu atribute formale excepționale, în acord cu conținutul astfel onorat.

La panoplia acestor cărți-bijuterie se adaugă și o impozantă antologie, un volum „princeps” al unui impresionant „ceaslov”, care cuprinde 100 de poeme dedicate efigiei eminesciene, creații remarcabile

semnate de poeți români reprezentativi, configurând un corpus complex ca intensitate, originalitate lirică, metaforică ori semantică, reprezentând o perioadă intimidantă pentru cititor (150 de ani), reunind vârste poetice distincte, diferențiate una de alta prin modificări ale discursului liric, abordări și nuanțe legate de contextul cultural și de perioada istorică, confirmând inestimabila valoare a poeziei, precum și importanța contribuției pe care au adus-o la dezvoltarea unei literaturi.

Urmărind traseul dedicațiilor ce s-au făcut din timpul vieții poetului până astăzi, putem concluziona că poezia români și-au încărcat condeiele din raza de lumină a lui Eminescu, el devenind pentru aceștia geniu și Luceafăr, însăși România și simbolul ei...

Personalitatea lui Eminescu a căpătat dimensiuni mitice, iar poezia sa a devenit în mentalul colectiv Poezia însăși...

Valoarea volumului crește în chip exponențial și prin atașarea în avangarda fiecărui poem a unei lucrări plastice, menită a sugera expresivitatea lirică și a o potența prin intermediul unei alte modalități creative.

Am tins spre o concordanță a textului cu imaginea, profitând de puterea evocatoare imediată și afectivă a unor merituoase lucrări de artă, de capacitatea lor de a proiecta vizual universul eminescian... Omagiul adus poetului este tutelar, absolut, o empatie estetică, ce a lucrat deopotrivă asupra poezilor și artiștilor plastici, care au înțeles feeria creatoare a liricii eminesciene care le-a stimulat reflecția și revelația, orientându-le creația pe făgașul expres al meditației și interiorizării, într-un cadru de rafinată și erudită expresie, atingând orizonturi inefabile, oferind soluția spirituală a unei solidarități întru Eminescu...

Beneficiind de generoasa, competentă și onorantă dumneavoastră consiliere, fiind și semnatarul prefetei, volumul s-a dorit a fi, cu toate imperfecțiunile și căutările, un monument de cuvinte, de trăiri, mai durabil ca bronzul, „închinat omului deplin al culturii române” (Constantin Noica), care a ridicat limbajul poetic la nivelul perfecțiunii prin opera sa, mărturie a unui neam statornic în istorie...

„Amintindu-ne de Eminescu, ne amintim de noi înșine și ne descoperim cu nemăsurată emoție, vii. Cultul eminescian – punct de sprijin în posteritate, nu pentru el, ci pentru noi – este cea mai vibrantă dovadă a supraviețuirii noastre...” (Ana Blandiana).

Având convingerea că modesta noastră trudă n-a putut dezvălui decât parțial iconografia în text și în imagine dedicată marelui poet și în speranța că, în curând, alte poeme vor completa volumul nostru, l-am

oferit cititorilor ca pe un proiect al unui viitor monument necesar închinat poetului – Muzeul Național „Mihai Eminescu”...

„Eminescu va trona în fruntea Catedralei de Cuvinte a Limbii Române, cu aceeași tinerețe fără bătrânețe care va susține neamul românesc și în mileniul III”, declara Victor Crăciun în postfața volumului *Eminescu – pururi tânăr*, care face parte din *Corpusul Eminescu*, editat în zece volume, în anul 1998, la împlinirea a 150 de ani de la nașterea poetului, proiect editorial inițiat și coordonat de dumneavoastră și de Victor Crăciun, în colaborare cu renumiți eminescologi.

Mihai CIMPOI: Încerc să răspund la această primă întrebare etajată, de punere în temă, în mod punctual.

Cel dintâi nivel este, ca să zic așa, unul existențial, căci privește destinul cărții, aducând aminte de adagiul antic *habent sua fata libelli*. Dacă admitem că și cartea este *ființă*, conform logicii aristotelice ea trebuie să aibă un destin. Definiția dumneavoastră este absolut acceptabilă, deoarece cartea este o rostire a ființei, heideggerian vorbind. Chiar dacă inițial o rostire a ființei – și în acest sens mă gândesc la cultura românească – are doar rosturi *cronografice* sau *didactico-religioase*, având aspectul mai limitativ de *carte de învățătură morală*, de *cazanie*, ea va deveni pe parcurs o expresie a micului univers care este omul proiectat pe imensul cosmos împrejmuit.

Ea ilustrează prin excelență drumul cunoașterii – labirintic, dedalic – pe care trebuie să meargă o ființă. Nu întâmplător Eminescu își imaginează – în spirit medieval – o *Carte a Universului*, pe care o proiectează Poetul în figurile aliterative ale sărmanului Dionis, ale Magului călător în stele și ale bătrânului dascăl din *Scrisoarea I*, al cărui prototip este Kant – sau a Poetului însuși „care întoarce mașina vremii” în *Memento mori*.

Cel de-al doilea nivel se referă la importanța edițiilor bibliofile, adevărate bijuterii editoriale, pe care le editați în cadrul colecțiilor „Regal de poezie” și „Regal de înțelepciune” ale Asociației Culturale „Regal d’Art”. „Ceaslovul” de 100 de poeme dedicate efigiei eminesciene este o panoramă a întâlnirilor poetilor noștri din toate generațiile – de la Gheorghe Melidon, care publică prima dedicație uimitor de profetică în publicația *Secolul*, la 5 septembrie 1870, până la cei de azi, trecând prin exponențialii Arghezi, Blaga, Stănescu, Vieru sau Dabija.

Au fost raportări de tot felul – de empatie, de electricitate afină, de „legământ” deontologic, de *ars poetica* (de expuneri de program estetic), de mărturisire de fidelitate de învățăcei în fața Maestrului sau Mai

Marelui (după cum zice Stănescu) etc. Luată toate la un loc, ele ne dau configurația piramidală de cultură ce are o puternică conștiință a personalității sale, un *sine* pronunțat, ca să folosim o expresie a lui Harold Bloom despre Dante, poetul canonic central. Bineînțeles că Eminescu dă dovadă, la noi, de o astfel de exponențialitate și de o putere iradiantă canonică. Așa cum a spus și Emerson despre Shakespeare, putem spune și noi, *mutatis mutandis*: Eminescu este Poetul.

Lili BOBU: Începuturile dumneavoastră literare v-au familiarizat cu poezia lui Eminescu, repus în circulație valorică, trăind revelația descoperirii poetului care v-a acaparat întreaga ființă. A fost o întâlnire destinală...

Cernăuțiul, unul dintre cele mai importante centre de cultură românească, orașul copilăriei dumneavoastră, avea să vă aducă acolo unde începea *drumul spre Centru* al lui Eminescu...

Parafrazându-l pe confratele dumneavoastră, poetul și criticul literar Mircea Lutic, unul dintre fondatorii Societății pentru Cultură Românească „Mihai Eminescu” din Cernăuți, a cărui poezie este legată organic cu un anumit fior al dăinuirii etnice în dulcea Bucovină, ați simțit mereu și mereu o stringentă nevoie de a vă identifica cu Eminescu și, prin el, de a vă consubstanțializa cu necuprinderea lui cosmică.

Eminescu – modelul de întrupare în poezie, magul armoniilor sonice absolut indimenticabile, taumaturgul verbului cu aripi de zburătoare din basme – este în ADN-ul dumneavoastră.

În tot ceea ce ați scris la flacăra inspirației, călăuză v-a fost verbul lui întăritor de credință istorică, de certitudine în viitorul nostru, de temeinică acreditare în umanitate și de comuniune cu sempiternul...

Așa cum ați declarat, Eminescu lucrează spornic în și întru ființa noastră națională, opera sa fiind asemeni *Bibliei zilnic* lucrătoare a românilor de la Nistru până la Tisa și din alte locuri.

De o perioadă lungă de timp locuiți pur și simplu în poezia lui Eminescu, poem cu poem, vers cu vers, cuvânt cu cuvânt, fiind nu numai entuziasmat, ci și intimidat de ceea ce a putut să facă un tânăr din secolul nouăsprezece din cuvintele limbii române, creând o operă de o valoare neverosimilă...

V-ați dedicat cea mai mare parte din viață cercetării acestei opere. Ca eminescolog, ați publicat mai multe cărți de consistentă relevanță hermeneutică, fructificând creația eminesciană în laboratorul căreia v-ați petrecut o mare parte din viață – cărți prețioase, configurate din acest contact fecund cu universul eminescian, un privilegiu pentru cititor să

vă surprindă conceptele, jubilațiile, bucuria descifrărilor, capacitatea de transpunere în interiorul textului poetic.

Narcis și Hyperion (1979), *Spre un nou Eminescu – dialoguri cu eminescologi din întreaga lume* (1993, 1995), *Căderea în sus a Luceafărului* (1993), *Eminescu, poet al ființei* (1998), *Plânsul Demiurgului* (1999), *Esența Ființei. (Mi)teme și simboluri existențiale eminesciene* (2003, 2007), *Eminescu, lumea valorilor și noi, postmodernii* (2021). Redutabilul exeget Aliona Grati a remarcat faptul că eminescologia dumneavoastră este ontologică. Precum Constantin Noica, Rosa del Conte, Zoe Dumitrescu-Bușulenga, Svetlana Paleologu-Matta, Ioana Em. Petrescu, Theodor Codreanu, dumneavoastră surprindeți la Eminescu date de gândire poetică și filosofică a ființei care se dezvăluie, se ascunde în arhetipuri nemuritoare, conturând imaginea lui drept mare „poet al Ființei”, impunându-se prin ceea ce Heidegger denumea *rostire esențială a ființei*. O angajare ce generează un proces infinit de revelași/ascunderi ale esenței, de luminări/ocultări. Eminescu este eminent al acestei ființe căutătoare, întrebătoare, întoarse asupra ei însăși, meditația existențială fiind elementul definitoriu al poeziei și prozei sale.

Mihai CIMPOI: Da, Eminescu nu este numai Omul duminicilor mele sărbătorești, ci și Omul tuturor zilelor mele lucrătoare, care încep de câțiva ani buni cu *orele Eminescu*. Rog cititorii de bună credință să nu vadă în aceasta o *iconolatrie*, atât de ironizată în postmodernitate, care a încercat și o lepădare categorică de Eminescu (de la Virgil Nemoianu, Mircea Cărtărescu și Horia-Roman Patapievici citire), pentru acesta din urmă fiind chiar „cadavrul din debara” sau un „poet tămâiat” (de care ne-a învinuit, pe noi, basarabeni, Mihai Zamfir).

„Tămâia” a fost adusă, însă, din taigaua siberiană, unde au fost deportați sute de mii de basarabeni, cei despre care Aleksandr Soljenițin scrie în *Arhipelagul Gulag* că erau schingiuiți și exterminați pentru simplul motiv că erau... români. Eminescu este cel care a fost și rămâne încă pe baricadele istoriei noastre urgisite: cu el am scăpat de înstrăinare, cu el am revenit la veșmântul firesc al limbii și la matricea stilistică firească, la conștiința că „suntem români și punctum”, cu el ne integrăm în dialogul valoric european și universal.

Se iau acum în bășcălie expresii precum „omul deplin al culturii române”, „poetul nepereche”, „Luceafărul poeziei românești”; Mihai Iovănel ia între ghilimele în ciudata sa *Istoria literaturii române contemporane* sintagma „poetul național”; Nicolae Manolescu declară autoritar că în marile literaturi nu se mai operează cu noțiunea de „poet național”.

Ei bine, simpla consultare a unor renumite istorii ale literaturii (germane, italiene, ruse, engleze, portugheze) – semnate de Martini, Sanders, Saraiva, Lihaciov – dezmente această afirmație negatoare, în spiritul revizuirilor și zeflemelelor momotice.

Locuirea în Eminescu se cade sinonimizată cu locuirea în limba română, patria noastră, după cum o definește memorabil Nichita Stănescu. Albert Camus spune și el în admirabilul său *Jurnal* că limba franceză îi este patria adevărată.

Lili BOBU: *Dicționarul enciclopedic Eminescu* (2012, 2018), acest „coronat opus” monumental, așa cum a apreciat Ion Hadârcă, este una dintre cărțile de căpătâi în arealul eminescologiei, o vastă și unică operă de exploatare și integrare a universului eminescian, vizând atât opera și personalitatea lui Eminescu, cât și coordonatele receptării naționale și universale a poetului.

Precum vedește structura *Dicționarului*, el oferă spiritului eminescian un armonios ansamblu panoramic, care, așa cum ați afirmat, ne determină să-l urmărim nu atât într-un curs biografic, cât într-o idee Eminescu ce retopește totul – viață particulară, operă, doctrină filosofică – în personalitatea ideii. Înseamnă o sinteză, realizată pe cont propriu, a eminescologiei românești și universale, și o cuprindere „înăuntrul, în cerc” a fenomenului Eminescu, a personalității sale, a interpretărilor tipologice și categoriale, a trecerii în revistă a poemelor, a prozei, dramaturgiei, traducerilor și publicisticii cu microanalize și cu priviri de ansamblu, a edițiilor importante, a omagiilor lirice, a prezenței în muzică, arte plastice, filatelie, numismatică – într-un cuvânt, a tot ce trebuie să conțină o lucrare lexicografică de felul acesta.

„O lucrare vastă, primejdios de vastă, îndrăzneată, o lucrare necesară. Ea apare în cultura română într-un moment în care Eminescu este disputat, zgomotos și inutil, de detractorii de serviciu și zelatorii de serviciu, deopotrivă de înverșunați și aberanți... Mihai Cimpoi îi primește pe toți, am sentimentul, cu spiritul lui lucid și drept, cu înțelepciunea lui de basarabean din clasa lui Constantin Stere și cu sufletul lui de nobil răzeș, profund, trecut prin multe, pățit, hârșit de o istorie brutală.

Eminescu este pentru toți cei care gândesc ca el nu numai un mare poet, dar și un stâlp de rezistență al spiritualității naționale. *Dicționarul* pe care l-a alcătuit vine să reconfirme acest punct de vedere, după mine, just, pentru că el exclude atât vanitățile și rătăcirile localismului orb, cât și cosmopolitismul arogant și represiv față de miturile spiritualității naționale”, afirma academicianul Eugen Simion, în prefața *Dicționarului*.

Mihai CIMPOI: *Dicționarul enciclopedic „Mihai Eminescu”* s-a născut în temeiul numeroaselor mele studii eminescologice, fiind răspunsul meu imperativ la necesitatea unei culturi solid întemeiate, având, după cum spuneam, o personalitate, un *sine* bine articulat și completând un gol în eminescologie (*Dicționarul limbii poetice a lui Eminescu*, elaborat sub conducerea lui Tudor Vianu cuprinde doar antumele și câteva proze, excluzând astfel postumele; *Dicționarul de rime*, uriașă întreprindere a poetului, include circa 100 000 de cuvinte rimate și 20 000 de „rime textuale”, folosite des în poezii).

Englezii nu au un *Dicționar enciclopedic Shakespeare* (îl au doar americanii), italienii au doar un *Dicționar al limbii poetice Dante*, francezii nu au un *Dicționar enciclopedic Victor Hugo*, rușii au doar un mic *Dicționar școlar Pușkin* și un *Dicționar Lermontov*. Dar să lăsăm la o parte problema unicatului. Ceea ce mi-a reușit să fac indiscutabil în acest *Dicționar* este urmărirea detaliată a odiseei receptării, a etapelor acesteia (de la cea sursier-documentară la cea ontologică), trecerea în revistă bibliografică a celor mai importante ediții (de la cea a lui Maiorescu la cea întemeiată de Perpessicius și Eugen Simion), traducerile în 85 de limbi în volume editate, cuprinderea operei eminesciene ca întreg, prezentarea biografică a eminescologilor și traducătorilor reprezentativi din întreaga lume, elaborarea unor glosare de arhaisme, expresii celebre străine, poetisme, cuvinte rare, conturarea prezenței în artele plastice, filatelie, numismatică, muzică, prezentarea congreselor eminescologilor și a liniamentelor tematice esențiale ale publicisticii.

Totul am făcut *manu propria*, cu enorme dificultăți de culegere și corectură, cu verificări documentare minuțioase. Dar – bineînțeles – cu toate beneficiile rarissime de a degusta din mărețul *spectacol intelectual* pe care-l reprezintă opera și personalitatea eminesciană și locuirea activă, cu „mânele suflecate” în Eminescu. Trăiesc cu toate fibrele ființei mele bucuria faptului că acest *Dicționar* există (cu toate erorile ce mai figurează într-o astfel de întreprindere cu adevărat primejdioasă), că nu mi-am elaborat o metodologie anume a abordării, însuși Eminescu și eminescologia oferindu-mi-o într-o formă naturală, organică.

Lili BOBU: În volumul *Spre un nou Eminescu*, ați menționat faptul că în jurul lui Eminescu s-au produs, în chip artificial, nebuloase ale neînțelegerii, părtinirilor și prejudecăților conjuncturale, tăgădei de ordin valoric, încăpățânării de a absolutiza o parte a întregului... O asemenea imagine cu adevărat astrală n-a fost eclipsată de încă neîncheiata odisee a postumiadei, care a întreținut teama de a nu schimonosi masca

platoniciană și apolinică a poetului cu vreo fărâmitură de „moloș”, mentalitate de durată care a făcut imposibilă identificarea *Adevăratului Eminescu* cu *Întregul Eminescu*.

Un nou Eminescu este de necunoscut fără deslușirea intimă a unui „Homo eminescianus” complex, ros de contradicții și aporii, însetat de Absolut și formele perfecte, dar și copleșit de devenire, precum și de existența limitelor, a relativului, introvertit, dar și deschis spre lumea ce parcurge tragicul traiect de la mărire la cădere, neliniștit, răvășit de Abisul ontologic.

Se dezbate în exces și fervent despre cine/ce va fi fiind Eminescu pentru noi. Clișeele de receptare se reiterează ingenuu sau se demonstrează caustic, tumultul polemicilor ajungând, în final, să eclipseze obiectul impetuoaselor dispute și să anihileze apetitul maculării...

Nu de sanctificare ar fi vorba, ci despre faptul că Eminescu este cea mai mare șansă de a fi cunoscuți, fiind un brand de țară.

Cu identitate proteică, Eminescu, cel care ne-a salvat și ne-a proiectat în eternitate (cum scrie, încrezător, Mircea Eliade), crește din el însuși. El are dreptul la o posteritate vie, ceea ce s-ar putea traduce prin râvnita schimbare de imagine.

Adrian Dinu Rachieru constata: „Între convenționalitatea elogiilor, revărsate nemilos, și etichetele infamante, oferite nu mai puțin generos, adulatul Eminescu rămâne o prezență disputată, stânjenitoare pentru unii. Am fost în atâtea rânduri gata să ne despărțim de poet pentru a nu supăra pe unii sau pe alții, dovedind o obediență condamnată. Eminescu este repus, periodic, în discuție...”

Discuțiile cad în încrâncenare, provocând polarizări, fie exagerări pioase, fie furii demolatoare, ignorând tocmai esențialul, aprofundarea analitică. Un Eminescu confiscat, clișeizat, desfigurat, împovărat prin cumul etichetologic și, mai ales, necitit sfârșește prin a fi înstrăinat de sine. În locul unui Eminescu viu, avertiza Solomon Marcus, riscăm să avem doar o statuie.

Problema Eminescu rămâne un război imagologic. Admirat sau contestat, considerat un reper axial, intangibil sau, dimpotrivă, un scriitor alternativ, expirat, Eminescu trebuie citit din perspectivă holistică, îmbrățișând deopotrivă lirica și jurnalistica sa”.

„Spiritul critic autentic nu trebuie să se lase niciodată timorat de cei care, incapabili de a înțelege cuprinderea și paradoxurile unui mare spirit, îl contestă pe Eminescu, un poet în care ei nu văd nimic. Un proverb Zen ne spune însă că, dacă nu auzi și nu vezi nimic în Univers, de vină

nu este Universul. De vină este cel care nu are urechi să audă și ochi ca să vadă...” (Eugen Simion).

Nu ne îndoim că, fără a-i denunța pe detractori, Eminescu va face singur dreptate... „De avem sau nu dreptate, Eminescu să ne judece!” (Grigore Vieru).

„Eminescu, prins în capcana adulației (ca mit intangibil), ori contestat ciclic, supus «mutației valorilor», este și rămâne simbolul identitar al unui neam, greu încercat de istorie, ispitit, prin voci cântitoare, de voluptatea maculării și nesațul autodenigrării.

Patrimoniul Eminescu, ca reper ferm, exponențial, ne apără într-o epocă fluidă și confuză, iscând, sub tăvălugul globalizării, zarva alertei identitare, contrapunând prin figura marelui poet și gazetar, ieșit din adâncul firii românești și rezonând la freamătul vieții naționale – o identitate proteică, veghetoare. George Munteanu avea dreptate; cazul Eminescu trebuie să rămână deschis, *neresolvat*” (Adrian Dinu Rachieru).

Mihai CIMPOI: Există, într-adevăr, și o „postumiadă”, un spectacol, fie de o înaltă intelectualitate, fie de detractări, defăimări momotice (după cum le-am zis de la zeul Momos, alungat pentru spiritul cântitor de pe Olimp), demitizări ridicole sau făcute cu oarecare inteligență sub chipul mai viclean de revizuire, de aplicare a spiritului critic, de dezbărare de iconolatrie – de la Grama la Boia, să zicem. E adevărat, se manifestă și un anumit spirit festivist, superficial, s-a încetățenit și o anumită clișeistică interpretativă sau de prezentare omagială convențională, de *déjà vu*. Nu e mai puțin adevărat că s-a impus un „nou Eminescu” valoric, surprinzător de actual, dincolo de afilierea partizane unor regimuri, de esență antieminesciană, precum a fost cel comunist. O autentică revoluție copernicană au produs-o cercetătorii din afara țării, Rosa del Conte, Svetlana Paleologu-Matta, Alain Guillermou (și cei din țară – Constantin Noica și Edgar Papu, Mircea Eliade, George Munteanu, Theodor Codreanu), care au propus o nouă grilă exegetică, cea determinată de „geneza interioară” și de profundul discurs ontologic. A apărut, în consecință, un Eminescu, mare poet al Ființei, așa cum îl conturează esențialmente astăzi Basarab Nicolescu, Eugen Simion, Pompiliu Crăciunescu, Tudor Nedelcea, Marin Mincu, Gisèle Vanhese, Marco Cugno, Zricha Vaswani.

La impunerea unui „nou Eminescu” a contribuit, fără îndoială, ducerea la bun sfârșit a ediției naționale Perpessicius (până la cele două tomuri ale volumului XVIII), publicarea unor noi ediții integrale de către

Dimitrie Vatamaniuc (11 volume cu hârtie velină și cu un bogat aparat critic) și facsimilarea tuturor *Caietelor* (16 000 de pagini, în 38 de volume), pe care o datorăm distinsului cărturar eminescolog Eugen Simion.

Copiatorul adus de maestrul Ion Caramitru, unul dintre cei mai inspirați recitatori ai lui Eminescu, a făcut și minuni, a reprodus și însemnările cu creionul, pe care le-a șters vremea, lăsând doar urma în adâncimea hârtiei. Cercetătorii beneficiază acum de un exemplar facsimilat al tuturor paginilor manuscrise ale poetului, curățate de echipa maestrului Mircea Dumitrescu, de fondul galben depus peste rândurile caligrafiate de poet cu o inspirație dăruită de Dumnezeu. Astfel s-a realizat și visul de aur al lui Constantin Noica de a copia și de a face cunoscut tuturor acest tezaur de aur, precum și îndemnul lui Nicolae Iorga de a fi publicat orice rând eminescian. Opera eminesciană a devenit, astfel, o operă deschisă care și-a găsit și „Cititori-Model” (în sensul lui Umberto Eco).

Se adeverește, în acest sens, și ceea ce a spus Grigore Vieru în afară de ironizatul de unii „Eminescu să ne judece”, că „Eminescu e o cetate cu mai multe intrări, fiecare cititor și poet alegând-o pe a sa”. Un mod original de recitare a lui Eminescu ne-a propus și Nichita Stănescu în *Fiziologia poeziei*. Pe un Eminescu, interpretat poem cu poem, *pro domo sua*, fără referințe la ceea ce s-a spus de către alții, a mers Alex Ștefănescu. Mod riscant, bineînțeles, exprimat printr-un impresionism de speță lovinesciană, marcat adesea de perspicacitate analitică (în spirit ludic, am spune „perpessiciusitate”).

Lili BOBU: În ultimii ani, ați constatat că a intervenit o mutație valorică în receptarea critică a lui Eminescu, în sens mai ales de adâncire, nu de schimbare radicală, a perspectivelor exegetice.

S-a conturat o fază ontologică în receptare, anunțată de Rosa del Conte, Svetlana Paleologu-Matta, Theodor Codreanu, punându-se mai stăruitor accentul pe mitopo(i)etică, pe elementele structurale (de la Edgar Papu încoace), pe intuițiile lui științifice, pe cosmologie, sociologie, pe gândirea filosofică, politică, pe ideea europeană.

Luceafărul este relecturat din perspectiva laboratorului (Marco Cugno), a gândirii indiene (Zricha Vaswani), a angelismului/demonismului (Gisele Vanhese), a paradigmei transmoderne (Marian Constandache), a teologiei (Theodor Damian).

Actualitatea sa vie, dinamică, proteică – a reconfirmat descoperirea că este un mare poet al Ființei, paralel fiind redescoperit și publicistul (în perioada până în 1990, publicistica sa fiind ținută într-un uriaș con de umbră al anonimatului și chiar al interdicției oficiale, apărând

mai cu seamă articole cu caracter cultural). În câmpul actualității, care, se pare, a schimbat radical modelele, principiile, paradigmele, a reapărut economistul și sociologul, pedagogul, istoricul, lingvistul și „juristul” Eminescu. Actualitatea rezidă în complexa sa personalitate intelectuală.

Mihai CIMPOI: Ați observat cu justețe că s-a coborât în laboratorul autorului *Luceafărului* (Marco Cugno) și s-a relevat atașamentul său electiv față de filosofia indiană (Zricha Vaswani), dar și calitatea lui de filosof (*Eminescu și filosofia* de regretatul Alexandru Surdu) în discursul său transcsmologic, dovadă a gândirii sale profund moderne (Pompiliu Crăciunescu) și postmoderne (Marian Constandache), dimensiunea sacralului (Theodor Damian, Tudor Nedelcea), angelismul, demonismul și motivul silfului (Gisèle Vanhese). Remarcabilă este preocuparea tinerilor cercetători pentru limbajul poetic și publicistic (Mihaela Mocanu, Livia Iacob, Maria Kozak).

Lili BOBU: În viziunea dumneavoastră, Eminescu este privit ca un Tot, un Întreg, nedepartajat convențional în poet, prozator, dramaturg, om de știință sau autor de antume și postume. În publicistică el apare ca un adevărat Jupiter Tonans, simbolizând mănunchiuri de fulgere împotriva „hidoaselor ponturi”, promovându-și ideile cu „stăpânire de fier”, rostind fraze solemne cu aer sacerdotal răbdător, demonstrații logice cu istoria și documentele în mână.

Opera gazetărească a lui Eminescu este privită ca un spectacol intelectual, social și etic al personalității sale, neviat de partizanat politic. Personalitatea lui Eminescu este unică și indivizibilă, încorporând organic un *Homo civicus*, un *Homo religiosus* și un *Homo ethicus*, care impune o ordine naturală a universului, vorbind în chip socratic despre idei și forme (prototipale), referindu-se mereu la libertate, despre individ și colectivitate, individualism și ideea de stat, despre societate ca mișcare și statul ca stabilitate (pe urmele lui Kant și Hegel).

Sunt sesizate unele imperative expuse profetic de Eminescu: păstrarea unității și identității naționale, păstrarea limbii ca o „casă a ființei”, unitatea statului cultural românesc.

El se identifică cu poporul român până la sacrificiul de sine, drama sa morală fiind și a noastră. Amenințarea ființei naționale a poporului român nu este înlăturată și relele de care suferea societatea românească din vremea sa sunt și ale zilelor noastre, în forme nu mai puțin grave.

Publicistica lui o trăim și astăzi dureros de actual, fiind conturate în datele ei esențiale istoria și destinele provinciilor românești și ale

românilor de pretutindeni, precum și multe probleme legate în special de economie, politică, parlamentarism, justiție, învățământ, cultură...

Discursul publicistic eminescian „transcende simpla gazetărie” (Svetlana Paleologu-Matta), obținând valoare literară prin ritm, figurativitate, perioade epice, autoreferențialitate, intertextualitate (transgenerică), în ea regăsindu-se teme ale poeziei și simbolurile ei și (mi)temele existențiale precum lumea ca teatru (*theatrum mundi*), bina (scena) cea mare a lumii și roata lumii, cultura universală ca cercuri în (marele) cerc, lumea ca o carte, ca Text etc.

Considerați că întreaga operă eminesciană este înfățișarea unei drame cu doi actori, care își asumă în mod intermitent și rolul de regizori: Poetul și Demiurgul?

Mihai CIMPOI: În eminescologie s-a întâmplat un lucru firesc care *trebuia* să se întâmple, până la urmă: integrarea publicisticii (i s-a spus și „opera politică”, „opera social-etică”, pur și simplu „gazetărie” sau „publicistică”) în corpusul unitar al operei eminesciene (Dimitrie Vatamaniuc a scris special despre unitatea scrisului eminescian) și demonstrarea viziunii organiciste, holomerice asupra Lumii (Naturii, Cosmosului), materializată în fiecare dintre componentele creației sale – lirice, epice, dramatice, publicistice. Prima delimitare la care s-a renunțat a fost aceea dintre antume și postume (Dumitru Murărașu fiind printre primii care a găsit inoperabilă această distingere); iată că acum se renunță în mod rezonabil la demarcarea publicisticii de celelalte componente ale creației în favoarea Textului eminescian unitar.

Eugen Simion a vorbit tranșant despre valoarea literară a articolelor sale gazetărești (editoriale, cronici literare și teatrale, studii istoriografice și sociologice, însemnări polemice, conturări de „icoane vechi și noi” ale realităților sociale, economice, politice și culturale românești, de portrete fiziologice ale unor contemporani și ale unor personalități din trecut); iar Monica Spiridon a dezvăluit întregul mecanism al artei retorice eminesciene care a valorizat poeticele antice. Svetlana Paleologu-Matta a regăsit în discursul publicistic eminescian, așa cum ați subliniat, întreg spectrul motivic și tematic existențial specific întregii creații a lui Eminescu.

Lili BOBU: Poezia este concurențială, poezii se consideră între ei rivali, adversari, dar Eminescu își omagiază măestruii, îi adulează...

Poetul asimilează elemente prozodice de la înaintașii naționali, fie din propriile lor opere, fie din textele literare ale Occidentului, vizate sau promovate în diverse împrejurări de aceștia și cu care intrase în

contact prin lectură. Fiind poliglot, pătrunde și în alte culturi, în universul poetic al marilor „poeți ai Parnasului european, de la Shakespeare la Schiller, de la Byron la Hugo, de la Goethe la Poe” (Rosa del Conte), fiind un element conector între cultura română și alte culturi europene, lucru care i-a permis să intre în intimitatea literaturii universale, din care depistăm ecouri indubitabile de inspirație în opera sa, acest fapt datorându-se, evident, capacității extraordinare a poetului de a asimila gândirea universală, „topind izvoarele străine în sensibilitatea proprie” (Sorin Chițanu).

A fost sedus până în profunzime de Dante Alighieri, de la acesta își au originea unele dintre licențele sale poetice, Dante fiind invocat în numeroase articole ale poetului (*Icoană și privaz, Dicționar de rime, Progresul real și cel fictiv, Triumful principiilor conservatoare*).

După ce l-a urmat foarte îndeaproape în tehnica sa literară, regăsind în *Memento mori* aceeași lumină țesută în *Paradisul* lui Dante, în poemul *Cărțile*, scris în perioada lui genială de la Berlin, Eminescu dezvăluie sursele și idoli lui, din sfera spirituală:

Shakespeare! adesea te gândesc cu jale,
Prieten blând al sufletului meu;
Izvorul plin al cânturilor tale
Îmi sare-n gând și le repet mereu.

Cu tine da... Căci eu am trei izvoară
Din care toată mintea mi-o culeg:
Cu-a ta zâmbire, dulce, lină, clară
A lumii visuri eu ca flori le leg;
Mai am pe-un înțelept... cu-acela iară
Problema morții lumii o dezleg;
Ș-apoi mai am cu totul pentru mine
Un alt maestru, care viu mă ține...

Dar despre-acela, ah, nici vorbă nu e.
El e modest și totuși foarte mare.
Să tacă el, să doarmă ori să-mi spuie
La nebunii – tot înțelept îmi pare.
Și vezi, pe-acesta nu-l spun nimănuie.
Nici el nu vrea să-l știe orișicare,
Căci el vrea numai să-mi adoarmă-n brață
Și decât tine mult mai mult mă-nvață!

Mărturisește astfel, deschis, existența a trei izvoare care l-au influențat esențial: *Shakespeare*, pe care îl venerază (modelul intelectual

și liric, reper al logosului eminescian, conturat deosebit de plastic ca „prim izvor” al cânturilor, ca învățător suprem și ca model, căci vrea să i se asemuie întru totul); probabil, *Schopenhauer*, inițiatorul filosof al său, care l-a învățat să dezlege problema destinului lumii, apreciind la acesta profunzimea gândirii, fermitatea morală, sentimentul patriei, multilateralitatea pregătirii intelectuale, apărarea proprietății, depășirea ispitei de a aluneca în materialism, afinitățile cu budismul, elementele lor comune fiind concepția despre iubire, despre existență, despre moarte; și, paradoxal, *propria iubită*, pe care o include în această triadă, în acest triptic enigmatic, „Veronica Micle fiind primul poet eminescian, primul discipol al marelui poet, cu versuri stilizate și tipizate în factura poetică a operei, cu nimic mai prejos de cele ale tuturor poeților care creaseră în aceeași vreme nivelul liric general” (Tudor Vianu).

Mihai CIMPOI: Eminescu n-a avut ceea ce Harold Bloom denumește „angoasa influenței”, manifestată prin *mepriză*, printr-o atitudine ireverențioasă, prin *ruptura* care a devenit programatică în cazul unor postmoderniști. „Sântele firi vizionare” nu sunt întotdeauna de același nivel valoric, dar au crezut în ceea ce au scris și au fost conștienți de ceea ce au făcut pe tărâmul creației, de *naturalitatea* actului poetic.

Shakespeare, „prieten blând al sufletului” său, divinul Dante, creator de frumusețe și armonie, Goethe, creator al lui Faust, căruia a încercat să-i găsească un descendent prototipal în persoana idealizată a lui Mureșanu, care meditează asupra „principiilor” Lumii, Naturii și Universului, au fost înțeleși ca niște structurali sufletești, ca niște afini electivi, ca niște oameni ai cunoașterii, care au îmbinat postura de *Homo naturalis* cu cea de *Homo poeticus* și *Homo sapiens* (conform modelului canonic promovat de Dante). Acest triptic este de neconceput fără noua Beatrice, revelația iubirii sfinte, mișcătoare de „sori și alte stele”.

Lili BOBU: Poezia lui Eminescu este imposibil de înțeles fără Veronica Micle. Iubirea ce i-a legat a creat și cele mai frumoase poezii de dragoste ale limbii noastre și cea mai frumoasă poveste de dragoste a literaturii noastre.

Tia Șerbănescu a comentat aura personalității Veronicăi Micle așa cum se desprinde din corespondența lor: „Și-a dezvoltat foarte bine noatele comportamentului, a știut să fie muza ideală: cochetă când trebuia, indiferentă când trebuia, fidelă mereu și infidelă din când în când, adică exact cât era necesar pentru ca această iubire să-și găsească mereu prospețimea, și ca poezia să înflorească pe soluri noi, copleșitoare când se

cuvenea și, în fine, solidară și în moarte. Pentru o femeie care se afla sub reflectoare ce-i cântăreau fiecare pas, s-a descurcat admirabil. A fost discretă și delicată și a știut să întrețină buna funcționare a discernământului, observând reaua credință. Iubirea lor s-a desfășurat vrând-nevrând la scenă deschisă, în care oricine se simțea îndreptățit să intervină”.

Scriitoarea Elena Buică aprofundează această relație de iubire într-un studiu generos, din care am extras câteva idei inedite.

Pe Veronica a atras-o nu gloria, ci talentul pe care l-a intuit cu mare pricepere, egală cu cea a lui Maiorescu, numindu-l cu multă fervoare poetul-geniu. Chiar numai pentru intuiția ei fără greș ar trebui să i se recunoască inteligența și calitatea gustului artistic.

Eminescu, îndrăgostit de frumoasa, spirituala, cultivata Veronica, cea plină de mister și poezie, romantică și provocatoare, îi va dedica poezii eminente. Veronica și-a înțeles menirea de muză a poetului și și-a asumat acest destin, desăvârșindu-l în chipul cel mai fericit posibil. El și-a dat seama că Veronica întruchipează idealul feminin pe care l-a visat, iubind-o cu patos și sinceritate.

Într-o scrisoare din 1882, Eminescu îi scria: „Tu ai fost și ești viața mea, cu tine s-a început și s-a încheiat și dacă nu trăiesc pentru a gândi măcar la tine, nu am la ce trăi... Nu voi iubi niciodată altă femeie și tu rămâi în mintea mea și în sufletul meu ceea ce ai fost totdeauna: visul de aur al vieții mele, singura mea aspirație și viața cu tine singura mea speranță”.

Veronica i-a închinat cu mijloace de expresie delicate versuri adunate în volumul *Poezii* (1887), adevărat jurnal poetic de dragoste, cuprinzând toată gama de sentimente: bucurii, supărări, momente pasionale, revolte, temeri, mărturisiri, împăcări, având valoarea sincerității și a unei grații de necontestat.

Veronica a cântat neconținut două arii simultan: cea a femeii egală în iubire cu bărbatul și cea a poetei subalterne mării poezii eminesciene.

Vârful nalt al piramidei ochiul meu abia-l atinge...
 Lâng-acest colos de piatră vezi tu cât de mică sunt.
 Astfel tu-n a cărui minte universul se răsfrânge,
 Al tău geniu peste veacuri rămâne-va pe pământ.
 Și dorești a mea iubire... prin iubire pân' la tine
 Să ajung și a mea soartă azi de soarta ta s-o leg,
 Cum să fac! Când eu micimea îmi cunosc atât de bine,
 Când măreața ta ființă poate nici n-o înțeleg.

Lui Eminescu

Sunt versuri pline de adorație și de modestie, publicate la 23 august 1885. În acest poem, adevărat testament poetic, impresionează conștiința propriei micimi în fața genialității poetului iubit, dar mai ales faptul că nu s-a sfiit să o arate.

Când Eminescu se îmbolnăvește, în 1883, Veronica îi dedică versurile:

Să pot întinde mâna s-o pun pe fruntea ta,
Încetul la o parte șuvițele le-aș da,
Senină să rămâie, curată ca un crin,
Icoană de iubire la care să mă-nchin...

Scânteierile inteligenței și ale iubirii au făcut-o pe Veronica să preveadă totul. Încă de la 27 de ani, pe o fotografie dăruită lui Eminescu, nota următoarea dedicație: „Sufletul meu și după moarte va căuta umbra poetului iubit”. În 1881, îi scria: „Noi vom muri departe unul de altul, poate fără să ne plângem măcar unul pe altul...” Apoi: „Eu îți voi aduce ca jertfă viața mea...” (1882).

Viața crudă și nemiloasă a făcut ca Eminescu să fie smuls din brațele îngerului păzitor. Murind, el a luat și viața Veronicăi cu sine, dăruindu-i nemurirea.

Tragedia finalului vieții lor amintește de tragediile antice elene:

Ce s-a ales din două vieți?
O mână de cuvinte,
Căror abia le-or da un preț
Aducerile-aminte...

Opera lui Eminescu și dragostea zbuciumată dintre poet și Veronica Micle a marcat și creația marelui compozitor Eugen Doga: „Am scos muzica din poezie... Iubirea ce i-a cuprins pe cei doi mari îndrăgostiți în mrejele sale a coborât asupra lor nu doar chinul dragostei mistuitor, ci și focul sacru al artei. Această iubire a dat naștere unui dialog poetic devenit în timp celebru. Eu cred că aceste două mari personalități din istoria culturii românești au fost create una pentru alta. Cred că multe lucruri nu ar fi apărut dacă cei doi nu se cunoșteau. Niște poezii extraordinare, atâta dragoste, atâta căldură, atâta ură, devotament, pasiune, atâta spațiu în aceste sentimente! O literatură care a inspirat o vastă operă muzicală căreia m-am dăruit cu toată ființa mea”.

În semn de recunoștință pentru înălțătoarea operă a Maestrului Eugen Doga, Asociația Culturală „Regal d'Art” a realizat o ediție de lux, pentru bibliofili, a dialogurilor dragostei (arii și romanețe pe versurile lui Mihai Eminescu și ale Veronicăi Micle) cu titlul *Din pulberea iubirii...*

– un alt proiect creat cu implicarea dumneavoastră generoasă, semnând și prefața volumului...

Mihai CIMPOI: Înainte de a fi o Muză a lui Eminescu, de a fi, așa cum scrie într-o scrisoare, „visul de aur al vieții lui, singura lui aspirație și singura lui speranță” (așa cum consideră toți îndrăgostiții lumii), Veronica Micle trebuia să reactualizeze un raport sentimental de natură mitică, precum cel dintre Amor și Psyche (iarăși, conform unei scrisori confidențiale). Apare însă și o altă realitate de ordin conjunctural: Veronica Micle a fost, prin constituția ei intelectuală și sufletească, prin crez și prin dăruire, o poetă eminesciană. Ea a eminescianizat, prin excelență, în poezia ei, fiind o reprezentantă exponențială a eminescianismului.

Mai simplu spus, Eminescu a făcut parte din ființa ei. Constructuralitatea cu autorul *Lucașfărului* o trădează în tonalitatea sentimentală, elegiacă, litanică, specifică *romanței cantabile*, cultivate și de Eminescu, care a salvat-o de forma defavorabilă de „gen minor”. Maestrul Eugen Doga a valorizat acest filon muzical comun în opera sa *Dialogurile dragostei*.

Lili BOBU: Manuscrisele poetului (46 de volume, aproximativ 14 000 de file) au fost donate Academiei Române de Titu Maiorescu, în ședința din 25 ianuarie 1902. În discursul său, marele critic literar subliniază importanța lor, precum și misiunea de a fi păstrate și valorificate: „De la Mihail Eminescu posed – dăruite mie de dânsul în diferite ocazii – multe manuscrise, parte poesii publicate, parte studii, traduceri și articole de presă. Toate aceste manuscripte, așa cum se află: în cărți cartonate, în caiete cusute și în foi volante, vi le trimit alăturat și le dăruiesc la rândul meu Academiei Române pentru a servi celor ce se vor ocupa în viitor cu cercetări mai amănunțite asupra vieții și activității marelui nostru poet”.

La aceste manuscrise au lucrat, timp de un secol, câteva generații de eminescologi. Meritul de a pune în ordine, după metode elaborate de el însuși, haosul manuscriselor eminesciene, stabilind cu fidelitate textele, variantele, perioadele, îi revine lui Perpessicius. „Când Manuscriptele sînt ale unui Mare inspirat – să zicem Eminescu – sentimentele cu care te apropii de ele sînt multiple și diverse. Pătrunzi în subteranele acelea, aparent inextricabile, ca într-un labirint cu arhitectura bine gândită și, nou Teseu al unei expediții moderne, te orientezi cu prudență, înarmat nu numai cu firul izbăvitor al Ariadnei, dar cu răbdarea pe care ți-o dă convingerea că orice dificultate, oricât de mare, va fi, în cele din urmă, răpusă.

Un drum prin Daedalul manuscriselor eminesciene e o călătorie dintre cele mai aventuroase. Însă la capătul ei te așteaptă, ca-n cel mai somptuos basm oriental, comorile norocosului Aladin. Nu-ți trebuie vreo lampă fermecată. Fiecare pagină jucăușă îți arată drumul și tezaurul. Aibi numai încredere. Apropie-te cu smerenie și sufletul poetului, prezent în fiecare silabă și-n fiecare stih, oricât de tainic, îți va vorbi și va pune capăt îndoielilor tale. Nimic din ce-a căzut pe paginile acestea, n-a fost zvârlit la întâmplare. Aici și piatra e fertilă. Orice sămânță germinează. Apleacă-te și vei alege rodul” (Perpessicius).

Constantin Noica considera imposibilă înțelegerea deplină a „fenomenului Eminescu” în lipsa studiului amănunțit al manuscriselor sale: „Există, într-adevăr, în mijlocul nostru, o comoară de care abia ne atingem, de teamă să n-o prăpădim: sunt cele 44 de caiete ale lui Eminescu”.

Având în vedere că manuscrisele păstrate de Biblioteca Academiei erau accesibile numai cercetătorilor operei poetului, Constantin Noica a pledat, în nenumărate rânduri, pentru a fi înlesnit contactul direct cu „laboratorul” creației eminesciene.

După cum se știe, textele și, în special, poemele lui Eminescu cunosc mai multe variante, numeroase corecturi și ștersături.

Totuși chiar această „neorânduială” a ideilor prezintă o imagine mult mai vie și mai dinamică a universului lăuntric al poetului, analiza conținutului manuscriselor oferind posibilitatea de a înțelege „haosul germinator” al operei sale.

Manuscrisele îl reflectă pe Eminescu, interesat nu doar de creația literară, ci și de literaturile lumii, de filosofie, istorie, astronomie, matematică, fizică, chimie, limbi clasice, dar și moderne.

Așadar, analiza manuscriselor este relevantă pentru a-l înțelege nu doar pe „Eminescu-geniu”, ci și pe „Eminescu-omul” cu limitările, frământările și nesiguranța sa. „Neorânduiala” manuscriselor prezintă genialitatea în starea brută, neestetizată, dar autentică, deoarece harul înnăscut a fost exersat constant prin muncă asiduă și numeroase revizuriri. Opera eminesciană nu este doar rezultatul unei inspirații lăuntrice, ci și al unei minți preocupate de domenii foarte variate și aflată într-o continuă căutare a perfecțiunii...

Tehnologiile contemporane au permis reproducerea fidelă a textelor. Astfel, Academia Română a reluat în 2004 proiectul ediției facsimilate, din inițiativa Fundației Naționale pentru Artă și Știință și a președintelui acesteia, academicianul Eugen Simion, fiind salvată o moștenire unică și singulară în cultura românească, amenințată de o pierdere

ireparabilă. Până în 2009, treptat, au fost lansate toate volumele integralei *Manuscrisele Mihai Eminescu* – 38 de volume, 16 000 de pagini de poezie, proză, dramaturgie, jurnalism, traduceri și corespondență, un tezaur de neprețuit. Dimensiunea ediției, caligrafia fiecărei pagini, multitudinea de domenii în care s-a exprimat Eminescu, orizontul vast al preocupărilor marelui poet impresionează.

Mihai CIMPOI: „Rânduiala” și „neorânduiala” din manuscrisele lui Eminescu sunt rodul modului aleatoriu în care au fost legate și ștamplate de funcționarii de la Biblioteca Academiei Române. Lipsește, din păcate, până la ora actuală și o ediție *ne varietur*, care să-i pună opera sub semnul unității structurale și în spiritul unei concordanțe între aspectele biografice (biografeme) și cele ale creației (etape, faze, jaloane, perioade), cum ar fi cea dominată de fantazia *Ondina*, sau de ipostaza Poetului-Bard, cea titaniană, cea legată de elaborarea *Luceafărului* și a laboratorului luceafărian, sau perioada veroniană și cea a marilor plasmuri de inspirație folclorică, ce ne-a dat *Călin, file din poveste*, cele două basme versificate care pregătesc însuși *Luceafărul*, poema coronară.

Lili BOBU: Poeticul lui Eminescu este, conform lui Mikel Dufrenne, natură și conștiință, precum și muzicalitate. Cuvântul eminescian cântă. Farmecul poeziei sale este de ordin muzical, afirma Rosa del Conte, iar Bernard Shaw spunea, la apariția traducerilor în limba engleză, că este muzical ca Berlioz. Muzica a împlânzit versurile ucigătoare ale lui Eminescu. Dacă dai la o parte învelișul sonor, vezi că poezia are forța unei mantre, afirma Cezar Ivănescu.

Opera aceasta, prin excelență una încărcată de muzică, densă în metafore, este infinit consonantă și cosmică.

„Un poet care trăiește muzica la modul sublim, precum Eminescu, producând-o prin versurile sale, dar și nemijlocit, prin vocea sa tulburătoare, venind ca din tărâmurile netimpului, acela înnobilează însăși muzica, îi conferă în plus și atributele sacre ale poeziei, într-o unire cu divinitatea feminină a muzicii.

Ideal ar fi ca toate cele frumos trăite
Să se întoarcă într-o ființă de muzică,
O Dumnezeiță a sunetelor
Mai pură ca un ideal”

Astfel menționa, în volumul *Eminescu. De la muzica poeziei la poezia muzicii*, Lucia Olaru Nenati, prietena noastră într-un spirit, care a sondat un teritoriu neexplorat încă: acela al preocupărilor muzicale ale poetului. Ineditul întreprinderii este dat de prezentarea locului pe care

muzica l-a jucat în viața poetului, cercetând natura muzicală a versului eminescian și demonstrând profunda natură muzicală a omului Mihai Eminescu.

„Autoarea demonstrează că rolul muzicii în viața lui Eminescu este unul important, de profunzime, nu doar o plăcere ocazională. Meritul autoarei stă și în faptul că nu se mărginește să facă legătura între textele din manuscrisele lui Eminescu și cele din colecția lui Alexandru Voevidca, ci propune mai multe *cântece*, care puteau figura în repertoriul lui Eminescu, la care se referă și unii dintre contemporanii săi” (Dimitrie Vatamaniuc).

Mihai CIMPOI: Muzicalitate nu de ordin tehnic orchestral, ci de esență profund melodică, de rostire esențială a ființei (prin ritm, eufonie de rezonanță prelungită, ce vine, precum preciza Edgar Papu, după încheierea firului sonor) este peste tot: în tonalitatea generală elegiacă (Eminescu fiind cel mai mare poet elegiac al lumii, după cum sesiza în traducerea spaniolă ale operei sale, cubanezul Salvador Bueno), în ritm (condiție primă a po(i)eticii), în rime, în asonanțe, în notele de somnolență „indiană”, în asocierea aliterativă nonșalantă a vocabulelor, ca în bijuteria eufonică *Peste vârfuri trece lună...*: „Peste vârfuri trece lună,/ Codru-și bate frunza lin,/ Dintre ramuri de arin/ Melancolic cornul sună.// Mai departe, mai departe,/ Mai încet, tot mai încet,/ Sufletu-mi nemângâiet/ Îndulcind cu dor de moarte.// De ce taci, când fermecată,/ Inima-mi spre tine-ntorn?/ Mai suna-vei, dulce corn,/ Pentru mine, vreodată?”. Aici totul se îngână, literele glisează unele peste altele, într-un flux sonor ascultând doar de legile nescrise ale armoniei. Așa cum reiese din subtilele demonstrații ale Luciei Olaru Nenati, poet și ea însăși interpretă de folclor, adâncă muzicalitate eminesciană vine și din balade sau cântecele bătrânești, din cântecele de lume, irmoasele cărora le-a dat expresie și Anton Pann. Spuneam, într-un eseu, că Lumea apare, în opera eminesciană, ca o partitură, ca un *Manuscris muzical*. Putem afirma că la Rilke și Eminescu *cântarea este existență*.

Lili BOBU: Sunteți mai mult decât un scriitor și critic literar, cercetător interdisciplinar și hermeneut al operei eminesciene, o activitate pe care o desfășurați cu o energie de invidiat.

Sunteți un filosof al culturii, convins ireductibil că literatura constituie o cale de cunoaștere. Vi se datorează nu numai impresionanta dumneavoastră operă, dar și existența Congresului Mondial al Eminescologilor, ceea ce demonstrează că în epoca noastră postmodernă și din ce în ce mai post-culturală, în care „amatorii de mari catastrofe, de blasfemii și

de glorie facilă sunt (și) azi legiune, herbul înțelepților n-a dispărut cu totul...” (René Daumal).

Congresul reprezintă una dintre puținele manifestări științifice de rang academic, având o periodicitate anuală, desfășurată fără întreruperi din anul 2012, o manifestare deschisă mai multor categorii de participanți în care se regăsesc profesori universitari și cercetători, bibliotecari și bibliofili, studenți aflați în studii doctorale sau masterale, profesori din învățământul preuniversitar cu studii și cercetări științifice specifice, traducători, documentariști, istorici și colecționari în domeniul numismaticii, al filateliei, editori de carte etc.

Lucrările apărute de-a lungul celor zece ediții ar putea constitui un domeniu de cercetare de sine stătător pentru oricine ar fi interesat de mutațiile survenite în câmpul studiilor literare din arealul cercetării academice, în care eminescologia și-a cucerit, de peste un secol, un perimetru distinct.

Misiunea Congresului este și aceea de a asigura cele mai bune condiții pentru dezvoltarea acestei consistente și complexe arii de cercetare – eminescologia, de a contribui la profesionalizarea tinerilor aspiranți la statutul de eminescolog.

Tema Congresului încearcă să răspundă la întrebarea: Ce putem face pentru a-l citi în continuare pe „Eminescu cel viu”, nu pe cel al sofiștilor, ce putem face ca promovarea sa în lume să nu rămână o formă goală, să-l facem vizibil în constelația valorilor universale, ce ar trebui să facem pentru a-i dezvolta marelui public plăcerea de a-l descoperi, în profunzimea ideilor, pe Mihai Eminescu?

În esență, Congresul Mondial al Eminescologilor are ca prim obiectiv îndemnul lui Constantin Noica: „A-l cunoaște mai bine noi înșine pe Eminescu și a-l face mai bine cunoscut întregii lumi!”

Mihai CIMPOI: Congresele Mondiale ale Eminescologilor (și traducătorilor lui Eminescu) constituie în fond un *Areopag* al celor ce-l citesc, celor care îl studiază monografic sau eseistic pe Eminescu în spațiul românesc și în alte areale culturale. Putem spune, fără a exagera, că Eminescu este poetul român cel mai tradus și mai studiat. Dovadă este consacrarea operei de traducere a unor poeți reprezentativi din numeroase țări: Rafael Alberti și Maria Tereza León, Anna Ahmatova, Ivan Krasko, Elisaveta Bagreana, Wendy Xu, Brenda Walker, Adam Puslojić, Jean-Louis Courriol, Miroslava Metleeva, Ali Narçin, Emil Zegadlowicz. În afară de studiul de referință al distinsei profesoare Rosa del Conte, au apărut câteva monografii despre *Luceafărul*, semnate de Marco Cugno și Gisèle Vanhese. În ultimii ani, au apărut ediții integrale

ale prozei eminesciene, semnate de bulgarul Ognean Stamboliev și spaniolul Enrique Javier Nogueras Valdivieso. Adam Puslojić a tradus în sârbă și câteva materiale publicistice. Congresele sunt importante printr-o atare trecere în revistă a ceea ce se traduce și se editează, a ceea ce se studiază și sub ce aspecte exegetice din opera eminesciană.

E un bun prilej pentru eminescologi să se cunoască, să facă schimb de opinii și de cărți, să-l includă pe Eminescu în dialogul despre valori, despre ce se întâmplă pe scena (bina) lumii privind cultura, filosofia și științele. Sub egida autorului *Luceafărului* se desfășoară și studiul interdisciplinar pe care-l promovează Centrul lui Basarab Nicolescu de la Paris. Căile cunoașterii sunt luminate de Eminescu.

Lili BOBU: Sunteți inițiatorul fondării Centrului Academic Internațional Eminescu, inaugurat la data de 13 ianuarie 2000, în anul declarat de UNESCO „Anul Eminescu”, marcând astfel aniversarea a 150 de ani de la nașterea poetului, proiect unic în întreg spațiul românesc, de anvergură internațională, legat de monumentală operă și personalitate a lui Eminescu.

Prin activitatea sa, CAIE – instituție de cultură cu profil științific și biblioteconomic – înlesnește accesul utilizatorilor la patrimoniul eminescian, la diferite materiale legate de receptarea creației lui Eminescu în timp (în artele plastice, în muzică, filatelie, numismatică, în cinematografie, teatru etc.), valorifică și promovează opera, viața și activitatea poetului prin diverse acțiuni de cercetare și manifestări culturale (coordonarea de studii științifice, organizarea de congrese mondiale eminescologice, editarea *Buletinului „Mihai Eminescu”*, completarea fondului de cărți și manuscrise etc.), prin conjugarea eforturilor de cercetare ale tuturor eminescologilor din lume.

În prezent, Centrul deține o colecție de peste 28 000 de documente, îmbogățită și de impresionanta dumneavoastră donație de cărți (peste 1 000 de exemplare), la data inaugurării.

Centrul Academic Internațional Eminescu, al cărui director onorific sunteți, se prezintă ca un salon literar-muzical, cu un volum de activitate de o amploare deosebită printr-un efort susținut al unui colectiv de excepție, condus cu profesionalism, dăruire, perseverență, tenacitate de distinsa doamnă Elena Dabija, „o continuatoare a bibliotecarului Eminescu”, așa cum ați numit-o.

Suntem onorați să fim parteneri, sub egida Asociației Culturale „Regal d’Art”, în numeroase proiecte dedicate personalităților-efigii ale culturii române.

Mihai CIMPOI: Centrul Academic Internațional Eminescu are un dublu statut: de *Biblioteca*, în care fondul principal de cărți îl constituie cărțile din edițiile importante ale operei lui Eminescu și cărțile despre Eminescu (monografii, studii, culegeri de articole, omagii lirice, memorialistică, prezența în artele plastice, cinematografie, filatelie, muzică ș.a.) și *Centru de studii eminescologice*, cu implicarea cercetătorilor din întreaga lume, care culminează cu Congresele anuale ale eminescologilor, cu publicarea, de asemenea anuală, a *Buletinului „Mihai Eminescu”* în seria nouă (prima serie a apărut în îngrijirea lui Leca Morariu la Cernăuți în anii '30 ai secolului al XX-lea). Centrul organizează manifestări culturale dedicate și altor personalități ale culturii românești și universale, dintre care le menționăm pe cele consacrate lui Maiorescu, Hasdeu, Perpessicius, Dante, Leopardi, Vieru, Dabija, vernisaje de expoziții de pictură și grafică, concerte, festivaluri muzicale și coregrafice, medalioane literare, acțiuni de promovare a lecturii. *Drumul spre Centru* este, la propriu și la figurat, *o Cale a cunoașterii valorilor și miturilor*.

Lili BOBU: Alex Ștefănescu declara într-un interviu că „cel mai mult și mai mult ar fi vrut să-l întâlnească pe Eminescu. A citit atât de atent tot ce se referă la el, încât are impresia că l-a cunoscut. Uneori, noaptea, cu manuscrisele lui pe masa de lucru, descifrându-i fiecare ezitare a gândirii, fiecare moment de entuziasm, simte că îi re trăiește viața...”

Dacă ați fi trăit în lumea lui, cu certitudine ați fi fost prieteni. Dacă ar pătrunde acum în sanctuarul dumneavoastră, dezvăluind taina care vă apără, cum ar decurge un dialog cu el?

Ce l-ați întreba în așa fel încât să ni-l dezvăluiți pe Eminescu cel adevărat, al lui Nichita, „Eminescu cel viu, pipăibil cu mâna, îmbrăcat în ștofă...”, captând luminile și umbrele poetului, învățându-ne să conviețuim întru Eminescu?

Mihai CIMPOI: Mi-ar fi plăcut să fiu un prieten al lui Eminescu, cred că ar fi acceptat această prietenie cu un român din Basarabia înstrăinată și ar fi apreciat strădaniile mele nu de a vorbi despre „biografia subțire”, ci de a pătrunde în „cruda taină existențială” pe care și-a propus s-o decripteze:

1. Este de acord cu interpretarea operei sale ca o *Biblie lucrătoare*?
2. Se crede ultimul romantic în poezia europeană și universală?
3. Acceptă spusa lui Nichita Stănescu că „limba română este patria sa”?
4. Cum privește la o societate românească total caragializată și pornită pe autodispreț și demitizare?

5. Ce atitudine are față de răsturnarea valorilor cu „susul în jos” care are loc astăzi, conform lui Max Scheler?
6. Maiorescu i-a fost sau nu un prieten spiritual?
7. Ce-ar zice despre jocurile de limbaj, din care postmodernismul a făcut un fetiș?
8. Vizând situația din justiția de azi, ceea ce a spus despre justiție și corupție mai este foarte actual?
9. Pornind de la cei 700 de ani care au trecut de la moartea lui Dante, putem spune că Veronica Micle e o nouă Beatrice?
10. Mai putem crede, ca Dante, că Poetul este personajul numărul unu al culturii înțeleasă drept cunoaștere?
11. Ar încerca să recupereze diploma de student care a audiat întregul curs de filosofie de la Universitatea din Berlin?
12. Care a fost structura ediției princeps denumită *Lumină de lună*?
13. Crede în Destin și Predestinare (existențială și existențialistă), așa cum a crezut în timpul vieții?

Îmi place să cred că Eminescu mi-ar fi răspuns cu următoarele precizări și nuanțări:

1. Italienii au crezut – și au avut cuvânt – că opera lui Dante este *Biblia* lor națională. Mă bucur că românii basarabeni cred despre opera mea același lucru.
2. Un romantic adevărat nu este nici primul, nici ultimul. Este un romantic dintotdeauna. Când am spus „eu rămân ce-am fost, romantic”, nu m-am gândit la o punere pe scara ierarhică a marelui curent, care este – ca și clasicismul – romantismul.
3. Am spus limpede și eu că noi, Românii, câți ne aflăm pe pământ, vorbim o singură limbă „ca nealte popoare”, „astfel voind să fim noi și nu altfel”. Limba română este un sanctuar, adică o (sfântă) patrie.
4. Realitățile noastre, după cum am spus-o și în publicistică, se înfățișează adesea în culorile negre ale Infernului dantesc. E ca un blestem pe care-l simte și personajul meu faustic Andrei Mureșanu.
5. Am spus și eu, în *Fragmentarium*, că trebuie să disociem valorile *absolute* (cele adevărate) de cele *relative* (cele false). Am notat undeva că „frenezie și dezgust, dezgust și frenezie – iată schimbările perpetue din sufletul omenesc modern”.
6. Există, așa cum spunea Platon, prietenii spirituale. Cred că am fost reticent față de prietenia pe care mi-a arătat-o Maiorescu. Din motive conjuncturale, probabil. Vă rog să nu speculați această atitudine rezervată a mea.

7. Să se mai vadă o dată distincția pe care am făcut-o în *Criticilor mei* între „cuvintele ce exprimă adevărul” și cele care „din coadă au să sune”.
8. Repet (reiterez, cum se mai spune): *demisie pentru toți magistrații...*
9. Veronica a fost pentru mine ceea ce a fost: *Veronica*, indiferent de comparațiile care se pot face și mai cu seamă de ceea ce se nascoceste și se speculează în jurul dragostei noastre.
10. Am spus-o încă din începuturile mele: „Numai poetul,/ Ca păsări ce zboară/ Deasupra valurilor,/ Trece peste nemărginirea timpului”. Am vorbit apoi, în manuscrise, că „orice răsad al culturii trebuie să pornească de la știință: nu se poate semăna făină, ci numai grâu, din care se face făină”.
11. Această diplomă se mai păstrează probabil în arhiva Universității din Berlin; semnătura mea într-un act al decanatului confirmă că a existat și că eu am frecventat întregul curs de filosofie timp de doi ani.
12. Volumul meu de debut trebuia să includă, în primul rând, poeziile publicate și *corectate* de mine. Se știe din corespondența mea cât de mult am crezut în corectura făcută cu migală.
13. Întreaga mea viață trăită și retrăită în scris dovedește această credință. A se vedea încă o dată *Andrei Mureșanu, Memento mori, Odă (în metru antic), Glossă, Dintre sute de catarge*, articolele mele publicistice.

Lili BOBU: Confesiunile în dialog, revelate prin locuirea întru Eminescu, spațiul spiritual care v-a definit și v-a împlinit, confirmă sublimul cuvintelor Poetului: „În aceste atome de spațiu și timp, cât infinit!”

15 iunie 2022,
Ipotești – Cacica

EVENTIMENTE CULTURALE LA CAIE

FORUMUL MONDIAL AL EMINESCOLOGILOR (EDIȚIA A XI-A)

Elena DABIJA,
directoarea Centrul Academic Internațional „Mihai Eminescu”;
Ștefan SOFRONOVICI,
specialist la Centrul Academic Internațional „Mihai Eminescu”

În perioada 31 august – 1 septembrie 2022, la Chișinău, au fost organizate activități de anvergură cu prilejul Sărbătorii Naționale „Ziua Limbii Române” și a Congresului Mondial al Eminescologilor (ediția a XI-a) cu genericul: „Eminescu și provocările timpului nostru (Idea europeană, „eterna pace”, destinul valorilor, Eminescu în exilul românesc, dialogul artelor, „canonicitate”)”.

Organizatorii Congresului au fost Centrul Academic Internațional „Mihai Eminescu”, Biblioteca Municipală „B.P. Hasdeu”, Direcția Cultură a Primăriei Municipiului Chișinău, Academia de Științe a Moldovei, Primăria comunei Dumbrăveni-Suceava (România), Asociația Filateliștilor, Maximafiliștilor și Cartofiliștilor din Republica Moldova.

Tradițional, în prima zi, lucrările s-au desfășurat în Sala Azurie a Academiei de Științe a Moldovei, iar în cea de-a doua zi – în incinta Centrului Academic Internațional „Mihai Eminescu”.

Lucrările Congresului Mondial al Eminescologilor au început la ora 10.00, cuvântul de deschidere fiind rostit de către acad. Ion Tighineanu, președintele Academiei de Științe a Moldovei. După mesaje de salut a urmat o

prelegere publică de zile mari, cu prilejul Sărbătorii Naționale „Ziua Limbii Române”, susținută de către Răzvan Theodorescu, vicepreședinte al Academiei Române, intitulată: *Două specificități istorice românești: latinitatea și statalitatea*.

În partea a doua, au urmat ceremoniile de conferire a titlului de Membru de Onoare al Academiei de Științe a Moldovei acad. Răzvan Theodorescu, vicepreședinte al Academiei Române (laudatio fiind rostit de către Victor Moraru, vicepreședinte al Academiei de Științe a Moldovei) și acad. Theodor Codreanu (laudatio fiind rostit de către acad. Mihai Cimpoi). Au urmat mesaje de felicitare pentru cei doi Membri de Onoare ai Academiei de Științe a Moldovei, apoi un recital muzical cu vestiții lăutari din formația folclorică „Ștefan Vodă”, în frunte cu Tudor Ungureanu, artist al poporului. Artiștii au felicitat participanții la Congres cu ocazia Sărbătorii naționale „Ziua Limbii Române”, menționându-i pe cei doi proaspeți titulari, apoi au interpretat mai multe cântece din repertoriul vestitei formații folclorice, electrizând publicul din sală și aducând atmosfera de sărbătoare în aula științifică.

După pauza de cafea, acad. Mihai Cimpoi, în calitate de președinte al Congresului Mondial al Eminescologilor, a dat start celei de-a XI-a ediții a Congresului. Raportul plenar, intitulat *Eminescu și schimbările de paradigme ontologice și estetice*, a fost prezentat de către proaspătul academician Theodor Codreanu, care a demonstrat cu prisosință că este vrednic de acest titlu prin mesajul pe care l-a transmis celor prezenți în sală.

Prima zi de lucru a Congresului s-a încheiat cu omagierea acad. Mihai Cimpoi la cea de-a 80-a aniversare.

A doua zi, joi, 1 septembrie 2022, lucrările Congresului au continuat, începând cu ora 10.00, în incinta Centrului Academic Internațional „Mihai Eminescu”, cu luări de cuvânt de deschidere din partea organizatorilor: acad. Mihai Cimpoi; Ioan Păvăl, primar al Primăriei Dumbrăveni-Suceava; dr. Mariana Harjevschi, director general al BM „B.P. Hasdeu”; Elena Dabija, directoarea Centrului Academic Internațional Eminescu.

Sesiunea de comunicări și dezbateri a fost una bogată și interesantă, în discuție fiind abordate subiectele eminesciene, majoritatea cu prezența vorbitorilor (unele prin conectare online): prof. Mihaela Albu, *Eminescu și eminescologia în exilul românesc*; prof. Pompiliu Crăciunescu, *Între „natura de adaos” și „adaosul de destin”*; prof. Theodor Damian (SUA), *Ideea de Dumnezeu în poezia lui Eminescu*; acad. Ion Hadârcă, *Preeminența Eului eminescian*; acad. Valeriu Matei, *B.P. Hasdeu și*

Eminescu; prof. Dumitru Copilu Copillin, *Eminescu – valoare națională de dimensiune universală*; prof. Elis Râpeanu, *Eminescu și credința ortodoxă*; prof. Viorel Dinescu, *Eminescu și Dante*; prof. Liviu Chiscop, *Eul eminescian*; dr. Dumitru Apetri, „*Lucașfărul*”: *prima versiune rusă*; dr. Tatiana Butnaru, *Presentimentul mioritic în poezia lui Mihai Eminescu*; Catinca Agache, *Mihai Eminescu în paginile revistei „Lucașfărul” (perioada budapestană: 1902-1906)*; Ionel Novac, *Mihai Eminescu în paginile revistei „Viața Basarabiei”*; dr. Miroslava Metleaeva, *Interpretarea eronată a psihotipului etnic în prima traducere a „Lucașfărului” în rusă și influența acesteia asupra traducerilor ulterioare*; dr. Victoria Fonari, *Eminescu în oglinda categoriilor de timp și atemporalitate*; drd. Emilia Stajila, *Eminescologia interculturală din perspectivă orientală în dialogurile lui Mihai Cimpoi*; drd. Marian Mărgărit, *Legile eufoniei eminesciene*; prof. Adrian Dinu Rachieru, *Canon și politică*; Valentin Coșereanu, *Manuscrisele lui Eminescu*; dr. Constantin Ivanov, „*Răul*” *la Eminescu*; prof. Mihai Stan, *Târgoviște-India* (online); Emil Stănescu, *Eminescu, sau Cartea Umbrelor Luminoase* (online); prof. Florian Copcea, *Poeziile lui Mihai Eminescu transpuse în limba sârbă*.

După sesiunea de comunicări la Galeria de Artă Eminescu a urmat vernisarea expoziției fotografice *Mihai Cimpoi – „clasicul de lângă noi”* (autoare – Eugenia Tofan). Cele peste o sută de fotografii autoarea le-a donat Centrului Academic Internațional Eminescu pentru „Aula Academician Mihai CIMPOI”, inaugurată cu prilejul împlinirii frumoasei vârste de 80 de ani a distinsului savant și om de cultură.

Domnul acad. Mihai Cimpoi a prezentat *Buletinul Eminescu*, nr. 1 (21) 2021, în care au fost publicate comunicările de la Congresul Mondial al Eminescologilor (ediția a X-a), desfășurat cu genericul „*Eminescu, lumea valorilor și noi, postmodernii*”, și trofeul tradițional al Congresului – medalia „*Congresul Mondial al Eminescologilor, ediția a XI-a*” (autor și sponsor – Iurie Guțu).

Acad. Mihai Cimpoi a lansat și rodul muncii sale cu prilejul aniversării – noile apariții editoriale: *Dante – Leopardi și sinele culturii românești*; *Eminescu, lumea valorilor și noi, postmodernii*; *Eminescu și ideea europeană*; *Patru literați târgovișteni în creion luminos: Tudor Cristea, Mihai Stan, George Coandă, Victor Petrescu*.

Doamna prof. univ. dr. Lucia Olaru Nenati și doamna Elena Dabija, directoarea CAIE, au vorbit publicului despre noua carte din Colecția „*Regal de Înțelepciune*”, ediție bibliofilă de lux: Lili Bobu. *Pretext Eminescu. Confesiune în dialog...: Un interviu inedit cu Academicianul*

Mihai Cimpoi, editată de Asociația Culturală „Regal d'Art” din Botoșani, România (președinte – Lili Bobu).

Acad. Valeriu Matei a lansat cartea consacrată aniversării lui Mihai Cimpoi: *O figură emblematică a culturii românești – Mihai Cimpoi*.

Domnul dr. Constantin Ciobanu, președintele Asociației Filateliștilor, Maximafilistilor și Cartofiliștilor din Republica Moldova, a organizat și a prezentat, în cadrul Congresului, Expoziția filatelică *Eminesciana*. Dumnealui a acordat o medalie specială Acad. Mihai Cimpoi pentru „merite deosebite în promovarea filateliei din Republica Moldova”, realizată prin efortul financiar al membrilor Consiliului Director al A.F.M.C. – Constantin Ciobanu și Maria Godorozea.

În cadrul acestui eveniment, a fost organizată o expoziție de carte „Mihai Cimpoi – un călător celebru pe meridianele românității”.

Domnul Mihai Costin din București, pasionat de Eminescu, colecționar, editor de medalii, plachete, insigne, distincții, a prezentat și a oferit Centrului Academic Internațional Eminescu medalia „150 de ani de la Marea Adunare a tuturor românilor, 1871 – Putna – 2021” și insig-na „Mihai Eminescu 1850-1889”, realizate de Societatea Numismatică România.

Colecția Centrului Academic Internațional Eminescu s-a îmbogățit cu ediții eminesciene inedite: *Congresul Mondial al Eminescologilor. Ediția a XI-a – Mihai Eminescu. Personalități din viața poetului // Personalities from the poets life*; Valentin Coșereanu, Christian W. Schenk, *Eminescu. Afinități lirice de tinerețe 1869-1874*; Maria Kozak, *Discursul liric eminescian. Spre o poetică a ființei*; Constantin Cubleşan, *Defăimarea lui Eminescu*; Doru Scărlătescu, *Cercul și sfera*; Adrian George Sahlean, *Migălosul cronofag. Traducând Eminescu*; Theodor Damian, *Ideea de Dumnezeu în poezia lui Eminescu*; Elis Râpeanu, *Eminescu și credința sa ortodoxă*; Elis Râpeanu, *Sentința în procesul Eminescu. Ultima ofensă!; Din exil... acasă... „cu Eminescu de mână”*. *Antologie de studii și articole despre opera eminesciană*; precum și ediții cu altă tematică: Theodor Damian, *Apofaze*; acad. Gheorghe Duca, *Limba română la ea acasă. Discursuri consacrate limbii române ținute în cadrul Adunărilor Generale ale Academiei de Științe a Moldovei*; Elis Râpeanu, *Lumină din lumină...*; Elis Râpeanu, *Epigrame aforistice și madrigaluri*; Elis Râpeanu, *Compendiu de Gramatică a Limbii Române pentru străini*; Elis Râpeanu, *Nemuritorii și epigrama. Antologie și opinii privind epigrama*; Valeriu Matei, *Anatomia Realului. Opera omnia. Poezie contemporană* ș.a.

Lucrările Congresului s-au finalizat la Centrul Academic Internațional Eminescu cu luări de cuvânt de către prof. Liviu Chiscop, Mihai Sultana Vicol ș.a.

Lucrările Congresului au continuat la Complexul Turistic Costești-Ialoveni cu Spectacolul de gală: „Concursul de epigrame, dedicat creației eminesciene”, cu participarea epigramaștilor-finaliști de pe ambele maluri ale Prutului.

Domnul Ioan Pavăl, primar al Primăriei Dumbrăveni-Suceava, a oferit organizatorilor și participanților la Congres Medalia „Congresul Mondial al Eminescologilor. Ediția a XI-a – Chișinău-Dumbrăveni, septembrie 2022”, volumul *Congresul Mondial al Eminescologilor. Ediția a XI-a – Mihai Eminescu. Personalități din viața poetului // Personalities from the poets life*, „Diplome pentru activitatea de promovare în țară și străinătate a valorilor culturii și spiritualității românești”, precum și „Diplome pentru participare și sprijin în organizarea celei de-a XI-a ediții a Congresului Mondial al Eminescologilor – Chișinău”.

Centrul Academic Internațional Eminescu, în parteneriat cu organizatorii și cu contribuția tuturor participanților la Congresul Mondial al Eminescologilor, a confirmat spusele lui Mihai Eminescu: „Al meu nume o să-l poarte secolii din gură-n gură...”

EMINESCIANA: VITRALIU EDITORIAL, RECENZII EMINESCU, REAZEMUL EXILULUI

Acad. Mihai CIMPOI

Nevoia de Eminescu în exilul românesc e dictată de însăși condiția existențială a exilatului, care este un *înstrăinat* de mediul matern și de matricea stilistică ce l-a format ca creator (în cazul scriitorului, filosofului, artistului).

Omul, corespunzând ființei care se înfățișează ca Voință, postulează Heidegger, este cutezătorul prin excelență, se aruncă în *deschis*, amplificându-și propria stare de neocrotire. El nu înalță însă ziduri ocrotitoare, ci caută o „necesară aducere la sine”, un mirabil centru, un „acolo”, unde „se exercită forța de gravitație a forțelor pure”.

Rilke crede că mijlocul cel mai eficace de a scăpa de dependența de timp și spațiu „ale existenței lumești de ordinul lumii” este coborârea în străfundurile noastre, unde sunt prezente încă lucrurile familiare, renăscute mereu de interioritatea autentică a spațiului inimii. Anume în acest întors spre înăuntru există o stare de siguranță situată în afara ocrotirii. Poezia lui Rilke, notează Heidegger, spune că esența noastră își află o stare de siguranță prin aceea că există oameni care sunt mai cutezători decât viața însăși, întâmplându-se „s-o întrecă pe aceasta cu o suflare doar”.

Starea de siguranță a românilor din exil o aducea supercutezătorul Eminescu, acel care le asigura „aducerea la sine”, la Sinele dantesc. Pentru ei, a fost „reazemul”, călăuza permanentă, după cum mărturisește Emil Turdeanu, cercetător la Centre National de la Recherche Scientifique de Paris: „În exil, Eminescu a fost din primele momente, un reazim și un îndemn. Opera lui, în care sunt concentrate esențele cele mai durabile ale Țării, ne-a însoțit neliniștea și încrederea de la început” (*Din exil... acasă „cu Eminescu de mână”*, antologie de studii și articole despre opera eminesciană,

ediție îngrijită de Mihaela Albu, Editura Muzeul Literaturii Române, București, 2022, p. 205; în continuare, cităm după această ediție).

E cazul să stăruim asupra semnificației deosebite a cuvântului *reazem*, ortografiat de însuși Eminescu și *razem*, care ne trimite, firește, la sensul originar traco-dacic și care nu se limitează doar la bine-cunoscutul înțeles de *ajutor*, *sprijin*, *ocrotire*. Luând în considerare latinescul *ridica* („arac de vie”), protoindoeuropeanul *reid* („a se rezema, a ezita”), grecesul *Επειθεο* („a (se) rezema”, „a ezita”), mai vechiul *redjema* (cf. M. Vinereanu) și conotațiile sugestive ce apar la Eminescu („ne-om rezema capetele unul de altul”), Caragiale („o mare parte din fericirea noastră se rezumă la fericirea altuia”), Gala Galaction („Am căutat cu ochii un punct de reazem”) și Bălcescu („Piccolomini rezumă și el această părere”), vom vedea că ajungem la heideggerienele sensuri metafizice de *întemeiere* și *ocrotire* (în sfera „deschisului”), la îndrumarea statornică a ființei spre un centru, spre un „acolo” ce concentrează forțele „pure”, întemeietoare.

Este adevărat că Eminescu a corespuns nevoii vitaliste a exilatului de a-și asigura ocrotirea identității, a „sinelui” formator de personalitate individuală și națională, căruia i-am zis „dantesc”. El a fost figura exponențială care a adunat România și românii din afară în jurul său, cu forța sa nucleară formatoare la 1878, la 1918, după 1940, la 1989, versurile din *Scrisoarea III* fiind recitate în primele clipe ale revoluției, și ceva mai înainte cu câțiva ani de românii basarabeni care scandau aceleași versuri, dar și versurile din *Doină*, transpusă pe muzică.

S-o spunem, precum Vintilă Horia, pe care îndrăznim și să-l completăm un pic, că Eminescu n-a fost naționalist în sensul conceptului revoluționar extras din luminiști, enciclopediști, bonapartiști și din „Terorare”, fiindcă el nu a visat o „națiune”, ci o țară (de la *terra*) dincolo de ideologii și interese circumstanțiale, axată pe „ideea europeană” și pe kantiana „eternă pace”, un spațiu cultural românesc unitar, în care intră cronicarii moldoveni, munteanul Heliade Rădulescu, ardeleanul Șincai, dar și basarabeanul Donici.

Mobilurile apropiierilor de Eminescu sunt mai adânci, nefiind explicate doar prin necesitatea de rezistență prin cultură și de ocrotire identitară, nici chiar prin simpla catalogare ierarhică ca poet național sau canonic (în spiritul mult disputatei la noi lucrări a lui Harold Bloom) sau prin alte categorisiri și etichetări.

Eminescu le-a spus românilor cine sunt ca popor făuritor de istorie, care le este „sinea”, substanța medulară, marca ontologică dar și – lucrul

acesta a fost observat mai cu seamă din diaspora – adevăruri substanțiale despre ființă/neființă, despre categoriile existențiale (timp, spațiu, devenire), despre valori și virtuți, despre condiția destinală și cosmică/demiurgică a geniului, despre limbă ca o „casă a ființei”, despre cunoașterea, „cugetarea sacră”, cultură și artă.

Apropierile față de Eminescu prezintă, după cum specifică pe bună dreptate George Uscățescu, adevărate pericole, căci fiecare dintre noi – argumentează filosoful – „a trăit și încearcă încă o experiență personală în raport cu Mihai Eminescu. Din momentul în care un vers, o imagine sau o oglindire poetică au început să facă parte din ființa noastră, dincolo de orice mecanism livresc, noi nu-l mai «recităm pe Eminescu»” (p. 215).

Totuși, apropierea sărbătorești de Eminescu, prilejuate de puntea magică ce ne poartă spre nebănuite orizonturi românești, stârnesc și anumite nedumeriri. Una dintre ele este inexistența până la ora actuală a unei filosofii a culturii românești, „inspirate în nesfârșitele sugestii ale operei sale”. O altă nedumerire, complementară acesteia, este lipsa unui studiu aprofundat asupra creației sale sub lumina unei atare „filosofii a culturii”.

În spiritul unor atari nedumeriri, Emil Turdeanu găsește surprinzător faptul că niciun român din lumea liberă nu a căutat să fixeze într-o sinteză nouă, bazată pe interesantul material documentar al lui Perpessicius și acordată în același timp la tensiunea dramatică a zilelor de azi „poziția excepțională a lui Eminescu în spiritualitatea contemporană” (p. 205). „Petöfi, Mickiewicz au căpătat demult consacrară unui simbol de foc, argumentează cercetătorul de la Paris. Eminescu este încă, pentru mulți intelectuali străini, un poet local, nedefinit” (*ibidem*).

Meritele românilor din diaspora sunt totuși apreciabile: „Se cuvine să ne amintim ce a însemnat, pentru popasurile drumurilor noastre stinghere, reeditarea poeziilor lui Eminescu, oricum au îngăduit-o împrejurările, în haină de cenușăreasă, ca în culegerea scoasă la multiplicator de Biblioteca Română din Freiburg, sau în elegantă legătură de lux, ca în ediția d-lui Răuță de la Salamanca; câtă mulțumire ne-a vărsat în suflet traducerea în limba portugheză, și frumoasă și frumos tipărită, datorită d-lui Victor Buescu, «cu colaborarea poetului Carlos Queiroz și cu o prefață de Mircea Eliade, Lisabona, 1951»” (*ibidem*). Mai sunt menționate apariția celei dintâi reviste literare a scriitorilor români din exil, *Luceafărul*, și cercetările lui Petre Ciureanu, adunate în placheta *Eminescu* (1946), și ale lui Ioan Guțiu despre *Sentimentul timpului în poezia lui Eminescu* (Roma, 1957).

Exegeza eminesciană, opera de traducere a creației poetului în exilul românesc, prenumeră astfel de ediții, precum studii docte ample de felul aceluia al lui Ioan Guția, Mircea Eliade, George Uscătescu, Leontin Jean Constantinescu (despre gândirea politică), Basil Munteanu („Dualismul său creator”), Octavian Buhociu (*Situația Eminescu*), Lucian Boz (*Masca lui Eminescu*), Vintilă Horia (*Eminescu la Viena, La 135 de ani de la nașterea poetului, Eminescu, erou romantic, Peste încă o sută de ani: tot Eminescu*), Alexandru Ciorănescu (*Eminescu în traducere spaniolă*), Constantin Amărieuței cu un impresionant grupaj critic (*Discursul metafizic al poeziei românești, Trecerea hotarului ontologic/ Luceafărul românesc, Originea liricii, Neființa lirică, Zborul liric din „Luceafărul” și „Domnișoara Hus”, Geneza interioară a poeziilor lui Eminescu, Mihai Eminescu sau Absolutul, Postumele lui Eminescu, Estetica stării de dor, Metafizica stării pe loc, Starea absolută*).

Din cuprinsul volumului fac parte numeroase microstudii, cronici și recenzii, prefețe, consemnări, fragmente de capitole din istoriile literare semnate de George Racoveanu, Aurel Reuță, Alexandru Busuiocanu, N.I. Herescu, Titus Bărbulescu, Virgil Ierunca, Mircea Popescu, Mihai Niculescu, N.A. Gheorghiu, Anneli Ute Gabanyi, Nicu Caranica, George Bălan, Horia Stamatu, L.M. Arcade.

Un portret fenomenologic al eminescologiei exilului, considerată „piatra unghiulară a rezistenței prin cultură”, conturează academicianul Theodor Codreanu, care urmărește liniamentele esențiale, modurile de abordare hermeneutică, edițiile cele mai importante și mișcările literare și culturale, fenomenul ridicării identității la demnitate ontologică.

Un merit capital al academicianului se identifică în profilarea unei noi direcții în receptarea operei eminesciene – cea *ontologică*, sincronizarea cercetărilor din țară cu cele ale imigrației românești, corectivele pe care acestea din urmă le-a adus unor puncte de vedere eronate sau fals încetățenite. Se fac precizări importante privind diferența ontologică, concepte ca *Neantul, Cuvântul, Adevărul*.

Postfațatorul remarcă ideea-fortă a prefeței Mihaelei Albu care constituie „biruința spiritului eminescian în cultura exilului românesc, mereu vie în toate deceniile trăite departe de țară” (p. 510).

Antologia Mihaelei Albu, impresionantă prin aria cuprinderii și aparatul bibliografic, are meritul indiscutabil de a umple un gol mare din eminescologie, de a scoate din conul de umbră al necunoscutului tot ce s-a scris despre Eminescu și despre opera sa departe de țară și de a demonstra „că intelectualii exilului românesc au stat permanent sub

semnul lui Eminescu, sub semnul culturii române, cu alte cuvinte de care nu s-au dezis niciodată și pe care au continuat să o slujească”.

Ceea ce a întreprins exemplar antologatoarea și autoarea prefeței și a aparatului bibliografic, dovedește probitate profesională, inteligență, soliditate documentară și osteneală exemplară de uvrier întru cultură.

ZIARISTUL EMINESCU ȘI IUBIREA DE ADEVĂR

Acad. Mihai CIMPOI

Deși adună articole scrise și publicate pe o durată de peste două decenii (primul este din iunie 1996 și cel de încheiere – din ianuarie-februarie 2019), volumul lui Cassian Maria Spiridon *Eminescu, ziarist politic* (Caracal, Ed. Hoffman, 2022) se constituie într-un studiu unitar cu un învederat aspect *monografic*, axat pe o cuprindere în totalitate a publicisticii eminesciene.

Eminescu-ziaristul vine către noi, postmodernii – agitați, debusolați, puși în fața unor crize și provocări ce se țin într-un lanț nuclear –, „cu adevărat viu și actual”, precum îl consideră Nae Ionescu în 1929 și precum îl credea – adăugăm noi – și Camil Petrescu la 1940.

Demersul exegetic al autorului volumului se structurează conform unui criteriu metodologic, care presupune luarea în considerare a *mărilor tematici*; în acest sens, a și elaborat și a tipărit o ediție integrală a *operelor politice* în format mare cu o mie șase sute de pagini (2008), precedată de o ediție în 3 volume separate.

Acuzele de reacționarism în antisemitism, paseism, protolegionarism și de toate celelalte, interpretările conjuncturale, colaționate la interese politice și partinice, au fost generate de necunoașterea *întregii* publicistici. Singura soluție autorizată este *textul* (așa cum se află în manuscrise) și urmărirea *contextului* istoric și social-politic în care a fost scris.

Noutatea demersului hermeneutic al lui Cassian Maria Spiridon constă în *deconstrucția* discursului publicistic eminescian și în *reconstrucția* lui, făcută într-un dublu registru: al completării acestuia cu erudite excursuri eseistice în diferite domenii (istorie, economie, politică, filosofie, pedagogie, psihologie) și al raportării la actualitatea noastră, numită de autor *extrapolare*. Astfel se întâmplă ca atât problemele, cât și realitățile însele, pe care publicistul Eminescu găsea că sunt înfățișate în culorile negre ale *Infernului* dantesc, să se asemene atât de mult cu realitățile de azi.

Sunt niște *arcuri voltaice* stabilite ad-hoc și cu perspicacitate analitică între prezentul eminescian și prezentul la care suntem martori și participanți, sporind conotația figurii *prezentului etern* și schopenhauerian „de-a pururi ziua cea de azi”.

Deconstrucția/reconstrucția (în dublu registru) discursului publicistic eminescian se face stăruitor cu punerea în evidență a unor idei directoare, principii teoretice, definiții, postulări doctrinare, legi, observații

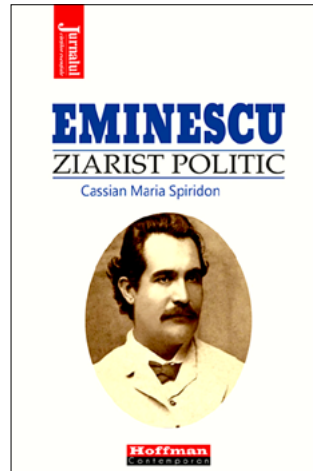
pătrunzătoare care se încheagă uneori într-o doctrină, așa cum distingea Călinescu în cazul celor de ordin economic. Referitor la acestea ni se spune fără teama, pe care a avut-o însuși „divinul critic” de a nu-l transforma într-un *monstrum eruditionis*: „Publicistica aplicat economică a lui Eminescu afirmă și confirmă o bună cunoaștere a principiilor financiare, însoțită totodată de o veritabilă cultură filosofică, ce pune în pagina de ziar o doctrină organică despre care, să recunoaștem, putem spune că s-a dovedit perenă și nu mai puțin statornică” (p. 222).

Constatări de felul acesta se fac aproape în toate domeniile abordate de poetul-publicist, relevând un adevărat *caleidoscop* al personalității sale. Fermitatea argumentării i-o asigură, în toate cazurile, *iubirea de adevăr*. Ea se manifestă ca iubirea de *adevăr istoric* (argument-forțe în pledoariile sale publicistice), ca *iubirea de femeie* în sens platonician (întruchipare a divinității și a eternității poeziei), *iubirea de valori* (în axiologie, vezi demonstrația noastră din *Eminescu, lumea valorilor și noi, postmodernii*), iubirea de Adevăr al Ființei cu toate iluminările și ocultările ei, *iubirea de natură* care reprezintă unitatea firii („codrul frate cu românul”) și *iubirea de moșie* „ca zid” ce stăvilește toate primejdiile din afară.

Am dedus această tipologie a „iubirilor” din modul aplicat de abordare, în câteva capitole speciale, din modul în care înțelege și definește Eminescu noțiunile de *Națiune, Patrie, Popor, Cultură, Limbă*. În definițiile eminesciene exegetul află chiar „un posibil sâmbure al *matricei stilistice* blagiene”. Arta este, în versiunea poetului național, „cea mai nobilă podoabă a unui popor, iar *cel mai nobil simț al omului e cel estetic*”, cultura fiind „singura realizare umană ce dă specificitate unui popor”.

De aceea, atât cultura, cât și civilizația „sunt filtrate prin sita deasă a raționalității, influențele urmând a fi asimilate prin prisma unui caracter, a unei inimi deja formate. Civilizația omenească este privită, sociologic, ca o sumă de cercuri ce se înglobează” (p. 57).

De altfel, trecând în revistă „marile tematici” eminesciene, Cassian Maria Spiridon dă dovadă de o bună cunoaștere a problemelor, făcând adesea, spre elucidarea esenței și edificarea cititorului excursuri de ordin fenomenologic, istoriografic, sociografic și sociologic, filosofic. În mod piramidal, este înfățișat întregul complex al chestiunii europene a

Dunării, al Transilvaniei, Basarabiei, Bucovinei și Dobrogei, al tabloului apariției și propagării ideilor socialiste, străine poetului.

Totul e urmărit, cu acribie și rigoare științifică și cu documentele „pe tapet”, într-un stil marcat de limpezime și exactitate. Firul demonstrației exegetice iese ușor din aria circumscrisă concret în trecut și continuă să se desfășoare, să facă bucle surprinzătoare până în timpurile proceselor de globalizare de acum.

E un spectacol intelectual care ne delectează, dar și ne face să cugețăm. Iată doar câteva pe care le desprinde din cele 16 compartimente ale cărții.

Urmărirea firului se face nu doar printr-o apropiere convențională, de ordinul *aproximației*, ci până la *suprapunere*, *similitudine* de idei, fenomene, moravuri și a ceea ce autorul denumește *copy-paste*.

Amurgul ideologiilor și al idealurilor abstracte, prefigurate de poetul nostru mai bine de un veac în urmă, ne duce la Fukuyama. O Ligă Spirituală Europeană, care să armonizeze interesele generate cu cele speciale (naționale), era gândită de poet la 1870. Limba era înțeleasă ca o casă a Ființei (după cum am demonstrat și noi) cu mult înaintea lui Heidegger. Revizorul școlar pentru județele Iași și Vaslui vorbea despre necesitatea unui sistem de învățământ care să pună accentul pe o comunicare interactivă a dascălului și elevului și pe personalitatea acestuia din urmă, problemă redezbatută și azi.

Nu mai vorbim de – *horribile dictu* – fatalele greșeli săvârșite de felul celeia din ziua de 27 iunie 1940, de necesitatea curentă a unei guvernări „preocupată de interesul public și, implicit, național”, de repetarea, din nefericire, și de-a lungul anilor postdecembriști, la nivel legislativ și guvernamental, a faptelor de corupție generalizată, de traseism a deputaților și senatorilor, de practicarea votării, după voia majorității și a minciunii. Suferințele de acum ale Iașului sunt de aceeași natură cu cele de la 1873.

Referindu-se la destinele Dobrogei și Bucovinei, exegetul remarcă „asemănările cu maniera de a governa, a partidelor ce ne diriguiesc astăzi”.

Eminescu-publicistul ne oferă o permanentă punere în paralel a ceea ce se întâmplă pe vremea lui cu ceea ce se întâmplă azi.

Cartea lui Cassian Maria Spiridon – doctă, solidă, densă – acreditează *statutul de model deontologic de ziarist* pe care i-l conferă lui Eminescu și unitatea organică a scrisului eminescian.

DIN EXIL... ACASĂ... „CU EMINESCU DE MÂNĂ”: O CARTE MULT AȘTEPTATĂ

Tudor NEDELCEA

Această carte mult așteptată este, în sfârșit, realizată de universitara craioveană Mihaela Albu, care, prin numeroasele și pertinentele cărți publicate mai cu seamă după pensionare, demonstrează că vocația cercetării științifice nu se oprește la o anumită vârstă stabilită de guvernanți. Cartea Mihaelei Albu, pe care o prezentăm cu o deosebită plăcere, se intitulează: *Din exil... acasă... „cu Eminescu de mână”*. *Antologie de studii și articole despre opera eminesciană*, ediție îngrijită, cuvânt înainte, note și comentarii de Mihaela Albu. Și, ca întreaga realizare să fie la superlativ, postfața este semnată de Theodor Codreanu, unul din marii eminescologi contemporani, alături de Eugen Simion, Mihai Cimpoi, N. Georgescu, C. Cubleşan, Zenovie Cârlușea, A.D. Rachieru etc. La toate acestea, trebuie să adăugăm că lucrarea a apărut la Editura Muzeului Literaturii Române (director – Ioan Cristescu), în 2021, cu sprijinul neprecupețit al celebrului (în sensul real al cuvântului) primar al comunei sucevene Dumbrăveni, Ioan Păvăl, finanțatorul unor mari proiecte culturale în Țară sau la Chișinău și Cernăuți (cărți, statui, monumente, un Palat al Culturii la Dumbrăveni, simpozioane, congrese cu participare internațională etc.).

Mihaela Albu reunește, pentru prima dată în cultura română, într-o carte, studiile, articolele sau fragmente din volumele dedicate lui Eminescu, apărute în exil, adică „în întregime ceea ce s-a scris despre poet și despre opera sa departe de țară”. Demersuri anterioare în acest sens au realizat istoricul literar N. Florescu, filosoful Ștefan Munteanu din exil. Lipsesc, conform mărturisirii autoarei, fragmente din cartea lui Petre Ciureanu *Eminescu* (Roma, 1946), articolul lui Vintilă Horia, *Eminescu la un veac* (Buenos Aires, 1949). Titlul cărții este parafrizat după o afirmație a lui Vintilă Horia: „Ne vom întoarce acasă cu Eminescu de mână”, exprimând dorința

și speranța românilor din exil, „demonstrând astfel faptul că intelectuali exilului românesc au stat permanent sub semnul lui Eminescu, sub semnul culturii române, cu alte cuvinte, de care nu s-au dezis niciodată și pe care au continuat să o slujească”. Astfel spus de Ovidiu Vuia: „A ne despărți de Eminescu ar însemna să ne despărțim de propriul nostru trecut religios și istoric, ceea ce înseamnă să ne renegăm chiar sufletul”, sau de sculptorul Nică Petre: „Eminescul meu nu a fost o comandă oficială, nu a fost făcut de un meseriaș. [...] Dar, în primul rând, eu am sculptat nevoia noastră de Eminescu”.

Acești mari cărturari ai lumii, de sorginte română, care au îmbogățit patrimoniul cultural mondial, nu s-au despărțit niciodată de „românul absolut” (Petre Țuțea); în Țară, în anii de după 1990, când credeam/speram că ne-am câștigat libertatea de a spune lucrurilor pe nume, de a apăra și propulsa valorile naționale, alții și-au făcut un program de „despărțire de Eminescu” (Virgil Nemoianu) prin „săptămânalul de tranziție” *Dilema* (nr. 265 / 27 feb. – 5 mart. 1998), pentru că poezia lui „nici nu există pentru mine” (Cezar Paul Bădescu, onorat cu medalia „Eminescu”); „din moștenirea politică a eminescianismului s-a construit una din pietrele de temelie ale mișcării legionare” (Virgil Nemoianu); poezia *Doina* este „jenantă pentru notele xenofobe și deranjantă pentru Uniunea Sovietică” (I. Bogdan Lefter); Eminescu „e realmente nul” (Cristian Preda); „astăzi, Eminescu a încetat să mai fie perceput ca un scriitor (de va fi fost vreodată)” (T.O. Bobe, laureatul Premiului Național „Eminescu”); „era deosebit de păros”, „om vagabond”, „nu arăta în niciun fel poet” (Mircea Cărtărescu, propus etern pentru Premiul Nobel); e „paseist” și „retrograd” (Zigu Ornea); „cadavrul din debara” (H.-R. Patapievic) etc., etc. O listă a rușinii naționale (v. pe larg, în: Tudor Nedelcea, *Eminescu*, Editura Academiei Române, 2020).

Să revenim la marile personalități care nu se rușinează de Eminescu, ca să-l parafrăzăm pe C. Noica. Mihaela Albu antologhează cronologic textele unor intelectuali de elită, deși unii sunt mai puțin cunoscuți astăzi, în România: Mircea Eliade, G. Racoveanu, Aurel Răuță, Al. Busuioceanu, C. Amărieuței, Vintilă Horia, Leontin Jean Constantinescu, N.I. Herescu, Victor Buescu, Ioan Guția, Basil Munteanu, M. Niculescu, Titus Bărbulescu, Virgil Ierunca, Horia Stamatu, Mircea Popescu, Emil Turdeanu, G. Uscătescu, N.A. Gheorghiu, Anneli Ute Gabanyi (politolog german de origine română), Oct. Buhociu, Lucian Boz, Octavian Vuia, G. Bălan, Nicu Caranica, Al. Ciorănescu, L.M. Arcade (Leonid Mămăligă), Ovidiu Vuia; toți aceștia

beneficiază de succinte, dar necesare note biobibliografice. Lipsesc din această listă nume sonore, precum Monica Lovinescu, Eugen Ionescu, Emil Cioran. Th. Codreanu îl menționează pe autorul *Schimbării la față a României* prin comentariul acestuia la poezia *Rugăciunea unui dac*, din care se revendică: „Toată viața mea, în tinerețea mea mai ales «Rugăciunea unui dac» m-a ajutat să rezist ispitei de a renunța la tot”, poezia eminesciană fiind, notează Emil Cioran, „expresia exasperată, extremă, a neantului valah, a unui blestem fără precedent, lovind un colț de lume sabotat de zei”, considerând că „Eminescu ar fi înțeles totul încă de la început, ne-o dovedește această rugăciune a sa, cea mai clarvăzătoare, cea mai necruțătoare care a fost scrisă vreodată” (apud Th. Codreanu, *op. cit.*, p. 506, 507).

Volumul *Din exil... acasă... „cu Eminescu de mână”* reunește studii și articolele apărute în exil, după 1944, începând cu prefața lui Mircea Eliade la *Poezii de Eminescu* (Freiburg, 1949), unele redată integral, altele selectiv (cele din volume) cu rol de semnalare, unele de anvergură, altele doar ocazionale, prilejuite de aniversarea și comemorarea Poetului, sau cronici și recenzii asupra unor cărți despre Eminescu, semnate de Rosa del Conte și Alain Guillemou). Toate aceste studii sau simple articole sunt importante, pentru că „în exil, Eminescu a fost din primele momente, un reazim și un îndemn” (Emil Turdeanu). Dacă în Țară, Eminescu era grav cenzurat (alături de N. Iorga, cel mai cenzurat autor român) și needitat în întregime, românii din exil și-au făcut din plin datoria față de Țară, de valorile ei de cuprindere europeană. O spune explicit Mircea Eliade în revista *Destin* din 1953: „Ținând seama de asasinarea metodică a culturii românești sub ocupație, o răspundere fără margini apasă pe umerii celor care, în urma atâtor împrejurări fericite, se bucură azi de libertatea de dincolo de granițele Țării. Pe umerii acestor câteva sute de intelectuali români – studenți, profesori, cărturari, scriitori, artiști – apasă astăzi o misiune care ar fi făcut să șovăiască chiar titani ca Eminescu, Hasdeu, Iorga. Pentru că nu mai e vorba, ca altă dată, pur și simplu de a citi și a scrie cărți, de a fi, cum se spune, intelectual. E vorba de a prelua o întreagă tradiție spirituală, de a o păstra vie și spornică, de a o îmbogăți și, mai ales de a o preface în așa fel încât ea să poată face față zguduirilor tragice de mâine”. Studiul lui Mircea Eliade se intitulează, sugestiv, *Destinul culturii românești*.

Iată și alte opinii îndreptățite: „Fără Eminescu, România poate că nici n-ar fi putut exista, sau ar fi fost altceva, o înfiripare nestatornică în aerul timpului [...]. Eminescu a fost atât de creștinește legat de

românism și de omenie” (Vintilă Horia); „Ce a făcut Eminescu, nimeni nu va putea desface. La el caută să se îndrepte neamul românesc ori de câte ori ar avea nevoie de sfat și de îndrumare” (N.I. Herescu); „Există un Eminescu pe care-l purtăm permanent în noi, nobila întrupare a tot ce poate fi mai înalt în neconținutele noastre regăsiri. Dar, mai este și un alt Eminescu, sinteză ultimă a esențelor românești, cea mai desăvârșită explicație a noastră. În acest al doilea Eminescu este posibilă regăsirea noastră a tuturor, ca oameni și ca neam” (G. Uscătescu); „Eminescu însă știe să își contemple țara și panoramic. [...] Își valorifică neamul și poetic, în multe din poemele sale. [...] Acest mare Român este mare pentru că a știut să-și situeze românismul pe planul umanității și artei universale” (Basil Munteanu); „Suntem încă datori lui Eminescu cu un mare proces de conștiință al societății românești și îndeosebi al culturii românești. [...] Măine îl văd pe Eminescu un Esculap al nostru miraculos, un tămăduitor al sufletului românesc” (Nicu Caranica); „Intelectualii români care au mijlocit cultural această trecere a României spre neant [bolșevizarea țării – n.n.], începând din 1944, n-au meritat să se pretindă din același neam și lege cu Eminescu. Iar cât privește Europa, știm de la Eminescu: pe cât este mai autentic un român, ca român, pe atâta este și mai european” (Horia Stamatu) etc., etc.

Îi îndemnăm pe „dilematici”, promotori ai „corectitudinii politice” în România, să-și arunce privirea asupra acestor texte și apoi în oglindă, și poate că se vor rușina de ce au gândit și scris, răsplătiți cu funcții publice și demnități, precum vajnicii staliniști. Cine au rămas în literatură și în conștiința publică românească: Sorin Toma și toți staliniștii, neostaliniiști logodiți cu neomarxiștii sau Eminescu, Blaga, Arghezi, Bacovia?!

Cartea *Din exil... acasă... „cu Eminescu de mână”* se încheie cu postfața eruditului Theodor Codreanu, intitulată sugestiv *Eminescologia exilului. Piatra unghiulară a rezistenței prin cultură*, mulțumindu-i Mihaelei Albu că a îmbogățit cultura română cu „o comoară inestimabilă”, iar aceste texte aparținătoare „eminescologiei exilului” fiind o dovadă peremptorie că „în pribegie s-a scris eminescologie de prim rang, la înălțimea marilor exegeți din Țară. Și poate chiar mai mult”.

La dezvelirea statuii lui Eminescu, făurită de Ion Vlad (Paris, 15 iunie 1989), Al. Ciorănescu puncta rolul determinat al Poetului național în valorificarea europenismului și universalismului („adică tocmai libertatea românească ridicată de Eminescu la principiu ontologic”, cum scrie Th. Codreanu), în crearea unei punți de unire cu Țara bolșevizată. Statuia „conjugă singurătatea poetului cu a noastră, ca și cum ne-am

ajuta unul pe altul să ieșim din noapte. Eminescu ne unește cu patria pierdută, pe care am vrut-o așa cum mereu a visat-o el. Prezența lui aici este, înainte de toate, un simbol. El ne întărește și ne îmbărbătează”.

Antologia de studii și articole despre creația eminesciană *Din exil... acasă...* „cu Eminescu de mână”, de 528 de pagini, este o contribuție esențială și necesară la eminescologie, fiind o completare benefică la cele apărute în Țară, alcătuite cu acribie științifică de Mihaela Albu, doamnă și premiul (deocamdată la singular) „M. Eminescu” pentru cel mai bun volum de exegeze și editologie eminesciană în 2021, primit în cadrul Festivalului literar „M. Eminescu”, organizat de Consiliul Județean Suceava.

**CONCURSUL EPIGRAMIȘTILOR
DEDICAT CREAȚIEI EMINESCIENE**
REZULTATELE CONCURSULUI DE EPIGRAMĂ
DEDICAT CREAȚIEI EMINESCIENE
ÎN CADRUL EDIȚIEI A XI-A
A CONGRESULUI MONDIAL
AL EMINESCOLOGILOR (2022)

Juriul Concursului: acad. Mihai Cimpoi (președinte), Ion Diviza, Gheorghe Bâlici. Au participat 49 de autori din România, Republica Moldova, Canada și Cipru.

Marele Premiu: Nicolae BUNDURI (Brașov)

Motto: „Amărâtul vesel”

Tema 1: „Eterna pace”

ETERNA PACE

În stilul lui pios și eficace,
Un preot preacucernic a prezis
Că-n Raiul Sfânt va fi eternă pace...
Și medicii acolo l-au trimis.

PACEA ETERNĂ

Cu soața duc, în mod tenace,
Războaie pe idei minore.
Și vine-apoi eterna pace...
Ținând aproape două ore.

Tema 2: „Greu e, dragi contemporani, să trăiești optzeci de ani!”

AUTOEPITAF

În cei optzeci de ani, în fine
(Atâta cât am viețuit),
Doar douăzeci am dus-o bine,
Că-n rest... am fost căsătorit.

VIAȚA LA 80 DE ANI

La cei optzeci, câți am și eu,
E chiar cumplit să-ți târâi pașii,
Dar ca să mori nu este greu,
Că te ajută și urmașii.

3: Temă liberă

BILANȚUL IUBITEI MELE

Femeia asta minunată,
Cinstită e de-mi dă fiori:
A fost o dată măritată
Și văduvă... de șapte ori.

AN SECETOS

Nu e grâu și nu-s nici poame.
Deci, vă spun cu mari regrete:
Ardelenii mor de foame...
Moldovenii mor de sete!

Premiul I: Vlad SĂRĂȚILĂ (Căușeni, Republica Moldova)

Motto: „Sine ira...”

Tema 1: „Eterna pace”

PREMII MARI

În Rusia de azi așa se face:
De ești un pacifist de meserie,
Obții un Premiu Nobel pentru pace
Și... cincisprezece ani de pușcărie.

SOLUȚIE

E mare criză-n armia drăcească:
Ce rele pentru noi să născocescă?
Dar pân' la urmă se gândiră dracii:
– De vrem să-i pierdem, să-i lăsăm în pace!

Tema 2: „Greu e, dragi contemporani, să trăiești optzeci de ani!”

ARGUMENT

Merg spre optzeci, degrabă n-o să-mi pese
De fericirea tot mai utopistă,
Da-i trag băbuței una peste fese
Să înțeleagă: Dragoste există!

ÎNȚELEPCIUNE CENTENARĂ

Femeia-ți face viața tot mai grea
C-un paradox ce-i macină pe toți:
Cincizeci de ani îți spune că nu vrea,
Apoi cincizeci te muștră că nu poți.

3: Temă liberă

NOSTALGIE MODERNĂ

Ionel se tânguia:
– Of, armata-i tare grea!
Bine mai trăiam odată,
Când eram la mama fată!

DE ZIUA MEA

Azi mi-a dorit nevasta ani o mie –
Desigur, „cei mai tineri și mai buni” –
Și i-am șoptit cu multă duioșie:
„Nu-s mulți, că mi-i mănânci în două luni!”

Premiul II: Florin ROTARU (Buzău)

Motto: Si vis pacem, para bellum

Tema 1: „Eterna pace”

EPITAF

Sub piatra asta lată soacra-mi zace,
Chemată-ntr-un final la Dumnezeu,
Și sper că și-a găsit eterna pace,
Cum mi-am găsit-o de atunci și eu...

NEGOCIERI DE PACE

Eterna pace astăzi, negreșit,
De potențaiii lumii se dezbate;
Un amănunt mai au de stabilit:
Cam cât să țină o eternitate.

Tema 2: „Greu e, dragi contemporani, să trăiești optzeci de ani!”

NECAZURI LA ANIVERSARE

Făcând optzeci, e prost-dispus,
Că, fără a avea motive,
De azi soția i-a redus
Din banii de prezervative.

LA OPTZECI DE ANI

În mine sufletul se zbate,
Iar pasu-mi este tot mai mic
Și simt toți anii ăștia-n spate...
(În față nu mai simt nimic!)

3: Temă liberă

RESEMNARE

Ce pot eu, Doamne, să mai zic?
Pe „igrec” mi l-ai dat amic...
Putea să fie mult mai rău:
Ca eu să fiu amicul său!

GOSPODINA

Își ține casa cu succes
Și face totul cu folos:
Cu mine șterge praful des,
Cu soțul mătură pe jos.

Premiul III: Elis RÂPEANU (București)

Motto: „Epigrama, mama ei!”

Tema 1: „Eterna pace”

NERESPECTAREA ODIHNEI

Eterna pace-i o sfidare
Și-n groapă mortu-i revoltat
Că-i deranjat când e chemat
Să se prezinte la votare.

PACE ȘI RĂZBOI

Un unchi bogat, de-o vreme, zace
Că-i dus la viața de apoi:
El doarme în eterna pace,
Moștenitorii-s în război.

Tema 2: „Greu e, dragi contemporani, să trăiești optzeci de ani!”

EVOLUȚIE BĂRBĂTEASCĂ

Un instrument, de dame lăudat,
Își manevra la două funcții struna;
La ani 80, rămas-ai doar cu una
Și aia, numai când te-ai ușurat!

LA 80 DE ANI

În tinerețe, cu temei,
Te lăudai cu-al tău condei,
Dar altul, cel de scriitor,
Te face azi nemuritor.

3: Temă liberă

INVOLUȚIE SOCIALĂ

Azi vremurile-n țară s-au schimbat –
Deșteptul nu mai are niciun rost:
Când prostul iute-n față s-a băgat
Și alții-l cred deștept pe „domnul prost”

FIULUI MEU CARE A AJUNS MARE

Eu mamă sunt și mamă am rămas
Și te-am făcut înalt, să nu fii scund...
Azi cu prăjina nu-ți ajung la nas,
Dar cu nuiaua tot ajung la fund.

MENTIUNI (în ordine alfabetică)

Grigore CHITUL (Bistrița)

PROGNOZĂ LA RĂSĂRIT

Chiar dacă neaua se topește,
A spus un meteorolog,
Eterna pace se sfârșește,
Când iese ursul din bârlog!

Valentin DAVID (Orăștie)

INVAZIE RUSEASCĂ

De Putin Ucraina-i bombardată,
Nevasta zilnic îmi arată ușa
Și-n casă pacea-i drastic afectată...
De când am găzduit-o pe Taniușa!

Petru Ioan GÂRDA (Cluj-Napoca)

ȘTAFETĂ

La vârsta sa, ca *eminescolog*,
Cimpoi muncește mult – citește, scrie;
Dureri de-o fi având, le va descrie,
În veacul următor, vreun *cimpolog*.

Laurențiu GHITĂ (București)

EPIGRAMIȘTII MOLDOVENI, MODELELE MELE

Noblețea lui Cimpoi să am aș vrea,
Să trec ca el, cu eleganță, criza,
Și inima lui Bâlici mi-ar plăcea,
Și, evident, ficatul lui Diviza!

Vasile LARCO (Iași)

PROVERBIALĂ

Faptele-s adevărate
În etapa actuală:
Că un „cui pe cui se scoate”,
Dar și ban pe ban se spală.

Constantin MOLDOVAN (loc. Mănăstirea Humorului)

**GHEORGHE BÂLICI ȘI ION DIVIZA
ELOGIINDU-L PE ACADEMICIANUL CIMPOI...**

E celebru, inimos,
Dar ne spune expertiza
Că nu-i greu să fii faimos
Lângă Bâlici și Diviza!

Ioan TODERAȘCU (com. Costești, Vaslui)

„MAMA RUSIA” ȘI PACEA

Rusia – ne place, nu ne place –
Știm că e o țară mai „balșoi”,
Care, pur și simplu, n-are pace,
Dacă nu pornește un război...

Vasile VAJOGA (Iași)

EMINESCU – VEȘNICIE ȘI CONTEMPORANEITATE

Noi nu am fost – și-o spun cu mult regret –
Contemporani cu marele poet,
În timp ce Eminescu, an de an,
Va fi, mereu, cu noi contemporan!

